

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

DENOV TADBIRKORLIK VA
PEDAGOGIKA INSTITUTI

TIL VA TAFAKKUR: LINGVISTIK VA METODIK TADQIQOTLAR

RESPUBLIKA ILMIV AMALIV ANJUMANI
MATERIALLAR TO‘PLAMI

13 IYUN 2025 YIL

www.dtpi.uz

[dtpi_uz](https://t.me/dtpi_uz)

[dtpi_uz](https://www.youtube.com/dtpi_uz)

[dtpi_uz](https://www.facebook.com/dtpi_uz)

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

XORIJIY TIL VA ADABIYOTI YUQORI KURSLAR KAFEDRASI
XORIJIY TIL VA ADABIYOTI QUIY KURSLAR KAFEDRASI

TIL VA TAFAKKUR: LINGVISTIK VA METODIK TADQIQOTLAR

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI

MATERIALLARI TO'PLAMI

13 IYUN 2025 YIL

UDK: 81:001.891(575.1) (082)

“**Til va tafakkur: lingvistik va metodik tadqiqotlar**” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami. – Denov. DTPI, 2025. - bet

Mazkur ilmiy to‘plam til va tafakkur o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni lingvistik va metodik nuqtai nazardan chuqur tahlil qilish, zamonaviy ta‘lim texnologiyalarining til o‘rgatish jarayonidagi o‘rnini yoritish, shuningdek, lingvokulturologiya, psixolingvistika, tarjimashunoslik kabi yo‘nalishlarda olib borilayotgan ilg‘or ilmiy izlanish natijalarini keng jamoatchilik e‘tiboriga havola qilish maqsadida nashr etilmoqda. To‘plamda jamlangan maqolalar orqali o‘quvchilarga tilshunoslik fanining nazariy va amaliy masalalari haqida kengroq tasavvur berish, o‘qituvchilar va tadqiqotchilar o‘rtasida ilmiy-metodik tajriba almashinuvini yo‘lga qo‘yish ko‘zda tutilgan. Shuningdek, ushbu nashr akademik doiralarda til va tafakkur masalalariga yangicha yondashuvlarni shakllantirish, yosh tadqiqotchilarni ilmiy izlanishlarga jalb etish hamda o‘quv-tarbiya jarayoniga ilmiy asoslangan metodik yondashuvlarni joriy etishda xizmat qilishi ko‘zda tutilgan.

Mas’ul muharrirlar:

D.D.Tog‘aymurodov – Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrası mudiri
V.A.Tangriyev - Xorijiy til va adabiyoti quyi kurslar kafedrası mudiri
M.A.Xidirova - Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrası katta o‘qituvchisi

Taqrizchilar:

G.S.Nasrullayeva - DTPI, f.f.b.f.d., (DsC) dotsent
M.N.Musurmankulova - DTPI, f.f.b.f.d., (DsC) dotsent
Z.N. Suvonov - DTPI, f.f.b.f.d., (DsC) professor

Ushbu nashr 2025 yil 13 iyun kuni o‘tkazilgan ilmiy-amaliy anjumanda taqdim etilgan maqolalar asosida tuzilgan bo‘lib, har bir material ilmiy mezonlarga muvofiq ko‘rib chiqilgan va tahrir hay’ati tomonidan tasdiqlangan.

***Mualliflar uchun eslatma:** To‘plamga kiritilgan barcha maqolalardagi fikrlar mualliflarning shaxsiy ilmiy nuqtai nazarini ifodalaydi. Tahrir hay’ati mazmuniy xatoliklar va ilmiy xulosalar uchun javobgar emas.*

Tahrir hay'ati raisi:

G.S.Nasrullayeva DTPI, f.f.b.f.d., (DsC) dotsent

Tahrir hay'ati a'zolari:

O.A.Ruziyev DTPI rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

R.E.Shukurov DTPI prorektori, p.f.b.f.d., (PhD)

G'.X.Raximov O'DJTU, f.f.b.f.d., (DsC) professor

M.N.Musurmankulova DTPI, f.f.b.f.d., (DsC) dotsent

A.E.Xudoyqulov TerDU, f.f.b.f.d., (PhD)

Z.R.Narmuratov TerDU, f.f.b.f.d., (PhD) dotsent

Z.N. Suvonov DTPI, f.f.b.f.d., (DsC) professor

M.T.Qodirova TerDU, f.f.b.f.d., (PhD) dotsent

Samuel Nyabere Kenya Respublikasi, Ingliz tili fani o'qituvchisi

M.K.Toshpulatova TerDU, f.f.b.f.d., (PhD)

M.B.Nizomova QarDU, f.f.b.f.d., (DsC) dotsent

Muslih Ahmad Shikib TerDU, katta o'qituvchisi

B.T.Suyunov DTPI, f.f.b.f.d., (DsC) dotsent

S.R.Norqobilov TerDU, o'qituvchi

B.I. Sodiqova DTPI, tayanch-doktoranti.

D.J.Bobojonov DTPI, f.f.b.f.d., (PhD)

KIRISH SO‘Z

Bugungi globallashuv jarayonida tilshunoslik, metodika va tafakkurga oid tadqiqotlar nafaqat nazariy, balki amaliy nuqtai nazardan ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Tillarni o‘rganish jarayoni, ayniqsa xorijiy tillar, bugungi ta’lim tizimida muhim strategik yo‘nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Bu esa, zamonaviy lingvistik yondashuvlar, innovatsion o‘qitish metodikasi va kognitiv tafakkur bilan bog‘liq tadqiqotlarga e’tibor kuchayganligini ko‘rsatadi. Shunday bir davrda, 2025 yil 13 iyun kuni Denov tadbirkorlik va pedagogika institutida bo‘lib o‘tgan “Til va tafakkur: lingvistik va metodik tadqiqotlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani o‘z dolzarbligi, ilmiy-amaliy ahamiyati bilan ajralib turdi.

Ushbu anjuman “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining **PF-5847-son Farmonida** belgilangan ustuvor vazifalarga, xususan, **ilmiy izlanish yutuqlarini amaliyotga joriy etish, fan sohalarining rivojlanishini ta’minlash**, hamda **xalqaro ilmiy hamjamiyatda e’tirof etilishiga xizmat qilish** kabi masalalarga muvofiq ravishda tashkil etildi. Shuningdek, anjuman o‘tkazilishining asosiy huquqiy zaminlaridan yana biri sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 19 maydagi **PQ-5117-sonli qarori** — “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori xizmat qildi. Bu qarorlar doirasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining tegishli farmoyishiga asosan ushbu anjuman tashkil etildi.

Anjuman maqsadi va vazifalari

Mazkur ilmiy-amaliy anjumanning asosiy maqsadi – til va tafakkur o‘rtasidagi o‘zaro munosabatni lingvistik, kognitiv va metodik jihatdan tahlil qilish, o‘qitishda innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish hamda tilshunoslikda milliy va xalqaro tajribalarni integratsiya qilishdir. Shuningdek, anjumanda quyidagi vazifalar ilgari surildi:

- ❖ Til va tafakkur o‘rtasidagi lingvistik munosabatlarni aniqlash va nazariy asoslarini tahlil qilish;
- ❖ O‘qitish metodikasida innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etish yo‘llarini ko‘rsatish;
- ❖ Lingvokulturologik tadqiqotlarni kengaytirish va madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish;
- ❖ Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning lingvistik ta’limdagi o‘rnini aniqlash;
- ❖ Yosh avlod uchun til o‘rganishni soddalashtiruvchi yangi metodlarni ishlab chiqish;

❖ Xalqaro ilmiy tajriba va metodologiyalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish. Anjumanning yo'nalishlari keng ko'lamli bo'lib, nafaqat lingvistika, balki metodika, psixolingvistika, kognitiv tahlil, semantika, pragmatika, lingvodidaktika kabi sohalarni ham qamrab oldi. Shu bilan birga, anjumanda til madaniyati, muloqot madaniyati, milliy ong va tafakkur uyg'unligi ham alohida e'tiborga olinib, zamonaviy global muammolar kontekstida muhokama qilindi.

Anjuman ishtirokchilari va taqdim etilgan ishlar

Anjumanda respublikaning turli hududlaridan oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari, tadqiqotchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar va bakalavriyat bosqichidagi iqtidorli talabalar ishtirok etdilar. Jami 500 dan ortiq ilmiy maqola qabul qilindi, ularning aksariyati ma'ruza shaklida tinglandi va muhokama qilindi.

Ishtirokchilar tomonidan quyidagi mavzular doirasida chuqur ilmiy tahlillar amalga oshirildi:

- ❖ Til va tafakkur o'zaro munosabati
- ❖ Til tizimi va ijtimoiy muhit
- ❖ Semiotika, psixolingvistika, sotsiolingvistika tadqiqotlari
- ❖ Zamonaviy lingvistik tahlil usullari
- ❖ Ona tili va chet tillarini o'qitishda samarali metodikalar
- ❖ Lingvodidaktika: nazariya va amaliyot
- ❖ Kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim berish
- ❖ Raqamli texnologiyalar va interaktiv metodlar
- ❖ Tarjimada ekvivalentlik va moslik muammolari
- ❖ Ixtisoslashgan tarjima: ilmiy, texnik, adabiy tarjimalar
- ❖ Avtomatik tarjima vositalari va ularning samaradorligi
- ❖ Tarjima jarayonida madaniyatlararo tafakkur

Yuqoridagi yo'nalishlar bo'yicha ma'ruzalar seksion yig'ilishlarda muhokama qilindi, ishtirokchilar o'zaro fikr almashdilar va kelgusidagi ilmiy hamkorlikni yo'lga qo'yish yuzasidan takliflar berdilar.

Ilmiy yutuqlar va amaliy ahamiyat

Anjumanda ilgari surilgan fikr va g'oyalar nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ahamiyat kasb etdi. Jumladan, xorijiy til o'qitishning interaktiv modellarini ishlab chiqish, dars jarayoniga multimodal yondashuvlarni joriy etish, o'quvchi tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi topshiriqlar yaratish kabi takliflar bilan yangi g'oyalar maydoni shakllandi.

Ko'plab ma'ruzalarda sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, mobil ilovalar orqali til o'rgatish usullari, tilni vizual va eshituv asosida mustahkamlash

texnologiyalari muhokama qilindi. Bu esa, anjumanning dolzarbligini va zamon bilan hamqadamligini yana bir bor isbotladi.

Anjuman yakunida taqdim etilgan taklif va tavsiyalar, muhokama qilingan ilmiy yondashuvlar asosida metodik tavsiyalar ishlab chiqilishi rejalashtirilmoqda. Shuningdek, anjumanning eng muhim natijalaridan biri sifatida ishtirokchilarning ilmiy ishlari asosida ushbu **ilmiy maqolalar to‘plami** tayyorlandi.

“Til va tafakkur: lingvistik va metodik tadqiqotlar” nomli Respublika ilmiy-amaliy anjumani tilshunoslik, metodika va kognitiv tafakkur sohalarida ilmiy hamkorlikni kuchaytirish, yangi pedagogik yondashuvlarni ilgari surish, yosh tadqiqotchilarni rag‘batlantirish va ilm-fan sohasida sifat jihatidan yangi bosqichga chiqishga xizmat qiladigan muhim ilmiy platforma bo‘ldi. Ushbu anjuman orqali fanga, ta’limga va amaliyotga oid ko‘plab dolzarb masalalarga yechimlar izlandi.

Mazkur ilmiy to‘plam esa, nafaqat anjumanning ilmiy-ma’naviy hosilasi, balki kelgusida olib boriladigan tadqiqotlar uchun metodik manba vazifasini o‘taydi. Undagi har bir maqola o‘ziga xos yondashuvi, ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyati bilan ajralib turadi.

Umid qilamizki, ushbu ilmiy nashr mutaxassislar, tadqiqotchilar, o‘qituvchilar va til o‘rganuvchilar uchun muhim qo‘llanma va ilhom manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Oybek Abdimo‘minovich Ruziyev

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti rektori

MUNDARIJA

Marufjon Karimov

“O‘TKAN KUNLAR” ROMANIDAGI SINEKDOXA TASVIRIY
VOSITASINING QO‘LLANILISHI VA INGLIZCHA TARJIMALARDA AKS
ETISH MASALALARI 13

Sayyora Pulatova

BADIIY TARJIMADA SINTAKTIK TRANSFORMATSIYALARNING
LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI VA EKVIVALENTLIK
MUAMMOLARI (J.JOYSNING “ULISS” ROMANI MISOLIDA) 17

Sodiqova Baxtigul Ibodullaevna

JON FAULZ ASARLARIDA TARJIMA SHAKLLARI: LINGVISTIK VA
ESTETIK YONDASHUVLAR..... 20

Mo‘minova R.N

AVTOMATLASHTIRILGAN TARJIMA VOSITALARI..... 23

Nazarova Lobar Maxmataminovna

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI SINLEKSIK BIRLIKLARNING LEKSIK-
SEMANTIK MOSLIGI..... 26

Raximov Raxmatullo Rafiqjon o‘g‘li

INGLIZ TILIDAGI LOGISTIKAGA OID TERMINLARNING TAHLILI 29

Xo‘jabekova Ramzida O‘ktam qizi, Sindorov Lutfulla Kurolovich

TARJIMA JARAYONIDA MADANIYATLARARO TAFAKKURNING
AHAMIYATI 34

Arzimurodova E‘zoza Berdimurod qizi

MOBIL ALOQA TERMINLARINING TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK VA
SEMANTIK SILJISHLAR: INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA..... 38

Bahodirov G‘iyosbek Murodjon o‘g‘li

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TRANSLATION STUDIES: AN
ANALYSIS OF ADVANTAGES AND DISADVANTAGES 41

Bahodirov G‘iyosbek Murodjon o‘g‘li

THE IMPORTANCE AND COMPLEXITY OF TECHNICAL TRANSLATION IN
ENGINEERING..... 44

Musulmonova Sarvinoz Olim qizi, Jo‘ranazarova Nigora Qurbonboy qizi

TARJIMA JARAYONIDA MADANIYATLARARO TAFAKKUR 48

Ruxillayeva Nilufar Shukrullo qizi

ANTUAN DE-SENT EKZYUPERINING “KICHKINA SHAHZODA”
ASARINING O‘ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDA
MADANIYATLARARO TAFAKKUR..... 52

Umaraliyeva Ruxshona

ZAMONAVIY TARJIMASHUNOSLIK: NAZARIY YONDASHUVLAR,
AMALIY MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH YO‘NALISHLARI..... 55

Xoldarova Mahliyoxon Azimjon qizi

CHALLENGES IN TRANSLATING ENGLISH FOOD IDIOMS FOR NON-
NATIVE SPEAKERS 59

Abdurahmonova Farangiz Husan qizi

O‘ZBEK HAMDA CHET TILLARIDA O‘ZGALOVCHI KATEGORIYALAR
MUQOYASASI..... 64

Abdurahmonova Sarvinoz

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI FRAZELOGIZMLARNING O‘ZARO
MUTANOSIBLIGI..... 71

Ahatova Dilshoda Bahodir qizi

BOLALAR ADABIYOTINI TARJIMA QILISH: TARJIMA NAZARIYASINING
AMALIY QO‘LLANILISHI 76

Акбарова Шахло Ганиевна

ПЕРЕВОД И РЕЦЕПЦИЯ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КУЛЬТУР ЧЕРЕЗ
ЛИТЕРАТУРУ..... 80

Amonova Bahora Nasriddin qizi

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA MERONOMIK BIRLIKLAR TADQIQI ... 82

Muxlisa Erdonova

ANTONYMIC RELATIONSHIPS IN ORNITHONYMS IN ENGLISH AND
UZBEK..... 85

Nizomova Mohinur Baratboyevna, Xidoyatov Nusratullo Shavkatillo O‘g‘li

COMPARATIVE ANALYSIS AND PROBLEMS OF TRANSLATION OF
ADVERTISING TEXTS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES 90

Baymuratova Sarbinaz Maxsetovna

INGLIZ KLASSIK ADABIYOTIDAGI IRONIYANI O‘ZBEK VA
QORAQALPOQ TILLARGA TARJIMA QILISHNING O‘ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI..... 100

Sunatillayeva E‘zoza Ma‘ruf qizi

CULTURAL MEDIATION THROUGH TRANSLATION: A MODERN
PERSPECTIVE..... 105

Khudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna

LINGUISTIC AND CULTURAL DIMENSIONS OF GENDER IN ENGLISH
AND UZBEK DANCE TERMINOLOGY 110

Buronova Xolida Toshtemirovna

O‘ZBEK TILI IZOHLI LUG‘ATLARIGA TAVSIYA ETILADIGAN TERMINLAR SEMANTIZASIYASI	116
<i>Xabibjonov Ikromjon Toshpulat o‘g‘li</i>	
METAFORIK IQTISODIYOT TERMINLARINI TARTIBGA SOLISH MUAMMOLLARI.....	121
<i>Isakova Zilolaxon Zokirovna, Solijonova Diyoraxon Murodjon qizi</i>	
INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “QO‘RQUV” KONSEPTI TAHLILIGA KOGNITIV YONDASHUV	126
<i>Xo‘shbaqova Nasiba Nurqobil qizi</i>	
INGLIZ YO‘L BELGILARIGA OID TERMINLARNING SINONIMLIK XUSUSIYATI.....	131
<i>Maxsumov Rustam</i>	
ETHNOLINGUISTIC FEATURES OF UZBEK AND ENGLISH PROVERBS BASED ON AGRICULTURAL TERMINOLOGY	136
<i>Qurbonova Farangiz Mirzayevna</i>	
FRAZEOLOGIK BIRLIKLARDA MAQSAD VA INTILISH OBRAZLARI: O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA LINGVO-AKSIOLOGIK TAHLIL	139
<i>Choriyeva Iroda Qurbonboyevna</i>	
TIBBIY LEKSIKA ASOSIDA SHAKLLANGAN INGLIZCHA VA O‘ZBEKCHA MAQOLLARNING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI	142
<i>Nizomova Mohinur Baratboyevna</i>	
PEDAGOGIK TERMINLARNING LINGVOPRAGMATIK TASNIFI VA ULARNING NUTQIY-FUNKSIONAL IFODALANISHI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA).....	147
<i>Normuminova Marjona Erali qizi</i>	
PRINCIPLES OF COMPARATIVE TERMINOLOGY STUDIES.....	159
<i>Panjiyeva Shaxodat Olimjonovna</i>	
KOREYS VA O‘ZBEK TILLARIDA INKOR SHAKLLARI: O‘XSHASHLIKLAR VA FARQLAR	168
<i>LHO Taegeun</i>	
LANGUAGE AS A MIRROR OF CULTURE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF KOREAN AND UZBEK	171
<i>N.E.Sharipova</i>	
INGLIZ, NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDAGI MAQOLLARNI MAVZULASHTIRISH MUAMMOSI.....	177
<i>Barotov Javoxir Ravshan o‘g‘li</i>	

MADANIYATLARARO KOMMUNIKATSIYADA SPORT LEKSIKASINING ROLI.....	183
<i>Мамадаминова Жамила Турабоевна</i>	
ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В КОНТЕКСТЕ РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ.....	188
<i>Sobirjonova Muxlisa Sobirjonovna</i>	
O‘ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARIDA “YOLG‘IZLIK” VA “HIJRON” KONSEPTLARINING IFODALANISHI	191
<i>Maxmudov Xudoyshukur Alisherovich, Madrimova Shirinasaloy Otabek qizi</i>	
TIL REGISTRINING TURISTIK KONTEKSTDAGI O‘ZGARISHI VA TARJIMAGA TA’SIRI.....	194
<i>Proxorova Olga Nikolayevna, Mamanova Sayyora Faxriddinovna</i>	
O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA O‘ZLASHMA SO‘ZLARINING O‘RNI....	198
<i>Behzod Xudoyqulov</i>	
ITALYAN TILIDAGI MAQOLLARNING TEMATIK TASNIFI VA TARJIMADA BERILISHI.....	202
<i>Xolboyeva Marjona Rahmon qizi, Xudoyqulov Abdulla Eshkuvatovich</i>	
SINONIMIYA HODISASI: O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SEMANTIK VA FUNKTSIONAL QIYOS.....	205
<i>Hafizov Sarvar</i>	
O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SOMATIK FRAZEOLOGIZMLARNING MADANIY-MA’NAVIY JIHATDAN TAQQOSIY TAHLILI	208
<i>Pirniyazova Shaxnoza Almas qizi,</i>	
PRAGMATIC FAILURES IN TRANSLATION: THE ROLE OF CULTURE IN MISINTERPRETING MEANING.....	211
<i>Ro‘ziyeva Rayxon Abduxalilovna</i>	
O‘ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARIDA GENDERNING GERMENEVTIK JIHATDAN LISONIY VOQEALANISHI	216
<i>Xudayberganova Maxbuba Meylibayevna</i>	
REKLAMA MATNLARINING LINGVOKULTUROLOGIK JIHATLARI	218
<i>Nishonova Sayyora Saidovna</i>	
INGLIZ VA O‘ZBEK TILIDA ANTROPONIMLAR QATNASHGAN FRAZEOLOGIK BIRLIKLER.....	221
<i>Ma’ruffjon Karimov, Rahimjonov Bahtiyor</i>	
METHODOLOGICAL APPROACHES IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE: THEORY AND PRACTICE.....	225

Xayitova Rushana Ximoyiddin qizi

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NOSTALGIK SO‘ZLARNING
ETIMOLOGIK TAHLILI 231

Sayidov Shukrullo Xaliljonovich

XORIJY ADABIYOTLARNING O‘ZBEK TILIGA TARJIMASI VA
ULARNING TANQIDIY MUAMMOLARI..... 236

Sherqulova Mahliyo Xasan qizi

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI REKLAMA SLOGANLARINI TARJIMA
QILISH USULLARI 241

Abduvaliyeva Sitara Sunnatali Kizi, Z.A.Umirova

SPECIALIZED TRANSLATION: SCIENTIFIC, LITERARY TRANSLATIONS,
SYNONYMS AND ANTONYMS 246

Egamnazarova Zaynab Xolmurod qizi

XORIJY VA MAHALLIY TILSHUNOSLIKDA RIELTORLIK
TERMINLARNING O‘RGANILISH MASALASI..... 251

Rahimova Mohinur Qaxramon qizi

INGLIZ TILIDAGI EKOLOGIYAGA OID NEOLOGIZMLARNING O‘ZBEK
TILIGA TARJIMA MUAMMOLARI 259

Javliyev Mansurbek Odil o‘g‘li

NATIONAL-CULTURAL CONCEPTUAL FEATURES OF FLOWER NAMES
IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES 264

Sharipova Charos Ahmadjon qizi

TRANSLATION CHALLENGES OF TOPONYMS IN ENGLISH AND UZBEK
LANGUAGES 267

Turdaliyeva Shaxnoza O‘ktamovna

SODDA GAP SHAKLIDAGI GIBRID KOMPONENTLI MAQOLLARNING
STRUKTUR TAHLILI 270

Xalilova Shoxista Muhammadi qizi

RAY BREDBERINING “FALOKAT YAQINLASHMOQDA” ASARIDA
AXLOQIY QADRIYATLARNING LINGVISTIK VA SEMANTIK TALQINI..... 273

Xolmurotova Gulnora Sattorovna

MAXSUS LEKSIKA DOIRASIDA INTERYER DIZAYN TERMINLARINING
LISONIY O‘RGANILISHI 278

Zaripova Ruxshona Sherali qizi

O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA YURIDIK TERMINLARNING RUS TILIDAN
TARJIMA QILGANDA YUZAGA KELADIGAN MUAMMOLAR..... 282

Муртозакулова Нафосатхон

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ	286
<i>Мустафаева Дилором Норбековна</i>	
ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА МЕСТОИМЕНИЙ С РУССКОГО НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК.....	293
<i>Якубова Гузалхон Махмудовна, Ахмадалиева Лазизабону Саидумар кизи</i>	
РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОГО МЫШЛЕНИЯ В ПЕРЕВОДЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	296
<i>Tursunova Charos</i>	
ILMIY-TEXNIK MATNLARDA METAFORIK IFODALAR VA ULARNING TARJIMA JARAYONIDAGI TALQINI	305

“O‘TKAN KUNLAR” ROMANIDAGI SINEKDOXA TASVIRIY VOSITASINING QO‘LLANILISHI VA INGLIZCHA TARJIMALARDA AKS ETISH MASALALARI

Marufjon Karimov

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD

NamDTU, O‘UK: 82.091:81‘255.2:81(575.1)

marufjon.karimov.87@mail.ru

Annotatsiya. Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar” romanida qo‘llangan sinekdoxa usuli muallifning badiiy mahoratini ko‘rsatadi. Ushbu uslubiy vosita orqali yozuvchi murakkab ijtimoiy va ruhiy holatlarni qisqa, lekin ta‘sirchan shaklda ifodalaydi. Tezisd sinekdoxaning funksional imkoniyatlari, uning milliy adabiy kontekstdagi o‘rni hamda tarjima jarayonidagi semantik aniqlikni saqlab qolish muammolari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: tarjimon, mashaqqat, tasvir, ifodalash, avtor, haqqoniy, so‘z, asl nusxa, muvofiq, mag‘iz, ma‘no, aksincha, noaniq, mujmal, ekvivalentlik.

Общие формы синекдохи в романе «Минувшие дни» и вопросы их отражения в английских переводах

Tarjima jarayonida asarning g‘oyasi uning uslubiy jihati bilan chambarchas tarzda bog‘liq bo‘lib, asar yozilgan davr ruhini, qahramonlar ijobiy va salbiy jihatlarini ijodiy qayta yaratish uchun tarjimon nafaqat badiiy mahorat, iste‘dod va boy tajriba sohibi bo‘lishi, balki badiiy tarjima amaliyoti dalillari asosida vujudga kelgan nazariy bilimlar bilan puxta qurollangan filolog olim sifatida faoliyat ko‘rsata bilishi ham lozimdir [1.74-76 b]. Asliyat va tarjima tillari badiiy-uslubiy vositalarni chuqur matniy va lisoniy tahlil qilish asosida qiyosiy o‘rganishgina san‘atkorni tarjima amaliyotida uchrab turadigan qator illatlardan saqlab qolgani holda, unga asliyat lisoniy-uslubiy hodisalari vazifalarini ijodiy tiklash imkoniyatini beribgina qolmay, bularni barchasini uddalash mas‘uliyatini ham yuklaydi. Sinekdoxaning umumiy ko‘rinishlari quyidagilardan iborat:

Butun o‘rnida qism ifodalanishi: Sinekdoxa-grekcha “birga anglamoq” demakdir. Qism orqali butunni yoki aksincha butun orqali qismning ifodalanishi

sinekdoxa deyiladi. Masalan, tirnoq soʻzining “bola” maʼnosida bosh, tuyoq soʻzlarining “qoʻy”, “sigir” maʼnosida ishlatilishi qism orqali butunni ifodalashdir.

Asliyat matnida: “Arzimagan sabablar bilan talaf boʻlgan jonlarni hamisha koʻz oldingda tut!” [2.40 b] Ushbu matnda sinekdoxa leksik-stilistik vositasi “talaf boʻlgan jonlar” birikmasida qoʻllangan hamda koʻchma maʼno ifodalagan. “Talaf boʻlgan jonlar” birikmasi orqali aslida “qurbon boʻlgan kishilar” nazarda tutilmoqda, yaʼni “qism” (jonlar) orqali “butun” (insonlar) ifodalanmoqda. Romanda Yusufbek xoji purviqor siymo sifatida juda koʻp oʻrinlarda muallif tomonidan oʻrnak etilishiga guvoh boʻlishimiz mumkin. Bunda adibning badiiy mahoratiga qoyil qolmasdan iloj yoʻq.

I.Toʻxtasinov, O.Moʻminov, A.Hamidovlar tarjimasida: “Always remember the innocent victims! [2.3 b]” (Har doim begunoh qurbonlarni yodingda tut!- K.M-Karimov Maʼrufjonning qisqartma shakli [keyingi tarjimalarda K.M tarzida beramiz] K.M) deb beriladi.

Kerol Yermakova tarjimasida: “Always remember those innocent who died!” (Har doim begunoh oʻlganlarni yodingda tut!) (K.M) shaklida beriladi.

Mark Riz tarjimasida esa: “Remember the past victims who have been killed for the same miserable reasons.” (oʻtmishda oʻldirilganlar- K.M)

Yuqoridagi tahlillardan koʻrinadiki bunda oʻzbek hamda ingliz tarjimonlari soʻzma-soʻz tarjima usulida sinekdoxani tarjimada muvaffaqiyatli aks ettirganlar.

Asliyat matnida: “Yoʻlak panasidan mudhish bashara chiqib bir-ikki qayta unga kulib qaragʻach, yoʻqoldi...” [3.186 b] Romandagi salbiy qahramon boʻlmish Homid tomonidan yozilgan ushbu soxta taloq xati va uni olib kelguchi “mudhish bashara” Kumushni deyarli aqlidan ozdiradi. “Mudhish bashara” birligida ham sinekdoxa orqali koʻchma maʼno ochib berilmoqda. Ushbu jumlada “mudhish bashara” “koʻrinishi niyati kabi xunuk, kishida qoʻrqinch uygʻotuvchi” maʼnolarini bildiradi. Salbiy qahramonlardan biri Jannat tasvirlangan ushbu oʻrin roman oʻquvchisi qalbida nafrat uygʻotadi, Kumushning xatdan keyingi taqdiri esa ayanchli boʻladi.

T.I. tarjimasida: “From the dark aisle of the gate the terrible woman’s face was seen, she laughed and disappeared...” [4.167 b] (dahshatli ayolning basharasi)

Y.K. tarjimasida: “The frightening face of the hag peered out of the dark alley by the gates. With a nasty laugh, she vanished.” [5.159 b] (qo‘rqinchli cho‘chqabashara- K.M) tarzida beriladi.

R.M. tarjimasida esa: “The terrible visage previously described peeked out from around the corner of the entryway, snickering with joy, and then disappeared.” [6.305 b] (dahshatli qiyofa- K.M)

Parchada keltirilgan sinekdoxa(qism orqali butun) ifoda vositasi tarjimasini ikki tarjima matnlari misolida qiyoslaymiz tahlilga tortamiz:

Asliyat matnida keltirilgan “mudhish bashara” birikmasi I.To‘xtasinov tarjimasida “terrible woman’s face” (dahshatli ayol basharasi) shaklida beriladi [7.35336 b]. Bizningcha, tarjimonlar “terrible” (dahshatli) sifat aks etgan leksik birlikni “woman’s” (ayolning) so‘zidan keyin qo‘llaganlarida, birikma “woman’s terrible face” (ayolning dahshatli basharasi) tarzida muallif keltirgan birikmaga muqobil bo‘lar edi. Yoki “horrible face” (mudhish bashara) deb berilishi asliyatga aynan so‘zma-so‘z sinonimik bo‘lib, maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunda o‘zbek tarjimonlari tasviriy ekvivalent usulidan foydalanib, kitobxonga tushunarli bo‘lishi uchun harakat qilgan.

“Mudhish bashara” birikmasi K.Yermakova tarjimasida esa “the frightening face of the hag” (qo‘rqinchli cho‘chqabashara) tarzida beriladi. Bunda tarjimon kitobxonga tushunarli bo‘lishi uchun romandagi salbiy qahramon Jannatni “qo‘rqinchli cho‘chqabashara” [8.261-264 b] deb beradi, biroq mutarjim ozgina emotsiyaga berilishi natijasida birikmani shaxsiylashtirib, mubolag‘alashtirib yuboradi. Parcha asliyatga muvofiq qayta yaratilishi uchun esa “the frightening face” (qo‘rqinchli bashara)ning o‘zi kifoya qiladi, “of the hag” (cho‘chqaning) leksik birligining keltirilishi qo‘shimcha konnatativ ma’no kasb etadi hamda asliyatga nomuvofiqlik yuzaga keladi. “Tarjima variantini tanlash ma’lum darajada tarjimonning mahorati va shaxsiy hususiyatlariga bog‘liq. Lekin tarjimaning sub’ektivligi asl nusxa tarjimasining iloji boricha to‘laroq mazmunini bera olish

bilan cheklanadi. Shunday qilib, tarjima uni amalga oshiradigan tarjimon tomonidan ob’ektiv munosabatlarning sub’ektiv voqelanishidir [9.242 b].” Shunga ko‘ra badiiy tarjima birmuncha mushkul vazifa hisoblanadi.

O‘zbek tarjimonlari hamda K.Yermakovadan farqli o‘laroq M.Riz “mudhish bashara” birikmasini tarjimada terrible visage- daxshatli qiyofa [10.12 b] tarzida aks ettiradi. Tarjimon previously described- ilgari tasvirlangan deya ta’kidlaydi, chunki rostdan ham ushbu salbiy personaj tarjima matnining avvalida a stunted and misshapen woman- pakana, rivojlanmay qolgan ayol tarzida tanishtiriladi. Tarjimon ushbu sinonimik birikmani asliyatga muqobil aks ettirgan, zero adib Jannatni “pakana xotin” degan edi.

Adabiyotlar:

1. Пирс Ч.С. Принципы философии. – Санкт Петербург, 2001. – С.313
2. Моррис Ч.У. Основания теории знаков // Семиотика: хрестоматия: учеб.метод. модуль / под ред. Л.Л. Федоровой. – М., 2005. – С. 45–98.
3. Yermakova K. The Days Gone by. – England, 2018. –P. 60
4. Сафаров Ш. Прагмалингвистика. Монография. – Т., 2008. – Б. 59-241
5. Mey J.L. Pragmatics: An Introduction. 2nd ed. – Oxford: Blackwell, 2001. – P.148.
6. Reese M. Bygone Days. – The United States of America, 2018. –P. 60
7. Kim D. et al. The Role of an Interactive Book Reading Program in the Development of Second Language Pragmatic Competence // The Modern Language Journal. Vol. 86, № 3, 2002. – P. 328-332.
8. Levinson S.C. Pragmatics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – P. 9-236.
9. Karimov M. The etiquette and the literary description of character used in the novel “Days Gone By”//Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451. – 2022. – P. 35336-35344.
10. Tukhtasinov I. The Days Gone by. – Tashkent, 2017. –P. 61
11. Умарходжфев М. Основы фразеогрфии. Дис... д-ра филол. наук. – Москва, 1981. – С. 77-100
12. Karimov M. Specific Features of English literature translations// 6th International Multidisciplinary Scientific Conference on Innovative Technology. – San Francisco, USA, 2021. –P. 12

13. Karimov M. The usage of some stylistic figures in the novel “Days Gone By” (Tropes, Archaisms, Historisms, Dialects)//НамДУ илмий ахборотномаси-Научный вестник НамГУ 2021 махсус сон. –Namangan , 2017. –P. 261-264

BADIIY TARJIMADA SINTAKTIK TRANSFORMATSIYALARNING LINGVOPRAGMATIK XUSUSIYATLARI VA EKVIVALENTLIK MUAMMOLARI (J. JOYSNING “ULISS” ROMANI MISOLIDA)

Sayyora Pulatova

Termiz davlat universiteti

Annotatsiya. Maqolada badiiy tarjimada sintaktik transformatsiyalarning qo‘llanilishi, ularning lingvopragmatik xususiyatlari va ekvivalentlik muammolari tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida transformatsiyalar til va madaniyat farqlari, grammatik va stilistik tafovutlarni bartaraf etishda muhim rol o‘ynashi, ekvivalentlik va pragmatik me‘yorni ta‘minlashga xizmat qilishi asoslanadi. Nazariy qarashlar va amaliy mezonlar asosida, sintaktik transformatsiyalarning muvaffaqiyatli tarjima va samarali kommunikatsiyaga ta‘siri ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: badiiy tarjima, sintaktik transformatsiya, lingvopragmatika, ekvivalentlik, tarjima muammolari, kommunikativ kompetensiya, madaniy tafovutlar.

Tarjima transformatsiyalari matnda doimiy va muqarrar yuz beradigan jarayon bo‘lib, har bir transformatsiya ma‘lum sababga ko‘ra amalga oshiriladi. Tarjimon ko‘pincha bu jarayonni intuitiv tarzda, ya‘ni his qilgan holda bajaradi. [2, 357b.]

Tilshunoslar transformatsiyalarning qo‘llanishini turlicha talqin qiladi. Masalan, A.M. Malofeev va O.A. Krapivkina fikricha, tarjima transformatsiyalari ekvivalentlik normasi va pragmatik me‘yor o‘rtasidagi qarama-qarshiliklarni hal qilish vositasidir. [2, 357b.]

V.N. Bazilev esa tarjimaning pragmatik me‘yorini, tarjimaning pragmatik qiymatini ta‘minlash talabi sifatida ko‘radi. Tarjima pragmatikasi matnning mazmuni va maqomini aniqlash, uni tarjimada yetkazish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. [3, 25b.]

G.M. Strelkovskiyga ko'ra, tarjimada eng muhim narsa ikki til birligi o'rtasidagi aniq moslik emas, balki funksional o'ziga xoslikdir. Tarjima jarayonida transformatsiya tillar, madaniyatlar, tarixiy rivojlanish va dunyoqarash farqlari tufayli yuzaga keladi. [4, 112b.]

Transformatsiyalar orqali tarjimon manba va tarjima matnining funksional o'ziga xosligiga erishadi. L.K. Latishev fikricha, muallif o'z kommunikativ maqsadiga erishish uchun matni tuzadi va bu jarayonda adresatning yoshi, bilim darajasi, madaniyati va boshqa xususiyatlari hisobga olinad. [5, 47b.]

Kommunikativ kompetensiya – bu matni to'g'ri idrok etish va sharhlash uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar to'plami. Asliyat va tarjima qabul qiluvchilarining kommunikativ kompetensiyasi bir xil bo'lishi kerak, biroq ular til va madaniyat nuqtai nazaridan farq qilishi mumkin. [5, 47b.]

A.F. Arxipov transformatsiya sabablarini quyidagicha ajratadi:

- So'zma-so'z tarjimadan chekinish
- Tarjimani idiomatizatsiya qilish va tarjima tili me'yoriga yaqinlashtirish
- Gapning uyushiq bo'laklarini o'g'irishda tilararo farqlarni bartaraf etish
- Begona so'z yasovchi modellaridan chekinish
- G'ayritabiiy, estetik bo'lmagan, noqulay va tushunarsiz tarjimadan qochish
- Tarjimaning ixcham va o'quvchi uchun qulay bo'lishiga intilish
- Muhim ma'lumotni yetkazish yoki ortiqcha ma'lumotlarni olib tashlash
- Murakkab so'zlar va stilistik figuralarni qayta yaratish. [6, 55b.]

T.I. Gubskaya fikricha, transformatsiyalar manba til va tarjima matni o'rtasidagi ziddiyatlarni hal qilish, ekvivalentlik va semantik-strukturaviy o'xshashlikni ta'minlash uchun zarur. [7, 62 b.]

Quyidagi misollarda sintaktik transformatsiya usuli qo'llanilganligini ko'rishimiz mumkin. Qiyoslang:

1. Buck Malligan peeped an instant under the mirror and then covered the bowl smartly. [8, 2 b.]

Бык Маллиган заглянул под зеркальце и тут же опять прикрыл чашку.
[9, 5 b.]

Bak Malligan oyna ostiga ko‘z tashladi, yana tez idishni yopdi.[10, 22b.]

Mazkur gap ingliz tilidan rus tiliga tarjima jarayonida ketma-ketlikda o‘zgarish, ya’ni qisqartirish bilan tarjima qilingan, biroq o‘zbek tilidagi tarjimasida i(va) bog‘lovchisi tinish belgisi bilan stilistik nuqtai nazaridan almashtirilgan. Rus va o‘zbek tarjimalarida gap qisqartirilgan va soddalashtirilgan. Rus tilida qisqa va tezkor uslub, o‘zbek tilida esa soddalashtirish va bog‘lovchining tinish belgisi bilan almashtirilishi kuzatiladi. Asliyatdagi *peeped an instant* iborasining yashirinlik ma’nosi to‘liq saqlanmagan. Tarjimonlarning shaxsiy yondashuvi va til xususiyatlari aks etgan.

2. My name is absurd too: Malachi Mulligan, two dactyls.[8,4b.]

У меня тоже нелепое-Мейлахи Маллиган, два дактиля.[9, 6b.]

Mening ismim ham be’ma’ni:Malaki Malligan, ikki daktil. [10, 23b.]

Rus tilida *имя* so‘zi tushib qolgan, tire orqali izohlash kuchaytirilgan. O‘zbek tilida esa to‘liq nolga teng tarjima (so‘zlar qisqartirilgan) kuzatiladi.

Har ikkala misolda ham sintaktik transformatsiya (qisqartirish, soddalashtirish, izohlash) usullari qo‘llanilgan. Tarjimonlar til xususiyatlari va stilistik talablardan kelib chiqib, asliyatdagi ma’noni saqlashga harakat qilganlar, lekin ayrim semantik va ekspressiv tafovutlar yuzaga chiqqan.

Demak, transformatsiyalarning to‘g‘ri qo‘llanishi natijasida muvaffaqiyatli kommunikatsiya va ekvivalent tarjima hosil bo‘ladi. Bu nazariy asoslar tarjima amaliyotida muammolarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega.

Tarjima transformatsiyalari tarjimon faoliyatining ajralmas qismi bo‘lib, u til, madaniyat va kommunikativ farqlarni bartaraf etish, matnning pragmatik va semantik mazmunini to‘g‘ri yetkazish uchun xizmat qiladi. Transformatsiyalarning ilmiy asoslari va amaliy mezonlari tarjima sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qambarov N. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2018.
2. Малофеев А.М., Крапивкина О.А. Причины переводческих трансформаций (на материале переводов научно-технических текстов) // Вопросы языкознания. – Москва, 2010. – №3. – С. 112-120.

3. Базилев В.Н. Проблемы прагматики перевода. – Москва: Высшая школа, 1983.
4. Стрельковский Г.М. Теория и практика военного перевода (немецкий язык). – Москва: Военное издательство, 1974.
5. Латышева Л.К. Введение в переводоведение. – Москва: Издательство РУДН, 2003.
6. Архипов А.Ф. Перевод и переводческие трансформации. – Москва: Флинта, 2005.
7. Губская Т.И. Теория перевода: Учебное пособие. – Москва: Академия, 2004.
8. James Joyce “Ulysses”, 1305p. <http://www.planetpdf.com>
9. Джеймс Джойс.”Улисс”, -В.Хинкис., С.Хоружий, перевод.(1-часть),-М., 2014. 771 с.
10. Жеймс Жойс. ”Улисс саргузаштлари” (И.Фофуров таржимаси) - Тошкент:О‘zbekiston, 2013 -840 б.

JON FAULZ ASARLARIDA TARJIMA SHAKLLARI: LINGVISTIK VA ESTETIK YONDASHUVLAR

Sodiqova Baxtigul Ibodullaevna

O‘qituvchi, Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

ORCID ID- 0009-0008-1553-9849

UO‘K-821.111.09-31

E-mail: baxtigulsodiqova88@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz adabiyotining yirik vakili Jon Faulz asarlarining o‘zbek tiliga tarjima qilinishida qo‘llanilgan tarjima shakllari tahlil qilinadi. Xususan, postmodern matnlarning o‘ziga xosligi, intertekstual va metaadabiyot unsurlar, madaniy tafovutlar tarjimon tanloviga qanday ta’sir qilishi muhokama qilinadi. Maqolada ingliz va o‘zbek tarjimashunoslarining nazariy qarashlari hamda amaliy misollar asosida tahlil keltiriladi.

Kalit so‘zlar: tarjima shakllari, postmodernizm, intertekst, adaptatsiya, ekvivalentlik.

Kirish. Jon Faulz (John Fowles, 1926–2005) ingliz postmodern adabiyotining yetakchi namoyandalaridan biridir. Uning asarlari o‘ziga xos falsafiy mazmun, murakkab syujet tuzilmasi va eksperimentallik bilan ajralib turadi. "Fransuz

leytenantining ayoli", "Afsungar", "Kolleksiyachi" kabi romanlarida tarixiy va zamonaviy qatlamlarning uyg'unligiga tayanadi. Shu bois, tarjima jarayoni ham o'ziga xos yondashuvlarni talab etadi.[9, 1-8- bet]

Tarjimashunos L. S. Barkhudarov ta'kidlaganidek, "Tarjimada muhim narsa bu muallif uslubini iloji boricha asliga yaqin yetkazishdir, lekin bunda o'quvchining madaniy dunyoqarashi ham inobatga olinishi kerak" [1, 22-bet].

Postmodernizmga xos belgilardan biri intertekstualizmdir. Faulz o'z asarlarida boshqa adabiy matnlarni parodiya, to'g'ridan-to'g'ri iqtibos tarzida qo'llaydi.[7, 65-67- bet] "Fransuz leytenantining ayoli" romanida, masalan, Charlz Dikens, Tomas Xardi kabi viktorian yozuvchilarning ruhiy-estetik olami aks etadi. Bu holatni tarjimada saqlab qolish mushkul: tarjimon ba'zida kontekstual izohlar yoki moslashtirishdan foydalanishga majbur bo'ladi.

O'zbek tarjimashunosi G. S. Sayfiyev yozadi: "Tarjimada intertekstual birliklar yoki madaniy konnotatsiyalarni to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish emas, balki ularni anglatgan mazmunni o'ziga xos uslubda berish zarur" [3, 34-bet].

Semantik yaqinlikni saqlashga intiladi. Lekin Faulzning falsafiy-psixologik ohangidagi iboralari, masalan, "freedom is the will to be responsible to ourselves" (Afsungar romanidan) iborasi [6,656-bet], oddiy so'zma-so'z tarjimada o'z kuchini yo'qotadi. Bu iborani "Erkinlik bu o'z harakatimizga o'zimiz javobgar bo'lish istagi" tarzida moslashtirish mumkin.

Tarjimon matndagi madaniy realiyalarni o'zbek o'quvchisi uchun tushunarli va mantiqan yaqin shaklga keltiradi. Masalan, "governess" so'zining o'zbekcha mos ekvivalenti mavjud emas. U "tarbiyachi ayol" yoki "xonadon muallimasi" deb moslashtiriladi.

Lokalizatsiyada tarjima faqat til darajasida emas, balki madaniy kontekstda ham yangidan yaratiladi. Faulzning Viktorian Angliyasi tasvirlangan sahnalari izohlar bilan boyitilmasa, o'zbek o'quvchisi kontekstni tushunmasligi mumkin. Shuning uchun lokalizatsiya ko'pincha annotatsiya va izohlar bilan birga yuritiladi. [5, 445 p]

Ayniqsa, falsafiy fikrlar va ilmiy terminlarga boy sahnalar (masalan, Asfungar romanidagi eksistensial fikrlar) izohsiz qabul qilinmaydi. Tarjimonlar ba’zida asar tagida yoki orqa sahifada qisqa izohlar kiritadilar.

Jon Faulz asarlarida muallif ko‘pincha syujetga bevosita aralashadi, hatto o‘quvchi bilan “suhbatlashadi”. Bu esa tarjimada erkin yondashuvlarni talab qiladi. Tarjimada faqat matn emas, balki muallif vazifasi ham aks ettirilishi kerak. Niderland tarjimashunosi Theo Hermans fikricha: “Tarjimon bu passiv ko‘chirish vositasi emas, balki muallif va o‘quvchi o‘rtasida faol vositachidir” [2, p. 30].

O‘zbek yozuvchisi va tarjimoni U. Normatov esa ta’kidlaydi: “Tarjimon ba’zan ijodkor darajasiga chiqadi, chunki u muallif fikrini boshqa tilda qayta yaratuvchidir” [4, 18-bet].

Xulosa. Jon Faulz asarlarining tarjimasi nafaqat tilshunoslik masalasi, balki estetik va falsafiy tafakkur sohasidir. Tarjimon Faulz uslubining murakkab qatlamlarini, intertekstual ishoralarni va metaadabiyot unsurlarni o‘zbek o‘quvchisi uchun tushunarli shaklga keltirishi kerak. Bunda tarjima shakllarining to‘g‘ri tanlanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. — М.: Международные отношения, 1975. — с. 240
2. Hermans, T. Translation in Systems: Descriptive and Systemic Approaches Explained / Theo Hermans. — Manchester: St. Jerome Publishing, 1996. — 240 p.
3. Сайфиев Г. С. Таржимашунослик асослари / Г. С. Сайфиев. — Т.: Фан ва технология, 2018. — 180 б.
4. Норматов У. Таржима санъати ва иждокорлик / У. Норматов. — Т.: O‘zRFA нашриёти, 2005. — 120 б.
5. Fowles, J. The French Lieutenant’s Woman / John Fowles. — London: Jonathan Cape, 1969. — 445 p.
6. Fowles, J. The Magus / John Fowles. — London: Jonathan Cape, 1966. — 656 p.
7. Sodiqova, B. (2024). Postmodernizm tarixiga oid ta’riflar. Tamaddun nuri jurnali, 6(57), 65-67.

8. Sodikova, B. (2022). John Fowles as a writer of existentialistic and realistic literary trends, and his philosophical and psychological views. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2022(1), 176-184.
9. Ibodullaevna, S. B. (2024). Interpretation of "the magus" as a story of initiation. *Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research*, 2(7), 1-8.

AVTOMATLASHTIRILGAN TARJIMA VOSITALARI

Mo'minova R.N.

Qo'qon Davlat Universiteti, dotsent

ranokhon29@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada tarjima sanoatida yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi jiddiy o'zgarishlarga olib kelganligi, tarjimon uchun juda muhim vositalarning paydo bo'lganligi, kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda kompyuterdagi matnlarni tarjima qilish qulay usullari, moslashuvchan avtomatlashtirish tizimlari (Computer-Assisted Translation tools, CAT tools) yoritilgan.

Kalit so'zlar: CAT dasturlari, elektron lug'atlar, avtomatik tarjima qilish dasturlari, Computer-Assisted Translation tools, CAT tools), Artil OmegaT Trados'ning Deja Vu (TRADOS), Metatexis (Metatexis) Star Transit, Wordfast.

So'nggi bir necha yil ichida tarjima sanoati yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi bilan bog'liq jiddiy o'zgarishlarga duch keldi. Tarjimon uchun juda muhim vositalar, jumladan elektron lug'atlar va lug'atlar, ovoz yozish dasturlari va oxir-qibat tarjima disklari (CAT dasturlari) paydo bo'ldi.

Dastur sayti (ingl. Computer Aided Translation) - kompyuterda matnni tarjima qilishga yordam beradigan dasturlar. Shuning uchun avtomatlashtirilgan tarjima - kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda kompyuterdagi matnlarni tarjima qilish hisoblanadi. Tarjimoni avtomatlashtirishni ta'minlaydigan barcha mavjud dasturlarni quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

- elektron lug'atlar - tarjima dasturlari va xotira tizimlari (TM dasturlari)
- avtomatik tarjima qilish dasturlari

O‘z faoliyati davomida tarjimon tayyor tarjimani amalga oshiradigan dasturlardan foydalanishi kerak bo‘ladi. PROMT, Suqrot, Pragma 5 kabi dasturlar.x va boshqalar. ularning barchasi CAT dasturlariga ham tegishli bo‘lishi mumkin, faqat farq shundaki, dastur tarjimani amalga oshirgandan so‘ng, tarjimon olingan natijani batafsil va puxta tahlil qilishi kerak.

Tarjimon uchun bunday dastur yordamida qilingan tarjima matn mazmuni bilan yuzaki tanishish uchun ishlatilishi mumkin. Bunday holda, u signal ma'lumotlari sifatida ishlatilishi mumkin va ehtiyotkorlik bilan tahrirlashni talab qilmaydi. Agar tarjimon ushbu dasturdan, masalan, vaqtni tejash uchun foydalansa, u holda mashinani qayta ishlagandan so‘ng, “inson” qo‘li bilan majburiy tahlil qilish va tahrirlash kerak.

Avtomatlashtirish tizimlari (Computer-Assisted Translation tools, CAT tools) ancha moslashuvchan. Ular zamonaviy professional tarjima jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Ushbu echimlar hujjatlarni tarjima qilish, dasturiy ta'minotni lokalizatsiya qilish, terminologik lug‘atlarni yuritish, tarjima sifatini tekshirish, tarjima loyihalarini yaratish va tarqatish uchun texnologiyalar va vositalarning butun majmuasidir.

Ularning yordami bilan eng qisqa ishlab chiqarish tsikli doirasida sifatli tarjimani amalga oshirish vazifalari hal qilinadi. Ushbu echimlardan foydalanish, shuningdek, bitta loyiha doirasida kelishilgan tarjimani ta'minlash zarur bo‘lganda, jamoaviy ish paytida tavsiya etiladi. Barcha natijalar avtomatik ravishda tarjima jarayonining barcha ishtirokchilari uchun mavjud bo‘lgan yagona ma'lumotlar bazasida saqlanadi. Eng zamonaviy echimlar odatda 3 ta asosiy texnologiyaga asoslangan:

Tarjima xotirasi (yoki bazasi) (tarjima xotirasi, TM);

Terminologiyani boshqarish (terminologiya menejmenti);

Loyihalarni boshqarish (Project Management, Translation Management System, TMS).

Tarjima xotirasi bazasi lingvistik ma'lumotlar bazasi bo‘lib, unda tarjimalar tarjimon foydalanuvchi tomonidan yaratilganda ma'lum bir tuzilma doirasida

saqlanadi. TM bazasining odatiy tarkibi boshlang'ich segmentlar va ularga teng keladigan maqsadli segmentlardir (qoida tariqasida, taklif segment sifatida qabul qilinadi). Tarjimaga kelgan yangi matnni qayta ishlashda tizim uning har bir jumlasini ma'lumotlar bazasida saqlanganlar bilan taqqoslaydi va tegishli mosliklarni chiqaradi. Natijada, bir xil jumlaning qayta – qayta tarjima qilish shart emas-aksincha, agar kerak bo'lsa, ilgari tarjima qilingan matn qismlarini qayta ishlatish mumkin.

Tarjima xotirasi (TM) texnologiyasi texnik hujjatlar tarjimoni uchun kalit hisoblanadi. Sifatli tarjimaning muhim talabi aniq terminologiyadir. CAT tizimlarida terminologiyaning aniqligi va izchilligini ta'minlash uchun turli xil echimlar taklif etiladi, ular odatda bitta markazlashtirilgan atamalar omborlari (universal elektron lug'atlarning bir turi, ularni qidirish to'g'ridan-to'g'ri tizimning asosiy muharriridan amalga oshirilishi mumkin) va terminologiyani boshqarish vositalari.[1]

Zamonaviy tarjima jarayoni fayllar va loyihalarni tayyorlash bilan bog'liq ko'plab vazifalarni o'z ichiga oladi. Ko'pincha ular qo'lda bajariladi va ko'p vaqt talab etadi. Ushbu vazifalarni optimallashtirish uchun zamonaviy CAT tizimlarida ishlab chiquvchilar tarjima boshqaruv modullarini joylashtiradilar, loyihalarni sozlashni avtomatlashtiradilar, kerakli tarjima bazalarini va terminologiyasini tanlaydilar, sifatni tekshiradilar, statistikani hisoblaydilar va hisobotlarni tuzadilar.

Tarjimani avtomatlashtirish tizimlari bilan ishlashni shartli ravishda 2 bosqichga bo'lish mumkin. Birinchi bosqichda foydalanuvchi tizim uchun ishlaydi, ya'ni asosiy funksiyalarni o'zlashtiradi, tarjimalarning dastlabki bazasini to'playdi (ilgari tarjima qilingan materiallarni tegishli formatga o'zgartiradi) va lug'at yaratadi. Ikkinchi bosqichda tizim foydalanuvchi uchun ishlay boshlaydi. Tarjimalar bazasining ko'payishi bilan tasodiflar soni ko'payadi, shuning uchun tarjimaga sarflangan vaqt qisqaradi va unumdorlik oshadi.

Tarjimani avtomatlashtirish tizimlari orasida eng mashhur tizimlarga quyidagilar kiradi: Artil OmegaT Trados'ning Deja Vu (TRADOS), Metatexis (Metatexis) Star Transit, Wordfast. Tarjimani avtomatlashtirish tizimlari orasida eng keng tarqalgani SDL Tradosdir. Bu tarjimaning sanoat standartiga aylandi. Mustaqil

hisob-kitoblarga ko‘ra, dunyo bo‘ylab tarjimonlarning 80 foizi ushbu echimlarni qo‘llaydi.[2]

Avtomatlashtirilgan tarjima tizimlarining rivojlanishi ular tarjima uchun zarur bo‘lgan vaqtni sezilarli darajada tejashlari bilan bog‘liq. Ma'lumotlar bazasini to‘plashda tarjimon uchun bunday dasturlardan foydalanishning afzalliklari ko‘p bo‘ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Vinogradova T. zamonaviy tarjimalarni avtomatlashtirish tizimlari (kompyuter yordamida tarjima vositalari) <https://www.tra-service.ru/article>
2. Popov A., Popov V. Avtomatlashtirilgan tarjima vositalari. Talabalar ilmiy forumi – 2018. X xalqaro talabalar ilmiy konferentsiyasi

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI SINLEKSIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK MOSLIGI

Nazarova Lobar Maxmataminovna

6-maktab o‘qituvchisi

lobarnazarova101@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi sinleksik birliklarning leksik-semantik jihatdan o‘zaro mosligi tahlil qilinadi. Tillararo tarjimada uchraydigan semantik farqlar, milliy mentalitet va madaniyat bilan bog‘liq o‘ziga xosliklar, hamda semantik o‘xshashliklar asosida keltirilgan misollar orqali yoritilgan.

Kalit so‘zlar: sinleksik birlik, leksik-semantik moslik, milliy o‘ziga xoslik, ekvivalentlik, tarjima.

Tillararo o‘zaro aloqadorlikni o‘rganishda leksik birliklarning semantik yuki muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, sinleksik birliklar – bir butun shaklida qo‘llanilib, bitta semantik mazmuni anglatuvchi frazemalar, iboralar yoki so‘z birikmalari – turli tillarda o‘zaro to‘g‘ri ekvivalent topishi har doim ham oson bo‘lmagan masaladir. Sinleksik birliklarning tarjimada to‘g‘ri yetkazilishi uchun ularning leksik-semantik mosligi puxta tahlil qilinishi zarur.

Sinleksik birlik tushunchasi Sinleksik birlik – bu bir nechta leksik elementlardan tashkil topgan, biroq yagona semantik mazmuni anglatuvchi til birligidir. Bu turdagi birliklar ko‘pincha frazeologik birliklar, iboralar, kollokatsiyalar shaklida bo‘ladi. G.I. Klimovskayaning ta’rifiga ko‘ra, “sinleksik birliklar muayyan voqelikni ifodalovchi semantik yagona birliklar bo‘lib, tarjimada ularni to‘g‘ri aniqlash asosiy muammolardan biridir” [1, B. 52].

Leksik-semantik moslik tushunchasi Leksik-semantik moslik – bu ikki yoki undan ortiq til birliklarining mazmun jihatdan bir-biriga muvofiq bo‘lishidir. Cruse fikricha, bunday birliklar leksik elementlar o‘rtasidagi semantik bog‘liqlik asosida bir butun mazmunga ega bo‘ladi. Ular ko‘pincha emotsional, konnotativ ma’no anglatadi [2, B. 9]. O‘zbek va ingliz tillarida ko‘plab sinleksik birliklar mazmun jihatdan bir-biriga mos keladi. Fernando [3, B. 59] fikricha, sinleksik birliklarning tarjimada ekvivalentini topishda semantik jihatdan moslikka e’tibor berish lozim. Quyidagi misollar bu fikrni asoslaydi:

O‘zbek va Ingliz Tillaridagi Sinleksik Birliklarning Ekvivalentligi

O‘zbekcha birlik	Inglizcha Birlik	Ekvivalentlik	Izoh
Ko‘ngli cho‘kmoq	Feel down	Ha	Ikkalasi ham ruhiy tushkunlikni bildiradi. To‘g‘ri kontekstual ekvivalent.
Tilini yutib yubormoq	Be speechless	Ha	Hayratdan jim bo‘lib qolishni bildiradi. Funktsional ekvivalent.
Yuragi gup etmoq	Heart skipped a beat	Ha	Qo‘rquv yoki hayajon ifodasi. Mazmuni juda yaqin.
Ko‘zini olaytirmoq	Glare angrily	Ha, qisman	G‘azab bilan qarash degani, ammo “glare” aniq vizual ifoda, konnotatsiya farqlanishi mumkin.
Yuragi orqaga tortmoq	Chicken out / lose nerve	Ha	Qo‘rqib fikridan qaytish – semantik jihatdan mos.

Yuqoridagi misollarda ba’zi sinleksik birliklar to‘liq semantik moslikka ega bo‘lsa, boshqalarida esa kontekstual yondashuv talab etiladi.

Ko‘plab sinleksik birliklar tarjimada to‘g‘ridan-to‘g‘ri semantik moslikka ega bo‘lmaydi. Masalan, ingliz tilidagi “Let the cat out of the bag” iborasi bevosita tarjimada mantiqan tushunarsiz bo‘lishi mumkin [4, B. 267], chunki u “mushukni xaltadan chiqarish” degan ma’noni bildiradi. Biroq, Xojimatovning ta’kidlashicha, bu iboraning zamirida anglo-sakson madaniyatiga xos tarixiy voqelik yotadi, ya’ni o‘tmishda bozorlarda xaridorlarni aldash maqsadida cho‘chqa bolasi o‘rniga xaltaga mushuk solib berilgan holatlar bilan bog‘liq [5, B. 45]. Shu sababli bu ibora “yashirin haqiqatni bilib qolmoq” yoki “sirni aytib qo‘ymoq” ma’nosida qo‘llanadi. O‘zbek tiliga tarjima qilinayotganda, leksik ekvivalent emas, semantik funksional ekvivalent tanlanadi [6, B. 67].

Bu holat sinleksik birliklarning tarjimasida madaniy kontekst va milliy tafakkur muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Chunki har bir til o‘zining tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy tajribasi va madaniy qadriyatlari asosida ma’lum ifodaviy vositalarni shakllantiradi.

Bundan tashqari, ayrim o‘zbek tiliga xos birliklar ingliz tilida aniq ekvivalentga ega emas. Masalan:

“Ko‘ngli yorishmoq” – bu ibora o‘zbek tilida ruhiy engillik, xursandchilik va taskin topish holatini bildiradi. Ingliz tilida unga “to feel relieved” yoki “to be comforted” [7, B. 89] kabi yaqin semantik mosliklar mavjud, lekin mazkur iboraning emotsional va madaniy yuklamasi to‘liq ifodalanmaydi. “Yuz ko‘rsatmoq” – bu ifoda faqat “ko‘rinmoq” degan ma’noni emas, balki jamiyatda ishtirok etish, hurmat bajo keltirish kabi madaniy-ma’naviy mazmun ham beradi. Ingliz tilida bu holatni “to make an appearance” deb ifodalash mumkin bo‘lsa-da, u o‘zbekchadagi marosimiy va odob-axloqiy ohangni to‘liq qamrab olmaydi.

Bu kabi misollar sinleksik birliklarni tarjima qilishda to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalent emas, balki funksional va kontekstual ekvivalent tanlash zarurligini ko‘rsatadi. Shuningdek, tarjimon til birliklarining milliy tafakkur bilan bog‘liq semantik qatlamini chuqur anglab yetishi lozim.

Xulosa qilinganda, o‘zbek va ingliz tillaridagi sinleksik birliklarning leksik-semantik mosligini o‘rganish natijasida quyidagilarga e’tibor qaratish kerak:

Har bir birlikni kontekstual jihatdan baholash lozim.

Tarjimada madaniy konnotatsiyalarni hisobga olish muhim.

To‘liq leksik-semantik ekvivalent topish imkonsiz bo‘lgan hollarda funksional ekvivalentlikka murojaat qilish kerak.

Sinleksik birliklarning o‘zaro mosligini tahlil qilish tarjimaning aniqligi va tabiiyligiga katta hissa qo‘shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Klimovskaya G.I. Frazeologicheskie yedinisы i perevod: Teoriya i praktika. – Moskva: Nauka, 2004. – 112 s.
2. Cruse D. A. Lexical Semantics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
3. Fernando Ch. Idioms and Idiomaticity. – Oxford: Oxford University Press, 1996
4. Cowie A.P., Mackin R. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. – Oxford: OUP, 1993. – 312 p.
5. Xojimatov F. Frazeologizmlar va ularning tarjimadagi o‘rni. – Toshkent: Fan, 2018. – 96 b.
6. Sharipova G. N. O‘zbek tilida so‘z birikmalarining semantik-stilistik xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 2019. – 212 b
7. Abduraxmonova M. Sh. Semantik-stilistik usullar orqali sinleksik birliklarning tadqiqi // Filologiya fanlari. – Toshkent: 2022. – №2. – B. 25–30.

INGLIZ TILIDAGI LOGISTIKAGA OID TERMINLARNING TAHLILI

Raximov Raxmatullo Rafiqjon o‘g‘li
Andijon davlat texnika instituti assistenti
rahimovrahmatullo28045@gmail.com
+998889902747

Annotatsiya. Maqolda logistikaga oid terminlarning til sohasini alohida sistema sifatida o‘rganish zarurligi asoslangan, shuningdek shu sohadagi termilarning ingliz tilidagi bog‘liqliklarni hamda iqtisodiy sohada tushunchanligini lingvistik xususiyatlarga bog‘liq masalalar muhokama qilingan. Ushbu terminlarni

nazariy o‘rganishlar orqali o‘zbek tilidagi ma’no –mazmunlari ko‘rib chiqilgan, sohalar kesmida tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Logisitka, xomashyo, optimallashtirish, termin, strategiya, diversifikatsiya, sug‘urt, integratsiya.

Har bir mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishida uning qon tomirlari bo‘lgan logistika tizimi juda muhim ahamiyatga ega. Samarador logistika tizimi ichki bozorda tayyor mahsulot va xomashyo harakatini optimallashtirish orqali tovar va xizmatlarning xaridorlar uchun qulay sharoit va arzon narxlarda yetkazib berilishini ta’minlaydi, bozordagi raqobatni rag‘batlantiradi. Tashqi bozorda esa mamlakatning iqtisodiy raqobatbardoshligini oshiradi va jahon iqtisodiyotiga integratsiya jarayonini tezlashtiradi. Rivojlanib borayotgan mamlakatimiz uchun samarador logistika tizimini tashkil qilish juda muhim.

“Iqtisodiy rivojlanish sohasida davlat siyosatini amalga oshirish tizimini tubdan takomillashtirish chora - tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.01.2019- yildagi PF-5621-son farmonidagi “Harakatlar strategiyasi” bandida “Milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish va diversifikatsiya qilishni, shuningdek hududlar va tarmoqlarni rivojlantirish va ta’minlash maqsadida ishlab chiqarish kuchlarini samarali joylashtirish, hududlarning mavjud tabiiy va iqtisodiy resurslaridan samarali foydalanish asosida mamlakat sanoatini rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqish, innovatsion ishlanmalar va texnologiyalarni joriy qilish, mehnat unumdorligini oshirish, ishlov berish tarmoqlarni jadal rivojlantirish va yuqori qo‘shilgan qiymatli tayyor raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish asosida Tovar bozorlari muvozanatini ta’minlash bo‘yicha tizimli chora -tadbirlarni amalga oshirish” kabi vazifalar keltirilgan.

Yangi O‘zbekistonning 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasida xorijiy tillarni o‘qitish tizimini isloh qilishga qaratilgan qator me‘yoriy hujjatlar qabul qilindi. Prezidentimizning 2021-yil 19-maydagi “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora –tadbirlari to‘g‘risid”gi qarori, Vazirlar

Mahkamasining 2021-yil 19- maydagi “Xorijiy tillari o‘rganishni takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora - tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorlari ingliz tilini mukammal biladigan va ushbu tilda erkin muloqat qiladigan mutaxassis kadrlar tayyorlashga hamda mamlakat iqtisodiyotini raqamli texnologiyalar orqali rivojlantirish mamlakatda logistika tizimi hamda tarmoqlarini yana kengaytirishga qaratilgan. Logistika sohasi uchun zaruriy terminlar ingliz tilidan o‘zbek tiliga leksik ma’nosini o‘zgartirmasdan o‘zlashtirilyapti. Bu esa ingliz tiliga bo‘lgan talabni yanada oshirmoqda .

Tadqiqotning tahlil va metodologiyasi Logistikaga ingliz tilidagi oid terminlarning leksik ma’nosi ularning nutqda qo‘llanilishi muhim sanaladi. Chunki logistika sohasining tashqi faoliyatidan kelib chiqib o‘zaro ma’no jihatidan yaqin bo‘lishi muhimdir. Quyida esa ulardan bir qancha misollar keltirishimiz mumkin:

EXW - Joy nomi: (Ingliz tilidan. Ex works zavoddan)

Sotuvchi yukni haridorga topshiradi. Haridor esa yukni ortish, tashish bilan bog‘liq xarajat va javobgarlikni o‘z zimmasiga oladi. Shuningdek yukni, sotuvchi yukini bojxonada rasmiylashtirish jarayonlarini bajaradi.

FCA - Joy nomi: (ingliz tilidan. Free carrier-franko yuk tashuvchi)
Sotuvchining yukini kema yoki yuk sirti bo‘ylab sohilda ortish joyida lixtyorga joylashi kerak. Ayni shu paytdan e’tiboran yukning yo‘qolishi yoki g‘oyib bo‘lishi ehtimoli va kutilmagan xolatlar uchun haridor javobgar bo‘ladi. Yukni sotuvchi shuningdek o‘z hisobidan eksport litsenziyasini olishi kerak bo‘ladi va yukni chegaradan olib o‘tish uchun bojxonada rasmiylashtirish CIP- Manzilnomi (ingliz tilidan. Carriage and insurance paid to – yuk tashish va sug‘urta xarajatlarigacha)
Sotuvchi CPT majburiyatlari kabi majburiyatlarni o‘z zimmasiga oladi, lekin bundan tashqari yukni tashish davomida yukni nobud bo‘lishi va zarar ko‘rishidan sug‘urta qilishi kerak.

FOB - yukni tushurish bekatini nomi: (ingliz tilidan. Free on board- kema sathida erkin)

Sotuvchining majburiyatlari yukni kema sathidan yukni tushurish portiga o‘tgandan so‘ng yakunlanadi va to‘liq bajarilgan hisoblanadi. Yukni sotuvchi

shunindek o‘z xisobidan eksport litsenziyasini olishi kerak bo‘ladi va yukni chegaradan olib o‘tish uchun bojxonada rasmiylashtirish ishlarini bajaradi.

CIF - manzil - port nomi: (ingiliz tilidan. Cost, insurance and freight- narx, sug‘urta va fraxt)

Bu termin CFR terminidan, yukni sotuvchi zimmasiga yukning dengiz orqali tashish davomida uni nobud bo‘lishi yoki shikastlanishidan sug‘urtalash shartnomasini rasmiylashtirish sug‘urta mukofoti to‘laydi.

DAF - yetkazib berish joyi: (ingliz tilidan. Delivered at frontier- chegaragacha yetkazib berish)

Sotuvchi yukining ko‘rsatilgan manzilga yetkazish harajatlari o‘z zimmasig oladi. Lekin yukning nobud bo‘lish yoki shikastlanish havfi yuk dastlabki yuk tashuvchiga topshirilganda haridor zimmasiga oladi. “Eksport soliqlarini sotuvchi, import soliqlarini hairdo to‘laydi.

DES - manzil port nomi: (ingiliztilidan. Delivered ex ship- bevosita kemadan yukni yetkazib berish). Sotuvchi bojxonada rasmiylashtirish jarayonidan o‘tmagan yukni kema sathiga haridorga yetkazib beradi. Ayni shu paytdan e‘tiboran hamma harajatlar shuningdek import soliqlari haridor zimmasiga yuklanadi.

Xulosa: Fan-texnika va barcha sohalar rivojlanar ekan terminlar ham ko‘payadi. Bu esa logistika sohasida ingliz tilini bilish kerakligini yana bir bora ibotlaydi. Sohaviy teminalogiya uni chet tillarida o‘qitish, turli tillardagi qiyosiy tadbiqu hamda mutaxassiz tilini rivojlantirish tendentsiyalarini o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojini yana kuchaytiradi. Terminologiya yo‘nalishiga oid faoliyat natijalarini kundan –kunga keng qo‘llash terminalogik sohanig yo‘nalishlarini ochadi. Yangi maqsad va vazifalarni belgilashga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sohibjon o‘gli, S. J. (2024). O ‘ZBEKISTONDA INTELLEKTUAL TRANSPORT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH. Лучшие интеллектуальные исследования, 15(4), 9-14.
2. Rafiqjon o‘g‘li, R. R., & Zakirovich, N. I. (2024). ELEKTROBUSLARNI JORIY ETISHDAGI ENERGIYANING TEJALISHI. MODELS AND

- METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 4(39), 170-175.
3. Rafiqjon o‘g‘li, R. R. (2024). ANDIJON VILOYATI YO ‘LOVCHI TASHUVCHI AVTOTRANSPORT KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO ‘LLARI. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 20-24.
 4. Shavkatjon o‘g‘, T. U. S., & Rafiqjon o‘g‘li, R. R. (2024). SERQATNOV KOCHALARDA TRANSPORT VOSITALARINI HARAKATINI TARTIBGA SOLISH. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 10-19.
 5. Raximov, R. R., & Dexqonov, I. S. (2024). YO ‘LOVCHILAR OQIMI VA YO ‘LOVCHILAR OQIMINI O ‘RGANISH USULLARI. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 4-9.
 6. Rafiqjon o‘g‘li, R. R., & Sohijon o‘gli, S. J. (2023). ANDIJON SHAHRIDA JAMOAT TRANSPORTI MUAMMOLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(6), 153-157.
 7. Sohijon o‘gli, S. J., & Rafuiqjon o‘g‘li, R. R. (2023). TRANSPORT LOGISTIKASI TIZIMINI TASHKIL ETISHNING IQTISODIY AHAMIYATI. *TADQIQOTLAR. UZ*, 25(1), 79-83.
 8. o‘g‘Li, R. R. R., & o‘g‘Li, S. J. S. (2023). Logistika Tiziming Transport Toshqil Etuvchisi. *Ta'limdagi Zamonaviy Muammolar Va Ularning Ilmiy Yechlari*, 7 (7), 27–33.
 9. Raximov, R. (2023). AVTOMOBILLARGA TEXNIK XIZMAT KO ‘RSATUVCHI USTAXONASINI JORIY ERISH AFZALIKLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(1), 280-290.
 10. Raximov, R., & Daminov, D. (2023). Transport Vositalari Detallari Resurslarini Kompyuterda Hisoblash. *Modern Educational System And Innovative Teaching Solutions*, 2(2), 75-82.

TARJIMA JARAYONIDA MADANIYATLARARO TAFAKKURNING AHAMIYATI

Xo'jabekova Ramzida O'ktam qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali
talabasi

khujabekovaar@gmail.com

Sindorov Lutfulla Kurolovich

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali
dotsenti

lutfulla1803@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjima jarayonida madaniyatlararo tafakkur tushunchasi keng yoritiladi. Madaniy tafovutlarning tarjima sifatiga ta'siri, tarjimonning madaniy kontekstni anglab, uni tarjimada qanday aks ettirishi misollar bilan ko'rsatib beriladi. Tarjima jarayoni nafaqat tillararo so'z almashinuvi, balki madaniyatlararo muloqotning muhim shakli ekanligi ta'kidlanadi. Madaniy kodlar, qadriyatlar va ramzlarni tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar va ularni hal etish yo'llari tahlil qilinadi. Maqola tarjimonning madaniyatlararo vositachilik roli, madaniy moslashuv va adaptatsiyaning zarurligini o'rganadi.

Kalit so'zlar: Tarjima, madaniyat, madaniyatlararo tafakkur, madaniy tafovutlar, lingvistik tafovut, muloqot, konnotatsiya, adaptatsiya, tarjimon, madaniy moslashuv.

Tarjima — bu nafaqat tilni, balki madaniyatni ham o'zgartirish jarayonidir. Har bir til o'z madaniyati, qadriyatlari va dunyoqarashi bilan ajralib turadi. Shu bois, tarjima jarayonida madaniyatlararo tafakkur muhim ahamiyatga ega. Madaniyatlararo tafakkur — bu biror shaxsning boshqa madaniyatga mansub odamlarning qadriyatlari, odatlari, kommunikatsion uslublari va dunyoqarashlarini tushunish va ularga nisbatan ochiq bo'lish qobiliyatidir. Tarjimon uchun bu qobiliyat ayniqsa muhim, chunki u til orqasida yashiringan madaniy qatlamlarni to'g'ri talqin qilishi zarur.

Globalashuv sharoitida madaniyatlararo muloqotning kuchayishi tarjima jarayonining murakkabligini oshirmoqda. Tarjima faqat tillararo so'zlarni o'zgartirish emas, balki ikki madaniyat o'rtasida samarali aloqa o'rnatish vositasidir.

Har bir madaniyat o'ziga xos dunyoqarash, qadriyatlar tizimi va kommunikatsion uslublarga ega bo'lib, bu jihatlar tarjimada lingvistik va semantik muammolarni yuzaga keltiradi. Shu sababli tarjimon nafaqat til bilimlariga, balki madaniy kompetensiyaga ham ega bo'lishi zarur.

Ko'plab til birliklari o'z madaniy yuklamasiga ega bo'lib, ularni bevosita tarjima qilish natijasida noto'g'ri yoki noto'liq mazmun yuzaga keladi. Masalan:

Chevrolet Nova: Chevrolet kompaniyasi o'zining "Nova" modelini Lotin Amerikasiga olib kirganida, ispan tilida "Nova" so'zi "no va" (harakat qilmaydi) degan ma'noni anglatadi. Bu esa avtomobilning nomi bilan bog'liq salbiy tasavvurga olib kelgan va sotuvlarga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

KFC ning "Finger-lickin' good": KFC kompaniyasining "Finger-lickin' good" shiori Xitoy tiliga bevosita tarjima qilinganda "barmoqlaringizni yeb qo'ying" degan ma'noni anglatadi. Bu esa mahalliy iste'molchilarni chalg'itgan va ularni jalb qilishda qiyinchilik tug'dirgan.

"Achilles' heel": Ingliz tilidagi "Achilles' heel" iborasi to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinganda "Axillesning tovoni" bo'ladi, ammo uning "zaif nuqta" degan ma'nodagi metaforik mazmuni saqlanmasligi mumkin.

Shunday holatlarda tarjimon literal tarjimadan voz kechib, madaniy ekvivalentni topishga intilishi zarur.

Tarjimonlar ko'pincha quyidagi muammolarga duch kelishadi:

Madaniy alluziyalar: Muayyan madaniyatda mashhur bo'lgan hikoyalar, shaxslar yoki hadisalar boshqa madaniyatda noma'lum bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy qadriyatlar farqi: Xalqaro xabarlarini yoki adabiy asarlarini tarjima qilayotganda, madaniy nozikliklarni e'tiborga olmaslik noto'g'ri talqinlarga olib kelishi mumkin.

Muloqot uslubi: Ba'zi madaniyatlarda to'g'ridan-to'g'ri gapirish qadrlansa, boshqalarida bilvosita, e'tiborli muloqot ustun bo'ladi.

Emotsional ifodalar: Ba'zi madaniyatlarda emotsiyalarni ochiq ifoda etish odat bo'lsa, boshqalarda bu nojo'ya hisoblanadi.

Madaniy tafovutlar tarjima natijasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ular lingvistik tafovutlardan farqli o'laroq, ijtimoiy qadriyatlar, tarixiy xotira, axloqiy me'yorlar va mentalitet kabi kontekstual omillarni o'z ichiga oladi. Masalan, o'zbek tilidagi “or”, “ko'ngil”, “andisha” kabi tushunchalar ingliz tilida to'g'ridan-to'g'ri muqobilga ega emas, shuning uchun tarjimon ularni madaniyatga moslashtirib yetkazishi kerak. Aks holda, tarjima yuzaki to'g'ri bo'lsa ham, kommunikativ maqsadga xizmat qilmasligi mumkin[2, 22-245b].

Tarjimon ikki madaniyat o'rtasida vositachi sifatida faoliyat yuritadi. U nafaqat leksik va grammatik moslikni, balki madaniy moslashuvni ham ta'minlashi kerak. Tarjimon madaniy kodlar, ramzlar va obrazlarni to'g'ri talqin qilishi, zarur hollarda izohlar yoki adaptatsiyalar orqali matnni qabul qilinadigan shaklga keltirishi lozim. Tarjima jarayonida madaniyatni chuqur anglash tarjimaning mazmuniy aniqligi va ta'sirchanligini ta'minlaydi [1, 33b]

Badiiy tarjima: O'zbek tilidagi “ko'ngil” so'zi ingliz tilida "heart" yoki "mind" so'zlari bilan ifodalanadi, ammo bu so'zlar “ko'ngil”ning madaniy va emosional qatlamlarini to'liq aks ettirmaydi. Tarjimon bu so'zning ma'nosini izohlar yoki kontekst orqali yetkazishi kerak[2, 22-245b].

Kinematografik tarjima: Milliy bayramlar yoki an'anaviy marosimlar haqida film tarjimasida madaniy tafovutlar ko'p uchraydi. Masalan, o'zbek “Navro'z” bayrami tushunchasini ingliz tilida to'liq tushuntirish uchun qo'shimcha ma'lumot berilishi lozim[5, 637b].

Ilmiy tarjima: Ba'zi madaniy atamalar, masalan, “mehmondo'stlik” tushunchasi ilmiy matnda ham madaniy kontekstda to'g'ri tushuntirilishi zarur, chunki bu atama ijtimoiy qadriyatlarni o'z ichiga oladi[2, 245b].

Idiomatik misol: Ingliz tilidagi “It's raining cats and dogs” iborasi o'zbek tiliga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinganda ma'nosiz bo'ladi, shuning uchun tarjimon uni “qattiq yomg'ir yog'moqda” deb moslashtirishi kerak[5, 637b].

Tarjima jarayonida madaniy tafovutlarni bartaraf etish uchun quyidagi usullar qo'llaniladi:

Adaptatsiya: Matnni maqsadli madaniyatga moslashtirish, masalan, madaniy ramzlarni almashtirish yoki tushuntirish.

Izohlash: Madaniy kontekstni tushuntirish uchun qo‘shimcha ma’lumot berish.

Moslashtirilgan tarjima: So‘zma-so‘z tarjimadan ko‘ra, mazmun va madaniy ma’noni saqlashga e’tibor qaratish[2, 245b].

Xulosa qilib aytganda, tarjima jarayoni faqat lingvistik bilimlar emas, balki chuqur madaniy tafakkurni ham talab qiladi. Har bir til o‘ziga xos madaniyat va qadriyatlar tizimini aks ettirgani sababli, tarjima bu ikki olam o‘rtasida ko‘prik vazifasini bajaradi. Tarjimon — bu nafaqat so‘zlarni, balki butun bir madaniy muhitni tushunib, uni boshqa madaniyatga mos tarzda yetkazuvchi vositachidir. Madaniy tafovutlar tarjimada noto‘g‘ri talqinlar, tushunmovchiliklar yoki kommunikativ uzilishlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun tarjimon madaniy kodlar, ijtimoiy qadriyatlar, metaforalar va konnotatsiyalarni chuqur anglab, zarur hollarda adaptatsiya va izohlash usullaridan foydalanishi lozim. Ayniqsa globallashuv sharoitida madaniyatlararo muloqot kuchayib borayotgan hozirgi davrda tarjimonning madaniy kompetensiyasi tarjimaning aniqligi va ta’sirchanligining garovidir. Shu bois, har qanday tarjimada madaniy nozikliklarni hisobga olish, faqat tilni emas, balki tafakkur, his-tuyg‘u va mentalitetni ham to‘g‘ri aks ettirish tarjimonning asosiy vazifasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Madaniyatlararo muloqotda tarjimonning ahamiyati. – CyberLeninka, 2023.
2. Madaniy tafovutlarning tarjima jarayonidagi o‘rni va ta’siri. – Nordic University Research, 2024.
3. Tarjima jarayonidagi madaniy tafovutlar va ularning yechimlari. – UzSWLU Conference, 2024.
4. Badiiy matn tarjimasida madaniy va milliy o‘ziga xosliklar. – Phoenix Publication, 2023.
5. Tarjima san’ati: usullari, muammolari va madaniy aspektlar. – Inlibrary.uz, 2025.

MOBIL ALOQA TERMINLARINING TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK VA SEMANTIK SILJISHLAR: INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA

Arzimurodova E‘zoza Berdimurod qizi

1-kurs doktorant

Qarshi Davlat Universiteti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tezisdagi ingliz va o‘zbek tillarida mobil aloqa sohasida qo‘llaniladigan terminlarning tarjimasi jarayonida yuzaga keladigan ekvivalentlik darajalari hamda semantik siljishlar tahlil qilinadi. Tezisdagi ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilingan mobil aloqa atamalarining morfologik va semantik xususiyatlari, tarjimada kuzatiladigan to‘liq, qisman va nol ekvivalentlik holatlari, shuningdek, semantik torayish, kengayish, o‘zgarish va siljish holatlari misollar asosida chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, tarjimada yuzaga keladigan semantik tafovutlar, ularning sabab va oqibatlarini tahlil etilib, ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: mobil aloqa terminologiyasi, tarjima ekvivalentligi, semantik siljish, terminlar tarjimasi, ingliz tili, o‘zbek tili.

So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi bilan birga, mobil aloqa sohasida yuzlab yangi terminlar paydo bo‘ldi. Ushbu terminlarning aniq va to‘g‘ri tarjima qilinishi, ularning ekvivalentini topish, semantikani buzmaslik bugungi tilshunoslik va tarjimashunoslik oldidagi dolzarb masalalardan biridir. Mobil aloqa texnologiyalari doimiy yangilanib borar ekan, har bir til ushbu yangiliklarni o‘z leksik tizimiga mos tarzda qabul qilishi kerak bo‘ladi. Tarjimada esa til va madaniyat farqlari tufayli turli darajadagi semantik siljishlar yuzaga keladi. Shu sababli, mobil aloqa terminlarining tarjimasida ekvivalentlik darajasi va semantik aniqlikni ta‘minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarjima ekvivalentligi tushunchasi

Tarjima nazariyasida “ekvivalentlik” tushunchasi tarjima matnining asl matnga mazmuniy, uslubiy va funksional mos kelish darajasini bildiradi [1]. Ayniqsa, ixtisoslashgan terminlar tarjimasida ekvivalentlik darajasi tarjimaning sifati va terminning ilmiy jihatdan to‘g‘ri qabul qilinishini belgilaydi. Mobil aloqa terminlari

tarjimasida to‘liq (absolute), qisman (partial) va nol (zero) ekvivalentlik holatlari kuzatiladi.

Misollar:

To‘liq ekvivalentlik:

SIM card – SIM karta

Qisman ekvivalentlik:

Mobile data – mobil internet (semantik kengayish mavjud)

Nol ekvivalentlik:

Roaming – xalqaro aloqa zonasi (kengroq tushuntirish orqali beriladi)

Semantik siljishlar va ularning turlari

Semantik siljish — bu tarjima jarayonida so‘z yoki terminning asl mazmunidan biroz farq qiluvchi yangi semantik yuklama bilan ifodalanishidir [2]. Bu holat ko‘pincha ekvivalent topilmagan yoki tarjimada funksional moslik asosiy mezon qilib olingan holatlarda yuzaga keladi. Quyidagi semantik siljish turlariga e‘tibor qaratamiz:

a) Semantik torayish

Tarjimada umumiy ma‘noga ega bo‘lgan termin torroq ma‘noda berilishi:

Mobile coverage – aloqa zonasi (aslida signal kuchi va sifatini ham o‘z ichiga oladi)

b) Semantik kengayish

Tarjimada termin aslidan ko‘ra kengroq yoki qo‘shimcha ma‘nolarni oladi:

Airtime – suhbat vaqti (aslida bu nafaqat suhbat, balki internet foydalanish vaqtini ham qamrab oladi)

c) Semantik o‘zgarish (shifts)

Termin ma‘nosining tarjimada o‘zgarib ketishi: Cellular network – uyali aloqa tizimi (aslida “cellular” texnologik termin bo‘lib, uyali so‘zini to‘liq qamrab olmaydi)

Amaliy tahlil: Inglizcha atamalar va ularning o‘zbekcha moslamalari

Inglizcha termin	O‘zbekcha tarjimasi	Ekvivalentlik holati	Semantik siljish turi
------------------	---------------------	----------------------	-----------------------

Roaming	Xalqaro aloqa zonasi	Qisman ekvivalent	Semantik kengayish
Mobile data	Mobil internet	Qisman ekvivalent	Semantik kengayish
SIM lock	Qurilma blokirovkasi	Qisman ekvivalent	Semantik torayish
Network latency	Tarmoq sekinligi	Qisman ekvivalent	Semantik o'zgarish
Unlimited plan	Cheksiz tarif rejasi	To'liq ekvivalent	Yo'q

Ushbu misollar tarjimada faqat leksik moslik emas, balki funksional va pragmatik omillar ham hisobga olinishi lozimligini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar

Mobil aloqa terminlarini tarjima qilishda ekvivalentlikni ta'minlash va semantik siljishlarni imkon qadar kamaytirish muhimdir. Buning uchun quyidagi chora-tadbirlarni tavsiya etamiz:

Soha mutaxassislarini jalb qilgan holda inglizcha-o'zbekcha mobil aloqa terminlari lug'atini yaratish;

Tarjima jarayonida faqat leksik moslik emas, balki madaniy, funksional va pragmatik moslikni ham inobatga olish;

Nol ekvivalentlik holatlarida tushuntiruvchi tarjima yoki kalka usulidan foydalangan holda terminlarni ifodalash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М.: Высшая школа, 1990.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Международные отношения, 1975.
3. Saidqodirova D.S. Mobil aloqa terminlarining o'zbek tiliga tarjimasi. – Filologiya masalalari, 2022, №2.
4. Kadirbekova D. Terminologik birliklar tarjimasida ekvivalentlik muammosi. – Til va adabiyot ta'limi, 2023, №4.
5. Oxford Dictionary of English (Mobile Communication Terms), 2020.
6. Collins English for Telecoms. – HarperCollins Publishers, 2015.
7. O'zbek tilining izohli lug'ati. – T.: “Akademnashr”, 2020.

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TRANSLATION STUDIES: AN ANALYSIS OF ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Bahodirov G‘iyosbek Murodjon o‘g‘li

Assistant teacher of Andijan State Technical Institute

Annotation. Artificial intelligence technologies have brought about major changes in the field of translation studies. Google Translate, DeepL and similar AI-based tools have made it possible to translate texts quickly and automatically. Especially in specialized fields such as engineering, medicine and law, AI has significantly simplified the translation process. However, the use of AI in translation studies, while offering a number of advantages, also brings certain disadvantages.

Keywords: artificial intelligence, translation, language, dictionary, automatic, grammar, security, term.

Artificial intellect in translation studies one row important advantages presented Artificial intellect tools big in size texts one how many seconds inside translation can takes, this and traditional human translation with compared to time noticeable at the level. For example, engineering 100 pages in the project technician manual artificial intellect using one how many per minute translation to be done possible. Fast translation project deadlines reduce costs also reduces artificial intellect big in size information again work opportunity It gives. It is big. information bases analysis thus, terminologically dictionaries creates and suitable terms recommendation. For example, NX or Compas engineering programs documents for SI ISO and GOST standards suitable terms determines that and special in the fields accuracy increases and terminological consistency provides.

Artificial intelligence (AI) - automated programming and intellectual machine education field is, it is different kind tasks people doer in a way complete can smart computer systems to create Typically, this is mechanical study, texts automatic again work and neuron networks own inside takes [1].

Artificial intellect tools human to the translators than usually much wallet service shows. Artificial intellect algorithms permanent accordingly trained, new

languages, terms and contexts absorbs, this and time to pass with translation quality further increases.

Artificial of intellect to the advantages despite, its in translation studies application one row to restrictions has. For example of precision Limited Artificial intellect tools, especially special terminology or complicated in contexts, wrong translation to do possible. Accuracy for human inspection demand is done, this and additional time and resources demand does. Artificial intellect cultural or contextual nuances complete does n't understand this and in translation to uncertainties reason Language complicated and idioms and metaphors, ambiguous or grammatical in terms of wrong sentences and other to the context related words choice such as cultural in terms of to oneself typical phrases artificial intellect algorithms for difficult to be possible [2]. For example, Uzbek in the language engineering terms sometimes Russian or English in the language from equivalents different to meanings has to be possible. Artificial intellect tools general texts for good works, engineering, medicine or right such as special in the fields enough to experience has not. to GOST standards based construction documents for Artificial intellect complete suitable terms find not being able to possibl. Special in the fields accuracy provision for expert translators Artificial intellect tools often cloudy on platforms it works, this and secret of documents to safety threat Engineering in projects secret technician drawings cloudy translation in the means unsafe to be possible. Confidential of information reveal to be danger high.

Uzbek language such as less applicable languages for artificial intellect tools still enough undeveloped. Uzbek in the language engineering to the terminology related special artificial intellect dictionaries complete unformed.

Artificial of intellect advantages increase and disadvantages reduce for following practices recommendation is done:

- Uzbek in the language engineering terminology for special artificial intellect dictionaries working exit necessary.
- Confidential documents for local or safe artificial intellect from the means use necessary.

- Artificial intellect algorithms Uzbek language and local to standards adaptation for permanent accordingly teaching need.
- Uzbek to the language suitable engineering terminology for specialized artificial intellect platforms creation necessary.
- International and local to standards based only terminological dictionaries working exit need.
- Translation documents safety provision for blockchain from technologies use necessary.
- Translators and engineers for artificial intellect from the means effective use according to special courses and trainings organization to be done Artificial intellect technologies customized resources and help presented to grow through disabled students for use opportunity increase possible. Example for, speech determination program to students in writing to difficulties help to give possible, Artificial intellect by controllable translation tools and mother language to those who are not help to give possible [3].

Conclusion: Artificial intellect in translation studies speed, efficiency and economic in terms of convenience such as important advantages presented will, but accuracy, contextual subtleties and information safety with related There are also restrictions. Uzbekistan such as developing SI engineering in the states in projects translation Although it makes it easier, local language and to standards to adapt improve necessary. Artificial intellect and human translators cooperation, as well as special dictionaries and safe platforms develop in the future translation quality noticeable at the level increase.

REFERENCES

1. Erkinovich, A. R. (2025). Suniy intellekt. Texnologiya va ta'lim innovatsionlari, 4 (33), 88-103.
2. Raxmatullayevna, Qurbonova Shaxnoza. "sun'iy intellekt va tarjima." zamonaviy fan ishlab chiqishlari va asosiy trendlar 2.20 (2025): 35-40.
3. Mashhura, S. (2024). Sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga ta'siri. Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar , 1 (1), 159-163.

THE IMPORTANCE AND COMPLEXITY OF TECHNICAL TRANSLATION IN ENGINEERING

Bahodirov G'iyosbek Murodjon o'g'li

Assistant teacher of Andijan State Technical Institute.

Annotation. The engineering industry is evolving globally, requiring international collaboration and clear communication. Technical translation ensures the accurate and precise translation of documents, drawings, manuals, and safety requirements used in engineering projects from one language to another. This process requires not only language proficiency, but also a deep understanding of the specific terminology and context of engineering.

Keywords: engineering, technical translation, project, security, terminology, term, artificial intelligence, translator, standard.

Technical translation studies engineering of projects success and safety in guarantee important importance has. In projects used documents, for example, technical drawings, standards and use according to manuals clear and right translation to be done necessary. Incorrect translation project in design serious to mistakes road opens. For example, " lifting " The term " ability " mistake translation if done, the bridge or of the building structural stability to danger falls . Technical translation studies main importance is that it is a project quality increases and again work expenses reduces.

The grammatical structure of different languages differs, which becomes one of the biggest problems in the translation process. Each language has its own structure, in which word order, grammatical rules and cultural characteristics play an important role. The lack of certain terms in some languages also complicates the translation process. For example, in English, the adjective usually comes before the noun, while in French, the opposite is true - it comes after the noun. In Arabic and some other languages, the proper pronoun is part of the verb, determining the gender and tone of the sentence [1].

In engineering security rules and instructions clear and right understanding condition. Incorrect translation work in place unhappy to events or equipment to the fault take arrival. For example, a car in engineering, "brake" "moment" of the term mistake translation brake system wrong to be designed reason It will be. That's right. translation security guarantees and human his life protection does.

Global projects different in languages speaker engineers, architects and contractors cooperation does. Technical translation studies they in the middle effective the connection. For example, Uzbekistan and foreign company with the participation of energy in the project technician contracts clear translation to be done project to the success important contribution Addictive. That's right. conversation project deadlines reduces and expenses reduces.

In engineering technician translation studies one row difficulties brought issues, in particular, special terminology with related to. Engineering terms usually to oneself typical to meanings has is, is common from the language difference For example, the term "moment" in engineering, "turn" as "power" if used, daily understood as "moment" in the language This problem can be solved. solution to do such as ISO, GOST, ANSI for special terminology dictionaries and engineering in the field to experience has translators attraction will be done.

Contextual differences technician in translation important difficulties brought releases. One in the language applicable term other in the language complete suitable equivalent has not to be possible. For example, "seismic" The term "resilience" different in countries every kind to standards is based on. Translation in the process project context and local standards attention is taken.

In many cases, technical terms are adapted to common vocabulary and pronunciation, but in this process their technical meaning may change. For example, the term "reconstruction" is translated as "reconstruction" or "repair", but in the technical sense it refers to more complex and specific developments. Therefore, it is necessary to find an accurate translation that is compatible with the Uzbek language while preserving the essence of the technical concept [2].

Various countries such as ISO, DIN and GOST various from standards uses this in terminology to differences reason. For example, in Uzbekistan , GOST standards wide if applicable , international ISO requirements in projects advantage Translators project standards meticulousness with study , relevant terms choice necessary .

New technologies, such as artificial to the intellect based monitoring systems , new terms appearance does and them translation to do special experience demand Translators new technologies and their terminology permanent accordingly having studied progress necessary .

Artificial intelligence (SI) technical translation studies simplify and increase efficiency increases. DeepL and SI tools like Google Translate technician terms fast translation Although it does, accuracy provision for human inspection demand SI is like AutoCAD or ANSYS engineering documents for special dictionaries analysis accordingly terms recommendation Also, the SI document general context into account take, most right translation option chooses. In Uzbekistan construction projects for SI GOST and ISO standards suitable terms in determining help gives. Uzbekistan such as developing in the countries engineering projects international investors and of experts participation demand Tashkent and In Samarkand build being done modern buildings, road infrastructure and energy projects comply with GOST and ISO standards is based on. Technical translation studies this in projects clear the connection provides and security. For example, seismic to safety related of documents Uzbek, Russian or English to their languages right translation to the earthquake resistant constructions in design big importance has.

The problems of translating scientific and technical terms and terms from the source language to the target language have been studied by a number of international and local linguists, whose work helps to improve communication and knowledge exchange between languages and cultures, to pave the way for advances in technology and best practices, and to shed light on the complexities of the field. Also, studying the problems of translating scientific and technical terms and the

methods of translating terms ensures that the translation is clear and understandable to the listener [3].

In the future technician translation studies develop for Uzbek to the language customized engineering terminology for special translation tools creation, international and local to standards based only dictionaries working exit and engineering translation studies according to special courses and trainings organization to be necessary.

Conclusion: Engineering in the field technician translation studies projects quality improve, safety guarantee and international cooperation in strengthening important role plays. Complicated terms, contextual differences and different kind standards translation process Although it complicates, it is artificial. intellect and experienced translators cooperation this obstacles eliminate Uzbekistan such as developing in countries technician translation studies modern infrastructure projects successful done in increasing main step is considered. In the future automated and high accurate translation tools engineering to the global development of the industry big contribution added.

REFERENCES

1. Ravshanjonovna, K. S. (2025). Tarjimashunoslikda dolzarb muammolar va ularning yechimlari. *Zamonaviy ta'lim va rivojlanish*, 25 (4), 137-142.
2. Sapaeva, V. (2024). Qurilish terminologiyasida tarjima strategiyalari: muammolar va ularning yechimlari. *SYNAPSES: fanlar bo'yicha tushunchalar*, 1 (4), 25-29.
3. Rashitxo'jayeva, A. (2024). Ilmiy tarjimaning asosiy tushuncha va turlari. *O'zbekistonda ilmiy-innovatsion tadqiqotlar jurnali*, 2 (10), 523-528.

TARJIMA JARAYONIDA MADANIYATLARARO TAFAKKUR

Musulmonova Sarvinoz Olim qizi

Termiz davlat pedagogika instituti Tillar fakulteti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabasi

Jo‘ranazarova Nigora Qurbonboy qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjima jarayoni va bu jarayonda madaniyatlararo tafakkurning o‘rni va ahamiyati tahlil etiladi. Matnlarni tarjima qilishda faqat til emas, balki madaniyatlar o‘rtasidagi tafovut va o‘xshashliklarni anglash ham muhim ahamiyat kasb etishi ko‘rsatiladi. Shuningdek, tarjimonning madaniyatlar borasida yetarlicha bilim va ko‘nikmaga ega ekanligi, matnlarni anglash qobiliyati va madaniy xususiyatlarga e‘tibor berish zarurati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: tarjima, madaniyatlararo tafakkur, madaniyat, til, Edvard B.Taylor, “Primitive Culture”, Lingvist Gari Vizerspun, Stereotip, tarjimonlik, madaniy aloqalar, texnik va notexnik lug‘at.

Tarjima va tarjimonlik uzoq asrlardan buyon dunyo xalqlari tarixi va madaniyatida shakllanib kelayotgan ko‘hna ijodiy faoliyat sohalaridan biridir. Yer yuzining turli qit‘alari va mintaqalarida bir necha ming yildan buyon umrguzaronlik qilib kelayotgan odamzod nasllari o‘z ijodkorlik havaslari, qiziqishlari, imkoniyatlari, manfaatlarini tarjima vositasida ham namoyon qildi. Uni xalqlararo aloqa vositasiga aylantirdi, undan doim samarali tarzda foydalandi. Tarjima va tarjimonlar orqali insoniyat qavmlari bir-birlaridan xabardor bo‘ldi, o‘zaro borish-kelish qildi. Shu bilan birga savdo, hunarmandchilik, uy-joy, yo‘l qurilishi, dehqonchilik, aslaha-anjomsozlik kabi sohalarni asrma-asr tadrijiy rivojlantirib, yo‘lga qo‘yib bordi. Odam qavmlari qulay va xatarsiz hayot kechirishni bir-biridan o‘rgandi, bir-biriga yo‘l ko‘rsatdi, bir-biridan ulgi oldi va rang-barang madaniyatlarning jozibali qirralarini bir-biriga namoyon qildi [5,7b].

Bugungi kunda dunyo ham xalqlari o‘rtasidagi aloqalari rivojlanishiga katta e‘tibor qaratilmoqda. Bu sharoitida xalqlar o‘rtasidagi madaniy aloqalar tobora kengayib bormoqda. Bu jarayonda tarjimaning roli beqiyosdir. Tarjima nafaqat tilni

o‘zgartirish, balki butun bir madaniyatni tushunish va uni boshqa madaniyat kontekstiga moslashtirish jarayonidir. Shu bois, tarjimada madaniyatlararo tafakkur asosiy omillardan biri sifatida qaraladi.

“Madaniyat” so‘zi birinchi marta ingliz olimi Edvard B. Taylorning 1871-yilda nashr etilgan “Primitive Culture” kitobida foydalanilgan. Taylorning fikriga ko‘ra, madaniyat bilim, ishonch, qonun, an‘analari va jamiyatning turli a‘zolari tomonidan qabul qilingan turli odatlarni o‘z ichiga oladi. Tarjima biror matnning shunchaki ekvivalenti emas, bu asl nusxani qayta yozishdek qiyin va murakkab jarayon. Bu bir madaniyatning boshqasiga ta‘siri. Tarjima faoliyatini tushunish uchun, biz madaniyat va til tushunchalarini aniqlashtirib olishimiz, til va madaniyat o‘rtasida aloqalariga e‘tiborimizni qaratishimiz lozim. Lingvist Gari Vizerspun bu aloqalarga o‘z fikrini bildirib yozadi: “Agar tilga madaniyat nuqtai nazaridan qaraydigan bo‘lsak, tilning bir tomonlama tushunchasiga ega bo‘lamiz” [26,27b].

Madaniyat elementlarini tarjima orqali boshqa til muhitiga uzatish jarayoni murakkab masala. Madaniyat kundalik turmush tajribalarining murakkab to‘plami, u tarix, ijtimoiy tizim, din, kundalik urf-odatlar va an‘analarni o‘z ichiga oladi. Ijtimoiy aloqalar ham madaniyat elementidir. Ba‘zi madaniyatlarda, odamlar katta oila sharoitida yashashga o‘rganishgan va bu har bir oila a‘zosiga kundalik muomalada murojaat qilish ehtiyojini tug‘diradi. Har bir insonga uning nomini atab chaqiriladi. Katta oilalarda yashash G‘arb xalqlariga u qadar xos bo‘lmagani bois, murojaatni ifodalovchi so‘zlarni tasvirlashga ingliz tili birmuncha ojizlik qiladi. Ba‘zi madaniyat egalarida kishilar o‘zlaridan kattalarga muayyan tarzda hurmat bilan tog‘a, amma deb murojaat qilishadi. Ingliz tilida bu holda ma‘lum qiyinchiliklar yo‘q emas. Ba‘zi rasmiyatchiliklarni ifodalash ham o‘ta chigal, masalan, “rahmat” so‘zi holatdan kelib chiqib turlicha tarjima qilinadi (sovg‘a uchun, xizmat uchun, biror sabab bilan rahmat aytib minnatdorchilik bildirish). Tarjima qilishda eng katta muammo madaniyatlar o‘rtasidagi farqlarni ajratishdir. Muayyan madaniyatga mansub aholi biror narsaga o‘z dunyoqarashidan kelib chiqib qaraydi. Bir-biriga ekvivalentdek ko‘rinadigan so‘zlar aslida ekvivalent

bo‘lmasliklari mumkin. Masalan, “cho‘chqa” so‘zi o‘zbek tilida ma’lum darajada salbiy bo‘yoqqa ega. Ammo “pig” Amerikada bu so‘z neytral ma’noda qo‘llanadi.

Turli madaniyatlar turli yo‘nalishga ega. Masalan, o‘zbek madaniyatida ko‘proq bog‘dorchilik, dehqonchilik, chorva, maishiy hayot manzaralari katta o‘rin tutadi, Amerikada esa ish, pul topish, foyda olishga diqqat va e’tibor kuchli. Ba’zi jamiyatlar texnikaga ko‘proq, ba’zilari kamroq yo‘naltirilgan. Bu farq muayyan mavzu borasida gap borganda ishlatish mumkin bo‘lgan lug‘atlar sonida aks etadi. Bunda o‘z o‘rniga qarab, gap borganda texnik va notexnik lug‘atlardan foydalanish mumkin. Agarda manba tildagi matn yuqori texnik jamiyatdan olingan bo‘lsa, bunda boshqa tildagi notexnik jamiyatga tarjima qilish qiyin bo‘ladi. Agar kimdir Afrika madaniyatiga oid ijtimoiy fan haqidagi kitobni tarjima qilayotgan bo‘lsa, bunda ko‘p hollarda unga ekvivalent topish qiyin bo‘ladi [30,31b].

Tarjima jarayoni matnning tilini o‘zgartirishdan tashqari, uni boshqa madaniyatga tushunarli shaklda yetkazishni ham o‘z ichiga oladi. Masalan, xalq og‘zaki ijodi, kinofilmlar, diniy matnlar yoki maqollarni tarjima qilganda, ularning chuqur madaniy ildizlari hisobga olinishi kerak. Har bir til o‘z xalqining dunyoqarashi, qadriyatlari va urf-odatlarini bilan chambarchas bog‘liq.

Madaniyatlararo tafakkur – bu boshqa madaniyatlarni anglay olish, ularni qabul qilish va ular bilan samarali muloqot qila olish qobiliyatidir. Tarjimon ushbu tafakkurga ega bo‘lishi kerak, chunki tarjimada madaniy nozik jihatlar, kinoya, hazil, diniy elementlar kabi ko‘plab tafovutlar mavjud bo‘lib, ularni adolatli tarzda aks ettirish katta mahorat talab etadi. Misol uchun, ingliz tilida “the early bird catches the worm” degan maqol mavjud. Uni so‘zma-so‘z o‘zbek tiliga “erta chiqqan qush chuvalchangni ushlaydi” deb tarjima qilish mumkin, ammo bu ibora o‘zbek o‘quvchisiga begona tuyulishi mumkin. O‘zbek tilida buning mos ekvivalenti “Erta turganning rizqi mo‘l bo‘ladi” maqoli bo‘lishi mumkin. Bu yerda tarjimon nafaqat tilni, balki madaniy tafakkurni ham hisobga oladi.

Tarjima jarayonida madaniyatlararo tafakkurni hisobga olish quyidagi jihatlarda muhim:

1. Maqollar, iboralar va kinoyalarni mos ekvivalentlar bilan almashtirish

2. Diniy, ijtimoiy va tarixiy mazmunlarni tushunish va to‘g‘ri yetkazish.
3. Notarjimasini qiyin bo‘lgan realiyalar (mavjud narsalar, tushunchalar)ga izoh berish
4. Stereotip va madaniy nozikliklarni e‘tiborga olish.

Tarjimon nafaqat ikki yoki undan ortiq tilni mukammal bilishi, balki har ikki til jamiyatining madaniy, tarixiy, ijtimoiy va dini kontekstini yaxshi bilishi lozim. Tarjimon kontekstga asoslanib so‘z yoki iboralarga mos ekvivalent topishi, madaniy o‘ziga xosliklarni saqlab qolishi kerak. Shu bois tarjima fanining rivojlanishida madaniyatshunoslik, psixologiya va sotsiologiya kabi fanlar bilan hamkorlik muhimdir. Tarjimon maqsadga muvofiq bo‘lishi kerak. U inson bilimlari va inson faoliyatining turli sohalari haqidagi ma’lumotlarning noyob xotirasidir va u uchun jarayon yoki hodisaning mohiyatini va ularning barchasi ona tilida va shunga mos ravishda chet tilida qanday chaqirilganligini bilish juda muhimdir.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, tarjima jarayonida madaniyatlararo tafakkur faqat qo‘shimcha emas, balki asosiy zaruratdir. Har bir tarjimon o‘z faoliyatida tilga xoslikdan tashqari, madaniy tafovutlarni ham chuqur anglay olishi va ularni to‘g‘ri talqin qila olishi zarur. Faqat shundagina tarjima chinakam ko‘prik – xalqlarni, madaniyatlarni va tafakkurlarni bog‘lovchi vosita bo‘la oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/madaniyatlararo-muloqotda-tarjimonning-ahamiyati>
2. <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/24845>
3. <https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/06/11/NamDU-ARM-5561-TARJIMA-NAZARIYASI>.
4. A.Xattori. (2021). Tarjimaning madaniyatlararo aspektlari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.
5. Nida, E. A. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: E.J. Brill.
6. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
7. Kramersch, C. (1998). Language and Culture. Oxford University Press.

ANTUAN DE-SENT EKZYUPERINING “KICHKINA SHAHZODA” ASARINING O‘ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDA MADANIYATLARARO TAFAKKUR

Ruxillayeva Nilufar Shukrullo qizi

O‘zbekiston Milliy universiteti
Xorijiy filologiya fakulteti, Xorijiy til va adabiyoti
ingliz tili yo‘nalishi 3-bosqich talabasi
ruxilayevanilufar@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada Antuan de-Sent Ekzyuperining “Kichkina shahzoda” asarining o‘zbek tiliga tarjimasi tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida madaniyatlararo tafakkur, obrazlar va ramzlar orqali uzatilgan ma’naviy-estetik qadriyatlarning mosligi o‘rganiladi. Matndagi simvolik ma’nolar, falsafiy qatlam va badiiy obrazlar asosiy tahlil nuqtasi sifatida tanlanadi. Maqolada o‘zbek va xorijiy olimlar qarashlari asosida lingvokulturologik tafovutlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: tarjima, madaniyatlararo tafakkur, “Kichkina shahzoda”, ramz, konnotatsiya, lingvokulturologiya, estetika.

KIRISH

Antuan de-Sent Ekzyuperining “Kichkina shahzoda” asari o‘tgan asrning eng ta’sirchan falsafiy-badiiy novellalaridan biridir. Bu asar orqali muallif faqatgina bolalar uchun emas, balki kattalar uchun ham chuqur ma’naviy-estetik g‘oyalarni yetkazgan. O‘zbek tiliga tarjima qilinar ekan, aynan shu g‘oyalar va ramzlarning milliy tafakkurga qanday mos tushishi muhim omil hisoblanadi. Madaniyatlararo tafakkur esa tarjima jarayonida nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik mezonlari asosida ham chuqur o‘rganishni talab etadi [1, 17b.].

ASOSIY QISM

Antuan de-Sent Ekzyuperining “Kichkina shahzoda” asari ilk bor fransuz tilida 1943-yilda nashr etilgan bo‘lib, bugungi kunga kelib yuzdan ortiq tilga tarjima qilingan. Asarning o‘zbek tilidagi bir necha tarjimalari mavjud bo‘lib, har bir tarjimon matndagi obraz, ramz va g‘oyalarni milliy madaniyatga yaqinlashtirishga intilgan. Bu holat tarjimada madaniyatlararo tafakkur elementlarini doimiy yuzaga chiqaradi.

Maqolaning asosiy e'tibor markazida lingvokulturologik muvofiqlik, ya'ni matnning semantik yuki, ramziy tizimi va mentalitetga xos ifodalar o'rtasidagi tafovutlar turadi. Misol uchun, fransuz tilidagi “On ne voit bien qu'avec le cœur. L'essentiel est invisible pour les yeux” iborasi ingliz tiliga “One sees clearly only with the heart. What is essential is invisible to the eye” tarzida o'girilgan [2, 94b.]. O'zbek tilidagi tarjimalarda bu jumla odatda “Muhim narsalarni faqat yurak bilan ko'rish mumkin” tarzida beriladi. Bu esa tarjimada estetik ekvivalentlik masalasini ko'ndalang qo'yadi.

O'zbek tilida yurak bilan ko'rish degan ifoda to'g'ridan-to'g'ri ma'no bermasada, konnotativ darajada yaqin talqinni beradi. Tarjimon bu yerda to'g'ridan-to'g'ri semantik sadoqatdan ko'ra madaniy moslikka urg'u bergan. Bu tamoyil ingliz tarjimashunosi Peter Newmark tomonidan “communicative translation” deb ataladi va u o'quvchining madaniy tushunchalarini hisobga olgan holda tarjima qilishni qo'llab-quvvatlaydi [4, 162b.].

Asarda “tulki” obrazining o'ziga xos badiiy va ma'naviy yuklamasi mavjud. Tulki kichkina shahzodaga do'stlik va sadoqat haqidagi eng chuqur saboqlarni o'rgatadi. Asliyatda u “domestiquer” fe'li bilan ifodalanadi, bu so'z “bo'ysundirish” emas, balki “yaqin bo'lish”, “rishta bog'lash” ma'nosini anglatadi. O'zbek tarjimasida bu “bog'lanish” deb berilgan. Bu holatda tarjimon semantik soyaga emas, balki kontekstual moslikka e'tibor qaratgan.

O'zbekistonlik tadqiqotchi M. Ergashev o'z maqolasida “Tarjimon nafaqat til bilimdoni, balki madaniyat bilimdori bo'lishi kerak. Aks holda, tarjima matni matnga o'xshab qoladi, ammo uning ruhiy zaminini yo'qotadi” deb yozadi [5, 277b.].

Madaniyatlararo tafakkur aynan shunday holatlarda sinovdan o'tadi. Masalan, kichkina shahzoda tomonidan aytiladigan “Kattalar faqat raqamlar bilan yashaydi” degan ibora bolalar bilan kattalar dunyosidagi tafovutni ramziy tarzda beradi. O'zbek tarjimasida bu “Kattalar har narsani faqat raqam bilan o'lchashadi” tarzida ifodalangan [6, 58b.]. Bu ham falsafiy metaforani madaniyatga moslashtirishga xizmat qiladi. O'zbek tilidagi tarjimalarda shevalashuv va til uslubidagi

moslashtirishlar ham kuzatiladi. Masalan, “Men seni evaziga bir narsaga o‘xshash bo‘lganman” degan ibora fransuzcha asliyatda poetik tusga ega. O‘zbekcha tarjimalarda bu jumlar oddilashtirish orqali “men sening do‘sting bo‘lganman” tarzida ifodalangan.

Shuningdek, tarjimada madaniyatlararo tafakkur o‘zini belgilar, ijtimoiy tasavvurlar va qadriyatlarda ham namoyon etadi. Asarda ko‘tarilgan “mas’uliyat”, “do‘stlik”, “sadoqat”, “soddalik” kabi tushunchalar fransuzcha mentalitetda boshqa tarzda anglashiladi. O‘zbek tarjimasida esa bu tushunchalar milliy qadriyatlarga moslab, ko‘proq axloqiy-ruhoniyl konnotatsiyalar bilan beriladi. Bu jarayonda tarjimon ikki madaniyat o‘rtasida “mediator” sifatida harakat qiladi. Ingliz olimlari Mona Baker va Susan Bassnett fikricha, tarjima bu – “faqat kod o‘zgartirish emas, balki madaniyl makonlararo muloqotdir” [7, 214b.].

Yana bir muhim jihat – badiiy tilning poetikligini saqlab qolish masalasidir. “Kichkina shahzoda”da juda ko‘p poetik jumlar mavjud: “Yulduzlar faqat sen kulgansan uchun chiroyli ko‘rinadi” kabi iboralar tarjimada ritmik va emotsional ohangni ham yetkazishni talab qiladi [8, 113b.].

XULOSA

“Kichkina shahzoda” asarining o‘zbek tiliga tarjimasini nafaqat til, balki madaniyatlararo tafakkur doirasida olib borilishi zarurligini ko‘rsatadi. Ramzlar, g‘oyalar va estetik ifodalar tarjimada milliy tafakkur bilan uyg‘unlashishi lozim. Asliyatga sadoqat bilan bir qatorda, o‘zbek o‘quvchisi uchun tushunarli va estetik bo‘lishi ham e‘tibordan chetda qolmasligi kerak. Tarjima bu yerda faqat so‘zlarni o‘girish emas, balki madaniyatlararo ko‘prik bo‘lishi lozim. Shu bois, tarjimon nafaqat til egasi, balki madaniyat elchisi sifatida faoliylat yuritadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, A. (2010). Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
2. Ekzyuperi, A. de S. (2005). Kichkina shahzoda (o‘zbek tiliga tarjima: X. Nurmatov). Toshkent: Sharq.
3. Bassnett, S. (2002). Translation Studies. London: Routledge.
4. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall.

5. Ergashev, M. (2015). “Tarjimada madaniyatlararo tafakkur muammolari.” O‘zbek tilshunosligi jurnali, 2, 275–280.
6. Suleymanov, B. (2013). Lingvokulturologiya va tarjima. Toshkent: Fan.
7. Baker, M. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge.
8. Tursunov, O. (2018). “Badiiy tarjimada poetik ohang va madaniyatlararo o‘zaro ta’sir.” Adabiyot va tarjima, 1(15), 110–118.
9. (2017). “Tarjimada semantik va madaniy moslik.” Til va madaniyat, 3, 45–50.

ZAMONAVIY TARJIMASHUNOSLIK: NAZARIY YONDASHUVLAR, AMALIY MUAMMOLAR VA RIVOJLANISH YO‘NALISHLARI

Umaraliyeva Ruxshona

Toshkent davlat Transport universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tarjimashunoslikning nazariy va amaliy masalalari keng yoritilgan. Tarjimada ekvivalentlik va moslik muammolari, ixtisoslashgan tarjimalarning (ilmiy, texnik, adabiy) xususiyatlari, avtomatik tarjima vositalarining imkoniyatlari va ularning samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, tarjima jarayonida madaniyatlararo tafakkurning ahamiyati alohida ko‘rib chiqilgan. Maqola zamonaviy tarjimon uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar va yondashuvlarni ochib beradi.

Kalit so‘zlar: tarjimashunoslik, ekvivalentlik, moslik, ixtisoslashgan tarjima, ilmiy tarjima, texnik tarjima, adabiy tarjima, avtomatik tarjima vositalari, madaniyatlararo tafakkur, tarjima nazariyasi, tarjima amaliyoti.

KIRISH

Zamonaviy davrda tarjimashunoslik mustaqil ilmiy yo‘nalish sifatida keng rivojlanib bormoqda. Globallashuv, axborot texnologiyalarining taraqqiyoti va tillararo muloqot ehtiyojining ortishi natijasida tarjima nafaqat lingvistik jarayon, balki madaniyatlararo aloqani shakllantiruvchi vosita sifatida ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Tarjima orqali insoniyatning ilmiy, texnik, adabiy va madaniy boyligi bir til doirasidan chiqib, boshqa til va madaniyat vakillariga yetkaziladi. Shu sababli zamonaviy tarjimashunoslik nafaqat nazariy asoslar, balki amaliy ko‘nikmalar, zamonaviy vositalar va texnologiyalar bilan chambarchas bog‘liqdir.

Bugungi kunda tarjimon oldida turgan vazifalar yanada murakkablashib bormoqda. Tarjimada ekvivalentlik va moslik muammolari, til va madaniyat o'rtasidagi tafovutlar, muallif uslubini saqlab qolish kabi masalalar tarjimonlardan chuqur bilim, tajriba va madaniyatlararo kompetensiyani talab qiladi. Ayniqsa, ilmiy-texnikaviy taraqqiyot natijasida yuzaga kelayotgan yangicha atamalar, ixtisoslashgan matnlar va texnik hujjatlarning to'g'ri tarjima qilinishi dolzarb masalaga aylangan.

Shu bilan birga, avtomatik tarjima vositalarining rivojlanishi tarjima jarayoniga yangi imkoniyatlar va yondashuvlarni olib kirmoqda. Biroq bu vositalarning samaradorligi, insoniy tafakkur va madaniy sezgirlikni qanchalik to'ldira olishi masalasi hanuz muhokama etilmoqda.

Shunday ekan, tarjimashunoslik nafaqat an'anaviy tilshunoslikka tayanadi, balki madaniyatshunoslik, psixologiya, texnologiya va kommunikatsiya kabi sohalar bilan ham bevosita aloqador holda rivojlanmoqda.

Ushbu maqolada tarjimashunoslikning nazariy yondashuvlari, tarjima jarayonida uchraydigan amaliy muammolar, ixtisoslashgan tarjima turlari, zamonaviy avtomatik tarjima texnologiyalari va madaniyatlararo tafakkurning tarjimadagi o'rnini tahlil qilinadi. Maqola zamonaviy tarjimon uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar va bu sohadagi rivojlanish yo'nalishlariga e'tibor qaratadi.

Zamonaviy tarjimashunoslik ko'plab sohalarning tutashgan nuqtasida shakllanayotgan murakkab fan sohasidir. Uning nazariy yondashuvlari tarjima jarayonining mohiyatini, tarjimon va muallif, manba va qabul qiluvchi til o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tushuntirishga qaratilgan. Bugungi kunda tarjima jarayonida "ekvivalentlik" va "moslik" tushunchalari eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ekvivalentlik matnning ma'no jihatdan to'g'ri yetkazilishi bilan bog'liq bo'lsa, moslik tarjima tilining madaniy va stilistik me'yorlariga muvofiq bo'lishini nazarda tutadi. Bu ikki omil o'rtasidagi muvozanatni topish tarjimonning asosiy mahoratidir.

Tarjima faoliyatida ixtisoslashuv ham muhim ahamiyatga ega. Ilmiy, texnik va adabiy tarjimalar o'ziga xos yondashuvni talab qiladi. Ilmiy tarjimada aniq

terminologiyaga amal qilish, texnik tarjimada esa uslubiy izchillik va aniqlik muhim bo‘lsa, adabiy tarjima ijodkorlik, obrazlilik va muallif uslubini saqlab qolish kabi murakkab vazifalarni yuklaydi. Har bir sohaning o‘ziga xos lug‘ati, tili va madaniy konteksti bo‘lishi tarjimonni chuqur mutaxassis bo‘lishga undaydi.

So‘nggi yillarda tarjima amaliyotida avtomatik tarjima vositalarining paydo bo‘lishi yangi davrni boshlab berdi. Google Translate, DeepL kabi dasturlar tarjimonlarga tezkorlik va qulaylik yaratmoqda. Ammo bunday vositalarning hali ham murakkab grammatik konstruktsiyalar, ko‘p ma’noli so‘zlar yoki madaniy kontekstni to‘g‘ri tushinishda cheklovlari mavjud. Shuning uchun avtomatik tarjima inson mehnatini to‘liq almashtira olmaydi, balki uni to‘ldiruvchi vosita sifatida qaralmoqda.

Tarjima jarayonida yana bir muhim omil — bu madaniyatlararo tafakkurdir. Tarjimon ikki madaniyat vakili o‘rtasida vositachi sifatida nafaqat tildan, balki madaniy qadriyatlardan, urf-odatlardan, ma’naviy tasavvurlardan ham xabardor bo‘lishi lozim. Ba’zan bir so‘z yoki ibora manba tilida oddiy bo‘lib tuyulsa-da, qabul qiluvchi til madaniyatida tushunarsiz yoki hatto noto‘g‘ri talqin etilishi mumkin. Bunday holatlarda tarjimonning madaniyatlararo kompetensiyasi hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Umuman olganda, zamonaviy tarjimon nafaqat til bilimdoni, balki madaniyatshunos, texnologiyalardan xabardor mutaxassis, hamda tanqidiy fikrlovchi sifatida shakllanishi lozim. Tarjimashunoslik esa bu yo‘lda ilmiy asos, amaliy yo‘l-yo‘riq va nazariy tushunchalar bilan yo‘l ko‘rsatuvchi fan sifatida rivojlanmoqda.

XULOSA

Zamonaviy tarjimashunoslik — bu tilshunoslik chegaralaridan ancha kengroq bo‘lgan murakkab va ko‘p qatlamli fan sohasi bo‘lib, u bugungi globallashgan dunyoda alohida dolzarblik kasb etmoqda. Ushbu maqolada ko‘rib chiqilgan nazariy yondashuvlar, tarjimada ekvivalentlik va moslik muammolari, ixtisoslashgan tarjimalarning o‘ziga xosliklari, avtomatik tarjima texnologiyalari va

madaniyatlararo tafakkur masalalari — barchasi tarjima jarayonining naqadar murakkab va mas'uliyatli ekanini yana bir bor namoyon etdi.

Bo'lajak tarjimon sifatida men anglayapman: tarjima bu — nafaqat so'zlarni bir tildan ikkinchisiga ko'chirish, balki mazmunni, uslubni, kontekstni va eng muhimi — madaniy qatlamni yetkazishdir. Har bir tarjima harakati ortida tanlov, tahlil, baho va mas'uliyat turadi. Ayniqsa, ixtisoslashgan sohalarda, masalan ilmiy va texnik matnlarda terminologik aniqlik, adabiy tarjimada esa obrazlilik va stilistik sodiqlik tarjimaning sifat mezonlariga aylanadi.

Shuningdek, tarjimon bugungi raqamli asrda yangi texnologiyalar bilan ishlay olishi, avtomatik tarjima vositalaridan foydalana olishi, lekin ularni to'liq ishonch bilan emas, balki tanqidiy tahlil orqali baholay olishi zarur. Shuningdek, madaniyatlararo tafakkur va kommunikatsion sezgirlik — bu zamonaviy tarjimonning asosiy kompetensiyalaridan biridir.

Shu asosda xulosa qilish mumkinki, tarjimashunoslik ilmiy-nazariy jihatdan chuqurlashtirilishi, amaliyotda esa ko'p tarmoqli yondashuvlar bilan boyitilishi zarur. Bu yo'nalishda bilim olish va izlanish olib borish meni — bo'lajak mutaxassisni — nafaqat til bilimi, balki madaniyat, tafakkur va mas'uliyat bobida ham yetuklikka yetaklaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Komissarov V.N. Tarjima nazariyasi — Moskva, 1990.
2. G'ulomov A., Mahmudov N. Tarjimashunoslik asoslari. — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2010.
3. Newmark P. A Textbook of Translation. — Prentice Hall, 1988.
4. Savorin A.A. Ilmiy va Texnik tarjima asoslari. a. — Moskva: 1982.
5. Shveytser A.D. Zamonaviy tarjimashunoslik. — Moskva: R.Valent, 2002.
6. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. — Routledge, 2011.
7. Timoshenko S.G. Avtomatik tarjima — Sankt-Peterburg: Piter, 2015.
8. O'zbekistonda tarjima sohasining rivojlanishiga doir rasmiy hujjatlar va qarorlar. — www.lex.uz
9. Hatim B., Mason I. Discourse and the Translator. — Routledge, 1997.
10. Garbovskiy N.K. Tarjima nazariyasi. oliy ta'lim muassasalari uchun — Moskva: 2007.

CHALLENGES IN TRANSLATING ENGLISH FOOD IDIOMS FOR NON-NATIVE SPEAKERS

Xoldarova Mahliyoxon Azimjon qizi

Student of Fergana State University

Abstract. This article explains what idioms are in English, their meanings, history, and cultural importance. An idiom is a phrase where the meaning is different from the meanings of the individual words. The article looks at three popular English idioms: “Piece of Cake,” “Spill the Beans,” and “Cry Over Spilt Milk.” It describes where these idioms came from, how they are used, and what they mean. Idioms help people express their thoughts in a more colorful and emotional way, and they are used a lot in daily speech.

Keywords: food idioms, translation, English language, culture.

Introduction

Idioms hold great significance in the proficiency and comprehension of the English language. The term ‘idiom’ derives from Greek and Latin languages meaning “special language.” In English, idioms are expressions with particular meanings that cannot be understood or interpreted by examining individual words. They tend to revolve around history, culture, or daily life. This article describes what idioms are and provides an explanation for three well-known idioms: “Cry Over Spilt Milk,” “Spill the Beans,” and “Piece of Cake.” It illustrates the origin of these idioms, their meanings, and how people use them in their day-to-day lives.

Idiom is a phrase in a language which its meaning does not equate to the ordinary meaning of its words. An idiom is a phrase which is explained in the form of words/phrases which are not entirely whole, in its literal interpretation. To put it differently, an idiom is an expression which does not follow the typical rules of language as it is made up words which defines it differently than its definition. The word idiom comes from the latin idioma meaning “special language” or “characteristic” idiom in Latin stemmed from the Greek *ιδίωμα* (idioma) which means “unique” or “special”. It was primarily used in Greek to denote “particular style” or “personal language”. English idiom dates back to 16th century and its first

used as a special form of language later on encompassed in English to mean expressions or specific structures of a language. An idiom may differ in meaning according to regions and cultures. In English idiom tends to signify a phrase which depicts specific and particular meaning. The following traits are common in most idioms:

1. Specific meaning: The words have different meanings when combined than they do when used individually.
2. Culturally based: Idioms are often based on the culture, customs, or history of a particular nation.
3. Frequent use: Idioms are parts of language that are used every day, repeatedly.
4. Used in social and emotional contexts: Idioms are often used in social situations or to express emotions.

When we translate idioms, we face general translation challenges:

Cultural differences — Idioms are deeply tied to their cultural background, making direct translation difficult.

Metaphorical mismatch — Each language has its own imagery and metaphors, which often don't translate well.

Wordplay and historical roots — Some idioms are based on wordplay or historical references that have no parallel in the target language. In this article, three idioms, including "piece of cake", "spill the beans", "cry over spilled milk" are explained.

1. "Piece of Cake" Idiom

Meaning: The English idiom "Piece of cake" expresses the ease of doing something. This expression means "very easy" or "simple" and is often used to describe the ease and ease of completing a task. For example, if someone makes something look very easy, they would say "It was a piece of cake!", which means that it was easy to do.

Uzbek Translation: "Easy as a child" or "Easy job"

Alternative Expressions:

"Intended ease"

"Simple to do"

Translation issues:

Literal translation: It becomes "a piece of cake," which holds no meaning in Uzbek and can cause confusion.

Cultural differences: In Western culture, cake is associated with pleasure and ease, which makes it a metaphor for simplicity. This association doesn't exist in Uzbek culture.

Finding the right equivalent: There's no exact Uzbek idiom that conveys this meaning, so it needs to be adapted based on context.

History of Origin: The idiom "Piece of cake" appeared in English in the early 20th century. According to some analysts, this expression may have been borrowed from the English sweet desserts, especially cakes. Cutting or eating a piece of cake is a very easy task, which is usually very pleasant and convenient for everyone. Therefore, the easy completion of a task is compared to "eating the cake". This expression began to be widely used in English in the 1930s.

John Ayto, in his book Oxford Dictionary of English Idioms (2010), gave a full explanation of the expression "Piece of cake" and called it an easy task. Ayto considered the history of the origin of this idiom and its areas of use.

Christine Ammer, in her book The American Heritage Dictionary of Idioms (2013), also gave an extensive analysis of the expression "Piece of cake" and its use in modern English. She also noted that this idiom is associated with the simplest and easiest tasks in the English language.

2. "Spill the Beans" Idiom

Meaning: The idiom "Spill the beans" refers to revealing a secret, revealing confidential information, or accidentally revealing something. This expression is often used when someone says something secret without knowing it or after it has slipped out of their mouth.

English Translation: "To reveal a secret"

Alternative Expressions:

"To reveal a secret"

"To reveal confidential information"

Translation issues:

Literal translation: "To spill beans" sounds odd or meaningless in Uzbek.

Origin of the idiom: This expression is rooted in ancient voting practices involving beans, which is culturally unfamiliar in Uzbek society.

Lack of shared metaphor: In Uzbek, beans are not a symbol for secrets, so the metaphor doesn't transfer naturally. It requires explanation or contextual adaptation.

Origin History: The idiom "Spill the beans" dates back to ancient Greece. In Greece, citizens used small objects such as beans to cast their votes for elections. If these beans were accidentally spilled, the election results would be revealed. In this way, the expression became an idiom meaning to reveal a secret. In English, this expression began to be widely used in the late 19th century.

John Ayto provided information about the idiom "spill the beans" in his Oxford Dictionary of English Idioms (2010). Ayto analyzed the historical origins of the expression and linked it to the meaning of revealing secrets.

Christine Ammer also provided comments on the specific features of this idiom in her book The American Heritage Dictionary of Idioms (2013). She paid special attention to the history and use of the idiom "spill the beans".

3. "Cry Over Spilt Milk" Idiom

Meaning: The idiom "Cry over spilt milk" refers to grieving over a past loss or unrecoverable mistake. This idiom expresses the pointlessness of regretting something once it has been irreparably lost. That is, there is no point in regretting the outcome of something once it has been done.

Alternative Expressions:

"You can't change the past"

"There's no point in grieving over what happened"

Translation issues:

Literal translation: "Crying over spilled milk" may sound humorous or meaningless in Uzbek.

Significance of milk: In Western cultures, milk is a staple product, so spilling it implies a meaningful loss. This cultural context is not the same in Uzbek culture.

Lack of direct equivalent: While Uzbek has similar expressions like

“You can’t put a hat on the past,” it doesn't always fit the same situations as the English idiom.

History of Origin: The idiom "Cry over spilt milk" originated in the 17th century in English. Spilling milk is a very common occurrence and there is no way to get it back. Thus, this expression indicates that it is inappropriate to regret something after it has been corrected. The expression quickly entered the English language and became very common.

John Ayto, in the Oxford Dictionary of English Idioms (2010), explains that the idiom "cry over spilt milk" means useless regret.

Christine Ammer, in The American Heritage Dictionary of Idioms (2013), analyzes the history and use of this idiom. She also draws attention to the comparison of this expression with its Uzbek counterparts.

Conclusion:

Idioms play an important role in enriching the English language because they allow speakers to express complex ideas in a simple and emotional way. Phrases like "Piece of Cake," "Spill the Beans," and "Cry Over Spilt Milk" show how language has evolved through culture and history, with each idiom reflecting a specific historical or social context. Understanding idioms increases language proficiency, allowing speakers to communicate more deeply with native speakers. In general, idioms are not just linguistic tools, but also a reflection of the culture that has shaped the way we communicate.

REFERENCE:

1. Ayto, J. (2010). Oxford Dictionary of English Idioms (2nd ed.). Oxford University Press.
2. Ammer, C. (2013). The American Heritage Dictionary of Idioms (2nd ed.). Houghton Mifflin Harcourt
3. Spears, R. A. (2005). McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs. McGraw-Hill.

O‘ZBEK HAMDA CHET TILLARIDA O‘ZGALOVCHI KATEGORIYALAR MUQOYASASI

Abdurahmonova Farangiz Husan qizi

Termiz davlat universiteti talabasi
abdurahmonovafarangiz05@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek morfologiyasida mavjud o‘zgalovchi kategoriyalar hamda ularning ingliz va fors tillaridagi ekvivalentlari leksik, semantik va morfologik jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, ularning mushtarak va ayricha jihatlari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: kategoriya, fe’lning vazifa shakllari, lingvistik tahlil, fe’l, ingliz tili, fors tili.

Lingvistika – xalqning tamadduni, tarixi, o‘zligi, eng muhimi, mavjudligini ko‘rsatuvchi shaffof oyna – tilni o‘rganuvchi, tahlil, tanqid qiluvchi soha. Bu sohaning tarmoqlari shu qadar ko‘pki, uni bamisoli azim chinorga tashbeh etish mumkin. Chinorning shoxlari ko‘p bo‘lgani yanglig‘ uning tarmoqlari ham shu qadar turli. Avvalo, tilshunoslikni tayab turuvchi ildiz morfologiya va sintaksisdir. Morfologiya esa o‘z navbatida turli bo‘g‘inlarga ajraladi. Biz ushbu maqolamizda aynan bitta bo‘g‘inga emas, bitta yaproq – fe’l va uning vazifa shakllariga mufassal to‘xtalamiz.

Fe’l – lug‘aviy ma’nosi harakat va holat bo‘lib, grammatik ma’no va shaklga ega, nima qilmoq? nima bo‘lmoq? so‘roq olmoshlarining javobi bo‘luvchi morfologik birlik, ya’ni so‘z turkumi. O‘zbek tilshunosligida bor bo‘lgan 9 ta grammatik kategoriyalarning 4 tasi (o‘zgalovchi, nisbat, harakat tarzi, bo‘lishli – bo‘lishsizlik kategoriyalari) fe’lga mansub. Jumladan, o‘zgalovchi kategoriyalar murakkab bo‘lib, ularga sifatdosh, ravishdosh, harakat nomi kiradi. Tabiiyki, sof fe’l bundan mustasno, chunki unda grammatik shakl 0 ga teng, ya’ni o‘ziga xos qo‘shimchasi mavjud emas. Sof fe’lni shaxs-son, zamon hamda mayl qo‘shimchalari yuzaga chiqaradi.

SIFATDOSH – fe’lning funksional formalaridan biri bo‘lib, asosiy xususiyati – belgini bildirishiga ko‘ra sifatga o‘xshagani uchun ham sifatdosh nomini olgan.

Sifatdoshlar faqat o‘zbek lingvistikasida emas, balki barcha tillarda, shuningdek, ingliz va fors tillarida ham mavjud. Xuddi o‘zbek tilidagi kabi bu ikki tilda ham sifatdoshlar zamon ma’nosini oladi. Xususan, o‘tgan zamon sifatdoshi ingliz tilida past participle deb nomlansa, صفت مفعولى (sefat-e maf’ul) deb nomlanadi. O‘zbek tilida sifatdoshlarni yasash uchun:

O‘tgan zamon sifatdoshi -gan (-kan, -qan)

Hozirgi zamon sifatdoshi -ayotgan

Kelasi zamon sifatdoshi -ydigan, -adigan, -(a)r grammatik shakllaridan foydalanamiz. Misol uchun,

Kelgan qiz mening singlim.

The come girl is my sister.

دختر آمده خواهر من است (Do‘xtare omade xohare man ast)

Yuqoridagi namunalardan ko‘rinib turibdiki, har uchala gapda ham mutanosiblik bor, birinchidan, ularning bari sifat kabi belgini bildirgani uchun sifatdosh, shuningdek, qaysi? so‘rog‘iga javob bo‘ladi. O‘zbek tilida o‘tgan zamon sifatdoshini -gan affiksi yordamida yasagan bo‘lsak, ingliz va fors tillarida bu jarayon birmuncha murakkab.

Ingliz tilida past participle o‘tgan zamon sifatdoshi -ed affiksi yordamida yoxud notog‘ri fe‘llar (irregular verbs) ning 3-ustunidagi fe‘llarning o‘zgargan shakli yordamida yasaladi. Biz ko‘rib o‘tgan gap aynan shu qolipda yasalgan, negaki

Present simple tense	Past simple tense	Past participle(o‘tgan zamon sifatdoshi)
Be	was/ were	Been
Drive	Drove	Driven
Find	Found	Found
Fall	Fell	Fallen
Come	Came	Come

Ushbu noto‘g‘ri fe‘llar jadvaliga asoslanib, biz kelgan qiz birikmasini the come girl deya tarjima qildik.

A started competetion – boshlangan musobaqa

A finished lesson – tugagan dars

A rung bells – jiringlagan qo‘ng‘iroq

A stood child – turgan bola

Fors tilida o‘tgan zamon sifatdoshining yasalishi esa ingliz tilidan-da o‘ziga xos hamda g‘aroyib. Biroq mushrarak jihatlari ham talaygina. Jumladan, fors tilida ingliz tilidagi kabi fe‘lning sifatdosh qo‘shimchasi mavjud emas, shuning uchun fe‘l negizini o‘zgartirib, boshqa formaga kiritamiz va sifatdosh hosil qilamiz.

Fe‘lning noaniq shakl formasi	O‘tgan zamon negizi	O‘tgan zamon sifatdoshi
آمدن (omadan)	آمد (omad)	آمده (omade)
نشستن (neshestan)	نشست (neshest)	نشسته (nesheste)
گفتن (go‘ftan)	گفت (go‘ft)	گفته (go‘fte)
رفتن (raftan)	رفت (raft)	رفته (rafte)
خواندن (xondan)	خواند (xond)	خوانده (xonde)

Ushbu jadvalning 3-ustuniga o‘tgan zamon sifatdoshida fe‘llarning qay tartibda o‘zgarishi keltirib o‘tilgan, boshqa fe‘llardan ham sifatdosh hosil qilish uchun ayni formaga tayanamiz. Shuningdek, yuqoridagi gapimizda kelgan qiz birikmasini دختر آمده (do‘xtare omade) deya hosil qildik.

سال گذشته (sol-e go‘zeshte) – o‘tgan yil

دانشجوی نشسته (doneshju-ye nesheste) – o‘tirgan talaba

خوراکهای پخته (xurokxo-ye puxte) – pishirilgan ovqatlar

Ingliz va o‘zbek tilshunosligida sifatdoshlarning leksik, semantik va grammatik qolipi deyarli bir xil. Ammo ular o‘rtasida mavjud tafovutlarni ham eslatib o‘tish joiz. Avvalo, ingliz tilida sifatdoshlar 3 ta zamon ko‘rinishida yuzaga chiqadi:

Present participle (hozirgi zamon sifatdoshi)

Past participle (o'tgan zamon sifatdoshi)

Perfect participle (tugallangan sifatdosh)

Biroq kelasi zamon sifatdoshi mavjud emas, uning o'rnini tugallangan sifatdosh egallagan. Bu 3ta zamon sifatdoshlari esa o'ziga xos usul bilan hosil bo'ladi, yuqorida o'tgan zamon sifatdoshining yasalişini ko'rib o'tdik. Hozirgi zamon sifatdoshi o'tgan zamonnikidan farq qiladi. Present participle fe'ning negiziga (to yuklamasi tushirib qoldirilgan infinitivga) –ing qo'shimchasini qo'shish bilan hosil qilinadi.

A dying man (Imlo qoidasiga ko'ra to die asosi y ga o'zgaradi) – o'layotgan odam.

A living woman (Imlo qoidasiga ko'ra to live o'zagida e tushib qoladi) – yashayotgan ayol.

Perfect participle esa murakkabroq yo'l bilan hosil bo'ladi. To have fe'lining hozirgi zamon sifatdosh shakliga mustaqil fe'ning Past participle shakli qo'shiladi. Having + P. P.

Having collected all the material, he began to write his independent work.

Barcha materiallarni to'plagach, u mustaqil ishini yozishni boshladi.

Ushbu zamon sifatdoshi o'zbek tilida ravishdoshga to'g'ri keladi va payt holi vazifasini bajaradi. Bu farqlar nafaqat ikki til, balki ikki xalqning so'zlashuv madaniyati, lingvistik nuqtayi nazari va tilga oid odatlariga bog'liq.

Sifatdoshlarning fors va o'zbek grammatikasidagi mutanosibliklari hayratlanarli darajada. Avvalambor, o'zbek tili singari fors tilida sifatdoshlar ham 3 guruhga ajraladi:

صفت مفعولى (sefat-e maf'ul) – o'tgan zamon sifatdoshi

صفت فاعلى (sefat-e fo'ili) – hozirgi zamon sifatdoshi

صفت آينده (sefat-e oyande) – kelasi zamon sifatdoshi

Yana har biri alohida grammatik shakllar yordamida yasaladi. Hozirgi zamon sifatdoshi fe'ning hozirgi zamon asosiga انده (-ande), آن (-on), آ (-o) affikslarini qo'shish orqali hosil bo'ladi.

انده (-ande) affiksi ular orasida eng mahsuldori bo‘lib, deyarli barcha fe’llardan sifatdosh yasaydi. Biroq farqli ravishda bu affiks aksariyat hollarda sifatdoshlik ma’nosini yo‘qotib, ot bo‘lib keladi.

Fe’lning noaniq shakli	Hozirgi zamon shakli	Hozirgi zamon sifatdoshi	Tarjimasi
نشستن (nevestan)	نویس (navis)	نویسنده (navisande)	yoʻzuvchi
خواندن (xondan)	خوان (xon)	خواننده (xonande)	o‘quvchi

آن (on) affiksi esa kammahsul qo‘shimcha bo‘lib, ba’zi fe’llardagina sifatdosh hosil qiladi. Bu affiks yordamida yasalgan sifatdoshlar esa gapda, asosan, sifatlovchi aniqlovchi hamda ravish holi vazifasini bajaradi.

بژه گریه کنان از اطاق بیرون شد (Bache gerye-ko‘non az o‘toq birun sho‘d) – Bola uydan yig‘lab chiqdi

آب روان تازه است (Ob-e ravon toze ast) – Oqar suv tozadir.

ا (-o) affiksi ham nafaol qo‘shimchalardan biri bo‘lib, bunday sifatdoshlar fe’lda ifoda etilgan belgiga doimiy egalikni bildiradi.

مرد بینا (marde bino) – uzoqni ko‘ra oladigan

خط خوانا (xatte xono) – o‘qib bo‘ladigan xat

Kelasi zamon sifatdoshining yasaliş usuli biroz farqli, uni hosil qilish uchun یای لیاقت (yoye layoqat) qoidasiga amal qilaamiz. یای لیاقت (yoye layoqat) – fe’lning noaniq shakliga urg‘uli bir ی (-i) affiksining qo‘shilishidir. Yoye layoqat fe’lining ilk ma’nosi nutq paytidan keyingi ish-harakat, ya’ni kelasi zamondir.

دیدن (didan) دیدنی (didani) – ko‘radigan ko‘rishli

این فیلم نو عربی دیدنی است (In film-e no‘u-e arabi didani ast).

Bu yangi arab filmi ko‘rishlidir.

Kelasi zamon sifatdoshining gapdagi sintaktik vazifasi sifat kabidir: otdan oldin kelsa, aniqlovchi; gap oxirida kelsa, ot kesim. Yuqoridagi jumlada esa ot kesim vazifasida kelgan.

HARAKAT NOMI – fe’lning otga xoslangan shakli bo‘lib, o‘zbek tilida -(i)sh, -(u)v, -moq grammatik shakllari bilan yasaladi. Harakat nomi qo‘shimchalarini

olgan fe'llar harakatning bajarilishi kabi ma'nolarni anglatmaydi, balki harakat-holatning nomini bildiradi. Lug'atlarda beriladigan noaniq shakldagi fe'l leksemalari ham aynan harakat nomining -moq shaklida keltiriladi. Ushbu kategorial guruh ham ingliz tilida mavjud bo'lib, bu shakl Gerund deb yuritiladi. G'apporovning kitobida keltirilishicha:

“Gerund fe'lining fe'llik va otlik xususiyatiga ega bo'lgan shaklidir. O'zbek tilida gerundga harakat nomi to'g'ri keladi”.¹

Darhaqiqat, gerundning harakat nomiga o'xshashligi uning sintaktik vazifalarida ham yaqqol namoyon bo'ladi. Harakat nomi deyarli barcha gap bo'lagi vazifasida kela oladi, biroq odatda ega, ot kesim vazifasida qo'llanadi. Gerund barcha gap bo'lagi bo'lib kela olmasa-da, u ham harakat nomi yanglig' ega va ot kesim vazifasini bajaradi.

Reading is my main aim. O'qish mening eng asosiy maqsadimdir.

My future dream is travelling around the world. Mening kelajakdagi orzum dunyo bo'ylab sayohat qilish.

Fors tilida esa aynan harakat nomi yo'q lekin, fe'llarning hozirgi zamon negiziga ش (-esh) affiksini qo'shish orqali harakat va holat ma'nosini ifodalovchi leksemalar paydo bo'ladi.

دان (don) دانستن (donestan) دانش donesh - bilish

كوشش kushesh - intilish كوش (kush) كوشيدن (kushidan)

Ajablanarlisi shuki, fors grammatikasida bu shakllar harakat nomini bildiruvchi otlar deb yuritiladi. Garchi leksik, morfologik, hatto grammatik xususiyatlari ham fe'lga yaqin bo'lsa-da.

Harakat nomini nima bo'lgan taqdirda ham har uchala tilda bir nuqtaga jamlash mumkin.

Inson doim hamma narsani bilishni xohlaydi.

A person always wants knowing everything.

¹ M.G'apporov, R.qosimova. Ingliz tili grammatikasi. “Turon-iqbol”. Toshkent-2010. 46b

انسان همیشه هر چی دانش خواهش می کند (Enson hamishe har che donesh xohesh miko'nad)

RAVISHDOSH. Fe'ning harakat va holat tarzini, paytini, maqsad-sababini bildirish uchun ma'lum grammatik shakllar yordamida o'zgargan ko'rinishidir. O'z o'rnida ravishdoshni ham turli affikslar bilan hosil qilish mumkin.

Payt -guncha (-kuncha, -quncha), -gach (-kach, -qach), -(i)b, -(a)y

Holat -gancha (-kancha, -qancha), -(i)b, -(a)y

Maqsad -gani (-kani, -qani, -gali)

Sabab -(i)b, -(a)y

Fors tilida ravishdosh uchun maxsus shakl yo'q. O'tgan zamon sifatdosh formasi ravishdosh uchun ham xizmat qiladi. Uning sifatdosh yoxud ravishdosh ekanligini gapdagi qurshov ma'nolaridan farqlab olamiz.

Ingliz tilida ham xuddi shunday: ravishdosh shakli yo'q. Uni hozirgi zamon sifatdoshi shakli yordamida hosil qilamiz, ya'ni ingliz tilidagi kabi sifatdosh ravishdosh vazifasini ham bajaradi.

U mening oldimga kelib, kutubxonaga bora olmasligini aytdi.

Coming to me, he told me not to go to the library.

او پیش من آمده گفت که من نمی توانم به کتابخانه بروم (U pishe man omade go'ft ke man namitavonam be ko'to'bxone beravam)

Xulosa qilib aytganda, o'zgalovchi kategoriyalar o'zbek tilshunosligida fe'ning turli sintaktik vazifalarda kela olishini ta'minlaydi hamda uning harakat va holat kabi lug'aviy ma'nolarini tubdan o'zgartiradi, tom ma'noda fe'l so'z turkumida transformatsiya jarayonini amalga oshiradi. O'zga tillarda, xususan, ingliz va fors tillarida ham aynan shu vazifalarni bajarmasa-da, ular o'rtasida ajablanarli darajada yaqinlik mavjud. Tanganing ikkinchi tomoni bo'lganidek, ular o'rtasida mushtaraklikdan tashqari, ayricha jihatlar ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Bu o'xshashlik va farqli tomonlarni tadqiq etishdan maqsadimiz til o'rganish jarayonini osonlashtirish, tezlashtirish hamda samaradorlikni oshirishdir. Chunonchi, ushbu tadqiqot nafaqat filologlar, balki tarjimonlik sohasini tanlaganlar uchun ham foydali bo'ladi degan umiddamiz. Zero, har bir so'zning leksik, semantik,

lingvokulturologik xususiyatlaridan tashqari grammatik ma’no va shakllarini bilish tilni to‘liq anglashda eng muhim vositadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Hozirgi o‘zbek tili (Morfemika – morfologiya). Qarshi – 2018.
2. M.Abdusamatov. Fors tili. “O‘qituvchi” nashriyoti. Toshkent – 1977
3. M.G‘apporov, R.Qosimova. Ingliz tili grammatikasi. “Turon-iqbol”. Toshkent-2010.
4. O‘zbek tili grammatikasi. I jild. Morfologiya. O‘zbekiston SSR “Fan” nashriyoti. Toshkent – 1973

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI FRAZEOLOGIZMLARNING O‘ZARO MUTANOSIBLIGI

Abdurahmonova Sarvinoz

Termiz davlat universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti 1-bosqich 124-guruh talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlarning leksik, semantik hamda morfologik jihatdan tahlili hamda ularning ma’no va uslubiy xususiyatlari to‘g‘risida so‘z boradi. Chunonchi, har ikkala tilda ma’no-mazmun jihatdan bir-biriga mutanosib iboralar yoxud o‘zaro mos tushmaydigan frazemalar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: frazema, lisoniy birlik, frazeologiya, leksema, semantik tahlil.

Dunyoda jamiki millat - elatlar borki, ular qadim - qadimdan o‘zlarining tili bilan hali - hanuzgacha yashab kelmoqda. Bu tillar o‘z ichiga tilning morfologik xususiyatlari, grammatik strukturalar, gap bo‘laklari yoxud leksik xilma-xilliklarni qamrab oladi. Shuni ta’kidlab o‘tish joizki, har bir til grammatikasida frazeologizm bo‘limi muhim o‘rin egallaydi. Shubhasiz, tildagi frazeologizmlar, ya’ni iboralar so‘z san’atiga o‘zlarining takroriy va zerikarli so‘zlarsiz, rang-barang qilib ifodalanishi bilan yanada ko‘rk qo‘shib turadi va jozibadorligini oshiradi. Jumladan, har bir tildagi iboralar bir-biridan ifodalanish uslubiga, ma’lum grammatik belgi - xususiyatlariga ko‘ra o‘zaro farqlanadi. Quyida o‘zbek tili hamda ingliz tilidagi

frazemalarning o‘zaro muqoyasasini tahlil qilib, ularning o‘xshash hamda farqli jihatlarini ko‘rib chiqamiz.

In English grammar, Phraseology - is a branch of linguistics which studies different types of set expressions, which like words name various objects and phenomena. They exist in the language as ready - made units.

Frazema - til qurilishining lug‘at bosqichiga mansub ikkinchi lisoniy birlik bo‘lib, bittadan ortiq leksemaning o‘zaro semantik va sintaktik birlashuvi bilan tarkib topgan bo‘ladi, shunga ko‘ra tuzma segment birlik deyiladi;² sintaktik tuzilishi jihatidan birikmaga, gap shakliga teng bo‘lib, odatda nominativ va signifikativ vazifa bajaradi, lekin leksemadan ifoda jihati bilangina emas, mazmun - mohiyati bilan ham farq qiladi. Adabiyotlarda ushbu til birligi frazeologizm, frazeologik birlik kabi terminlar bilan ataladi. Frazemalar o‘rganiladigan soha esa frazeologiya yoki frazemika deb nomlanadi. Lisoniy birlik sifatida frazema ikki jihatning - ifoda jihatining va mazmun jihatining bir butunligidan iborat. Frazemalarning ifoda jihati deb, ularning asli qanday lisoniy birliklardan tarkib topgani tushuniladi. Frazema ikki va undan ortiq leksemaning o‘zaro semantik-sintaktik bog‘lanib, umumlashma ko‘chma ma‘no kashf etishi bilan yuzaga keladi. Frazemada birikmaning, gap - shaklning ma‘lum bir qolipi doimiy tarkibiy qism sifatida leksemalar va morfemalar bilan to‘ldirilgan bo‘ladi.

Phraseological unit - can be defined as a non-motivated word-group that can not be freely made up in speech, but is reproduced as a ready - made unit. It is a group of words whose meaning can not be deduced by examining the meaning of the constituent lexemes. Idioms can be a powerful linguistic toolq only when they are used in the right way places. Quyida biz o‘zbek hamda ingliz tillaridagi bir qancha iboralarning o‘zaro moslashuvini ko‘rib chiqamiz hamda ularning izohlari va misollarini berib o‘tamiz.

- better late than never - hechdan ko‘ra kech yaxshi

² “Hozirgi adabiy o‘zbek tili”. Shavkat Rahmatullayev. “Universitet” nashriyoti. Toshkent. 2006. 416 - bet.

DEFINITION: it's preferable for something to happen or be done belatedly than not at all.³

EXAMPLE:

– Anne: “Sorry I was late for the meeting today, I got stuck in traffic.”

– Tom: “That's okay, better late than never.”

• that's the last straw – sabr-kosasi to'lmoq

DEFINITION: my patience has run out.

EXAMPLE: My friend has been unhappy with me for a long time but when I crashed her car, it was the last straw.

• kill two birds with one stone – bir o'q bilan ikki quyovni urmoq

DEFINITION: get two things done with a single action.

EXAMPLE: Jackie can kill two birds with one stone by bearing in mind new vocabulary while walking on the road.

• a picture is worth 1000 words – ming marta eshitgandan bir marta ko'rgan afzal

DEFINITION: better to show than tell.

EXAMPLE: when Lucy boasted by telling about her new car a lot, I wanted to say that “A picture is worth 1000 words”.

• birds of a feather flock together – ko'r-ko'rni qorong'ida topadi

DEFINITION: people who are alike are often friends.

EXAMPLE: Sarah and Emily are always seen together, they are both into fashion and shopping. Thus, I think that Birds of a feather flock together.

• comparing apples to oranges – yer bilan osmoncha

DEFINITION: comparing two things that can't be compared.

EXAMPLE: I can't believe Tom married Chandler, it's like comparing apples with oranges as they are so different from each other.

• kick against the pricks - bukrini go'r to'g'irlaydi

DEFINITION: hurt yourself by persisting in useless resistance or protest.

³ “Oxford dictionary of idioms”. John Ayto. Oxford University Press. United Kingdom. 2020. 327 - page.

EXAMPLE: He refused to accept help and kept trying on his own, but in the end, he was just kicking against the pricks.

- don't count your chickens before they hatch – podadan oldin chang chiqarmoq

DEFINITION: don't count on something good happening until it's happening.

EXAMPLE: She wanted to take a high score from IELTS in case someone asked her about IELTS score, but I told her not to count her chickens before they hatched.

- every cloud has a silver lining – o'ying o'n beshi yorug', o'n beshi qorong'i

DEFINITION: good things come after bad things.

EXAMPLE: Despite failing in chess competition, she has improved her mental health and gained more experience – so every cloud has a silver lining.

- he's a chip off the old block – olmaning tagiga olma tushadi

DEFINITION: the son is like the father.

EXAMPLE: Mark just won the same sailboat race look like his father won twenty years ago and he's a chip off the old block.

- it's a piece of cake - xamirdan qil sug'urganday oson

DEFINITION: it's easy

EXAMPLE: If you get used to do regularly more listening or reading practise, taking a high IELTS score is as a piece of cake for you.

- a storm in a teacup - pashshadan fil yasamoq

DEFINITION: a big fuss about a small problem.

EXAMPLE: When I smashed a white mug in the kitchen, my sister worried about it as a storm in a teacup.

- bolt from the blue - ikki dunyoda ham tushiga kirmagan

DEFINITION: something that happened without warning

EXAMPLE: The prime minister's resignation was a bolt from the blue for all population.

- on top of the world - og'zi qulog'ida / do'ppisi osmonda

DEFINITION: a state of extreme happiness.

EXAMPLE: She was feeling on top of the world after winning the tennis tournament.

Albatta, ikki tilda ham yuqoridagi kabi o‘zaro bir xil ma’noga ega iboralar yetarlicha. Biroq bunga zid ravishda tilning mahalliy sharoiti, leksik xilma-xilligiga ko‘ra turli ma’no - mazmunga ega bo‘lgan frazemalar ham yo‘q emas. Binobarin, hozirgi kunda onlayn tarjima botlari yoxud sun’iy intellekt tarjimonlari bir tildagi iboralarni boshqa bir tilga xato mazmunda tarjima qilishi ko‘p kuzatilmoqda. Misol uchun, har qanday onlayn tarjima sayti "when the big fly" iborasini "cho‘chqa uchganda" deya ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilishi ayon. Vaholanki, bu iboraning ma’nosi "hech qachon sodir bo‘lmaydigan voqea - hodisa" ni bildiradi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlab o‘tish joizki, ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlar har ikki xalqning madaniyati, urf-odati va tafakkuri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan til boyligidir. Ular orqali nafaqat tilning obrazlilik va ta’sirchanligi oshadi, balki xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi ham namoyon bo‘ladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek frazeologizmlari o‘ziga xos milliy xususiyatlarga ega bo‘lishi bilan birga ba’zan umumiy mazmuni va tuzilishga ega bo‘lgan o‘xshash birliklarni o‘z ichiga oladi. Frazeologik birliklarni o‘rganish til o‘rganuvchilarga nafaqat tilni chuqurroq tushunishga, balki madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu boisdan frazeologizmlarni taqqoslab o‘rganish tilshunoslikda muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “Oxford dictionary of idioms”. John Ayto. Oxford University Press. United Kingdom. 2020.
2. “Hozirgi adabiy o‘zbek tili”. Shavkat Rahmatullayev. “Universitet” nashriyoti. Toshkent. 2006.
3. “O‘zbek tili frazeologik lug‘ati”. SH. Rahmatullayev, N. Mahmudov, Z. Xolmanova, I. O‘razova, K. Rixsiyeva. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent. 2022.
4. <http://www.phraseonet.com/en/phraseological-units>
5. “Practical English Usage”. Michael Swan. Oxford University Press. UK. 2016.

BOLALAR ADABIYOTINI TARJIMA QILISH: TARJIMA NAZARIYASINING AMALIIY QO‘LLANILISHI

Ahatova Dilshoda Bahodir qizi

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti talabasi

Email: ahadovbexrur@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola bolalar adabiyotini tarjima qilish jarayonida fundamental tarjima nazariyalarining amaliy qo‘llanilishini chuqur tahlil qiladi. Bolalar uchun mo‘ljallangan asarlarning lingvistik, kognitiv va emotsional xususiyatlari ularni tarjima qilishda alohida yondashuvlarni talab etishi, tarjimon zimmasiga nafaqat tilshunos, balki madaniy va pedagogik vositachi vazifasini yuklashi ko‘rsatib beriladi. Roald Dahl asarlari kabi xalqaro miqyosda e‘tirof etilgan namunalar va inglizcha-o‘zbekcha tarjima amaliyotidan misollar keltirilib, nazariy qarashlarning amaliy yechimlarga ta’siri yoritiladi.

Kalit so‘zlar: bolalar adabiyoti, tarjima nazariyasi, Skopos nazariyasi, Dinamik ekvivalentlik, Mahalliyashtirish, Chetlashtirish, Dolzarblik nazariyasi, madaniy moslashtirish, kognitiv rivojlanish, tarjimon mas’uliyati, Roald Dahl.

Bolalar adabiyoti – yosh avlodning shaxsiyatini shakllantiruvchi, ularning dunyoqarashini kengaytiruvchi va ma’naviy olamini boyituvchi bebaho manbadir. Bu turdagi adabiyot nafaqat til ko‘nikmalarini rivojlantirish yoki adabiy janrlar bilan tanishtirish vositasi, balki bolalarga axloqiy qadriyatlarni singdirish, hissiy intellektni o‘stirish va ijodiy tasavvurni parvoz qildirishda muhim rol o‘ynaydi.

Bolalar uchun yozilgan asarlar o‘zining sodda, ammo jozibador tili, qiziqarli syujet chiziqlari, yorqin va esda qolarli obrazlari hamda ko‘pincha matnni to‘ldiruvchi rang-barang illustratsiyalari bilan ajralib turadi.

Bunday o‘ziga xos xususiyatlarga ega asarlarni bir tildan ikkinchi tilga o‘girish – shunchaki lingvistik transformatsiya emas, balki ko‘p qirrali va o‘ta mas’uliyatli ijodiy jarayondir. Ritta Oittinen ta’kidlaganidek, bolalar uchun tarjima qilayotgan shaxs “nafaqat ikki tilni, balki ikki madaniyatni va eng muhimi, bolalik dunyosini tushunishi kerak” [4, 15b.]. Tarjimon original asarning badiiy go‘zalligini, ma’no qatlamlarini va eng asosiysi, uning yosh kitobxonga yetkazmoqchi bo‘lgan hissiy va tarbiyaviy yukini saqlab qolgan holda, eng mos va ta’sirchan lingvistik yechimlarni

topa bilishi zarur. Bu murakkab vazifani muvaffaqiyatli uddalashda tarjimonlar zamonaviy tarjimashunoslikning fundamental nazariyalariga va ishlab chiqilgan samarali strategiyalarga tayanadilar. Ushbu nazariyalar tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishda, matnning qaysi jihatiga – so‘zma-so‘z aniqlikka, hissiy ta’sirga, kommunikativ maqsadga yoki madaniy moslashuvga – ustuvorlik berishni aniqlashda konseptual dastak bo‘lib xizmat qiladi.

Bolalar kitoblarini tarjima qilishda tarjimon qarorlariga yo‘nalish beruvchi bir nechta muhim nazariy yondashuvlar mavjud bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos jihatlarga e’tibor qaratadi:

Tarjimashunoslikda funksional yondashuvning yorqin namunasi bo‘lgan Skopos nazariyasi (yunoncha “skopos” – maqsad, niyat) tarjimaning asosiy mezonini uning maqsadi yoki vazifasi deb belgilaydi [1]. Unga ko‘ra, har qanday tarjima muayyan bir maqsad uchun va muayyan bir auditoriyaga mo‘ljallab amalga oshiriladi. Bolalar adabiyoti tarjimasida bu nazariya ayniqsa dolzarbdir. Agar original asarning maqsadi bolani kuldirish, unga hayotiy saboq berish, yangi bilimlar ulashish yoki shunchaki zavq bag‘ishlash bo‘lsa, tarjimon tarjima matnini aynan shu maqsadga erishishga yo‘naltirishi lozim. Masalan, ingliz tilidagi bolalar she’rida ma’lum bir ritm va qofiya orqali o‘ynoqi kayfiyat yaratilgan bo‘lsa, o‘zbek tiliga tarjimada ham aynan shu o‘ynoqi kayfiyatni va ritmni qayta yaratish maqsad qilib qo‘yiladi, buning uchun so‘zma-so‘z tarjimadan voz kechilib, o‘zbek tilining imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda yangi qofiyalar va so‘z birikmalari topilishi mumkin. Vermeerning fikricha, “tarjima harakati o‘zining maqsadi (Skopos) bilan belgilanadi” [1, 221b.], bu esa tarjimonning ijodiy erkinligiga va mas’uliyatiga alohida urg‘u beradi.

Asosan Injil tarjimalari kontekstida ishlab chiqilgan bo‘lsa-da, Eugene Nidaning dinamik (yoki funksional) ekvivalentlik konsepsiyasi bolalar adabiyoti tarjimasida uchun ham katta ahamiyatga ega [2]. Ushbu yondashuvga ko‘ra, tarjimaning asosiy vazifasi original matn o‘zining dastlabki o‘quvchisida qanday ta’sir, hissiyot va reaksiya uyg‘otgan bo‘lsa, tarjima matni ham yangi til va madaniyatdagi o‘quvchida shunga imkon qadar yaqin yoki teng kuchli ta’sirni

yuzaga keltirishdir. Ya’ni, gap so‘zlarning formal mosligi haqida emas, balki ular yaratadigan effektning mosligi haqida boradi. Nida “formal ekvivalentlik” va “dinamik ekvivalentlik” ni farqlab, ikkinchisi “qabul qiluvchining reaksiyasi asl nusxadagi qabul qiluvchining reaksiyasiga mohiyatan o‘xshash bo‘lishini” ta’minlashga qaratilganini ta’kidlaydi [2, 159b.]. Bu, ayniqsa, bolalarning hissiy idroki kuchli bo‘lganligi sababli muhimdir.

Tarjimashunos Lawrence Venuti tomonidan ommalashtirilgan ikki qarama-qarshi, ammo bir-birini to‘ldiruvchi strategiya tarjimonning madaniy elementlarga nisbatan yondashuvini belgilaydi [3].

Mahalliyashtirish (Domestication) strategiyasi tarjima matnini qabul qiluvchi madaniyatning me’yorlari, qadriyatlari va til xususiyatlariga maksimal darajada moslashtirishni, “begona” unsurlarni “o‘zlashtirish”ni nazarda tutadi. Bunda originaldagi notanish madaniy realliklar (masalan, bayramlar, taomlar, o‘yinlar, o‘lchov birliklari, hattoki ba’zan qahramonlar ismlari) qabul qiluvchi madaniyat vakili bo‘lgan bola uchun tushunarliroq va yaqinroq bo‘lgan muqobillari bilan almashtirilishi mumkin. Masalan, ingliz ertagidagi “Christmas” bayrami o‘rniga o‘zbek bolasi uchun tushunarli bo‘lgan “Yangi Yil” yoki boshqa bir an’anaviy bayramga ishora qilinishi, “pancakes” o‘rniga “quymoq” ishlatilishi mumkin. Venutining fikricha, anglo-amerika madaniyatida mahalliyashtirish ustunlik qiladi, bu esa tarjimonning “ko‘rinmasligi” ga olib keladi [3, 20b.].

Chetlashtirish (Foreignization) esa, aksincha, original matndagi milliy o‘ziga xosliklarni, begona madaniyat unsurlarini imkon qadar saqlab qolishga, tarjimada “begonalik” hissini berishga intiladi. Bu strategiya o‘quvchini boshqa madaniyatlar bilan tanishtirish, uning dunyoqarashini kengaytirish va tolerantlikni tarbiyalashga xizmat qilishi mumkin. Masalan, yapon ertagidagi qahramonning asl ismi (masalan, Momotaro) yoki an’anaviy kiyimi (kimono) saqlab qolinishi va kerak bo‘lsa, qisqacha izoh berilishi mumkin.

Yuqorida sanab o‘tilgan nazariyalar amaliyotda tarjimonlarga yo‘lchi yulduz vazifasini o‘taydi va ular ko‘pincha bir-birini to‘ldirgan holda qo‘llaniladi. Masalan, dunyoga mashhur bolalar yozuvchisi Roald Dahl asarlarining tarjimasini ko‘plab

qiziqarli misollarni taqdim etadi. Dahlning o‘ziga xos uslubi – so‘z o‘yinlari, neologizmlar, qora yumor elementlari va kutilmagan syujet burilishlariga boy. “Charlie and the Chocolate Factory” asaridagi “Oompa-Loompas” yoki “BFG” (“The Big Friendly Giant”) asaridagi “snozzcumber” (g‘alati bodringsimon sabzavot) kabi so‘zlar tarjimon uchun haqiqiy sinovdir. Bu yerda Skopos nazariyasi (maqsad – bolani qiziqtirish, kuldirish), Dinamik ekvivalentlik (originaldagi kabi g‘ayrioddiy va qiziqarli taassurot qoldirish) va Dolzarblik nazariyasi (bola uchun tushunarli va esda qolarli bo‘lishi) birgalikda ishlaydi. O‘zbek tiliga tarjimada tarjimon bu so‘zlarning jarangdorligi, g‘ayrioddiylik va kulgili ohangini saqlab qolish uchun o‘zbek tilining imkoniyatlaridan kelib chiqib, yangi, o‘ziga xos so‘zlarni ijod qilishi mumkin (masalan, “snozzcumber”ni “g‘o‘ddayma bodiring” yoki shunga o‘xshash biror kulgili nom bilan atashi).

Xulosa qilib aytganda, bolalar adabiyotini tarjima qilish – bu shunchaki so‘zlarni bir tildan ikkinchisiga mexanik ravishda o‘tkazish emas, balki yuksak ijodkorlik, lingvistik zukkolik, madaniy bilimdonlik, pedagogik sezgirlik va katta axloqiy mas’uliyatni talab etadigan ko‘p qirrali jarayondir.

Ko‘rib chiqilgan tarjima nazariyalari tarjimonlarga murakkab lingvistik, stilistik, madaniy va hissiy muammolarni hal qilishda, eng maqbul va samarali qarorlarni qabul qilishda mustahkam metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Shunday ekan, bolalar adabiyoti tarjimasi o‘zining naqadar muhim va nozik jihatlari bilan doimo alohida diqqat-e’tibor va maxsus yondashuvni taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vermeer, H. J. (1989). Skopos and Commission in Translational Action. In A. Chesterman (Ed.), *Readings in Translation Theory* (pp. 221-232). Helsinki: Finn Lectura.
2. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill.
3. Venuti, L. (1995). *The Translator’s Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge.
4. Oittinen, R. (2000). *Translating for Children*. New York: Garland Publishing.

ПЕРЕВОД И РЕЦЕПЦИЯ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КУЛЬТУР ЧЕРЕЗ ЛИТЕРАТУРУ

Акбарова Шахло Ганиевна

ФерГУ, старший преподаватель (PhD)

Аннотация. В данной статье рассматриваются понятия перевода и рецепции как важнейшие аспекты межкультурной коммуникации и литературной теории. Особое внимание уделяется взаимосвязи этих понятий, а также их роли в процессе восприятия текста в разных культурных контекстах. Анализируются различные подходы к переводу и рецепции, а также влияние перевода на восприятие произведений на чуждой культуре.

Ключевые слова: перевод, рецепция, межкультурная коммуникация, восприятие текста, литературная теория, культурный контекст.

Введение. Перевод и рецепция являются неотъемлемыми составляющими процесса взаимодействия между культурами. Перевод, как акт передачи значений из одного языка на другой, служит связующим звеном между различными культурными мирами. Рецепция, в свою очередь, касается того, как текст воспринимается читателями в другом культурном контексте. Эти два процесса не только помогают распространению знаний и литературы, но и влияют на формирование культурных представлений.

Перевод как деятельность существовал с древнейших времен и развивается параллельно с развитием человечества. На протяжении веков переводчики сталкивались с различными проблемами, такими как особенности грамматики и лексики, культурные различия и трудности с сохранением стиля оригинала. Важно отметить, что перевод не всегда может быть точным, поскольку каждый язык имеет свои уникальные выражения, которые не всегда возможно перевести напрямую.

Современные теории перевода подчеркивают важность учета культурных контекстов и целевой аудитории при передаче текста. Одной из наиболее известных теорий является подход, предложенный Э.Ниде, который выделяет два основных типа перевода: динамическое и формальное соответствие [1,

с.234]. Динамическое соответствие ориентировано на передачу сообщения с учетом культурных различий, в то время как формальное соответствие предполагает как можно более точную передачу структуры оригинала.

Рецепция текста, согласно теории рецептивной эстетики, изучает, как читатели воспринимают и интерпретируют произведения, а также как их восприятие зависит от культурных и исторических факторов. Одним из ключевых понятий в рецепции является концепция "глубокого чтения", предложенная Хансом Робертом Яуссом, который утверждал, что восприятие текста неизбежно меняется в зависимости от культурных, социальных и исторических изменений [2, с.65].

В отличие от перевода, рецепция не ограничивается только трансляцией смысла, но включает в себя и эмоциональное, интеллектуальное восприятие текста. Каждый читатель, в зависимости от его личных особенностей и культурного фона, может интерпретировать одно и то же произведение по-разному.

Перевод и рецепция тесно связаны между собой, поскольку процесс перевода часто включает в себя аспект рецепции. Переводчик, принимая решение о том, как передать текст, ориентируется на восприятие целевой аудитории, что, в свою очередь, может повлиять на интерпретацию текста в новом культурном контексте.

Существует несколько подходов к анализу взаимосвязи перевода и рецепции. Одним из них является концепция "посредничества", предложенная М.Трантером, согласно которой переводчик становится посредником между оригинальным произведением и новым читателем [3]. В этом контексте, роль переводчика заключается не только в передаче текста, но и в его адаптации к новым культурным и историческим условиям.

Несмотря на развитие теорий перевода и рецепции, обе области сталкиваются с рядом проблем. Одной из них является трудность сохранения авторского стиля и нюансов оригинала в процессе перевода. Иногда переводчики прибегают к адаптации, что может изменять восприятие текста.

Кроме того, рецепция произведения в другой культуре может быть подвержена искажениям, связанным с культурными стереотипами или политическими особенностями. Например, в некоторых случаях переведенные произведения могут подвергаться цензуре или адаптации с целью соответствовать политическим или культурным нормам страны, в которую произведение переводится.

Перевод и рецепция играют ключевую роль в межкультурной коммуникации, позволяя произведениям переходить из одной культурной среды в другую [4, с.197]. Процесс перевода не ограничивается лишь лексической и грамматической точностью, но также включает в себя адаптацию текста к культурным особенностям целевой аудитории. В свою очередь, рецепция текста обусловлена восприятием произведения читателями, что также может изменяться в зависимости от культурного контекста.

Таким образом, исследование взаимосвязи перевода и рецепции позволяет глубже понять, как текст воспринимается в разных культурах, а также подчеркивает важность учитывать как языковые, так и культурные особенности при передаче произведений из одной культуры в другую.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ниде Э. Теория перевода. – Москва, 2007.
2. Яусс Х. Р. Рецептивная эстетика. – Санкт-Петербург, 2003.
3. Трантер М. Перевод как посредничество. – Киев, 2010.
4. Холмс Дж. Теория перевода. – Минск, 2006.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA MERONOMIK BIRLIKLAR TADQIQI

Amonova Bahora Nasriddin qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Xotijiy til va adabiyoti: ingliz tili yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

email: bahoraamonova@gmail.com

Tayanch so‘z va iboralar: meronomik birliklar, leksik-semantik munosabatdoshlar, zamonaviy tarjimashunoslik, butun va qism, o‘zaro ma’nodoshlik, shakldoshlik, o‘zaro moslik va mos kelmaslik, online tarjimada meronomik birliklar bo‘yicha duch kelinayotgan qiyinchiliklar

Tilda soʻzlar maʼno anglatadi, biror-bir obekt yoki narsa hodisani ifodalaydi va ularga belgi va ishora beradi. Meronim bu fanga yangi atama sifatida kirib kelgan va bu atama partonim deb ham ataladi. Meronimiya (partonimiya) atamasi oʻzbek tilshunosligida ham, Yevropa tilshunosligida ham yangi yoʻnalish termini sanalib, ilmiy adabiyotlarda ilk marta “Sistem leksikologiya tezislari” da uchraydi. Oʻzbek tilshunosligida meronimiya termini partonimiya nomi ostida XX asrning 90-yillarida Buxoro tilshunoslik maktabi vakillari tomonidan fanga olib kirilgan.

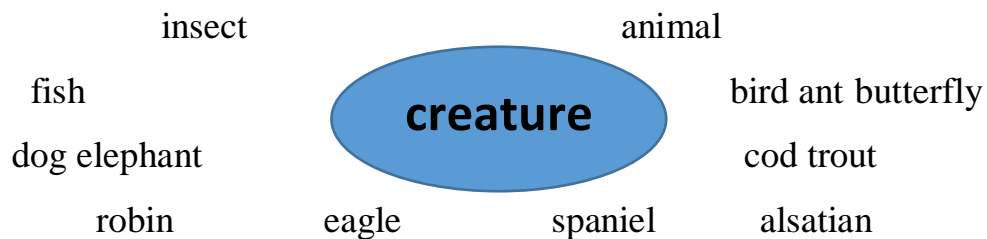
Tilshunoslikda meronimiya (qadimgi yunoncha “miros”(meros) “qism”, “boʻlak” va “oʻnrima” (oʻnuma) “ism” soʻzlaridan qismini bildiruvchi meronim bilan butunni bildiruvchi oʻrtasidagi semantik munosabatlardir. Soddaroq qilib aytganda, meronym oʻz partonimi bilan qism munosabatda boʻladi. Masalan, barmoq qoʻlning meronimi boʻlib, uning partonimidir. Xuddi shunday, dvigatel avtomobilning meronimi boʻlib, uning partonimi hisoblanadi. Ingliz tadqiqotchisi Keith Allan oʻzining “Semantikaning qisqacha ensiklopediyasi” kitobida meronimiyalar toʻgʻrisida shunday deydi: “Meronimiya – bu leksik elementlar oʻrtasidagi qisman butun munosabatni tasvirlash uchun ishlatiladigan atama. Natijada, muqova va sahifa –kitob meronomlaridir.....”

Demak, ingliz tilida meronimlar butunning qismida ifodalaydi: (dum < it/tail < dog); uning teskarisi giponimik munosabat boʻlib, u qismning butunligini ifodalaydi. Masalan, olma daraxti (appletree) bu olma (apple)ning giponimidir (olma daraxt > olma / appletree > apple). Shunday qilib, oʻzbek va ingliz tillarida munosabatlarning qism butunligini ifodalovchi bu giponim deb ataladi. Leksik sematik munosabatlar bilan uzviy bogʻlansada, meronimlar leksik bilimning bir qismi sifatida ifoalanishi dargumon, chunki u maʼno emas, balki til birliklari oʻrtasidagi qisman butun munosabatlarning refleksider. Shunga qaramay, baʼzi (ayniqsa, hisoblash) yondashuvlar leksik elementlar orasidagi meronim munosabatlarning har xil turlarini ifodalaydi. Meronimlarning leksikon tuzilishlarini ingliz olimlari Miller 1995, Lyons 1977, Cruse 1986, Aitchison 1987, Chaffin and

Hermann 1984, Nikitin 1988 va boshqalar fanda ularning tahliliy munosabatlarini fanda isbotlaganlar.

Ingliz tilidagi meronimlarga misol

Tadqiqotning asosiy maqsadi

Ingliz va o‘zbek tillaridagi meronomik birliklarni o‘zaro mos kelish va mos kelmaslik holatlarini aniqlash, ularning lingvomadaniy xususiyatlarini ochib berish hamda tarjima jarayonida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan samarali strategiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot kompleks yondashuvga asoslangan bo‘lib, bir nechta metodologik yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Avvalo, qiyosiy-kontrastiv tahlil usuli orqali ingliz va o‘zbek tillaridagi meronomik birliklarni o‘zaro solishtirilib, ularning semantik va struktura jihatidan farqlari hamda o‘xshashliklari tahlil qilindi.

Xulosa

Biz yashayotgan borliq shunday kengsizki, tabiiy bu kenglikda tilning bir butunligi qismini hosil qiluvchi nutq — grammatika – kommunikatsiya -so‘z leksikonlarisiz tasavvur qilish qiyinroq. D.A.Cruse “Lexical Semantics” kitobida leksik o‘zaro munosabatlar: giponim, atnonim, sinonim, meronim va partonomlarning nisbiy yasalish, ma’nodosh, o‘xshashlik yoki o‘zaro zidlik aloqalarini semantik, leksik, sintaktik, vazifadoshlik konfiguratsiya – munosabatlarining sathini aniq va yaqqol tahlil qilib bergan. Biz ham shunga asoslangan holda, yuqoridagi fikrlarni umumiy xulosalaydigan bo‘lsak ingliz va o‘zbek tillarida meronimlarning juda o‘xshash munosabatlarini tahlil asosida ko‘rib chiqdik. Demak, ikki tilning leksik maydoni, ularning o‘zga tilda nomlanishini hisobga olmaganda ikki til uchun ham mutloq yangi soha bo‘lgan

bu atamalar vazifa — funksiyasi mutloq o‘xshash ekanligi yuqoridagi analitik tahlil misollari o‘z isbotini ko‘rsatib berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A.D.Cruse, Lexical semantics., Cambridge: Cambridge University Press. 1986. P.156 b. 152-168
2. Baxtiyor Mengliyev “Hozirgi o‘zbek tili” darslik, “Tafakkur bo‘stoni” nashriyoti, Toshkent – 2018
3. Eshmo‘minov A.A. O‘zbek tili korpuslari uchun taksonomik va meronomik
4. munosabatli leksemalar linivistik bazasini shakllantrish. Avtoreferat.- Termiz.2022. b.16
5. Keith Allan. Concise Encyclopedia of Semantics., Elsevier, 2009
6. N. KUZMENKA. MERONYMIC STRUCTURES FOR NAMES DENOTING PARTS OF LIVING BEINGS IN ENGLISH., Minsk State Linguistic University.,2015
7. Бегматов Э., Нематоа Х., Расулов Р. Лексик микросистема ва унинг тадқиқ методикаси. // Ўзбек тили ва адабиёти. 1989. 6-сон. Б.35-40
8. С. Усмонов “Тилшуносликка кириш” – Тошкент нашриёти 1972, б.52
9. Internet saytlari
10. https://www.researchgate.net/publication/290851511_Meronymy

ANTONYMIC RELATIONSHIPS IN ORNITHONYMS IN ENGLISH AND UZBEK

Muxlisa Erdonova

Termiz state Pedagogical institute and Doctoral student of Tersu

Mukhlisa6881@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-3216-2567>

Abstract. This paper investigates the antonymic relationships within ornithonyms — bird-related lexical items — in English and Uzbek. While ornithonyms have traditionally been explored for their metaphorical and symbolic values, their potential for antonymic structures remains under examined. Using data from dictionaries, corpora, and folklore, the study identifies conceptual and lexical oppositions, analyzing them through cognitive and cultural semantics. Findings reveal that antonym in ornithonyms often arises from contrastive metaphors and symbolic dualities embedded in culture. This research contributes to semantic

typology and offers pedagogical implications for bilingual terminology development.

Keywords: ornithonyms, antonym, conceptual opposition, cultural semantics, English, Uzbek

Ornithonyms — that is, bird names — occupy a significant place in cross-linguistic lexical analysis due to their rich semantic, ethnolinguistic, and metaphorical content. These terms function not only as biological labels but also as integral components of cultural, artistic, and cognitive systems through which humanity conceptualizes the world via language. Numerous prominent scholars have contributed to the study of ornithonyms from various linguistic perspectives.

From a semantic approach, Geoffrey Leech made substantial contributions by analyzing lexical relations such as synonymy, antonymy, and hyponymy, which are fundamental to understanding the semantic fields of ornithonyms. His work provides a methodological basis for examining the oppositional and associative links among bird names. In the domain of cognitive semantics, George Lakoff and Mark Johnson’s Conceptual Metaphor Theory holds a central position. According to their framework, bird names—such as hawk and dove—serve as metaphorical representations of abstract concepts like war and peace, strength and weakness. This theory allows for the study of ornithonyms not only on a semantic level but also through the lens of conceptual structures in language.

In Uzbek linguistics, one of the most prominent studies is Rakhmatilla G‘aybullayev’s work titled *Bird Imagery in Uzbek Proverbs* (2000). This research analyzes culturally significant birds such as bulbul (nightingale), qarg‘a (crow), and burgut (eagle), revealing the nation’s aesthetic views, values, and mentality. G‘aybullayev investigates ornithonyms through oral folklore, proverbs, and narratives, applying semantic and symbolic analysis. In addition, Anna Wierzbicka, in her book *Understanding Cultures Through Their Key Words*, examines bird names in terms of semantic universals and cultural keywords. Her comparative research highlights both the commonalities and differences in the cultural meanings of ornithonyms across various languages.

A cross-cultural metaphorical analysis of ornithonyms was conducted by Tatiana Kovaleva, who compared animal metaphors in English and Turkic languages. She semantically contrasted pairs such as bulbul vs. qarg‘a and turna vs. qovuq, identifying their divergent connotative meanings in each culture. Another important dimension is the historical and sociolinguistic role of ornithonyms. In this regard, the works of David Crystal and Peter Trudgill are particularly relevant. Their studies on general linguistics offer insights into the sociolinguistic variation, regional usage, and functional development of bird names within language evolution. Collectively, the contributions of these scholars establish a strong theoretical and practical foundation for deeper investigation into the linguistic, cultural, and metaphorical significance of ornithonyms. Ornithonyms, or bird names, are an expressive lexical field used metaphorically, symbolically, and culturally in various languages. In English and Uzbek, ornithonyms are frequently employed in idioms, proverbs, and poetic imagery. However, the notion of antonymic relationships among these terms has received little attention. Antonymy, broadly understood as lexical or conceptual opposition, allows us to investigate how bird names may represent binary contrasts such as strength/weakness, wisdom/fear, or beauty/ugliness [1][2]. This paper explores these dimensions in the context of English and Uzbek to uncover how linguistic opposition functions metaphorically through ornithological vocabulary.

This study draws on theories from cognitive linguistics and cultural semantics. According to Lakoff and Johnson’s Conceptual Metaphor Theory, metaphor shapes much of our conceptual system, and animal names often encode human characteristics [3]. Antonymy here is not limited to formal linguistic pairs but also includes functional oppositions like hawk vs. dove (aggression vs. peace) or eagle vs. chicken (courage vs. fear) [4]. Uzbek linguists have also highlighted the cultural meanings of birds, where species like bulbul (nightingale) and qarg‘a (crow) reflect contrasting emotional or aesthetic values [5].

This research uses a comparative-descriptive method. Data were collected from English and Uzbek monolingual and bilingual dictionaries, folklore anthologies, and

digital corpora. Ornithonyms were extracted and grouped into contrastive pairs. Each pair was evaluated based on lexical opposition, metaphorical function, and cultural connotation. Examples were cross-checked in idiomatic expressions and proverbial usage [6][7].

The analysis revealed several antonymic pairs in English and Uzbek. These pairs do not represent pure lexical antonyms but instead function through metaphorical opposition. They illustrate culturally grounded binaries such as strength vs. weakness, wisdom vs. ignorance, and purity vs. danger. For example, 'eagle' symbolizes power and vision, while 'chicken' suggests timidity [4]. In Uzbek, 'burgut' (eagle) contrasts with 'kaptar' (dove) in symbolic strength. 'Bulbul' (nightingale) and 'qarg'a' (crow) represent poetic beauty vs. harshness [5][6].

Table 1. Examples of Antonymic Ornithonyms in English and Uzbek

Language	Ornithonym A	Ornithonym B	Conceptual Opposition
English	hawk	dove	war vs. peace
English	eagle	chicken	courage vs. fear
English	nightingale	crow	melody vs. harshness
Uzbek	burgut	kaptar	strength vs. softness
Uzbek	bulbul	qarg'a	beauty vs. omen
Uzbek	qaldirg'och	boyqush	youth vs. old age

Antonymic relationships among ornithonyms in English and Uzbek reflect more than simple lexical opposition; they unveil a rich interplay of cultural values, cognitive metaphors, and symbolic systems embedded within each linguistic tradition. These contrastive pairs — such as hawk vs. dove in English or bulbul va qarg'a in Uzbek — serve as metaphorical instruments through which societies encode and communicate complex moral, emotional, and aesthetic judgments. While many of these ornithonyms may not be antonyms in the strict dictionary sense, their usage in proverbs, idiomatic expressions, and folklore suggests a deeply

ingrained binary conceptualization. For instance, birds associated with beauty, harmony, and poetic expression often contrast with those linked to discord, death, or ill omen. Such symbolic dichotomies are not arbitrary but rooted in each culture’s worldview, historical experiences, and linguistic creativity. Moreover, these antonymic structures extend beyond individual words to influence broader narrative frameworks. They shape how speakers conceptualize human behavior, social roles, and natural phenomena — using birds as proxies for human traits such as bravery, foolishness, wisdom, or deceit. The metaphorical layering in these contrasts illustrates the productive intersection between language and thought.

This study emphasizes the value of cross-linguistic semantic analysis in revealing shared cognitive mechanisms and unique cultural expressions. Exploring antonyms in ornithonyms contributes to our understanding of how metaphor-based terminology evolves and functions across languages. Future research could benefit from a typological approach, comparing multiple languages and sociocultural contexts to further map the metaphorical landscapes that bird names inhabit. Additionally, integrating insights from discourse analysis, linguistics, and cognitive anthropology may provide a more comprehensive account of the symbolic functions of ornithonyms in human communication.

REFERENCES

1. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
2. Murphy, M. L. (2003). *Semantic Relations and the Lexicon*. Cambridge University Press.
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
4. Allan, K. (2001). *Natural Language Semantics*. Blackwell.
5. G‘aybullayev, M. (2000). *O‘zbek xalq maqollarida qushlarga oid obrazlar*. Tashkent: Fan.
6. Saidov, M. (2017). *O‘zbek tilining zamonaviy leksikasi*. Samarqand: Universitet nashriyoti.
7. Kovaleva, T. (2012). Comparative analysis of animal metaphors in English and Turkic languages. *Eurasian Linguistic Journal*, 8(2), 56–63.

8. Эрдонова, М. (2024). Символическое выражение птицы Кактус в узбекской и английской культуре. Зарубежная лингвистика и лингводидактика, 2(4/S), 192–195. <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss4/S-pp192-195>
9. qizi, E. M. X. (2024). The History of Symbolism: A Scientific Exploration. Excellencia: International Multi-Disciplinary Journal of Education (2994-9521), 2(6), 80-82. <https://doi.org/10.5281/>

COMPARATIVE ANALYSIS AND PROBLEMS OF TRANSLATION OF ADVERTISING TEXTS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Scientific supervisor: Nizomova Mohinur Baratboyevna

Head of the Practical English Department, Qarshi State University

PhD in Philology, Associate Professor

Student: Xidoyatov Nusratullo Shavkatillo O'g'li

Student Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

Abstract. Advertising plays a pivotal role in modern society as a powerful tool for promoting products and services. However, translating advertising texts between English and Uzbek poses significant challenges due to linguistic, cultural, and stylistic differences. English advertising is often characterized by brevity, emotional appeal, and creativity, while Uzbek texts emphasize traditional values, familial bonds, and cultural identity. This article explores the unique features of English and Uzbek advertising texts, highlights the linguistic and cultural barriers in their translation, and presents a contrastive analysis of grammatical and stylistic elements. It also discusses common translation issues, such as idiomatic expressions and metaphors, which often lack direct equivalents in Uzbek.

Keywords: Advertising translation, English-Uzbek advertising, linguistic barriers, cultural differences, localization, creative adaptation, idiomatic expressions, advertising strategies, cross-cultural communication, marketing texts.

Introduction

Advertising occupies an important place in modern society, acting as a powerful tool for promoting goods and services. Its main task is to attract attention, arouse interest and induce the target audience to take action. However, translation of advertising texts is a complex process that requires not only a deep knowledge of the language, but also an understanding of the cultural peculiarities of the target

audience. Translation between English and Uzbek is particularly challenging. English texts are often oriented towards the global market and are characterized by brevity, emotionality and vigor. In contrast, Uzbek advertising texts emphasize traditional values, family values and national identity. This article discusses the key features of advertising texts, analyzes the difficulties of their translation and suggests ways to overcome them.

An advertising text is a form of communication that combines informativeness with emotional impact. The main purpose of such texts is to create a positive impression of the product and encourage the consumer to buy. English advertising is characterized by brightness, brevity and the use of creative elements such as:

Slogans: Short and memorable, such as "Just do it" (Nike).

Wordplay: Puns and double meanings, as in "Obey Your Thirst" (Sprite).

Direct call to action: Dynamic phrases that aim for an immediate response.

These elements create an energetic and persuasive image characteristic of English language advertising. Uzbek advertising texts are oriented towards family and national values. The main characteristics are:

Use of proverbs and sayings: For example, "Mehnat Qilsang - mevasini yiysan" ("If you work hard, you will eat fruit").

Respectful style: Frequent use of forms of respect, such as "xurmatli" ("respected").

Emotional connection: Emphasis on harmony, tradition and trust, e.g. "Oilaviy orzuingizni rōyobga chiqaring" ("Realize the family dream").

Translation of an advertising text cannot be word-for-word, as this leads to a loss of meaning and emotional impact. For example, the slogan "The happiest place on Earth" (Disneyland) may be misunderstood in the Uzbek context, where happiness has other associations.

Advertising texts often contain cultural elements such as humor, metaphors, and social norms. English texts often emphasize freedom and individualism, whereas Uzbek audiences value collectivism and family values.

English phraseological expressions and metaphors often have no direct equivalents in Uzbek. For example, the expression "Finger-licking⁴ good" (KFC) causes bewilderment in literal translation and requires adaptation.

Comparison of grammatical constructions

English advertising texts make extensive use of dynamic constructions, such as the active voice: "We deliver happiness". Uzbek texts more often use impersonal forms and passive voice, creating a more formal and respectful tone.

Differences in stylistics

English texts are built on brevity and forceful expressions, while Uzbek texts prefer softness and respectful communication. Example: the slogan "Think Different" (Apple) is adapted as "O'zgacha O'yla" to fit the local context.

Case studies

Successful example: The slogan "Open Happiness" (Coca-Cola) is adapted as "Shodlikka yo'l oching", maintaining the emotional message.

Unsuccessful example: The literal translation of "Melts in your mouth, not in your hands" (M&Ms) caused confusion among the Uzbek audience.

Localization implies adapting the text to the cultural and social characteristics of the audience. For example, the use of national symbols and traditional images makes the advertisement closer to the Uzbek consumer.

The translator should not only translate the text, but also re-create it in order to retain the original emotional impact. Special attention should be paid to slogans and metaphors.

Modern tools such as artificial intelligence can facilitate text analysis, but creativity and cultural knowledge remain key to successful translation.

Advertising serves as a powerful instrument in shaping consumer behavior and influencing purchasing decisions. The significance of advertising texts extends beyond mere promotional efforts, as they are designed to engage the audience, create emotional responses, and, ultimately, stimulate demand for products and services. However, translating advertising texts from one language to another, particularly between languages as culturally and structurally distinct as English and Uzbek,

presents a complex set of challenges. This article delves into the comparative analysis of advertising texts in English and Uzbek, while addressing the multifaceted translation issues that arise in this cross-linguistic context.

Characteristics of Advertising Discourse

Advertising texts are inherently performative; they are not just informative but strategically designed to provoke action, be it purchasing a product, subscribing to a service, or altering consumer behavior. As such, advertising texts often exhibit distinctive features:

Conciseness and Clarity: Advertisements typically rely on brevity, employing concise structures to convey their messages with maximum impact.

Persuasiveness: A core feature of advertising is its persuasive intent, utilizing various linguistic strategies to influence the target audience's perceptions and decisions.

Emotional Appeal: The creation of emotional connections through advertising is central to its effectiveness. This is often achieved through the use of figurative language, hyperbole, and cultural allusions.

Memorability: Advertisements are designed to be memorable, making use of linguistic devices such as rhyme, repetition, and alliteration to ensure that the message resonates with the audience.

Both English and Uzbek, though linguistically distinct, share the fundamental objectives of advertising discourse. However, their inherent differences in syntax, semantics, and cultural practices necessitate a nuanced understanding when translating advertising texts from one language to the other.

English and Uzbek differ significantly in their lexical and syntactic constructions, which influence how advertising messages are communicated. English, as a Germanic language, often relies on a Subject-Verb-Object (SVO) sentence structure, whereas Uzbek, a Turkic language, predominantly employs a Subject-Object-Verb (SOV) word order. This structural divergence presents challenges in maintaining both the grammatical integrity and persuasive force of the message during translation. For example, an English slogan such as “Discover the

difference” may require substantial syntactic rearrangement in Uzbek to retain its natural flow and impact. The directness and brevity characteristic of English advertisements must often be softened or restructured in Uzbek to align with the expectations of the target audience, which may favor more polite or formal expressions. Additionally, the use of compound and phrasal verbs in English advertising, such as “get ahead” or “take the lead”, may not have straightforward equivalents in Uzbek, which requires translators to either find analogous expressions or rephrase the concept in a way that preserves its original persuasive power.

Cultural context plays a pivotal role in the translation of advertising texts, as advertising is intrinsically linked to cultural values and social norms. Advertising slogans and messages often evoke specific cultural references that may not translate directly between languages. English advertisements often capitalize on individualism, directness, and humor, reflecting Western cultural ideals. In contrast, Uzbek advertising, influenced by its Central Asian cultural context, tends to prioritize collectivism, respect, and humility.

For instance, an English advertisement that employs a phrase like “Be your own boss” resonates with the value of individual autonomy, which is a prominent theme in Western cultures. Translating this to Uzbek, where societal norms place a greater emphasis on family and community, may require rewording the slogan to emphasize collective success or respect for authority figures, such as “Together, we achieve success” or “Respect leads to progress”. Such adaptations ensure that the translated message aligns with local cultural values while maintaining its persuasive intent.

Moreover, humor is often used in English advertisements as a tool for engaging consumers. However, humor is culturally specific, and what may be humorous in one culture could be perceived as inappropriate or nonsensical in another. The translator must be adept at identifying culturally sensitive areas where humor might need to be altered or replaced with other persuasive strategies, such as emotional appeal or pathos.

Advertising texts, regardless of language, frequently employ figurative language—metaphors, idioms, and hyperbole—as essential tools for conveying

complex messages succinctly. These rhetorical devices, however, pose significant translation challenges due to the cross-linguistic and cross-cultural variations in their usage.

In English advertising, idiomatic expressions like “The sky’s the limit” or “A taste of heaven” are common, conveying a sense of limitless potential or excellence. Translating these idiomatic expressions into Uzbek requires careful consideration of the cultural and linguistic context, as Uzbek idiomatic expressions may carry different connotations or may not exist in the same form. The translator must either find an equivalent Uzbek idiom or reformulate the expression to retain its emotional and persuasive impact. For example, the English metaphor “It’s a game changer”—used to describe something that dramatically alters a situation—may not have a direct counterpart in Uzbek. The translator might opt to render this as “This is a revolution” or “This will change everything”, both of which retain the metaphorical impact while aligning with the Uzbek linguistic and cultural framework.

One of the core challenges in translating advertising texts is ensuring both semantic equivalence (the accurate transmission of meaning) and pragmatic equivalence (the preservation of the intended effect on the target audience). The translator must be able to identify the primary message of the advertisement and consider how it will resonate with the target culture. This often involves not just linguistic translation, but cultural adaptation or localization.

For instance, a product advertisement in English may use culturally specific terms or references to Western brands, products, or societal trends. In translating these texts into Uzbek, the translator might need to substitute these elements with locally relevant equivalents, thereby maintaining the effectiveness of the message.

Due to the inherently persuasive nature of advertising, a literal translation is often insufficient. The translator must be creative and employ strategies such as localization to ensure that the advertisement’s persuasive impact is not lost in translation. Localization involves adapting the message, tone, and even visual elements of the advertisement to align with the cultural and linguistic expectations of the target audience. For example, a global brand’s advertisement might highlight

the notion of luxury through references to high-end Western fashion or cars. In translating this advertisement into Uzbek, the translator might choose to emphasize locally recognized symbols of luxury and sophistication, such as traditional crafts or regional landmarks, to enhance the relatability and

The increasing prevalence of digital media and e-commerce has introduced new challenges in the translation of advertising texts. The advent of terms related to technology, innovation, and online marketing has created a need for accurate, specialized vocabulary. In this regard, the translator must be well-versed not only in general language proficiency but also in the specific terminology of the field.

The translation of technical terms, particularly those related to technology, digital marketing, and consumer products, requires a deep understanding of both the source and target languages' lexicons. Moreover, new technological terms may need to be coined in the target language, which involves ensuring that the newly created terms are both intelligible and widely accepted by the target audience.

Conclusion. The translation of advertising texts between English and Uzbek involves navigating a range of linguistic, cultural, and pragmatic challenges. Successful translation requires more than just the transfer of meaning; it necessitates a careful balance of linguistic accuracy and cultural sensitivity. By employing strategies such as localization, creative adaptation, and precise term selection, translators can ensure that advertising texts retain their persuasive power and emotional appeal across languages and cultures. The dynamic and complex nature of advertising, combined with the differences between English and Uzbek, underscores the importance of both linguistic expertise and cultural insight in the translation process. Through thoughtful and strategic translation, advertisements can effectively bridge linguistic divides, ensuring that messages resonate with audiences regardless of their cultural and linguistic backgrounds.

Aspekt	Ingliz Tili	O'zbek Tili	Izoh
Syntactic Structure	Ingliz tilida odatda "Subject-Verb-Object"	O'zbek tilida esa ko'proq "Subject-Object-Verb"	<i>Ingliz va o'zbek tillaridagi sintaksis farqi reklama matnini tarjima qilishda sezilarli ta'sir</i>

	(SVO) tartibi qo‘llaniladi.	(SOV) tartibi ishlatiladi.	<i>ko‘rsatadi. Ingliz tilida matn qisqa va sodda bo‘lsa, o‘zbek tilida so‘zlar tartibini o‘zgartirish va kengroq ifodalash zarur bo‘ladi.</i>
Simplicity and Conciseness	Ingliz tilidagi reklama matnlarida qisqalik va aniq xabar berish asosiy o‘rin tutadi.	O‘zbek reklamalari ko‘proq rasmiy va odobli ifodalar bilan taqdim etiladi.	<i>Ingliz tilidagi reklamalarda qisqa va to‘g‘ridan-to‘g‘ri so‘zlar ishlatiladi, ammo O‘zbek tilida bu matnlar ko‘proq formallik va odobni hisobga olgan holda tarjima qilinadi. Bu, ayniqsa, jamoat orasidagi hurmat va ijtimoiy normalarga hurmatni talab qiladi.</i>
Cultural References	Ingliz tilidagi reklama matnlari ko‘pincha individualizm va G‘arbiy qadriyatlarni aks ettiradi.	O‘zbek tilida esa jamoaviylik va oila qadriyatlariga alohida e‘tibor beriladi.	<i>Ingliz tilidagi reklamalarda shaxsiy erkinlik va individual yutuqlar ta‘kidlanishi mumkin, masalan, "Be your own boss", bu esa O‘zbek tilida jamoa va oila qadriyatlarini ko‘zda tutgan holda "Birgalikda muvaffaqiyatga erishamiz" tarzida o‘zgartirilishi kerak bo‘ladi.</i>
Humor and Directness	Ingliz tilidagi reklamalarda kulgi va to‘g‘ridan-to‘g‘ri murojaat qilish keng qo‘llaniladi.	O‘zbek tilidagi reklamalarda kulgi kamroq ishlatiladi va u ehtiyotkorlik bilan qo‘llanilishi kerak.	<i>Ingliz tilidagi reklama matnlarida ko‘pincha hazil va samimiylik bilan muloqot quriladi. Biroq, O‘zbek tilidagi reklamalarda bu ko‘proq ehtiyotkor va hurmatga asoslangan bo‘lishi kerak. Humorni madaniy kontekstga moslashtirish, reklamaning maqsadga muvofiqligini</i>

			<i>ta'minlashda yordam beradi.</i>
Metaphors and Idioms	Ingliz tilida ko'plab metaforalar, masalan "The sky's the limit" yoki "A taste of heaven" ishlatiladi.	O'zbek tilida bunday metaforalarni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish qiyin bo'lishi mumkin, shuning uchun ular o'zbekcha ekvivalentlari bilan almashtiriladi.	<i>Ingliz tilidagi reklama matnlarida ishlatiladigan tasavvur va iboralar o'zbek tiliga to'g'ridan-to'g'ri o'girilganda ma'noni yo'qotishi mumkin. Masalan, "The sky's the limit" degan ifodani O'zbek tilida "Chegarasiz imkoniyatlar" deb o'zgartirish talab qilinadi.</i>
Tone and Style	Ingliz tilida reklama matnlari odatda jonli, to'g'ridan-to'g'ri va energiya bilan to'ldirilgan bo'ladi.	O'zbek tilida reklama matnlarida ko'proq hurmat, muloyimlik va rasmiylik ta'kidlanadi.	<i>Ingliz tilidagi reklama matnlarida kuchli va energiya bilan to'ldirilgan uslub ishlatiladi. O'zbek tilida esa, ayniqsa professional va tijorat reklamalari uchun, rasmiy, muloyim va hurmatli uslubga e'tibor qaratish muhim.</i>
Slogans and Catchphrases	Ingliz tilida shiorlar qisqa, esda qolarli va jozibador bo'ladi.	O'zbek tilida reklama shiorlari ko'pincha uzunroq va batafsil bo'lishi mumkin.	<i>Ingliz tilidagi shiorlar qisqa va oson eslab qolinishga mo'ljallangan, ammo O'zbek tilida bunday shiorlarni nafaqat mazmunan, balki uzunlik jihatidan ham moslashtirish kerak bo'ladi. Bunda ayniqsa auditoriyaga ma'qul bo'lishi uchun so'zlarni qayta tuzish zarur.</i>
Lexical Choices	Ingliz tilida "luxury", "premium", "exclusive" kabi so'zlar keng tarqalgan.	O'zbek tilida bunday so'zlar to'g'ridan-to'g'ri mavjud bo'lmasligi mumkin, shuning uchun inglizcha	<i>Ingliz tilidagi reklama so'zlari juda ko'p bo'lsa-da, o'zbek tiliga moslashtirilgan va keng tarqalgan so'zlar ba'zan mavjud emas. Shuning uchun yangi atamalar</i>

		so‘zlar yoki so‘z birikmalarini ishlatish kerak.	<i>yaratish yoki inglizcha so‘zlarni qabul qilish zarur.</i>
Hyperbole	Ingliz tilidagi reklamalarda haddan tashqari maqtovlar va bo‘rttirishlar keng qo‘llaniladi.	O‘zbek tilida esa bu kabi haddan tashqari bo‘rttirishlar ehtiyotkorlik bilan ishlatiladi.	<i>Ingliz tilidagi reklamalarda "eng yaxshisi" yoki "dunyodagi eng yaxshi" kabi iboralar ko‘p ishlatilsa, O‘zbek tilida bunday maqtovlarni ehtiyotkorlik bilan ishlatish va ularni yanada moslashtirish zarurati mavjud.</i>
Product Terminology	Ingliz tilidagi reklamalarda mahsulot terminlari, masalan "luxury" yoki "cutting-edge" kabi so‘zlar ko‘p ishlatiladi.	O‘zbek tilida bu kabi maxsus atamalarni tarjima qilishda ehtiyotkorlik va moslashtirish talab etiladi.	<i>Ingliz tilidagi reklama matnlarida ko‘pincha yangi texnologiyalar yoki mahsulot turlariga oid maxsus terminlar ishlatiladi. O‘zbek tilida bu terminlarni tushunarli qilish uchun ba‘zan ularni moslashtirish yoki yangi atamalar yaratish kerak bo‘ladi.</i>

Conclusion

Translating advertising texts between English and Uzbek is a challenging but interesting task. The main difficulties are related to linguistic and cultural differences as well as the need to adapt stylistic elements. Successful translation requires in-depth analysis, creativity and cultural knowledge. The use of localization, flexible strategies and modern technologies can significantly increase the effectiveness of advertising campaigns adapted for Uzbek audiences, while preserving their original idea and message.

REFERENCES

1. Adab, B. Translation and Culture: A Study of the Translation of Advertising Texts. Routledge. 2006.
2. Baker, M. In Other Words: A Coursebook on Translation (2nd ed.). Routledge. 2011.

3. Nida, E. A., & Taber, C. R. The Theory and Practice of Translation. Brill. 2003.
4. This book discusses the challenges of translation, including issues of cultural adaptation, which are crucial when translating advertising.
5. Tennent, M. Translation and Translation Studies: The Development of the Discipline. Routledge. 2010.
6. Zahariev, V. Cultural and Linguistic Challenges in Advertising Translation: A Case Study of Global Brands. Journal of Language and Advertising Studies, 5(2), 2020.50-65.
7. Liu, L., & Hsu, S. Cross-Cultural Communication in Advertising: Translating Global Campaigns into Local Markets. Journal of International Marketing, 28(3), 2020. 1-15.
8. Shuttleworth, M., & Cowie, M. Dictionary of Translation Studies (2nd ed.). Routledge. 2014.
9. House, J. Translation as Communication across Languages and Cultures. Routledge. 2015.
10. Norton, B., & Lamsal, R. Language and Identity in Advertising Translation. Translation Studies Review, 6(1), 2018. 33-50.
11. Vermeer, H. J. Skopos and Commission in Translation Action. In L. L. Vermeer, J. House, & H. J. Kussmaul (Eds.), Translation Studies: An Interdisciplinary Approach (pp. 221-237). John Benjamins Publishing. 2000.

INGLIZ KLASSIK ADABIYOTIDAGI IRONIYANI O‘ZBEK VA QORAQALPOQ TILLARGA TARJIMA QILISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Baymuratova Sarbinaz Maxsetovna
Qoraqalpoq davlat universiteti assistenti

Annotatsiya. Ushbu maqola klassik ingliz adabiyotidagi istehzo (ironiya) uslubiy usulining qoraqalpoq tiliga tarjima qilinishiga oid xususiyatlarni tahlil qiladi. Ironiya, xususan, Jeyn Ostin va Oskar Uayld asarlarida, ijtimoiy tanqid va hazilning muhim vositasi sifatida namoyon bo‘ladi. Maqolada ironiyaning turlari, tarjima jarayonidagi til va madaniyatga oid muammolar, shuningdek, uni saqlab qolish usullari – moslashtirish, tushuntiruvchi tarjima yoki boshqa ifodaviy vositalar bilan almashtirish kabi strategiyalar ko‘rib chiqiladi. Misollar orqali ironiyani qoraqalpoq tilida qanday samarali yetkazish mumkinligi ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: ironiya, tarjima, klassik adabiyot, Jeyn Ostin, Oskar Uayld, qoraqalpoq tili, madaniy moslashtirish, uslubiy vosita, satira, adabiy uslub.

Ironiya klassik ingliz adabiyotidagi asosiy stilistik vositalardan biridir. U matnga chuqurlik bag‘ishlaydi, muallifning jamiyat haqidagi satirik yoki tanqidiy qarashini ta’kidlaydi, asarni yanada ta’sirchan qiladi. Biroq, boshqa tilga tarjima qilishda istehzoni etkazish qiyin vazifadir, ayniqsa ikki tilning madaniy va lingvistik xususiyatlari sezilarli darajada farq qilganda. Ushbu maqolada ironiyani ingliz tilidan qoraqalpoq tiliga tarjima qilishning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘rib chiqiladi, shuningdek, uni matnlarda saqlab qolishning mumkin bo‘lgan yondashuvlari tahlil qilinadi.

Ironiya - bu aytilgan narsaning haqiqiy ma'nosi uning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma'nosiga qarama-qarshi qo‘yiladigan stilistik vositadir. Adabiyotda u turli shakllarda ifodalanishi mumkin: Og‘zaki kinoya — aytilgan va nazarda tutilgan gaplar o‘rtasidagi nomuvofiqlik (masalan, personajlarning kinoyali gaplari);

Vaziyat istehzosi - kutilganlarga zid bo‘lgan voqealarning kutilmagan burilishi (masalan, qahramon o‘z harakatlarining teskari natijasini olganida);

Dramatik ironiya - bu o‘quvchi qahramonlardan ko‘ra ko‘proq narsani biladi va shuning uchun ularning harakatlari istehzo bilan qabul qilinadi.

Klassik ingliz adabiyoti ironiyadan foydalanish misollariga boy. Ushbu texnikani o‘zlashtirgan eng mashhur mualliflardan biri Jeyn Ostindir. Uning “Andisha va g‘urur” romanida ironiya jamiyatni kinoya va tanqid qilish vositasi bo‘lib xizmat qiladi, nikoh an’analarining bema’niligini, sinfiy xurofot va insoniy adashishlarni ko‘rsatadi. Masalan, romanning mashhur birinchi jumlasini: "Har bir badavlat bo‘ydoqning xotiniga muhtojligi hammaga ma'lum haqiqatdir". Bu ibora ironiyaning klassik namunasidir: bir tomondan u umuminsoniy haqiqatdek eshitilsa, ikkinchi tomondan muallif o‘sha davr jamiyatidagi nikohga bo‘lgan materialistik munosabatni masxara qiladi.

Ironiyani tarjima qilish nafaqat ma'noni etkazishda aniqlikni, balki o‘rganilayotgan tilning madaniy va stilistik xususiyatlarini ham hisobga olishni talab qiladi. Ironiyani qoraqalpoq tiliga tarjima qilishning asosiy muammolari: Til tuzilmalaridagi farqlar. Ingliz tilida so‘zlarning inversiyasi yoki ko‘p ma’nohiligi

tufayli gaplar noaniq bo‘lishi mumkin, qoraqalpoq tilida esa bunday polisemiya kamroq uchraydi.

Madaniy farqlar. Ingliz ironiyasining ba'zi shakllari o‘zbek yoki qoraqalpoq o‘quvchisi uchun tushunarsiz bo‘lishi mumkin, chunki hazil va satirik ishoralar ko‘pincha tarixiy va ijtimoiy kontekstga bog‘liq.

Intonatsiyani yetkazishning murakkabligi. Ingliz ironiyasi ko‘pincha yozma tarjimada ifodalash qiyin bo‘lgan intonatsiya yoki kontekstga asoslanadi.

Tarjimada ironiyani etkazish uchun bir nechta strategiyalar mavjud: Moslashtirish orqali ironiya effektini saqlab qolish. Ayrim hollarda tarjimon istehzoli ohangni saqlab qolgan holda qoraqalpoq yoki o‘zbek tilida ham shunga o‘xshash iborani qo‘llashi mumkin. Ayrim hollarda tarjimon istehzoli ohangni saqlab qolgan holda qoraqalpoq tilida ham shunga o‘xshash iborani qo‘llashi mumkin. Misol uchun, Mark Tvenning "Tom Soyerning sarguzashtlari" romanidagi ibora: "Tom was not the model boy of the village. He knew the model boy very well though—and loathed him." So‘zma-so‘z tarjimasi: "Tom namunali qishloq bolasi emas edi. Biroq, u namunali bolani yaxshi bilar edi - va u undan nafratlanardi. "O‘zbek yoki qoraqalpoq tillarida ham shunga o‘xshash istehzoni moslashtirilgan ibora orqali berish mumkin: "Tom qishloqning ibratli bolasi emas edi. Axir u shunday bolani yaxshi bilardi — hattoki, undan jirkanardi". Nima uchun bu variant ironiyani kuchaytiradi? "Axir" ning qo‘shilishi Tomning namunali bolani hurmat qilishi kerakligi, aksincha uni juda yomon ko‘rganini ta'kidlaydi. "Xattoki, undan jirkanardi" dan foydalanish uning reaksiyasini yanada hissiy qiladi, umidlar va haqiqat o‘rtasidagi istehzoli kontrastni ta'kidlaydi. Bu versiya asl nusxadagi istehzoli ohangni saqlab qolgan, ammo o‘zbekzabon o‘quvchiga ironiyani yanada yaqqolroq qilib ko‘rsatadi. Bu erda jamiyatning umidlari va qahramonning haqiqiy munosabati o‘rtasida istehzoli kontrast mavjud.

Yana bir misolni "Andisha va g‘urur" romanidan keltirish mumkin: "For what do we live, but to make sport for our neighbors, and laugh at them in our turn?" O‘zbek tiliga mumkin bo‘lgan tarjimasi: "Axir biz qo‘shnilarimizni qullash va o‘z harakatlariga kulish uchun yashamaymizmi?" Bu esa odamlarning bir-birini

masxara qilayotgani haqidagi fikrni bildiradi, bu esa asl iboraning satirik ohangini ta'kidlaydi. Bu ibora hayotga kinoyali qarashlari bilan tanilgan janob Bennetga tegishli. Bu yerda u yuqori jamiyatni masxara qiladi, u yerda odamlar bir-birini g'iybat qilib, orqasidan masxara qilishadi. «to make sport for our neighbors» (tom ma'noda "qo'shnilar uchun kulgi bo'lish) iborasi hayotning asl maqsadiga o'xshaydi, lekin aslida janob Bennet buni istehzo bilan aytadi. Ajablanarlisi shundaki, u bu jarayonni inson mavjudligining markaziga qo'yadi, aslida u bu ahmoqona, ammo jamiyatning ajralmas qismi ekanligini nazarda tutadi. Effekt kuchaytirilgan holda o'zbek tiliga qanday tarjima qilinadi?

Variantlardan biri: “Axir biz qo'shnilarimizning ermagiga aylanib, keyin esa o'zimiz ulardan kulish uchun yashamaymizmi?” Nima uchun bu tarjima kinoyani kuchaytiradi? “Ermagiga aylanib” “o'yinchoq bo'lmoq” degan ma'noni anglatadi, bu esa ironiyani yanada ifodali qiladi. “Keyin esa o'zimiz ulardan kulish” – bu o'zaro masxara jarayoni ekanligini, yanada aniqroq satira yaratishini ta'kidlaydi. Bu variant istehzoni o'zbekzabon o'quvchi uchun yanada sezilarli va tushunarli qiladi.

Tushuntiruvchi tarjimadan foydalanish. Madaniy farqlar tufayli istehzo yo'qolsa, tarjimon matn yoki izohlarda qo'shimcha tushuntirishlar berishi mumkin. Misolni “Andisha va g'urur” romanidan keltirib o'tsak: “She is tolerable; but not handsome enough to tempt me.” (3-bob, janob Darsi Elizabet Bennet haqida). Tushuntirish: Darsi buni barcha qizlar uning kelganidan hayajonlangan bir paytda aytadi. Ajablanarlisi shundaki, u keyinchalik o'zi "bardoshli, ammo go'zal emas" deb atagan qizni sevib qoladi. O'zbek tiliga mumkin bo'lgan izohli tarjimasi: “U chidasa bo'ladi, lekin meni o'ziga jalb qilish darajada chiroyli emas,” - dedi u, go'yoki hech qachon bu qizga oshiq bo'lmagandek. (Keyin esa aynan shu qizga oshiq bo'ladi.) Bu yerda o'quvchi istehzoli qarama-qarshilikni ushlashi uchun qavs ichida yoki qatorlararo tarjima orqali ishora qo'shiladi.

Yana bir misolni Oskar Uayldning asaridan keltirish mumkin: “I can resist everything except temptation.” (Lord Genri Uottonning jumlasini). Tushuntirish: Bu klassik paradoks va istehzo - qahramon vasvasadan tashqari hamma narsaga qarshi tura olishini aytadi, bu aslida u umuman qarshilik qila olmasligini anglatadi.

Qoraqalpoq yoki o‘zbek tiliga tushuntirish bilan mumkin bo‘lgan tarjima: “Men vasvasalardan tashqari hamma narsaga bardosh bera olaman” - dedi u kulib. (Ya'ni, hech narsaga chiday olmaydi.)

Ironiyani boshqa ifoda vositasi bilan almashtirish. Ba'zan ironiya o‘rniga xuddi shu fikrni bildira oladigan boshqa stilistik vosita qo‘llaniladi, ammo umumiy ma'no yoki kayfiyatni istehzo, giperbola yoki maqsadli auditoriyaga tushunarliroq hazil orqali etkazish usullaridan biridir. Misolni Oskar Uayldning “Jiddiy bo‘lish qanday muhim” asaridan olingan “The truth is rarely pure and never simple” jumlasini. Bu haqiqat odatda sof va oddiy narsa deb hisoblanishiga asoslangan istehzoli bayonotdir. Uayld esa buning aksini ta’kidlab, jamiyatning ma’naviy ko‘rsatmalarini istehzo bilan buzib ko‘rsatadi. Mumkin bo‘lgan so‘zma-so‘z tarjima: "Haqiqat kamdan kam hollarda sof va aslo oddiy bo‘lmaydi." - Strukturani saqlab qoladi, ammo "sof va oddiy haqiqat" degan barqaror ibora bo‘lmagan madaniyatda kinoya unchalik aniq bo‘lmasligi mumkin. Kinoyani boshqa vosita bilan almashtirish (o‘zbekcha moslashtirilgan tarjima): "Rost gap – tuqqaningga yoqmaydi". Bu yerda haqiqatparvarlik ustidan kulishni ifodalash uchun idiomatik ibora qo‘llanilgan - to‘g‘ridan-to‘g‘ri emas, balki mahalliy o‘quvchiga tushunarliroq bo‘lgan kinoyali metafora orqali.

Ironiyani tarjima qilish tarjimondan nafaqat tillarni bilishni, balki muallif madaniyati va adabiy uslubini chuqur anglashni ham talab qiladigan murakkab vazifadir. Klassik ingliz adabiyotida, ayniqsa, Jeyn Ostin asarlarida istehzo g‘oya va xarakteristikani etkazishda muhim o‘rin tutadi. O‘zbek va qoraqalpoq tiliga tarjima qilishda asarning o‘ziga xos uslubi va muhitini saqlab qolish uchun so‘z birikmalarining nafaqat to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma’nosini, balki tagmatnini ham hisobga olish zarur. Shunday qilib, ironiyaning muvaffaqiyatli tarjimasini shunchaki so‘zlarni uzatish emas, balki muallifning ma'nosi va his-tuyg‘ularini boshqa tilda etkazish san'atidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Jane Austen. *Pride and Prejudice*. Москва: Юпитер-Интер, 2006.
2. Oscar Wilde. *The picture of Dorian Gray*.

3. Oscar Wilde. The Importance of Being Earnest and Other Plays
4. Saodat Sultonsaidova va boshqalar – O‘zbek tili stilistikasi. O‘quv qo‘llanma Toshkent – 2009. - 110 b.
5. Ibragimova E. O‘zbek tilida ironiya va ironik mazmun ifodalanishining usul hamda vositalari. – Toshkent, NDA., 2001

CULTURAL MEDIATION THROUGH TRANSLATION: A MODERN PERSPECTIVE

Sunatillayeva E‘zoza Ma‘ruf qizi

O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali Filologiya va tillarni o‘qitish:
ingliz tili ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha 1-bosqich talabasi
ezozasunatillayeva@gmail.com

Annotation. The article discusses the translation process, its types, and its role in today’s society. It highlights the importance of cultural knowledge and creativity in translation. Literary and industrial translations are compared, along with their practical issues. The impact of artificial intelligence on translation is also examined.

Keywords: translation environment, artificial intelligence, translation theory, culture, traditional translation

In today’s interconnected world, the comprehensive development of societies is strongly tied to the global exchange of ideas, experiences, and information. This ongoing process of globalization has significantly heightened the importance of foreign language learning. As individuals and nations strive to gain access to international research, cultural heritage, economic data, and current affairs, they increasingly recognize that accessing specific information and news is more accurate and effective when consulting primary sources in their original language. In this context, proficiency in foreign languages becomes not only an academic advantage but a necessity for active participation in the global dialogue.

However, it is a known fact that not every individual has the time, resources, or opportunity to master one or more foreign languages. This is where the indispensable role of translators becomes evident. Translation functions as a crucial bridge that connects people of different linguistic and cultural backgrounds. Through

translation, humanity has been able to preserve knowledge, promote literature, and ensure cross-cultural communication throughout history.

Translation, by its very nature, is a highly intellectual and creative process. A translator is not simply someone who converts words from one language to another; rather, they are often referred to as cultural mediators or even artists. This is because translation demands a deep understanding of the source and target cultures, including their history, customs, idioms, values, and worldview. The translator must interpret the message not only linguistically but contextually, ensuring that the essence, style, and emotional undertones are preserved.

According to Daniel Katan, culture can be described as a general model of the world—a hierarchical system of values, beliefs, and behavioral strategies that guide human interaction and perception. Based on this definition, it becomes clear that translation is not possible without a strong grasp of the cultural framework in which both the original and target texts operate. This highlights the growing interdependence between linguistics, translation, and cultural studies.

The significance of translation has long been recognized by linguists and literary critics alike. A notable moment in the history of translation studies occurred in 1952 with the publication of two pivotal articles: “Unreliable Principles and Ambiguous Conclusions” by translator I. Kashkin, and “Linguistic Issues in Translation” by linguist A.A. Reformatzky, both published in the Russian journal *Иностранные языки в школе* (“Foreign Languages at School”). These works ignited intellectual debates about the nature and standards of translation, thus laying foundational ideas for modern translation theory.

Throughout history, various scholars and practitioners have proposed guiding principles for effective translation. Among them is the French poet and translator Étienne Dolet (1509–1546), who outlined five essential rules for any translator:

Fully understand the meaning and intention of the original author.

Possess mastery of both the source and the target languages.

Avoid literal, word-for-word translations.

Use naturally accepted expressions in the target language.

Select appropriate vocabulary to maintain the style and essence of the original text.

These principles are still relevant today and serve as a benchmark for translation quality. However, as translation studies has developed, scholars have also paid attention to the broader theoretical aspects, such as equivalence, adaptation, domestication, foreignization, and dynamic equivalence.

The Role of Nuance and Context in Translation

In real-life communication, a significant challenge that translators face is the interpretation of subtle language nuances, intonations, and implied meanings. For instance, the English phrase “I don’t know” may appear straightforward, but depending on tone and context, it can express confusion, hesitation, indifference, or even passive resistance. Successfully conveying such layers of meaning into another language is a demanding task that requires not only linguistic competence but also emotional intelligence.

Moreover, translators often grapple with region-specific terminology or culturally loaded expressions that lack direct equivalents in other languages. Words such as *shoti*, *obdasta*, *sandal*, and *jiyak*—which are rich in cultural significance—are difficult to translate literally. In these instances, translators must rely on descriptive strategies or find culturally analogous terms, all while preserving the original context and impact.

The Impact of Technology on the Translation Industry

In today’s digital age, rapid advancements in artificial intelligence, machine learning, and natural language processing have transformed the landscape of translation. Machine translation tools such as Google Translate, DeepL, and ChatGPT are capable of delivering translations at unprecedented speed and convenience. These technologies offer several advantages: instant access to multilingual information, error detection, and improved accessibility for users worldwide.

Technical or industrial translators, in particular, benefit greatly from such tools when dealing with repetitive or formulaic documents such as manuals, user guides,

or official instructions. Machine translation can significantly reduce their workload and increase efficiency.

Nevertheless, it is crucial to recognize the limitations of machines. While artificial intelligence may process vocabulary and syntax flawlessly, it often fails to capture idiomatic expressions, humor, irony, cultural references, and emotional undertones—elements that are integral to human communication. As a result, human translators remain irreplaceable, especially in areas such as diplomacy, literature, journalism, and academia, where precision and nuance are paramount.

Imagine meeting a prominent foreign guest and trying to leave a meaningful impression. A cold, mechanical translation might fulfill the communicative purpose, but it is unlikely to create a lasting connection. In contrast, using the guest’s native language not only breaks the ice but also builds emotional rapport and cultural respect. These human elements are beyond the reach of machines.

Types of Translation and Their Requirements

Translation can be broadly categorized into literary and industrial (or technical) translation, each with its unique objectives and challenges.

Literary Translation focuses on novels, poems, plays, and other artistic texts. It allows a degree of creative freedom, as the translator must convey not only the content but also the artistic style, voice, rhythm, and tone of the author. Literary translators must be skilled writers themselves, capable of evoking the same emotional responses in the target audience as the original work.

Industrial Translation, on the other hand, deals with legal documents, medical records, patents, user manuals, and business contracts. It prioritizes accuracy, consistency, and technical knowledge. In this field, there is little room for creativity. Precision is key, as even minor errors can lead to serious consequences in legal or medical contexts.

Common Practical Challenges in Translation

In Literary Translation:

Cultural alignment: Adapting idioms and customs while preserving cultural identity.

Authorial voice: Maintaining the tone and narrative style of the writer.

Poetry translation: Reproducing rhythm, meter, and imagery in another language.

In Industrial Translation:

Terminological consistency: Ensuring uniformity across technical terms and documents.

Contextual accuracy: Understanding the subject matter to avoid misleading information.

Efficiency: Balancing speed with accuracy under tight deadlines.

In Conclusion, translation is more than a linguistic task—it is a sophisticated art and science that plays a critical role in global communication, education, and cooperation. Whether in the form of literary masterpieces or industrial documentation, translation helps break down language barriers and build bridges between cultures. Despite the growing influence of technology in the translation field, the human touch remains irreplaceable. Professional translators are not just bilingual individuals—they are cultural ambassadors, critical thinkers, and storytellers. To excel in this profession, one must combine linguistic expertise with cultural sensitivity, technical knowledge, and continuous self-development. In short, the future of translation lies in the harmonious collaboration between human intellect and artificial intelligence. By embracing both tradition and innovation, translators can continue to serve as the invisible yet powerful force that unites our diverse world.

REFERENCES

1. Sunatillayeva E.M. "THE PURPOSES AND TASKS OF TRANSLATION AND ITS PROBLEMS" Spanish international scientific online conference PROSPECTS AND MAIN TRENDS IN MODERN SCIENCE
2. Ma'ripov J. K. A BRIEF INFORMATION ABOUT TENSES
3. //O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA. – C. 464.
4. Tolibovna A. K. Et al. Features Of Anthropocentric Study Of Sacred Texts
5. //Open Access Repository. – 2022. – T. 8. – №. 1. – C. 5-10.

6. 4.Ma'ripov J. Antroposentrizm–tilshunoslikning zamonaviy yonalishi sifatida //ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. – 2022. – Т. 1. – №. 28. – С. 62-68.
7. M.Sh.Omonova Tarjima nazariyasi va amaliyoti O'quv qo'llanma.Toshkent-2023
8. [Duolingo - bu ingliz tilini o'rganish uchun dastur. DUOLINGO - onlayn til o'rganish dasturi](#)

LINGUISTIC AND CULTURAL DIMENSIONS OF GENDER IN ENGLISH AND UZBEK DANCE TERMINOLOGY

Khudoyberdieva Oyjamol Muzaffarovna

Teacher of Termez state pedagogical institute

teacheroyjamol@gmail.com

Annotation. This study explores the interplay between gender and dance terminology in English and Uzbek languages, focusing on how linguistic and cultural factors shape the representation of gender in dance. By examining the semantic, morphological, and sociocultural dimensions of dance-related terms, the paper highlights how gender roles and expectations are reflected and reinforced through language. The findings underscore the importance of cultural context in understanding the gendered aspects of dance terminology.

Key words: dance, gender, male dancer, female dancer, dance terminology.

Introduction

Dance, as a universal form of cultural expression, embodies societal norms, values, and identities, including those related to gender. Dance terminology, therefore, serves as a linguistic reflection of the gender dynamics within a culture. This paper examines how English and Uzbek dance terminologies encode gender-specific connotations and roles, highlighting the differences and similarities shaped by their unique cultural contexts.

Dance, as a multidimensional art form, represents a purposeful and intentional expression of human movement. It is characterized by rhythmical patterns, cultural significance, and nonverbal communication. Through the medium of time and space, dance embodies effort and precision, with each genre adhering to its own established

criteria for excellence. At its core, dance conveys profound meanings, relying on the interplay of spatial arrangements, touch, proximity, nudity, stillness, and carefully orchestrated body postures and movements.

For the purposes of this article, gender is understood as a cultural construct encompassing meanings, symbols, and norms that shape notions of “masculinities” and “femininities”⁴ (Scott, 1995; Butler, 2010; Louro, 2007). As such, gender differs from “sex,” which, in natural sciences, refers to the biological distinctions between men and women. Instead, gender pertains to socio-cultural differences (Scott, 1995; Louro, 2007). This concept challenges the idea of biological determinism inherent in the terms “sex” and “sexual difference” (Scott, 1995, p. 72).

According to Butler (2010), gender does not stem from an intrinsic essence of men and women; rather, it is a result of repeated behaviors aligned with social and cultural norms. In this sense, gender is a performative construct that reinforces these norms. Furthermore, these norms sustain a binary framework in society that relies on a “fallogocentric” cultural logic, establishing a hierarchical opposition between “masculinity” and “femininity.”⁵

Dance transcends spoken language by using the body as a vehicle for storytelling and emotional expression. It captures the nuances of human experience, evoking responses that words often cannot achieve. Space becomes a canvas where dancers communicate relationships, emotions, and intentions. The distance or closeness between performers, their interactions with the audience, and their engagement with the performance area play pivotal roles in shaping the narrative.

Touch is another powerful tool in dance, serving as a symbol of connection, intimacy, or even conflict. For instance, in classical ballet, touch often depicts the delicate dynamics of love and tenderness. Proximity, whether intimate or distant, reveals unspoken stories. Specific movements, such as a gentle caress or an assertive push, highlight the range of emotions conveyed without uttering a single word.

⁴ SCOTT, Joan (1995). Gênero: Uma categoria útil de análise histórica. Educação e Realidade, Porto Alegre, UFRGS, v.20, n.2, p.71-79.

⁵ BUTLER, Judith (2001). Problemas de gênero: feminismo e subversão da identidade. Rio de Janeiro: Civilização Brasileira.

The use of the body in dance varies significantly across genres, with each style incorporating unique techniques and aesthetics. In ballet, movements such as an arched back, an extended arm, or a deliberate pointe create a visual language that conveys elegance and drama. Consider the iconic portrayals of Romeo and Juliet, where the minimal draping of the dancers' costumes underscores vulnerability and raw emotion. Love is expressed through tender gestures: hands barely touching, a face being gently stroked, or two bodies collapsing into an embrace. Such movements carry deep emotional resonance, bringing Shakespeare's timeless story to life in ways that dialogue alone cannot.

Contrastingly, in modern and contemporary dance, love might be expressed through more abstract or grounded movements. These genres often push boundaries, using angular postures, sudden stillness, or unpredictable rhythms to depict complex emotional states. Meanwhile, genres such as ballroom or Latin dance emphasize connection through partnered movements. The closeness of bodies, combined with intricate footwork and synchronized rhythms, showcases passion, unity, and collaboration.

Cultural norms heavily influence how dance genres express themes like love, conflict, or celebration. In some traditions, the expression of love might involve explicit gestures or movements that are bold and uninhibited, reflecting societal openness towards physicality. For example, in flamenco, dancers use dramatic arm movements, sharp foot stomps, and intense eye contact to portray fiery passion. Similarly, in certain African or Polynesian dance traditions, movements of the hips and torso convey themes of fertility and sensuality, often accompanied by vibrant rhythms that evoke communal celebration.

Conversely, dances from cultures with more conservative values may embody love and other emotions through subtle gestures. In traditional Japanese Noh theater, performers use controlled movements and minimal gestures to convey deep meaning, emphasizing restraint and elegance.

Choreographers play a critical role in shaping how emotions and themes are depicted in dance. Through innovative use of space, time, and dynamics, they craft

performances that resonate deeply with audiences. For example, in a ballet like *Romeo and Juliet*, Juliet's disdain for Paris is communicated through her body language. Her upright posture and cool gaze convey defiance, while her rising onto pointe and brisk movements away from Paris reflect her inner turmoil and desire for freedom. Such choreographic choices allow dancers to inhabit characters fully, bringing depth to their performances.

In contrast, more explicit dance genres, such as some forms of modern and experimental dance, might explore love and sexuality through provocative or unorthodox choreography. These genres challenge conventional norms, using bold movements and unconventional staging to provoke thought and evoke visceral responses from the audience.

Despite their diversity, all dance genres share a common thread: the ability to connect people through movement. Whether through the grace of ballet, the rhythm of salsa, or the storytelling of folk dances, the universal language of dance unites audiences and performers alike. It captures the complexity of human relationships, portraying love, conflict, joy, and sorrow in ways that transcend cultural and linguistic barriers.

Gender in language manifests through a variety of linguistic mechanisms, including lexical choices, semantic connotations, grammatical structures, and cultural expressions. These mechanisms reflect and reinforce societal perceptions of gender roles, particularly in fields such as dance, where movement and expression often carry strong cultural and symbolic meanings.

In the English language, dance terminology demonstrates a balance between gender-neutral and gendered expressions. Terms such as dancer or performer are inherently inclusive, referring to individuals regardless of their gender. These neutral terms emphasize the skill and artistry of the individual without attaching gender-specific expectations or roles.

However, alongside these neutral terms exist explicitly gendered expressions that highlight the performer's gender. For example, ballerina is used to describe a female ballet dancer, while danseur refers to a male ballet dancer. These terms are

deeply rooted in the tradition of classical ballet, where gender roles have historically dictated both the choreography and the perception of dancers. The male dancer, or danseur, is often seen as a strong and supportive partner, lifting and guiding the ballerina in their shared performance. Meanwhile, the ballerina is traditionally characterized by grace, elegance, and lightness, embodying a specific ideal of femininity.

Such gendered distinctions are not merely descriptive but carry semantic connotations that shape societal expectations of how male and female dancers should perform and behave. While modern dance genres increasingly blur these lines by encouraging gender-neutral expressions and roles, classical terminology still reflects the historical gender binaries prevalent in the art form.

In contrast to English, Uzbek dance terminology more explicitly emphasizes gender through culturally specific linguistic expressions. This is evident in phrases such as *qizlar raqsi* (girls' dance) and *yigitlar o'yini* (boys' game), which categorize dance forms based on traditional gender roles. These terms go beyond merely identifying the gender of the performer; they often signify the cultural expectations, movements, and even costumes associated with each gender. For example, *qizlar raqsi* typically involves soft, delicate, and fluid movements, symbolizing grace, modesty, and femininity. Performances in this category often feature dancers wearing traditional attire such as atlas dresses and decorative headpieces that further emphasize their feminine identity. In contrast, *yigitlar o'yini* involves bold, dynamic, and energetic movements that showcase strength, agility, and masculinity. Male dancers in this context often wear culturally specific garments that highlight their role as protectors or leaders within the community.

These gendered expressions are deeply ingrained in Uzbek cultural traditions and reflect the broader societal roles assigned to men and women. They also serve as a means of preserving cultural identity, as each gender's dance style carries historical and symbolic significance.

The differences in how English and Uzbek dance terminologies represent gender can be attributed to broader cultural and linguistic frameworks. English,

influenced by global movements toward inclusivity and gender neutrality, has increasingly adopted terms that aim to minimize gender distinctions in professional and artistic domains. This trend aligns with efforts to challenge traditional gender roles and create spaces where individuals can express themselves freely, regardless of societal expectations.

In contrast, Uzbek language and culture place a strong emphasis on preserving traditional values and gender roles, which are reflected in the terminology used to describe dance. This approach underscores the cultural importance of differentiating male and female roles in performances, often as a way of celebrating the unique qualities and contributions of each gender to the art form.

Conclusion

In summary, dance is a profound and versatile form of expression. It employs the human body to communicate meaning, relying on intentional rhythm, cultural context, and choreographic creativity. Each genre, with its distinct aesthetic, provides a lens through which audiences can experience the richness of human emotion and the universality of the human condition.

Gendered perspectives in dance terminology reveal the intricate relationship between language, culture, and identity. The comparative analysis of English and Uzbek highlights the dynamic nature of gender representation in dance, shaped by both tradition and modernity. Further research could explore how these terminologies evolve in response to global cultural exchanges.

REFERENCES

1. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of Language* / D. Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 495 p.
2. Hasanov, M. *Uzbek Dance: History and Culture* / M. Hasanov. – Tashkent : Tashkent University Press, 2020. – 210 p.
3. Jowitt, D. *Dance and Gender in Western Traditions* / D. Jowitt. – Oxford : Oxford University Press, 1988. – 280 p.
4. Karimova, L. *Lingvo-Cultural Analysis of Uzbek Dance Terminology* / L. Karimova // *Journal of Cultural Studies*. – 2019. – Vol. 12, No. 3. – P. 45–58.
5. Muzaffarovna, K. O. (2023). *The Role of Dance Terminology in Linguistics*. *Genius Repository*, 26, 83–85.

O‘ZBEK TILI IZOHLI LUG‘ATLARIGA TAVSIYA ETILADIGAN TERMINLAR SEMANTIZASIYASI

Buronova Xolida Toshtemirovna

O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali assistenti

Annotatsiya. O‘zbek tilidagi tibbiy terminlar meditsina sohasida ham tilshunoslikda ham muayyan sistemani yuzaga keltiradi. Soha vakillari va tilshunoslarni birdek qiziqtirgan terminlar masalasi semantik va ifodaviy jihatdan hamon dolzarb va muhim o‘ringa ega. Ushbu terminlarning semantik tuzilishidagi umumiy va differensial belgilarni aniqlash, ularning shakliy ifoda jihatlarini tadqiq etish va shu orqali soha taraqqiyotiga xizmat qiluvchi ixcham, qulay semantik tarkibni yuzaga keltirish kabi masalalar o‘ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: sema, semasiologiya, termin, izohli lug‘at, tibbiyot, tibbiy termin

O‘zbek tilshunosligida terminlarning semantik tavsifi va tadqiqi xususida ko‘plab ilmiy yangiliklar amalga oshirilgan. Xususan, so‘zning semantik maydoni, ifoda ko‘lami xususida S.Akobirov, A.Hojiyev, N.Mamatov, R.Doniyorov, H.Jamolxonov, O.Ramazonov, A.Madvaliyev, A.Husanov, M.Abdiyev, S.Azizov, H.Yodgorov, Z.Mirahmedova, A.Husanov⁴, I.Qo‘chqortoyev, A.Nurmonov, H.Ne‘matov, R.Rasulov, E.Begmatov, A.Sobirov, Sh.Iskandarova kabi olimlarning dissertatsiya va monografiyalarida semantik usul bilan termin hosil bo‘lishi xususida muayyan fikrlar bildirilgan. Kasb-hunar terminlarining semantik usul bilan hosil bo‘lishi haqida S.Ibrohimov, funksional-semantik maydonlarning morfemik xususiyatlari haqida T.Mirzaqulov, sintaktik sathning to‘siqsizlik kategoriyasi yuzasidan maydon nazariyasi M.Abduvaliyev tomonidan tadqiq etilgan.[1,62b.] Ushbu ishlarda so‘zlar ma‘noviy jihatdan tadqiq etilgan va ularning valentlik imkoniyatlari misollar vositasida ochib berilgan. O‘TILda va maxsus sohaviy lug‘atlarda terminlarning berilishi o‘ziga xos. Ularning ayrimlari izohtalabdir. Xususan, terminologik tizim me‘yoriga ko‘ra atamalar ot va otlashgan so‘zlar orqali taqdim etilishi lozim. Ammo lug‘atlarda yuqoridagilardan tashqari so‘z turkumlarida ham terminlar taqdim etilgan. Shuningdek, olim G‘.M.Ismailovning tadqiqotida terminlarning turli sohalarda birdek qo‘llanishi transterminlashuv

natijasidir, degan xulosa mavjud. Tadqiqotchi terminlarning transterminlashuviga sotsilogik omillar ham sabab bo'lishi mumkinligini asosladi. Olim terminologik tizim o'z-o'zidan boyib, kengayib borishi mumkinligini ta'kidlaydi. Ushbu quyidagi uch bosqich asosida amalga oshadi:

1. Oddiy so'zdan termin hosil bo'lishi: og'iz (botanika), kalit (musiqa) va h.k.
2. Terminlarning oddiy leksikaga aylanishi: telefon, vazn va b.
3. Terminologiyaning o'z hisobiga boyishi: chechak, gul va h.k. [2,8b]

Terminlarning semantik shakllanishi ko'chimlar: metafora, metanimiya, vazifadoshlik kabilarga aloqador sanaladi. Masalan, ko'richak aslida bir tomoni yopiq bo'lgan ichak qismdan iborat bo'lganligi uchun ham shunday nomlanadi. Bugungi kunda esa ushbu so'z kasallik nomi sifatida e'tirof etiladi. Ammo bu kasallik nomi, aslida, appentitsit bo'lib, u ko'richakdan chuvalchangsimon o'sib chiqqan appendiks nomidan kelib chiqqan. [3,126b] Ammo xalq orasida ushbu o'simtaning yallig'lanishi appentitsit nomi bilan keng tarqalgan. O'TILda ham shu masalga oydinlik kiritilmagan.

O'TILda berilgan miya leksemasining izohi, sohaviy lug'atdagi tavsif bilan farqlanadi. Tibbiy terminlar lug'atida miya atamasi keng qamrovli bo'lib, bosh miya, uzunchoq miya, o'rta miya, miyacha kabi bir nechta turlarga ega. Ularning izohi ham o'ziga xos bo'lib, ular bir tushuncha ostida birlashsa-da ma'noviy qirralari bilan farqlanadi:

BOSH MIYA – kalla bo'shlig'ida joylashgan markaziy nerv sitemasi a'zosi; atrof-muhit bilan organizmning reaksiya va funksiyalarda ifodalanadigan o'zaro munosabatini boshqarib turadi.

MIYACHA – ortki kalla chuquqrchasida katta miya pallasining ortki bo'lagi ostida joylashgan bosh miyaning bir bo'limi; ortki miya pufagining hosilasi; harakat koordinatsiyasi va mushaklar tonusini boshqarib turadi.

O'RTA MIYA – bosh miyaning o'rta miya pufagidan hosil bo'lgan bo'limi.

UZUNCHOQ MIYA – bosh miyaning orqa miyaga o'tib ketadigan bo'limi.

O'TILda miya leksemasiga berilgan ta'rif, aslida, tibbiy termin sifatida bosh miya leksemasiga taalluqlidir. Boisi miya leksemasi semantik va funksional jihatdan

tibbiyotda alohida ahamiyatga ega. O‘TILda esa ushbu atamaning tavsifini miya emas, balki bosh miya leksema shakli orqali taqdim etgan ma’quldir. Sohaviy lug‘atlarda terminlarning turlicha ma’noviy qirralari, shakllari berilishi tabiiy. Ammo O‘TILda shunday terminlarning ommalashgan, hamma uchun tushunarli va aloqa-munosabatda unumli shakllarini taqdim etgan ma’quldir.

A.Qosimovning “Tibbiy terminlar izohli lug‘ati”da leksemalarning tavsifi o‘ziga xos bo‘lib, ular turli shakllarda ifodalangan. Bunda tibbiy terminlar keng qamrovda ifodalangan. Ular doirasiga kasallik turlari, inson tana organlari, davolovchi vositalar, davo turlari, davolovchi sohalar, kasallikni tekshirish turlari – qaytuvchi nerv sindromi, qandli diabet, boldir suyagi, qovoq titrashi simptomi, qisqich, qumli vanna kabilarning nomlari atama sifatida berilgan. Shuningdek, o‘z va o‘zlashma qatlamga doir leksemalarning berilishi tibbiyotga doir har qanday masalaga oydinlik kiritadi. Bu sohaga aloqador bo‘lmagan inson ham ushbu lug‘atdan foydalanib, ko‘plab savollariga javob topa olishi mumkin.

O‘TILda tibbiy terminlar asosan ot so‘z turkumida ifodalangan. Masalan, o‘sma, allergen, adenoma, zond, jigar, gapatit, tanosil kabilar. Shunday terminlar ham borki, ular sifat yasovchi -ik, -li, qo‘shimchasi vositasida hosil qilingan: allergik, ammiakli, antiseptik. Terminlarning nutqiy variantlari umumiy filologik lug‘atda berilishi nome’yoriy holat sanaladi. R.Sayfullayeva, B.Mengliyev kabi olimlarning ta’kidlashicha, umumiy izohli lug‘atda lug‘aviy birlikning barcha – grammatik, uslubiy, frazeologik birlik tarkibida qatnashishi, omonimligi, qaysi tildan o‘zlashganlik belgilari ko‘rsatiladi. Demak, til va nutq farqliligi hiosbga olingan holda, umumiy lug‘atlarda nutqiy variantlarning taqdim etilishi bir qancha noqulayliklarni yuzaga keltiradi. Masalan, bu lug‘at ko‘lamining kengayishi; bir termin doirasidagi turli semantik variantlar kitobxonga chalkashliklarni yuzaga keltirishi kabilarga sabab bo‘ladi.

TOKSINLAR [yun. toxikon – zahar] biol. tib. Ba’zi mikroorganizmlar, shuningdek, ba’zi hayvon va o‘simliklar chiqaradigan zaharli moddalarning umumiy nomi.

ADENOIDLAR [aden... + yun. eidos – o‘xshash] Burun-halqum murtagining ortiqcha o‘sib kattalashishi.

ANTITANACHALAR Organizmga oqsil tabiatli modda (antigen) kiritilganda unga qarshi hosil bo‘ladigan moddalar. Jamoaviy immunitet shakllanish jarayonini monitoring qilib borish uchun antitanachalar tahlilini o‘tkazishni yo‘lga qo‘yish kerakligi ta’kidlandi. Gazetadan.

AMMIAKLI Tarkibida ammiak bo‘lgan.

ALLERGIK Allergiyaga oid, allergiya tufayli yuzaga kelgan.

ALLERGOLOGIK Allergologiyaga oid.

MIKROBLAR [mikro... + yun. bios – hayot] q. mikroorganizmlar.

MIKROELEMENTLAR [mikro + element] o‘simlik va hayvon organizmida juda kam miqdorda bo‘ladigan kimyoviy elementlar.

Ushbu so‘zlar atama sifatida berilar ekan, bizningcha, ot so‘z turkumida ifodalanishi kerak. Chunki izohli lug‘at umumiy bo‘lib, bunda termin sifatidagi tavsifining o‘zi yetarli. Ularning ham ot, ham sifat so‘z turkumlarida berilishi ixtisoslashgan lug‘atlar uchun ahamiyatli, deb hisoblaymiz. Boisi tibbiyotga aloqador maxsus lug‘atlar bilan shu sohaga aloqador shaxslar shug‘ullanishadi, bu esa nisbatan ushbu yo‘nalishdagi birliklarni to‘laroq o‘rganilishi, tadqiq etilishiga sabab bo‘ladi. O‘TILda esa faqatgina ot so‘z turkumida atamalar berilishi maqsadga muvofiq.

Masalan, quyidagi terminlarni bir nom ostida birlashtirib ifodalash mumkin. Zotan, bir semantik doiradagi turli xil ifodalar O‘TILda ixcham, lo‘nda tarzda taqdim etilishi ma’qul:

MIKROBIOLOG Mikrobiologiya olimi, mutaxassisi.

MIKROBIOLOGIK Mikrobiologiyaga oid.

MIKROBIOLOGIYA [mikro... + biologiya] Mikroorganizmlarning tuzilishi, biologiyasi, fiziologiyasi, biokimyosi, sistematikasi, genetikasini, ularning odamning hayoti, jonli va jonsiz tabiatdagi mohiyatini o‘rganadigan hamda mikroorganizmlar hayot faoliyatini boshqarish usullarini ishlab chiqish masalalari bilan shug‘ullanadigan fan.

Yuqoridagi terminlarni bir semantik doirada ifodalash mumkin. Hammasi mazmuniy jihatdan bir uyaga mansub. Shuning uchun izohli lug‘atda har birini termin sifatida taqdim etish nome’yoriy holat. Bunday talqin maxsus lug‘atlar uchun xosdir. Izohli lug‘at umumiy filologik bo‘lib, umumxalq nutqidagi leksemalarni terminlardan farqlash uchun ahamiyatlidir. Shuning uchun ham yuqoridagi atamalarning morfemik shakllangan holatda emas, balki termin sifatidagi semantik ifodasi yetarlidir.

Maxsus tibbiy terminlar lug‘atida ham ayrim atamalar grammatik vositalar bilan shakllangan holda taqdim etilgan:

KOAGULYANTLAR (lot. coagulans – ivituvchi) 1. Qon to‘xtatuvchi vositalar; bularga qonning ivish jarayonini tezlatuvchi: thrombin, fibrinogen, vikasol va b.lar kiradi.

Yuqoridagi holat maxsus filologik lug‘atlar shakllantirish me’yorlariga muvofiq bo‘lib, bu soha vakillarining mutaxassisligiga oid atamalar haqida to‘la bilimga ega bo‘lishi uchun ahamiyatlidir. Zotan, xaxsus filologik lug‘at tor o‘quvchilar ommasi – tilshunoslik bilan shug‘ullanuvchilar va boshqa ilmiy tadqiqotchilarga mo‘ljallangan bo‘ladi.[4,124b]

Demak, terminlarning leksik-semantik tavsifi umumiy lug‘atlarda berilishi kerak, ularning turlicha semantik ifodalari, nutqiy hosilalari, negiz, yasama so‘zlar hosil qilingandagi ma’nolari esa sohaga aloqador maxsus lug‘atlarda taqdim etilishi maqsadga muvofiq. Umumiy lug‘atlarda bir terminning turlicha ifodasining berilishi kitobxon uchun muayyan chalkashliklarni yuzaga keltiradi. Zotan, leksemalarni yuqorida tavsiya etilgan shakllari umumiy va maxsus filologik lug‘at tuzish me’yorlariga ham muvofiq keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Абдувалиев М. Тўсиқсизлик майдони ва уни ташкил этувчи синтактик бирликлар // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 1988. 4-сон. – Б. 62
2. Ismailov G‘.M. O‘zbek tili terminologik tizimlarida semantic usulda termin hosil bo‘lishi: Filol. fan. nomz. ... diss. avtoref. – Toshkent, 2011. – B. 8
3. Qosimov A. Tibbiy terminlar izohli lug‘ati. – Toshkent, 2003. J. 1. – B. 126.

4. Sayfullayeva R.R., Mengliyev B.R., Raupova L.R., Qurbonova M.M., Abuzalova M.Q., Yo‘ldosheva D.N. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent, 2020. – B. 124.
5. Buronova, X. (2024). O ‘ZBEK TILINING IZOHLI LUG ‘ATIDAGI TIBBIY TERMINLARINING GENETIK TAHLILI. International Journal of scientific and Applied Research, 1(3), 355-357.
6. Buronova Holida Toshtemirovna, ., & Buronova Xolida, . (2024). GENETIC ANALYSIS OF MEDICAL TERMS IN THE EXPLANATORY DICTIONARY OF THE UZBEK LANGUAGE. American Journal of Philological Sciences, 4(05), 101–105. <https://doi.org/10.37547/ajps/Volume04Issue05-17>

METAFORIK IQTISODIYOT TERMINLARINI TARTIBGA SOLISH MUAMMOLLARI

Xabibjonov Ikromjon Toshpulat o‘g‘li

Qo‘qon davlat universiteti professori v.b.,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD.

mybooks91@mail.ru

Annotatsiya. Zamonaviy o‘zbek tilshunosligida termin tizimi va uning tartibga solinishi dolzarb masalalardan biri sifatida e‘tirof etiladi. Chunki yangi texnologiyalar, zamonaviy dunyo kun sayin yangi-yangi terminlarning yuzaga kelishini taqozo etmoqda. Bu jarayonlarda tilshunoslikning terminotizimi ham qadam-baqadam rivojlanib bormog‘i lozim. Ushbu tezida metaforik iqtisodiyot terminlarini tartibga solish haqida qisqacha to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar. Metafora, terminologiya, tilshunoslik, tadqiqot, tartibga solish.

Hozirgi vaqtda “Terminologiyani standartlashtirish borasidagi ishlarni qoniqarli deb bo‘lmaydi. Bu ish respublikamiz miqyosida umumiy muvofiqlashtiruvchi markaz tomonidagina amalga oshirilishi mumkin” [1, 36 b]. Shu bilan bir qatorda, ma‘lum bir soha terminlarini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham tadqiq qilinayotgan soha terminlarini standartlashtirish, tartibga solish, unifikatsiyalash (birxillashtirish)ga oid tavsiyalar berib borilishi (aksar dissertatsiyalarda bunday takliflar berilmoqda) lozim va ushbu yutuqlarda soha mutaxassislari foydalanishi kerak bo‘ladi.

Iqtisodiyot terminologiyasida raqamli “ko‘chmanchi” termini mavjud bo‘lib, u “joylashuv joyiga bog‘liq bo‘lmagan va o‘z ishlarini bajarish uchun texnologiyadan foydalanadigan, ko‘chmanchi turmush tarzini olib boradigan insonlar toifasi. Ular kompaniyaning shtabkvartirasida yoki ofisida jismonan bo‘lish o‘rniga masofadan turib ishlaydi. Raqamli ko‘chmanchining turmush tarzi mijozlar va ish beruvchilar bilan aloqa qilish uchun tarkibni boshqarish dasturi, internet orqali kirish, smartfonlar va boshqa vositalar orqali amalga oshiriladi [2, 274 b.] deb izohlanadi. Bu termin tarkibidagi ko‘chmanchi so‘zi noto‘g‘ri tanlangan. Birinchidan, termin leksema ijobiy-salboy bahosi jihatidan neytral bo‘lishi kerak, ko‘chmanchi leksemasi ushbu talabga javob berolmaydi. Ikkinchidan, frilanser xorijiy termini ifodalaydigan ma‘noni yetkazib berolmaydi, chunki frilanser “ko‘cib yurib ishlovchi” mutaxassis emas, “uyda turib ishlovchi, masofadan turib ishlovchi” “ish joyi erkin ishchi” ma‘nosini bildiradi. Shundan kelib chiqib, erkin ishchi deya nomlash to‘g‘ri bo‘ladi.

Navbatdagi tuzatilishi kerak bo‘lgan termin “sudraluvchi” inflyatsiya bo‘lib, “sekin-asta yuz beradigan pul qadrsizligi” ma‘nosini anglatadi. Ma‘noviy tomonidan xatolik kuzatilmaydi, lekin yuqoridagidek sudraluvchi komponenti juda ham salbiy bahoga ega leksema hisoblanadi, terminlarning emotsional jihatdan neytralligi tamoyiliga zid keladi. Shu bois ushbu komponentni almashtirish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Biz ko‘rinmas inflyatsiya, yashirin inflyatsiya terminlaridan birini qabul qilishni taklif qilamiz.

Yuqoridagi terminning antonimi hisoblanadigan suzib yuruvchi inflyatsiya termini bor bo‘lib, u “narxlarning tez sur‘atda o‘sishi, masalan, yiliga 10 foiz atrofida o‘sishi” bilan bog‘liq pul qadrsizlanishini anglatadi. Ushbu metaforik terminning suzib yuruvchi komponenti terminologik tushunchani aniq, to‘liq aks ettira olmaydi, suzish harakati sekin ham bo‘ladi. Ushbu termin tarkibida shiddat bilan bo‘ladigan, tez sodir bo‘ladigan pul qadrsizlanishi ma‘nosini ifoda etadigan leksema kiritilishi kerak. Biz suzib yuruvchi komponenti o‘rniga tezkor leksemasini taklif qilamiz. Shu bilan bir qatorda, izohni ham tuzatish kerak bo‘ladi, yuqorida biz

lug‘atdagi izohning oxirgi qismidan ataylab kuzatiladi leksemasini olib tashladik va ot so‘z turkumidagi terminning izohini ham ot so‘z turkumi shaklida ifodaladik.

Endi metaforik terminlarga sohaviy lug‘atlarda berilgan leksikografik izohlarni tuzatish bo‘yicha tavsiyalarimizni berib o‘tamiz. Dastlabki tahrirtalab termin jami talab terminidir. U “Iqtisodiy atamalarning izohli lug‘ati”da “mumkin bo‘lgan har qanday baholar darajasida iste‘molchilar, tadbirkorlar va davlat tomonidan sotib olinishi mumkin bo‘lgan mahsulot hajmi. Jami talabga baho darajasi teskari proporsional ta‘sir ko‘rsatadi, ya‘ni baho o‘sgan sari talab kamayadi va aksincha, shuningdek, jami talabga aholi daromadlari, investitsion sarflardagi o‘zgarishlar kabi omillar tasir qiladi” [2, 207 b.] deya izohlanadi. E‘tibor qilinadigan bo‘lsa, asosiy izohdan keyin qo‘shimcha ma‘lumot – “Jami talabga baho darajasi teskari proporsional ta‘sir ko‘rsatadi, ya‘ni baho o‘sgan sari talab kamayadi va aksincha, shuningdek, jami talabga aholi daromadlari, investitsion sarflardagi o‘zgarishlar kabi omillar tasir qiladi” ham berilgan. Bizning fikrimizga ko‘ra, termin izohida yuqorida qo‘shimcha ma‘lumotni berishning hojati yo‘q, terminning ma‘nosi ifodalansa bo‘ldi, yetarli bo‘ladi. bunday qo‘shimcha ma‘lumotlar izohli lug‘atni ensiklopedik lug‘at shakliga keltirib qo‘yadi.

Biz ushbu bobning birinchi faslida pul bozori dastaklari terminining ma‘nosini o‘zimiz tuzatish kiritib berdik. Quyidagi ma‘no izohi esa “Iqtisodiy atamalarning izohli lug‘ati”dan olingan: pul bozori dastaklari – pulli dastak bo‘lib, uning sohibiga ma‘lum bir davr ichida kafolatlangan va qat‘iy belgilangan pul daromadi olish huquqini beradi. [2, 325 b.] e‘tibor berib qaraydigan bo‘lsak, termin yana o‘sha leksema bilan izohlanmoqda, izohli lug‘atlarda bunday qilinmasligi tilshunoslarga juda yaxshi ma‘lum. Endi biz tuzatish kiritgan ma‘no izohini havola qilamiz: egasiga ma‘lum bir davr ichida kafolatlangan va qat‘iy belgilangan pul daromadi olish huquqini beradigan asoslar.

Umumiy bozor metaforik termini komponentlarida xatolik yo‘q, biroq ma‘no izohida tuzatiladigan joylar mavjud. “Iqtisodiy atamalarning izohli lug‘ati”da: Umumiy bozor Ishlab chiqarish omillarini milliy chegaralar orqali erkin ko‘chib o‘tishi ta‘minlanadigan iqtisodiy integratsiya ko‘rinishi [2, 429 b.] Mazkur holatda

termining ma'nosi tushunarli emas. Masalan, “omillarini”, “erkin ko‘chib o‘tishi ta’minlanadigan” qismlari terminologik tushunchani ochiq-oydin ifodalamaydi. Shuningdek, umumiy bozorda tovar, mahsulot bilan birga har xil xizmatlar ham taklif qilinadi, lug‘atda faqat tovar sotilishi aytiladi. Lug‘atda berilganidek “omillarini” qismini tushum kelishigida emas, qaratqich kelishida berish kerak edi. Bizning taklifimiz quyidagicha: Ishlab chiqarilgan tovar va mahsulotlarni, yaratilgan xizmatlari xalqaro miqyosda sotiladigan tizim yoki iqtisodiy integratsiya ko‘rinishi.

Iqtisodiyot terminologiyasida juda ko‘p tilga olinadigan bozor munosabatlari termini ham “Iqtisodiy atamalarning izohli lug‘ati”da maqsadga muvofiq izohlanmagan. “Iqtisodiy atamalarning izohli lug‘ati”da o‘qiymiz: Bozor munosabatlari Sotuvchi va xaridor o‘rtasidagi munosabatlar. Uning bir qator qoidalari mavjud: 1. Erkin, ixtiyoriy va tenghuquqli bo‘lish. 2. Mavjud narxlar va takliflar asosida yuzaga chiqishi. 3. Xaridor va sotuvchi bir-birini o‘z ixtiyori bilan tanlashi. 4. Bironta bozor ishtirokchisining monopol huquqqa ega bo‘lmasligi. 5. Ishtirokchilar o‘rtasidagi aloqalar sog‘lom raqobatga asoslanishi kerak. [2, 71 b.]

Yuqoridagi ma‘no izohida o‘rinsiz ravishda beshta punktga bo‘lingan va har bir punktdagi gap tugallanmagan. Bizning taklifimiz quyidagicha: Sotuvchi va xaridor erkin, ixtiyoriy va tenghuquqli bo‘lgan, ulardan hech biri monopol huquqqa ega bo‘lmagan, narxlar bozor tomonidan belgilanadigan, xaridor sotuvchini, sotuvchi xaridorni ixtiyoriy tanlagan hamda sog‘lom raqobatga asoslangan oldi-sotdi jarayonlari.

Quyidagi termin ham grammatik va metaforik jihatdan xatosiz yasalgan. U terminologik tushunchani to‘g‘ri ifodalay oladi. Bu tovar harakati termini bo‘lib, “Iqtisodiy atamalarning izohli lug‘ati”da “tovarlarning ishlab chiqarilgan joydan iste’mol qilinadigan joygacha jismoniy harakati bo‘lib, ularni joylashtirish, saqlash, jo‘natish, tashish, yuklash, tushirish, zaxiralarini shakllantirish jarayonlaridan iborat” [2, 418 b.] deya izohlanadi. Tuzatilishi kerak bo‘lgan jihat mazkur leksikografik izohda. Bizning talqinimizga ko‘ra, termin komponenti termini izohlashda ishlatilmasligi kerak, ikkinchidan, “jismoniy” leksemasi noo‘rin ishlatilgan. Qiyoslab ko‘rish uchun o‘zimizning talqinimizni havola etamiz:

“mahsulotning ishlab chiqarilgan joydan boshlab uni sotish, saqlash, jo‘natish, tashish, yuklash, tushirish va oxirgi foydalanuvchigacha yetib borish jarayoni”.

“Bank-moliya terminlarining o‘zbek tilidagi izohli lug‘ati”da o‘qiymiz: Gumonli kreditlar “Mavjud ma’lumotlarga ko‘ra, ssudaning to‘liq qaytishi gumonli. Ssuda muddatiga nisbatan haqiqiy qaytish darajasi hali aniq emas. Zarar ko‘rish ehtimoli yuqori, lekin kelgusida bu aktivlarning sifatiga ijobiy ta’sir etadigan omillarning mavjudligi uchun ularni zarar keltiruvchi deb tasniflash holati aniqlashtirilgunicha kechiktiriladi [3, 63 b.]. Birinchidan, yana yuqoridagidek termini termin so‘z bilan izoshlash kerak emas. Ikkinchidan, “Mavjud ma’lumotlarga ko‘ra” kirish birikmaning kiritilishi to‘g‘ri emas. Uchinchidan, leksikografik izoh alohoda gaplardan iborta bo‘lmasligi shart. To‘rtinchidan, faqat ssuda termini ishlatilgan, ssuda har qanday bank krediti tushunchasini ifodalay olmaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, iqtisodiyot terminologiyasidagi metaforik terminlar ichida tuzatilishi kerak bo‘lganlari ham mavjud. Ularning termin tarkibini noo‘rin shakllantirish, terminga berilgan izohning tugal bo‘lmasligi, dubletlik masalalari bilan bog‘liq. Metaforik iqtisodiyot terminlari ichida izchamlashtirish kerak bo‘lganlari deyarli uchramadi, shuning uchun bu haqda tahlillarni bermadik.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Yo‘ldoshev I. O‘zbek kitobchilik terminologiyasini tartibga solish masalasiga doir / So‘z o‘zlashtirish va terminologiyani takomillashtirish muammolariga doir / Xorijiy so‘z va terminlardan foydalanishda me’yor va milliy-assotsiativ fikrlash muammolari mavzuidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent, 2011.
2. Norqulov I., Mahmudov O. Iqtisodiyot atamalarining izohli lug‘ati. – Toshkent: “Sahhof” nashriyoti, 2023.
3. Muxamedova S. Bank-moliya terminlarining o‘zbek tilidagi izohli lug‘ati. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “QO‘RQUV” KONSEPTI TAHLILIGA KOGNITIV YONDASHUV

Isakova Zilolaxon Zokirovna

Associated professor (PhD) Kokand University

isakovazilolakhon@gmail.com

Solijonova Diyoraxon Murodjon qizi

Master’s degree student, Kokand University.

diyorasolijonova34@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezis tadqiqot davomida ingliz va o‘zbek tillari manbaalaridan to‘plangan maqolalarda qo‘rquv konseptining tasnifi, qo‘rquv qaysi tillarda qay darajada tasnif qilinganini va ularda ko‘rsatilgan yutuqlar, kamchiliklar tahlil qilinadi. Tezis maqolalarda qo‘rquv muammosini nazariy o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, unda qo‘rquv tushunchasi, uning turlari, ingliz va o‘zbek tillaridagi qo‘rquvni anglatadigan tushunchalar maqollar misolida ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: qo‘rquv, tashvish muammosi, xavfga reaksiya, qo‘rquv sabablari.

Kirish

Qo‘rquvlar – bu psixologik xususiyat, odamning tashvish holatini boshdan kechirishga moyilligi. Ko‘pincha tashvish uning muvaffaqiyatsizligi yoki muvaffaqiyatining ijtimoiy oqibatlarini kutish bilan bog‘liq. Qo‘rquv stress bilan chambarchas bog‘liq. Qo‘rquv tushunchasi insoniyat paydo bo‘lganidan buyon shakllanib, insonlar ongiga ta‘sir qilib keladi. Bu tushuncha “hayiqish, cho‘chish” kabi so‘zlar bilan bir lug‘aviy ma‘noni ifodalaydi.

QO‘RQ – “qo‘rquv his et”. Qo‘rqqanga qo‘sha ko‘rinar (Maqol). Qadimgi turkiy tilda ham shunday ma‘noni anglatgan bu fe‘l asli “qo‘riqlamoq“ ma‘nosini anglatuvchi qo‘ri fe‘lidan o‘zlik ma‘nosini ifodalovchi –q qo‘shimchasi bilan hosil qilingan (DC, 460 : qoruq-); qo‘shimcha qo‘shilganidan keyin ikkinchi bo‘gindagi tor unli talaffuz qilinmay qoygan (Devon, III, 427; DC, 458): qori- + q = qoriq-> qoruq- > qo‘rq-. [Rahmatullayev, O‘zbek tilining etimologik lug‘ati, 2000, p. 588]

Qoʻrquv tushunchasini yosh hususiyatlarga koʻra turlicha talqin qilish mumkin. Misol uchun bolalardagi qoʻrquv kattalar qoʻquvsi bilan batamom farq qiladi. Yosh goʻdaklar onasining yoʻq boʻlib qolishdan qattiq qoʻrqishadi ularning tasavvurida goʻyoki onasi oʻlib qolganday faraz qilishadi. Kattalardagi qoʻrquvni esa yuzaga kelishi mumkin boʻlgan baxtsiz hodisalar bilan bogʻlash mumkin.

Metodologiya

“Qoʻrquv Konseptining Lingvokognitiv Tasnifi” [Jabborova.G. Linguocognitive Classification of the Concept of "Fear" In Uzbek and English Artistic Discourse,p. 1-2]. Ushbu maqolada “qoʻrquv” tushunchasi oʻzbek va ingliz adabiy nutqida lingvokognitiv yondashuv asosida tahlil qilingan. Badiiy asarlar taqqoslanuvchi tahlili orqali qoʻrquvni ifodalashda ishlatiladigan asosiy konseptual metaforalar va metonimiyalar aniqlangan hamda ularning madaniy va lingvistik taʼsiri oʻrganilgan. Tadqiqot natijalari har ikki til doirasida qoʻrquvning oʻziga xos, ammo oʻzaro bogʻlangan konseptualizatsiyalarini ochib bergan va bu hissiyotning til orqali ifodalanishida madaniyatning muhim rolini koʻrsatgan.

“Ingliz va Ukrain tillaridagi frazeologik birliklarda “Qoʻrquv” tushunchasini ifodalanishi” [N. Mykhalchuka. The verbalization of the concept of "fear" in English and Ukrainian phraseological units,p. 4-5] nomli maqolada qoʻrquv tushunchasiga frazeologik tomondan yondashilgan. Qoʻrquv, boshqa barcha hissiyotlar kabi, frazeologik koʻrinishlarga ega boʻlib, bu holatlar odatda madaniy muhitdan qatʼi nazar universal hisoblanadi. Xavfli vaziyatda kuzatiladigan jismoniy va ruhiy hislar haqidagi maʼlumotlar “qoʻrquv” tushunchasini ifodalovchi frazeologik birliklarda aks ettirilgan.

“Ingliz va oʻzbek tillarida “qoʻrquv” ni ifodalovchi frazeologik birliklar va ularning lingvistik dunyo tasavvuri” [D. Azimova. Phraseological units denoting "fear in English and Uzbek linguistic picture of the world, p. 1-4] deb atalgan keyingi maqolada mualliflar “qoʻrquv”ni ifodalovchi ingliz va oʻzbek frazeologik birliklarini tahlil qilgan. Bu frazeologizmlarda semantik jihatdan ifodalanadigan hissiyotlar salbiy turkumga kiradi. Maqolada ushbu frazeologik birliklarning

namunasi keltirilgan, ular taqqoslangan va “qo‘rquv” konsepsiyasining ichki mazmuni tahlil qilingan.

Yuqoridagi tadqiqotlardan farqli ravishda biz o‘z tezisimizda ingliz va o‘zbek tillaridagi badiiy matnlarda qo‘rquv konseptini kognitiv va semantik tahlil qilishga harakat qildik.

Tahlil va natijalar

Zamonaviy tilshunoslik insonning ichki dunyosini, ayniqsa hissiy holatini til orqali ifodalanishini o‘rganishga tobora ko‘proq e‘tibor qaratmoqda. Inson faqat fikrlovchi emas, balki chuqur hissiy mavjudotdir va albatta, so‘zlovchining hissiyotlari uning tiliga bevosita ta‘sir qiladi. Ma‘lumki, kognitiv tilshunoslik til qanday yaratilgani, atrofda olamni qanday ifodalashi, til birliklari ongda bilimlar tuzilmasida qanday namoyon bo‘lishini o‘rganadi. Kognitiv yondashuvga ko‘ra, til insonning ichki dunyosiga, tajriba tuzilmalariga eng yaxshi yo‘l ochuvchi vosita hisoblanadi. Hissiyotlar ongning ma‘naviy darajasida yuzaga chiqadigan konseptual maydonni tashkil etadi. Qo‘rquv – insoniyat uchun universal, murakkab va ongga chuqur ta‘sir qiluvchi hissiyotdir. Qo‘rquvlar bir tomondan, tashvishlanishning o‘zi bo‘lib, unda odam o‘zini noqulay his qiladi va shuning uchun imkon qadar tezroq bu tuyg‘udan xalos bo‘lishga intiladi. Boshqa tomondan, tashvish haqiqiy va mumkin bo‘lgan “nosozliklar” haqida signal beradi.

O‘zbek va ingliz adabiy matnlarida qo‘rquvning lingvokognitiv tasnifini taqqoslaganda ayniqsa metaforalar va metonimiyalar orqali ifodalanish ko‘p miqdorni tashkil qilishiga guvoh bo‘ldik. O‘zbek va ingliz adabiy matnlarida qo‘rquvning lingvokognitiv tasnifi maqolasini o‘rganish jarayonda metafora va metanimiyalarga yaqqol misol va namunalari tahlil qildik va ularda qo‘rquv konsepti aniq va ravshan yoritilib berilgan. Xulosalarimizga ko‘ra, qo‘rquv holatini ifodalovchi frazeologik birliklar orasida somatik birliklar keng tarqalgan. Odam atrof-muhitni idrok etishda ko‘pincha o‘zining tana a‘zolari (ko‘z, quloq, barmoq) yordamida o‘rganadi va turli harakatlarni qo‘l, qo‘l bilagi, oyoq, bosh kabi tana qismlari orqali bajaradi. Kimdir yangi bir narsaga duch kelganda yoki yangi ruhiy holatni his qilganda, bu holatni tanasining tanish faoliyati bilan solishtiradi va yangi

somatizm yoki yangi somatik tuzilma yaratadi. Shunday qilib, somatik frazeologik birliklar tana a’zolari nomlaridan foydalanadi, masalan:

to have one’s heart sink – yuragi tushmoq,

to have cold feet – yuragi betoqat bo’lmoq / qo’rqib qolmoq.

“Ingliz va O‘zbek tillaridagi frazeologik birikmalarda “Qo’rquv” tushunchasini ifodalanishi” nomli maqolada ingliz va ukrain tillarida “qo’rquv” tushunchasini ifodalovchi frazeologik birliklar asosan salbiy bahoga ega. Qo’rquvni yengib o‘tish ma’nosini anglatuvchi idiomlargina bundan mustasno bo‘lib, ular ijobiy bahoga ega bo‘ladi. Frazeologik birliklar milliy xususiyatlar va turmush tarzini aks ettirganligi sababli, ingliz va ukrain tillaridagi “qo’rquv” tushunchasini ifodalovchi frazeologik birliklarni og‘zaki shaklda ifodalashtirishga qaratilgan. Umumiy 133 ta “qo’rquv” tushunchasini ifodalovchi frazeologik birliklar orasidan 2 juft to‘liq leksik ekvivalent, 18 ta qisman ekvivalent birliklar aniqlangan. Shuningdek, 83 ta somatik tuzilishga ega frazeologik birliklar (ular orasida 41 tasi ukrain tilida va 42 tasi ingliz tilida) tahlil qilingan.[N. Mykhalchuka. The verbalization of the concept of "fear" in English and Ukrainian phraseological units,p.6.]

Somatism	English	Uzbek
soul	—	8
heart	11	6
hair	2	4
internal parts of the body	5	2
skin	1	—
legs/ feet/ heels	1	5
blood	5	1
change of body’s temperature	3	5
pale ness	3	3
sweat	2	1
goose bumps	2	2
tremble	3	3

difficulty in speaking	4	1
TOTAL	42	41

Qo‘rquvning barcha alomatlari ko‘rib chiqilgan va ichki hissiy holatlarga (ingliz tilida “yurak”, ukrain tilida esa “jon” va “yurak”) alohida e‘tibor qaratilgan. Bundan tashqari, hayvon nomlari ishtirok etgan frazeologik birliklar va rang komponentiga ega idiomalar ham o‘rganilgan. Aniqlanishicha, ingliz tilida qo‘rquvning manipulyativ funksiyasini tasvirlaydigan idiomalar ko‘proq. Ingliz va o‘zbek tillarida “qo‘rquv” tushunchasini ifodalovchi frazeologik birliklar odatda salbiy baholanishi bilan ajralib turadi. Faqatgina qo‘rquvni yengib o‘tish ma‘nosini anglatuvchi idiomalar bundan mustasno bo‘lib, ularning bahosi ijobiy bo‘lishi aytib o‘tilgan.

Xulosa

“Qo‘rquv” tushunchasi insoniyat uchun umumiy bo‘lishiga qaramay, har bir til va madaniyatda u turlicha konseptualizatsiya qilinadi. Ushbu tadqiqot ingliz va o‘zbek tillarida “qo‘rquv” konseptining lingvokognitiv yondashuv asosida qanday ifodalanganini tahlil qildi. Analiz natijalari shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilida qo‘rquv ko‘proq jismoniy va kognitiv belgilar orqali ifodalanar ekan, o‘zbek tilida esa ruhiy va hissiy jihatlar ustunlik qiladi. Frazeologik birliklar orqali ifodalangan qo‘rquv tushunchasi har bir millatning madaniy qadriyatlarini va dunyoqarashi bilan chambarchas bog‘liqdir. Shuningdek, somatik birliklar – tana a‘zolari bilan bog‘liq frazeologizmlar – qo‘rquvni anglatishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur tadqiqot orqali aniqlanishicha, har bir til hissiyotlarni o‘z madaniy kontekstida o‘ziga xos tarzda ifodalaydi va bu orqali milliy til ongidagi konseptlar yuzaga chiqadi. Shunday qilib, “qo‘rquv” konsepti nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik va psixologiya nuqtai nazaridan ham keng ko‘lamli tahlilni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Azimova D. (2024) American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education: Phraseological units denoting "fear in English and Uzbek linguistic picture of the world. P. 4-5

2. Jabborova G. (2024) American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education: Linguocognitive Classification of the Concept of "Fear" In Uzbek and English Artistic Discourse. P. 1-2
3. Mykhalchuka N. (2019) Cognitive Studies: The verbalization of the concept of "fear" in English and Ukrainian phraseological units. P. 4-5
4. Rahmatullayev, Sh. (2000) Toshkent "Universitet": O`zbek tilining etimologik lug`ati.
5. Collins V. "Ingliz tilidagi iboralar kitobi"(1985). P. 57-59

INGLIZ YO‘L BELGILARIGA OID TERMINLARNING SINONIMLIK XUSUSIYATI

Xo‘shbaqova Nasiba Nurqobil qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika institutida o‘qituvchi

khushbakovan@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada sinonimiya hodisasining nazariy jihatlarini hamda uning yo‘l harakati terminologiyasi va yo‘l belgilaridagi amaliy ko‘rinishlari tahlil qilinadi. Asosiy maqsad – yo‘l harakati sohasida qo‘llaniladigan, bir umumiy denotatsiyaga ega bo‘lgan, ammo shaklan farqlanuvchi terminlarning kommunikativ vazifasini va o‘zaro almashinuvchanlik darajasini o‘rganishdir. Tahlillar natijasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri sinonimlar bilan bir qatorda, ma’no nozikliklari yoki qo‘llanish doirasi jihatidan farqlanuvchi, biroq umumiy axborotni yetkazuvchi sinonimik qatorlar aniqlangan. Ushbu tadqiqot tilshunoslik uchun nazariy ahamiyatga ega bo‘lish bilan birga, yo‘l harakati qoidalarini xalqaro miqyosda tushunish va tarjima qilishda amaliy yordam beradi.

Kalit so‘zlar: sinonimiya, lug‘aviy birlik, denotatsiya, yo‘l harakati terminologiyasi, yo‘l belgilari, kommunikativ vazifa, o‘zaro almashinuvchanlik, ingliz tili.

Til hayotning barcha jabhalarida, jumladan, aniq va tezkor axborot almashinuvini talab etadigan sohalarda muhim vositadir. Lug‘aviy-mazmuniy medioqurilmalarning o‘ziga xos ko‘rinishlaridan biri bo‘lgan sinonimiya tilshunoslikning dolzarb masalalaridan hisoblanadi. An’anaviy ta’rifga ko‘ra, shakli har xil, ammo ma’nosi bir xil yoki juda yaqin bo‘lgan lug‘aviy birliklar sinonimlar deyiladi va ular bir umumiy denotatsiyaga asoslanadi. Ushbu tezisdan sinonimiyaning

nazariy jihatlari qisqacha yoritilib, uning amaliy ko‘rinishi sifatida yo‘l harakati xavfsizligi va tartibiga oid terminlar hamda yo‘l belgilarida qo‘llaniladigan sinonimik qatorlar tahlil qilinadi. Maqsad – bir umumiy denotatsiyaga ega bo‘lgan, biroq tovush qurilishi jihatidan farqlanuvchi atamalarning yo‘l harakati sohasidagi kommunikativ vazifasini ochib berish va ularning o‘zaro muqobillik darajasini aniqlashdir. Bu kabi tahlillar nafaqat tilshunoslik nuqtai nazaridan, balki xalqaro miqyosda yo‘l harakati qoidalarini tushunish va tarjima qilish jarayonlari uchun ham amaliy ahamiyat kasb etadi.

Sinonim va sinonimiya lug‘aviy-mazmuniy medioqurilmalarning shunday ko‘rinishiki, ularda tovush qurilishida tubdan farq qiluvchi ikki yoki undan ortiq lug‘aviy birliklar (leksemalar) bir umumiy ma’no doirasida birlashadi. Shu bois ham an’anaviy tilshunoslikda sinonimlarga “shakli har xil, ma’nosi bir xil so‘zlar” degan ta’rif beriladi va bu ta’rif umumta’lim maktablari darsliklarida ham hech o‘zgarishsiz uchraydi. Darhaqiqat, bir sinonimiya paradigmasida (qatorida, uyasida) tutashuvchi lug‘aviy birliklar bir umumiy denotatsiyaga ega bo‘ladi. Masalan, uy – bino – kulba, ko‘cha – yo‘l, ko‘k – osmon – fazo, bosh –kalla paradigmatic qatorlariga e’tibor bersak, birinchi sinonimik qatorni tashkil qilgan lug‘aviy birliklar “yashash makoni” ma’nosidagi bir umumiy denotatsiyaga asoslangan. Keyingi sinonimik qatorni hosil qilgan lug‘aviy birliklar esa, “yer yuzini tepadan qoplovchi planeta” ma’nosini va shu ma’noning nolisoniy obyektini (denotatsiyasini) atagan. Ko‘cha va yo‘l, bosh va kalla lug‘aviy birliklari munosabatidan tashkil topgan sinonimiya qatorida ham shularga o‘xshash xususiyat mavjud: sinonimik muqobillar “kishilar va har xil naqliyot vositalari harakat qiladigan obyekt” ma’nosi bilan bir umumiy denotatsiya atamasi sifatida xizmat qiladi. Bosh va kalla so‘zlarining “inson va hayvon tanasining yuqori qismi” ma’nosini anglatishi va shu ma’noning nolisoniy asosini hamma bir xil tushunadi.

Opening bridge - swing bridge terminlari yo‘lning harakatlanuvchi ko‘prikdan o‘tishini anglatadi. Ko‘prik suv transporti (kemalar, qayiqlar) o‘tishi uchun ochilishi (ko‘tarilishi, burilishi) mumkin. “Swing bridge” (buriladigan ko‘prik) ochiladigan ko‘prikning bir turi bo‘lib, u gorizontaal ravishda aylanadi.

No Waiting - No Parking-transport vositasini yo‘l chetida qoldirishga qo‘yilgan cheklovlarni bildiradi. “No Waiting” (Buyuk Britaniyada ko‘pincha sariq chiziqlar bilan ko‘rsatiladi) odatda transport vositasini qarovsiz qoldirishni taqiqlaydi, lekin yo‘lovchilarni tushirish/chiqarish uchun qisqa to‘xtashga ruxsat berishi mumkin. “No Parking” kengroq tushuncha bo‘lib, ko‘pincha xususiy hududlarda yoki umumiy ma‘noda ishlatiladi. Ikkala atama ham mashinani ma'lum vaqtlarda yoki umuman belgilangan joyda qoldirishni cheklaydi.

No Honking / No Horn-honking-Transport vositasining signalidan (gudok) foydalanishni taqiqlaydi. Odatda shovqinni kamaytirish uchun kasalxonalar yoki turar-joylar yaqinida qo‘llaniladi. Bular to‘g‘ridan-to‘g‘ri sinonimlardir.

Lane Directions -Lane Usage Signs, Lane Information Signs, Lane Allocation Signs, Traffic lane, Lane information-haydovchilarga ma‘lum bir harakatlanish bo‘lagidan qanday foydalanish kerakligi haqida ma‘lumot beruvchi belgilarga ishora qiladi. Ular qaysi bo‘lak qaysi yo‘nalishga olib borishini, har bir bo‘lakdan qaysi burilishlarga ruxsat etilganligini (to‘g‘ri, chapga, o‘ngga) yoki bo‘lakning maxsus transport vositalari uchun ajratilganligini ko‘rsatishi mumkin.

Lane Gain - Added Lane-yo‘nalishdagi mavjud harakatlanish bo‘laklari soni ortishini bildiradi. Yangi bo‘lak paydo bo‘ladi, masalan, yo‘lga qo‘shilish yo‘lagi qo‘shilganda yoki yo‘l kengayganda. Bular to‘g‘ridan-to‘g‘ri sinonimlardir.

Residential - Home Zone-asosan uy-joylar joylashgan hududlarni bildiradi, bu yerda aholining xavfsizligi va hayot sifatini yaxshilash uchun transport harakati tezligi va qoidalari cheklangan bo‘ladi. “Home Zone” (Uy hududi), “Residential area” (Turar-joy hududi) umumiyroq termin.

Litter Bin-Keep Britain Tidy-chiqindi qutisi borligini ko‘rsatadi yoki odamlarni axlat tashlamaslikka undaydi. “Keep Britain Tidy” (Britaniyani ozoda saqlang) shiori ko‘pincha chiqindi qutisi belgisi yonida yoki ustida paydo bo‘ladi.

Toilets – rest room, WC-jamoat hojatxonalarining joylashuvini ko‘rsatadi. “Toilets” (Hojatxonalar) britaniya ingliz tilida keng tarqalgan atama. “WC” (Water Closet - Suvli shkafxona) xalqaro miqyosda tushunarli qisqartma. “Restroom” (Dam

olish xonasi) ko‘proq Amerika ingliz tilida ishlatiladi, lekin Buyuk Britaniyada ham tushuniladi.

No idling - Engine off parking-to‘xtab turgan yoki to‘xtash joyida turgan vaqtda transport vositasining dvigatelini o‘chirib qo‘yish talabini bildiradi. Odatda havo ifloslanishini yoki shovqinni kamaytirish uchun (masalan, maktablar yaqinida) qo‘llaniladi. Ikkalasi ham bir xil ma‘noni anglatadi.

Limited parking duration - Time limit-ma‘lum bir joyda transport vositasini qancha vaqt davomida to‘xtatib turish mumkinligiga qo‘yilgan cheklovni bildiradi. Ikkalasi ham ruxsat etilgan maksimal to‘xtab turish muddatini anglatadi (masalan, “2 soat”, “Maks. 30 daqiqa”).

Soft Verges - Dangerous verge-yo‘l chetining (yoqa) beqaror yoki xavfli holati haqida ogohlantiradi. “Soft verges” (Yumshoq yoqalar) aynan yo‘l chetidagi yer transport vositasining og‘irligini ko‘tara olmasligi mumkinligini bildiradi. “Dangerous verge” (Xavfli yoqa) biroz kengroq so‘z, ammo xuddi shu ogohlantirishni beradi: yoqa xavfli bo‘lgani uchun unga chiqishdan saqlanib.

Slippery road - Wet surface-yo‘l sirtida shinalarning sirpanish xavfi kamayganligi haqida ogohlantiradi. “Slippery road” (Sirpanchiq yo‘l) standart ogohlantiruvchi belgi (ko‘pincha sirpanayotgan mashina tasviri). “Wet surface” (Ho‘l sirt) qo‘shimcha jadvalchasi yo‘lning nega sirpanchiq bo‘lishi mumkinligini tushuntirish uchun ishlatilishi mumkin. Ular bir-biriga bog‘liq (ho‘llik ko‘pincha sirpanchilikka olib keladi) va bir xil xavfni bildiradi: sirpanish xavfi.

Xulosa qilib aytganda, keltirilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sinonimiya hodisasi nafaqat umumadabiy til uchun, balki yo‘l harakati bilan bog‘liq maxsus terminologiya va belgilar tizimida ham faol namoyon bo‘ladi. Ko‘rib chiqilgan misollar – “Opening bridge” va “swing bridge”, “No Waiting” va “No Parking”, “No Honking” va “No Horn-honking” kabi juftliklar, shuningdek, “Lane Directions” yoki “Toilets” kabi kengroq sinonimik qatorlar – bir umumiy denotativ ma‘noni ifodalash uchun turli leksik birliklarning qo‘llanilishini tasdiqlaydi.

Ba‘zi hollarda (“No Honking” / “No Horn-honking”, “Lane Gain” / “Added Lane”, “No idling” / “Engine off parking”) atamalar to‘g‘ridan-to‘g‘ri sinonimlar

sifatida bir xil ma'noni anglatadi. Boshqa hollarda esa ("Opening bridge" / "swing bridge", "No Waiting" / "No Parking", "Residential" / "Home Zone", "Soft Verges" / "Dangerous verge", "Slippery road" / "Wet surface") terminlar orasida ma'lum bir ma'no nozikligi, qo'llanish doirasi yoki umumiyroq/xususiyroq xarakter mavjud bo'lsa-da, ular bir umumiy xavf yoki ma'lumotni yetkazish maqsadida bir-biriga yaqin yoki o'rinbosar sifatida ishlatilishi mumkin. "Litter Bin" va "Keep Britain Tidy" yoki "Toilets", "rest room", "WC" kabi misollar esa madaniy va lingvistik xususiyatlarni ham aks ettiradi.

Bu holat, bir tomondan, tilning boyligi va ifoda imkoniyatlarining kengligini ko'rsatsa, ikkinchi tomondan, ma'lum bir kontekstda (masalan, turli ingliz tili variantlarida yoki rasmiy va norasmiy nutqda) qaysi terminning maqbulroq ekanligini bilish zaruratini yuzaga keltiradi. Ayniqsa, yo'l harakati xavfsizligi kabi muhim sohada ma'noning aniq va bir xil tushunilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shuning uchun ham "to'g'ridan-to'g'ri sinonimlar" yoki bir xil ma'noni anglatuvchi atamalarning mavjudligi kommunikatsiyani yengillashtiradi va xalqaro miqyosda tushunishni ta'minlashga xizmat qiladi. Kelgusida bunday sinonimik qatorlarning turli tillardagi muqobillarini qiyosiy o'rganish, ularning standartlashtirilishi masalalarini tadqiq etish muhim ilmiy yo'nalish bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. H.Dadaboyev.O'zbek terminologiyasi.Toshkent.2019.71-72b
2. Xo'shbaqova, N. (2024). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA YO'L BELGILARIGA OID TERMIN BIRIKMALARNING STRUKTUR-SEMANTIK XUSUSIYATI. TAMADDUN NURI JURNALI , 11 (62), 251-253.
3. Abdullayeva, I. A. K., & Khushbakova, N. N. K. (2022). Problems of Translating English Idioms Into Uzbek. Academic research in educational sciences, 3(11), 208-211.
4. Komiljonovna, X. G. (2025). MORFOLOGIK YO'L BILAN YASALGAN GEOGRAFIK TERMINLAR TAHLILI. Hamkor konferensiyalar , 1 (14), 1061-1062.. Khushbakova, N. (2021). Literary translation as a branch of translatology. Academic research in educational sciences, 2(4), 1891-1896.

ETHNOLINGUISTIC FEATURES OF UZBEK AND ENGLISH PROVERBS BASED ON AGRICULTURAL TERMINOLOGY

Maxsumov Rustam

Assistant teacher at at Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

maxsumovrustam4@gmail.com

Abstract. This study examines the ethnolinguistic characteristics of agricultural proverbs in Uzbek and English languages, revealing how farming-related wisdom reflects distinct cultural worldviews and historical experiences. This study illustrates how traditional farming cultures use linguistic phrases derived from agricultural experience to encode practical knowledge, moral values, and social understanding through a comparative examination of proverbs that incorporate agricultural vocabulary. The results show that although work, seasons, and harvests are universal issues in both cultures, their proverbial manifestations reflect differing agricultural practices, climatic conditions, and cultural values influenced by historical and geographic locations.

Keywords: ethnolinguistics, agricultural proverbs, comparative linguistics, Uzbek, English, cultural transmission

In addition to producing food, agriculture has been essential to human civilization because it is a rich source of metaphorical language that permeates all forms of cultural expression. Centuries of farming experience have resulted in the crystallized wisdom known as agricultural proverbs, which encode both general insights about life, work, and social connections as well as practical knowledge about farming operations. Through the lens of agricultural metaphor, the ethnolinguistic study of agricultural proverbs provides distinctive insights into how various cultures understand basic elements of the human experience. Uzbek and English are two linguistically and culturally dissimilar traditions with varied agricultural histories and practices, and this study compares and contrasts their agricultural proverbs. Experiences with cotton production, grain farming, and irrigation-based agriculture in dry environments are reflected in Uzbek culture, which has its roots in Central Asian oasis agriculture and nomadic customs.

The English agricultural culture, which originated in a temperate marine climate, places a strong emphasis on various crops, seasonal cycles, and farming methods, all of which have an impact on the proverbs' metaphorical content. Comparative study of agricultural proverbs sheds light on how cultural values, historical events, and environmental influences influence language use. We may comprehend how practical information is converted into cultural wisdom that tackles universal human challenges by looking at how agricultural language functions in proverbial wisdom. A nation's perspective, customs, and cultural values are reflected in its proverbs. The ethnolinguistic features of Uzbek and English proverbs are examined in this thesis, with an emphasis on those that include terms linked to agriculture and clothes. The study emphasizes how these proverbs capture each culture's socioeconomic way of life, climate, and traditions.

The historical significance of agrarian life in Central Asia is reflected in the frequent usage of agricultural terminology such as "urug'," "dehqon," "hosil," and "yerni sug'or" in Uzbek proverbs. Similar to this, phrases pertaining to attire, like "to'n," "chopon," "etik," and "belbog," represent honor, social standing, and traditional values. Conversely, English proverbs frequently contain phrases pertaining to agriculture, such as "you reap what you sow," "make hay while the sun shines," and clothes, such as "cut your coat according to your cloth." These sayings convey moral teachings within cultural standards in addition to illustrating practical knowledge. Despite cultural and historical differences, both languages employ metaphorical language based in everyday life to communicate values, cautions, and guidance, according to a comparative study of these paremiological units. The ethnolinguistic method makes it possible to comprehend how language reflects shared experiences and mindsets on a deeper level.

The individualistic cultural ideas that personal effort leads to personal success are reflected in English proverbs. Cultural emphasis on individual initiative is reflected in the metaphors derived from individual activity (bird grabbing worm). The collectivistic principles shown in Uzbek proverbs emphasize the importance of

community cooperation for survival, which is especially crucial in the harsh Central Asian climate where communal harvesting and irrigation are necessary.

Different metaphors (construction, cooking, transportation) are used in English proverbs to express a range of cultural experiences. Because of the culture's stronger ties to agricultural cycles and the significance of cotton farming to the Uzbek economy and culture, Uzbek proverbs place a greater emphasis on plant development and agricultural timing. Each culture's agricultural basis is reflected in the particular crops that are mentioned in proverbs. The varied temperate agriculture that emphasizes grains and livestock is reflected in English proverbs. Specialization in cotton growing and irrigation agriculture tailored to dry conditions is reflected in Uzbek proverbs.

Environmental factors, past events, and cultural values all influence how language is expressed, as demonstrated by the ethnolinguistic study of agricultural proverbs in Uzbek and English. Both traditions understand the value of time, perseverance, and hard effort as universal elements of agricultural experience, but they do so via cultural lenses that are specific to their own agricultural environments and social structures.

REFERENCES

1. Уразова, М., & Махсумов, Р. (2025). The nolingistic study of Uzbek proverbs (based on the names of outerwear and their parts) . *Инновации в современной лингвистике и преподавании языков*, 1(1), 240–242. <https://doi.org/10.47689/ZTTCTOI-vol1-iss1-pp240-242>
2. Шермаматова, З., & Махсумов, Р. (2025). Ethnolinguistic study of uzbek proverbs (an emphasis on hat terminology). *Инновации в современной лингвистике и преподавании языков*, 1(1), 275–277. <https://doi.org/10.47689/ZTTCTOI-vol1-iss1-pp275-277>
3. Садуллаева, С., & Махсумов, Р. (2025). Ethnolinguistic study of Uzbek proverbs (based on the names of footwear and their parts). *Инновации в современной лингвистике и преподавании языков*, 1(1), 265–268. <https://doi.org/10.47689/ZTTCTOI-vol1-iss1-pp265-268>
4. Ахмаджанова, М., & Махсумов, Р. (2025). О‘zbek maqollarining etnolingvistik tadqiqi (dehqonchilik asboblari nomlari asosida) . *Инновации в*

- современной лингвистике и преподавании языков, 1(1), 147–150. <https://doi.org/10.47689/ZTTCTOI-vol1-iss1-pp147-150>
5. Temirova, M. (2024, February). THE CONCEPT OF" LINGUO-CULTUROLOGY" AND" LINGUO-MENTALITY" IN THE FIELD OF LINGUISTICS. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 132-134).
 6. Temirova, M. (2025). THE STYLISTIC ROLE AND ARTISTIC FUNCTION OF OXYMORON UNITS. Hamkor konferensiyalar, 1(14), 1037-1039
 7. KHIDIROVA, M. A., & TEMIROVA, M. A. K. (2019). TRANSLATION PROBLEMS OF PROVERBS FORMED WITH PROFESSIONS FROM ENGLISH INTO UZBEK. Развитие и актуальные вопросы современной науки, (6), 29-31
 8. Amirkulovna, K. M. ., & qizi, I. D. S. . (2023). Different Features and Interpretation of Phraseological Units with Zoocomponent in English and Uzbek Languages. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 4(4), 78–83. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/KXMUQ>
 9. Khidirova Makhfuza Amirkulovna,. (2024). STUDY OF ANIMAL NAMES AND THEIR LINGUISTIC SIGNIFICANCE IN THE ENGLISH LANGUAGE. Hamkor Konferensiyalar, 1(6), 293–300. Retrieved from <https://academicsbook.com/index.php/konferensiya/article/view/698>
 10. Amirkulovna, K. M. (2024). Zoo of Languages: Borrowed Animal Names in English Lexicon. Miasto Przyszłości, 49, 1270–1275. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4126>
 11. Duranti, A. (1997). Linguistic Anthropology. Cambridge University Press.

FRAZEOLOGIK BIRLIKLARDA MAQSAD VA INTILISH OBRAZLARI: O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA LINGVO-AKSIOLOGIK TAHLIL

Qurbonova Farangiz Mirzayevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek va ingliz tillarida maqsad va intilish konseptlarini ifodalovchi frazeologik birliklar lingvo-aksiologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Frazeologizmlarda ifodalangan orzu, maqsadga intilish, qat’iyat, umid kabi qadriyatlar ikki xalq madaniyatidagi o‘xshash va farqli jihatlar asosida o‘rganiladi. Maqolada frazeologik birliklarning semantik tahlili, ularning aks ettirgan ijtimoiy, madaniy va axloqiy qadriyatlar qiyosiy ko‘rinishda yoritiladi.

Kalit soʻzlar: frazeologik birlik, maqsad, intilish, lingvo-aksiologiya, qiyosiy tahlil, semantika, madaniyat.

Har bir xalq tilida maqsad, intilish, orzu, niyat kabi tushunchalarni ifodalovchi oʻziga xos iboralar mavjud. Bunday iboralar xalqning qadriyatlar tizimi, dunyoqarashi va madaniy tafakkurini aks ettiradi. Maqsadga erishish yoʻllarini tavsiflovchi frazeologik birliklar nafaqat til vositasi, balki xalqning ruhiy dunyosini ifoda etuvchi lingvokulturologik hodisadir. Mazkur maqolada ana shunday birliklarning lingvistik va aksiologik xususiyatlari oʻzbek va ingliz tillari misolida tahlil qilinadi.

Oʻzbek tilidagi 'boshi berk koʻcha', 'quvvat topmoq', 'orzu qilish', 'koʻzlagan maqsadga erishmoq' kabi frazeologizmlar orzu-intilish konseptining ifodasi boʻlib, shaxsning maqsad sari harakati, qatʼiyati va iroda kuchini anglatadi. Ingliz tilida esa 'to pursue a dream', 'set one's sights on', 'go the extra mile', 'leave no stone unturned' kabi birliklar maqsadga erishish jarayonining turli bosqichlarini ifodalaydi. Frazeologik birliklarning semantik tahlili shuni koʻrsatadiki, har ikki tilda ham maqsad sari intilish kuchli ijtimoiy va shaxsiy qadriyat sifatida qaraladi. Biroq, oʻzbek tilida bu qadriyat koʻproq jamoaviylik, tavakkalchilik va sabr orqali ifodalansa, ingliz tilida shaxsiy tashabbus, qatʼiyat va amaliy harakat asosida namoyon boʻladi.

Lingvo-aksiologik jihatdan, ushbu frazeologik birliklar xalq tafakkuri, qadriyatlar tizimi va axloqiy meʼyorlari haqida tasavvur beradi. Masalan, oʻzbek tilidagi 'ezgu niyat oʻng boʻladi' iborasi niyatning ijobiy oqibatga olib kelishini bildirsa, ingliz tilidagi 'where there's a will, there's a way' iborasi inson irodasining kuchiga urgʻu beradi.

Xulosa qilib aytganda, oʻzbek va ingliz tillarida maqsad va intilish konseptlarini ifodalovchi frazeologik birliklar xalq ruhiyatining inʼikosi boʻlib xizmat qiladi. Bu birliklar orqali har ikki xalqning qadriyatlar tizimi, maqsad sari intilish uslublari, orzularni roʻyobga chiqarishdagi yondashuvlari tilda mujassam

bo'lgan. Frazologizmlarning lingvo-aksiologik tahlili esa til va madaniyat orasidagi uzviy bog'liqlikni chuqur anglashga xizmat qiladi.

Til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik har bir frazeologik birlikda namoyon bo'ladi. Frazologizmlar xalq tafakkuri, tarixiy xotira va qadriyatlarining lingvistik ifodasidir. Shu boisdan, ularning lingvo-aksiologik tahlili nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik, psixologiya va sotsiologiya nuqtai nazaridan ham muhimdir. Frazologizmlar orqali inson maqsad sari intilishining milliy xususiyatlari, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy-psixologik holati yoritiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Арутюнова Н.Д. Логика и лингвистика: Темы и фрагменты. – М.: Наука, 1999. – 448 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: КомКнига, 2004. – 576 с.
3. Бобоева Ш.Ф. Ўзбек тилида фразеологизмларнинг семантик таҳлили. – Т.: Fan, 2009. – 150 б.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 250 с.
5. Komilov N. O'zbek xalqining ma'naviy merosi. – T.: O'zbekiston, 2000. – 264 b.
6. Koonin A.V. English Phraseology: A Course of Lectures. – Moscow: Vysshaya Shkola, 1996. – 295 p.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
8. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. – Stanford: Stanford University Press, 1987. – 512 p.
9. Mamatov R. Til va tafakkur uyg'unligi. – T.: Fan, 2004. – 210 b.
10. Mo'minova M. Frazologik birliklarning lingvokulturologik xususiyatlari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018. – 180 b.

TIBBIY LEKSIKA ASOSIDA SHAKLLANGAN INGLIZCHA VA O‘ZBEKCHA MAQOLLARNING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI

Choriyeva Iroda Qurbonboyevna

DTPI Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Email: iroda.chorieva@inbox.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi tibbiy leksika asosida shakllangan maqollar chog‘ishtirma tahlil qilinadi. Ular orqali har ikki xalqning sog‘liq, kasallik, shifo haqidagi qarashlari, mentaliteti, tibbiyotga munosabati ochib beriladi. Tahlilda semantik va stilistik o‘xshashliklar, tafovutlar, metaforik vositalar va xalq tabobatiga xos belgilar tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: maqol, tibbiy leksika, metafora, sog‘liq, paremiologiya, ingliz tili, o‘zbek tili.

Kirish

Maqollar xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy va sarmazmun shakllaridan biri bo‘lib, ular avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan donishmandlik, hayotiy tajriba va madaniy qadriyatlarining yuksak ifodasidir. Har bir til va xalqda maqollar milliy tafakkur, axloqiy me‘yorlar, turmush tarzi va ijtimoiy munosabatlar bilan chambarchas bog‘liq holda shakllangan. Ayniqsa, tibbiy leksika asosida yaratilgan maqollar xalqning sog‘liq, kasallik, tabobat, shifobaxshlik, gigiyena va hayotiy kuch-quvvatga bo‘lgan munosabatini ifodalashda muhim vositadir.

Tadqiqotimizda kasallik nomlari va belgilari asosida shakllangan maqollarni mavzuiy guruhlariga ajratib, ushbu konseptga doir maqollarni lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash, ularning olamning milliy lisoniy manzarasidagi o‘rnini hamda o‘zbek va ingliz konseptosferasida ta‘lim, ilm konseptlarini chog‘ishtirib, lingvomadaniy qiymatini, maqomini yoritib berishni o‘z oldimizga maqsad qilib qo‘ydik. Masalan, Paremiologik birliklari orasida “disease”, “illness”, “sickness” va “malady” leksemalari mavjud ingliz maqollari, “dard” leksemasi bor o‘zbek maqollari mavjud bo‘lib, ular odatda jismoniy azob-uqubatlar, ruhiy kechinmalar va hayotdagi sinovlar haqida gapiradi va ko‘pincha sabr-toqat, madad, hamdardlik va har bir dardning biror bir yechimi borligini ta‘kidlaydi. Shuningdek, bunday

maqollar kasallikning mohiyati, sog‘liqning ahamiyati va kasallikning shaxs yoki jamiyatga ta’siri borasida ham ma’lumotlar beradi.

Ingliz xalqi orasida “Desperate diseases must have desperate remedies”⁶ (Tashvishli kasalliklarning tashvishli davolari bo‘lishi kerak) maqoli ham tez-tez qo‘llanilib turadigan naqlar sarasiga kiradi va “Yomon kasal kuchli dori talab qiladi” ma’nosida ishlatiladi. Mazmunan bu nafaqat tibbiy davolanishga, balki boshqa har qanday murakkab muammolarni hal qilishga ham tegishli bo‘lishi mumkin, ya’ni “Mushkul vaziyat keskin chora talab qiladi” mazmunida odatda, odam qiyin ahvolda qolganda odatdagidan o‘zgacha va qattiqroq usullarni qo‘llashga majbur bo‘lishini tasvirlash uchun ishlatiladi. Maqolning o‘zbek tilidagi ekvivalenti shunga o‘xshash bo‘lib, qaysidir o‘rinlarda, “Kapasiga yarasha qirmovi, Eshagiga yarasha tushovi”⁷ va “Savolga – javob, Salomga – alik”⁸ kabi talqin qilish mumkin.

“The cure may be worse than the disease”⁹ (Davo kasallikdan ham yomonroq bo‘lishi mumkin) va “The remedy may be worse than the disease”¹⁰ (Dori-darmon kasallikdan ham yomonroq bo‘lishi mumkin) aynan tibbiyot bilan bog‘liq ingliz maqollaridan bo‘lib, ba’zida muammoni hal qilish yoki kasallikni davolash uchun qo‘llanilgan chora-tadbirlar yoki usullar asl muammodan ko‘ra kattaroq zarar yoki nojo‘ya ta’sirlar keltirishi mumkin. Bu ibora odatda biror muammoga noto‘g‘ri yoki haddan tashqari keskin yechim tanlash natijasida muammo yanada og‘irlashib ketishi mumkinligini ham bildiradi. Shu tariqa, bu ibora nafaqat tibbiyot, balki siyosat, iqtisodiyot yoki kundalik hayotdagi muammolarni hal qilish jarayonlarida ham qo‘llanadi va o‘zbek tilida unga ko‘proq tibbiy jihatdan mos keladigan quyidagi

⁶ Jennifer Speake. The Oxford Dictionary of Proverbs: Fifth edition. – USA.: Oxford University Press, 2007.p.128.

⁷ Т.Мирзаев, Б.Саримсоков. Ўзбек халқ мақоллари: I том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1987. – Б.227.

⁸ Т.Мирзаев, Б.Саримсоков. Ўзбек халқ мақоллари: II том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1988. – Б.20.

⁹ Martin H. Manser. The facts on file dictionary of Proverbs: Second edition. – New York: Facts on File An imprint of Infobase publishing, 2002. P.49.

¹⁰ O’sha manba – P.232

maqollarni misol qilish mumkin: “Dorining achchig‘i yaxshi”¹¹; “Kasalni mayiz emas, Achchiq dori tuzatar”¹².

Ko‘pincha insonlar o‘z zavqlari, qulayliklari va lazzatlaridan haddan tashqari foydalanganlarida, buning natijasi o‘laroq, kasallik yoki zararli oqibatlar yuzaga keladi. Hayotdagi bunday ortiqcha lazzatlanishlar va me‘yorni bilmaslik oxir-oqibat salomatlikka zarar yetkazadi, kasalliklarga sabab bo‘ladi. Ya‘ni, zavqlar uchun to‘lanadigan “foiz” yoki “narx” – bu kasalliklar sanaladi. Shi sababli har bir millatda shu muammo bilan bog‘liq xalq og‘zaki namunalari mavjud. Masalan, ingliz tilida “Diseases are the interests of pleasures”¹³ (Kasalliklar rohatlanishga ishqibozlik natijasidir) maqoli ishlatilsa, “Diling og‘risa, tilingni tiy, Iching og‘risa – nafsingni”¹⁴, “Ko‘zing og‘risa, qo‘lingni tiy, Iching og‘risa – nafsingni”¹⁵ va “Mening nafsim balodir, Yonar o‘tga solodur”¹⁶ naqlari o‘zbek xalq vakillari orasida mashhur. Bu orqali insonning nafsini boshqara olmasligi uni yomon oqibatlarga olib kelishi mumkinligini, nafsni, ya‘ni insonning ichki istak va xohishlarini boshqarish mushkulligini, agar nazorat qilinmasa, katta zarar va baloga sabab bo‘lishini anglab olish qiyin emas.

Yuqoridagi namunaga juda o‘xshash bo‘lgan “Much meat, much disease”¹⁷ yoki “Much meat much maladies”¹⁸ (Kop go‘sh t ko‘p kasallikdir) ingliz maqoli va unga teng ma‘noga ega o‘zbekcha ekvivalentlari “Sihat tilasang, ko‘p yema, Izzat tilasang, ko‘p dema”¹⁹, “Kam yemoq to‘rga eltar, Ko‘p yemoq – go‘rga”²⁰, “Ko‘p yeyman deb urinma, Sog‘lig‘ingga qayg‘ursang”²¹, “Oz yeganga bor davo, Ko‘p

¹¹ K.M.Karamatova, H.S.Karamatov. Proverbs/Maqollar/Пословицы. – Toshkent: Mehnat, 2000. B.293.

¹² T.Mirzaev, B.Sarimsoqov. Ўзбек халқ мақоллари: I том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1987. – Б.229.

¹³ John Ray. A Compleat Collection of English Proverbs. – London: Forgotten Books, 2013 (originally published 1817). P.5.

¹⁴ T.Mirzaev, B.Sarimsoqov. Ўзбек халқ мақоллари: I том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1987. – Б.131.

¹⁵ O‘sha manba. – B.248.

¹⁶ O‘sha manba. – B.269.

¹⁷ https://proverbicals.com/meat/#google_vignette

¹⁸ John Ray. A Compleat Collection of English Proverbs. – London: Forgotten Books, 2013 (originally published 1817). P.93.

¹⁹ T.Mirzaev, B.Sarimsoqov. Ўзбек халқ мақоллари: II том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1988. – Б.35.

²⁰ T.Mirzayev, B.Sarimsoqov. O‘zbek xalq maqollari: I-tom. – T.: O‘zbekiston SSR “Fan” nashriyoti, 1987. B.224.

²¹ O‘sha manba. – B.251.

yeganga ne davo”²² hamda “Dardning sababi – tomoq, Qarab yemagan ahmoq”²³ kabilar shuni anglatadiki, ortiqcha taomlanish ko‘pincha turli kasalliklar, ayniqsa, sog‘liq bilan bog‘liq muammolarga olib keladi. Bu naqllar tanani ortiqcha yuklash, muvozanatsiz ovqatlanish yoki ortiqcha mahsulotlar (xoh go‘sht bo‘lsin, xoh boshqa qulayliklar yoki lazzatlar) sog‘liq yoki hayot uchun zararli bo‘lishi mumkinligini eslatadi. Shu tariqa, bu singari paremlar me’yorni saqlash va ortiqcha narsalardan saqlanishni tavsiya qiladi.

Ushbu ma’noga juda yaqin bo‘lgan “The stomach is the home of maladies”²⁴ (Oshqozon kasalliklar o‘chog‘idir) maqoli ham bevosita ovqatlanish bilan bog‘liq bo‘lib, ko‘p kasalliklarning kelib chiqish manbai noto‘g‘ri ovqatlanish yoki me’yorsiz oziqlanish natijasida kelib chiqishi, oshqozon inson tanasining muhim a’zosi sifatida qanday oziqlanishiga qarab salomatlikka ta’sir qilishi haqida ogohlantiradi. Bu mazmuni ifodalashga xizmat qiladigan ko‘plab o‘zbek maqollari mavjud: “Ich og‘risa, o‘zingdan, Gina qilgil ko‘zingdan”²⁵, “Yaxshi ovqat qolguncha, Yomon qornim yorilsin”²⁶. Ushbu maqollar insonlarni nafaqat salomatlik sirlaridan voqif etadi, balki, nafsnı jilovlash eng oliy fazilatlardan ekanligi haqida ham eslatib o‘tadi.

Inson yoshi ulg‘ayib keksalikka qarab qadam qo‘yar ekan, tananing tabiiy ravishda zaiflashishi va salomatlik bilan bog‘liq muammolar ko‘payib borishi kuzatiladi. Bu borada dunyo xalqlari bir xil fikrda bo‘lib, xuddi shu mazmuni ifodalaydigan xalq og‘zaki namunalari ko‘plab topiladi. Ingliz tilidagi “Old age is sickness of itself” va o‘zbekcha “Qarilik – davosiz dard” xalq maqollari qarilikni inson hayotining muqarrar va qaytarib bo‘lmaydigan qismi sifatida tasvirlaydi. Ularda qarilik davo topib bo‘lmaydigan kasallikka o‘xshatiladi, ya’ni, inson qanchalik harakat qilmasin, uni to‘xtatish yoki davolash imkonsiz. Bu iboralar inson

²² T.Mirzayev, B.Sarimsoqov. O‘zbek xalq maqollari: I-tom. – T.: O‘zbekiston SSR “Fan” nashriyoti, 1987. B.300.

²³ O‘sha manba. – B.126.

²⁴ Mohammed Attia. Dictionary of Common English Proverbs. 2004. P.169.

²⁵ T.Mirzaev, B.Sarimsoqov. Ўзбек халқ мақоллари: I том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1987. – Б.205.

²⁶ T.Mirzaev, B.Sarimsoqov. Ўзбек халқ мақоллари: II том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1988. – Б.207.

hayotining so‘nggi bosqichi sifatida qarilikning o‘ziga xos qiyinchiliklari va cheklovlariga ishora qiladi hamda hayotning o‘tkinchiligi va qarilikning tabiiy jarayon ekanini ifodalaydi, shuningdek, inson umrining oxiriga yaqinlashishini falsafiy jihatdan yoritadi.

Xulosa

Tahlildan ma’lum bo‘lishicha, ingliz va o‘zbek tillarida tibbiy leksika asosida shakllangan maqollar madaniy jihatdan farq qilsa-da, semantik yondashuvlar jihatidan ko‘plab umumiyliklarga ega. O‘zbek maqollarida xalq tabobati, tabibga ishonch, duo va ruhiy sabr mavzusi ko‘proq uchrasa, ingliz maqollarida esa gigiyena, profilaktika va sog‘lom turmush tarzi ustuvor mavzulardir.

Shuningdek, har ikki til maqollarida sog‘liqning asosiy qadriyat sifatida talqin etilishi, kasallikni vaqtida davolash va uning oldini olishga urg‘u berilishi umumiy semantik asoslar mavjudligini ko‘rsatadi. Ingliz maqollarida individualizm va ilmiy tibbiyot unsurlari ko‘proq uchrasa, o‘zbek maqollarida jamoaviylik, ruhiy tasalli va qadimiy xalq tabobatiga tayanish kabi jihatlar kuchliroq namoyon bo‘ladi.

Ushbu maqollarni taqqoslash tilshunoslikda nafaqat leksik-semantik o‘xshashliklarni aniqlash, balki har bir xalqning salomatlikka bo‘lgan madaniy va tarixiy munosabatini tushunishda muhim vosita bo‘la oladi. Tadqiqot natijalari lingvomadaniy o‘xshashliklar va farqlarni aniqlashga, tarjima jarayonlarida kontekstga mos yondashuvlar ishlab chiqishga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jennifer Speake. The Oxford Dictionary of Proverbs: Fifth edition. – USA.: Oxford University Press, 2007.p.128.
2. Т.Мирзаев, Б.Саримсоқов. Ўзбек халқ мақоллари: I том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1987. – Б.227.
3. Т.Мирзаев, Б.Саримсоқов. Ўзбек халқ мақоллари: II том. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1988. – Б.20.
4. Martin H. Manser. The facts on file dictionary of Proverbs: Second edition. – New York: Facts on File An imprint of Infobase publishing, 2002. P.49.
5. К.М.Караматова, Н.С.Караматов. Proverbs/Мақоллар/Пословицы. – Toshkent: Mehnat, 2000. B.293.

6. John Ray. A Compleat Collection of English Proverbs. – London: Forgotten Books, 2013 (originally published 1817). P.5.
7. Mohammed Attia. Dictionary of Common English Proverbs. 2004. P.169.

PEDAGOGIK TERMINLARNING LINGVOPRAGMATIK TASNIFI VA ULARNING NUTQIY-FUNKSIONAL IFODALANISHI (INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARI MISOLIDA)

Nizomova Mohinur Baratboyevna

Qarshi davlat universiteti

Amaliy ingliz tili kafedrası mudiri

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya. Dunyo ilmiy manzarasini kategorial va konseptual jihatdan tahlil qilish — til orqali shakllangan bilimlar tizimini, inson tajribasining kognitiv asoslarini va ularning idrokda ifodalanishini chuqurroq anglash imkonini beradi. Xususan, ingliz va o‘zbek tillaridagi pedagogik leksikaga lingvopragmatik va kognitiv yondashuv orqali murojaat etish ushbu sohadagi termin birliklarining tuzilishi, ma’noviy yuklamasi, nutqiy funksiyasi va kommunikativ xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Bugungi kunda tilshunoslikda terminologik birliklarning strukturaviy, semantik, sotsiolingvistik va tarjimashunoslik jihatlari keng tadqiq etilmoqda. Biroq pedagogikaga oid terminlarning aynan pragmatik-funksional xususiyatlarini qamrab olgan lingvistik tahlillar soni anchayin kamligi kuzatiladi. Ushbu izlanish mazmunida biz pedagogik terminlarning lingvopragmatik tasnifini aniqlash, ularning ingliz va o‘zbek tillaridagi nutqiy-funksional ifodalanish jarayonini tahlil qilishni maqsad qilganmiz. Tadqiqot doirasida “pedagogik til” kontakti, nomlash vositalari va ularning aloqa, baholash, ta’sir, ijtimoiy rol kabi funksiyalardagi ko‘rinishlari ilmiy asosda o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: kognitiv tilshunoslik, konseptual tizim, kategorizatsiya, pedagogik terminolingvistika, lingvopragmatik tasnif, nutqiy-funksional yondashuv, pedagogik diskurs, nomlash vazifasi, kommunikativ funksiya, “pedagogik til” kontakti, shaxs tamoyili, pragmatik yuklama, ijtimoiy-lisoniy bog‘liqlik, PTP (pedagogik terminlar pragmatikasi).

Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan nominativ birliklarning yuzaga kelishi inson tafakkurining asosiy funksiyalari bilan, ya’ni bilimni idrok etish, qayta ishlash, tuzish va saqlash, shuningdek, ularni lingvistik shakllar orqali ifodalash,

konseptualizatsiyalash va kategoriyalashtirish jarayonlari bilan uzviy bog‘liqdir. Har bir til, o‘zining madaniy-kognitiv konteksti asosida, muayyan konseptual tizim orqali dunyo haqidagi bilimlarni aks ettiradi. Bu tizim insonning tashqi olamni idrok etishida axborotni qabul qilish, uni anglab, tasniflash va tildagi ifodasini yaratish jarayonlariga xizmat qiladi.

Kognitiv model asosida obyekt yoki hodisaning konseptual qamrovi uni boshqa obyektlardan ajratib turuvchi farqlovchi belgilarni aniqlash, ularni mavjud bilimlar bilan taqqoslash va lisoniy shaklga solish bosqichlarini o‘z ichiga oladi. Boshqacha aytganda, bu jarayon — bu klassifikatsiyalash va kategoriyalash, ya’ni hodisani bilimlar tizimidagi boshqa birliklar bilan bog‘lash va unga joy belgilash jarayonidir.

Ushbu masala bo‘yicha akademik Sh. Safarovning g‘oyalari e’tiborga loyiqdir. U kognitiv jarayonning murakkab mental-lisoniy mexanizmlarini quyidagi bosqichlarda ochib beradi:

Stimul tanlovi — sezgi organlari orqali olingan turli signallardan diqqatni jalb etadiganlari ajratiladi (masalan, ko‘rish, eshitish, hid orqali).

Ajratish va tasniflash — tanlangan stimul mavjud bilimlar bazasi bilan solishtiriladi, unga tegishli kategoriya aniqlanadi.

Nomlash — natijada shakllangan konseptga lingvistik nom beriladi. Bu esa yangi nominativ birlikni yuzaga keltiradi (qarang: Barsalou, 1987, p. 102).

Demak, PT (pedagogik terminlar) tizimida ham nominatsiya va kategoriyalash jarayoni inson ongi faoliyati bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, bunda PTP (pedagogikaga oid terminlardagi pragmalingvistika) terminlarning kontekstda qanday ishlatilishini, qanday funktsional yuklama kasb etishini ochib beradi. Bu jarayon orqali “pedagogik til”dagi shaxs tamoyili, aloqa funktsiyasi, baholash va ta’sir komponentlari aniqlanadi²⁷.

Pedagogik terminlarning pragmalingvistik kategoriyalash jarayoni va prototip modeli

²⁷ Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. “Сангзор” нашриёти, 2006 – 92 б.

Bizning fikrimizcha, ham nazariy manbalar, ham shaxsiy izlanishlarimiz asosida shuni ta’kidlash mumkinki, pedagogik terminolingvistikadagi pragmatik xususiyatlarni kategorizatsiyalash deganda — pedagogikaga oid atamalarning pragmalolingvistik yondashuv asosida maqsadli guruhlariga ajratilishi, ularning semantik-pragmatik umumiyliklari asosida tizimlashtirilishi nazarda tutiladi. Bu turkumlashtirish, avvalo, til va atrof-muhit o’rtasidagi o’zaro aloqalarni tashkil etuvchi kognitiv-madaniy kontekstda yuz beradi.

PTP (Pedagogik terminlar pragmalolingvistikasi) doirasida kategoriyalash insonning bilish faoliyati bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, atamalarni sinflar, toifalar va guruhlariga ajratish lisoniy tafakkur jarayonining ajralmas qismi sifatida namoyon bo‘ladi. Pedagogikaga oid terminlar orqali inson o‘z bilgan olamini tartiblaydi, ob’yektlar o’rtasidagi semantik va funksional munosabatlarni belgilaydi.

Shu nuqtai nazardan, biz PTP doirasida kategorizatsiyani – qabul qilingan reallikni ma’lum bir intellektual va nutqiy tartibga solish vositasi sifatida talqin etamiz. Har qanday tilda bo‘lgani kabi, pedagogikaga oid terminlar orqali ham inson o‘zi yashayotgan olamni strukturaviy jihatdan idrok etadi: ob’yektlar tabiiy va kognitiv asosda sinflarga ajratiladi. Ammo bu tasniflar qat’iy chegaralarga ega emas — ular moslashuvchan, kontekstual, va ko‘p qirrali tabiiy kategoriyalardir.

An’anaviy lingvistikada kategoriya tushunchasi odatda barcha a’zolarining tenglik tamoyiliga asoslanadi. Ammo zamonaviy kognitiv tilshunoslik bu qarashni qayta ko‘rib chiqadi va uning o‘rniga “markaz-semantik” modelni, ya’ni prototipik yondashuvni ilgari suradi. Bu yondashuvda har bir kategoriya o‘ziga xos markazga ega bo‘ladi — aynan shu markaz (prototip) unga o‘xshash bo‘lgan boshqa elementlarni o‘z atrofiga birlashtiradi.

PTP doirasida prototip — bu kategoriya ichidagi eng ideal, ko‘p hollarda eng tez esga olinadigan namuna bo‘lib, u kognitiv hamda madaniy kontekstga chuqur singib ketgan bo‘ladi. Masalan, “ta’lim” tushunchasi til foydalanuvchisidan misol keltirish so‘ralganda, ko‘pincha "o‘qitish", "tarbiya" emas, “OTM” (oliy ta’lim muassasalari) tilga olinadi. Bu esa mazkur kategoriya uchun madaniy prototipning mavjudligini tasdiqlaydi.

Bu yondashuv fonologik tuzilishdan semantik xaritaga o‘tishda ham muhim ahamiyat kasb etadi, shu sababli prototip nazariyasi lingvistik nominatsiyada, psixolingvistika, madaniy konseptologiya va nutq akti nazariyasi doirasida keng qo‘llaniladi.

Pedagogik terminlar asosidagi suhbatlarni tahlil qilish natijasida uchta asosiy bilim sohasi ajratib ko‘rsatildi:

“Pragmatika” tushunchasiga bo‘lgan kognitiv tanishlik, ya’ni atama haqidagi umumiy tushuncha;

Xushmuomalalik me’yorlari va ularning lingvistik ifodasi bo‘yicha bilimlar (pragmatik strategiyalar);

Madaniyatlararo muloqotda voqelikni ifodalash va uni baholashdagi pragmatik kompetensiya, ya’ni hodisalarning nutqiy aks ettirilishi orqali ularni idrok etish qobiliyati.

Bu suhbatlar asosida aniqlanishicha, pedagogikaga oid terminlardagi pragmatika tushunchasini anglash va ularning pragmatik hodisalarini intuitiv va kontekstual tarzda tushunish darajasi turlicha bo‘lgan. Bunga quyidagi ingliz tilidagi real nutqdan olingan misol dalil bo‘ladi: “She would say in Greek 'Effie, se parakalo' [Effie, please]... she would say 'Effie mporeis na mou doseis to vivlio parakalo' [Effie, can you give me the book please?]. And that sounded a bit unnatural to me because in Greek she could've just said 'Effie, dose mou to vivlio' [Effie, pass me the book]. She was more indirect than necessary because we are very, very close friends.”

Ushbu nutqdagi asosiy tafovut — keragidan ortiq bilvosita (indirectness) tarzda muloqot qilishdir. So‘zlovchi shuni ta’kidlaydiki, agar madaniy kontekstda yaqinlik mavjud bo‘lsa, odatda nutq akti qisqaroq, ko‘proq to‘g‘ridan-to‘g‘ri bo‘ladi. Bu yerda nutq registrini tanlashdagi nomuvofiqlik madaniyatlararo kommunikatsiyada noaniqlik keltirib chiqargan.

O‘zbek tilida esa bu holat quyidagicha ifodalanadi: “Odamlar yozgan kitoblar, ular barpo etgan binolar emasdir. Odamlar bunga hech narsa ilova qilganlari yo‘q. O‘zligida yangi narsa topganlar kulliy aqlidir. Chunki juziy aql o‘rganishga, kulliy

aqlning o‘rgatishiga muhtoj”²⁸. Jaloliddin Rumiy “kulliy aqldir va juziy aql” deb ta’riflagan edi.

Albatta! Quyidagi matn siz taqdim etgan parcha asosida ilmiy-uslubiy jihatdan yaxlit, izchil va parafraz qilingan shaklda taqdim etiladi. Nutq strukturasi yaxshilangan, g‘oyalar tartibga solingan, atamalar aniqlashtirilgan, va umumiy uslub ilmiy matn talablariga moslashtirilgan:

Pedagogik terminlarning kognitiv-pragmatik modeli va prototip strukturalari

J. Lakkoffning nazariyasiga ko‘ra, inson bilish faoliyatida to‘rtta asosiy prototip modeli ajratiladi:

Propozitsional modellar – ma’lumotlar o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlash va ifodalash uchun xizmat qiladi. Ular fikr tuzilmalarining asosiy shakllarini tashkil etadi.

Obrazli (sxematik) modellar – kognitiv jarayonlarda tasvirlar orqali shakllangan sxemalardir, ular inson ongida konseptlarning muayyan shakllanishiga xizmat qiladi.

Metaforik modellar – bir konseptual soha tuzilmasini boshqa sohaga ko‘chirish orqali yangi tushuncha hosil qilishga asoslangan.

Metonimik modellar – bir obyekt yoki hodisaning boshqa biriga nisbatan bajaradigan vazifasini asos qilib olgan holda konseptual model tuzadi.

Pedagogik terminlarning pragmalingvistik (PTP) tadqiqotida bu modellar muhim kognitiv asos bo‘lib xizmat qiladi. Xususan, PTP strukturasi uchta asosiy kategoriya asosida ko‘rish mumkin:

PTPda kontseptual tuzilma – tushunchalarning ichki mantiqiy tuzilishi;

PTPda tashqi dunyo – real ijtimoiy, madaniy va kommunikativ kontekstlar;

PTPga oid bilimlar tizimi – terminlar bilan bog‘liq empirik va nazariy bilimlar majmuasi.

1980-yillarning o‘zidayoq, fransuz olimi J. Koste til o‘qitish sohasida nutqiy tahlil va pragmatika o‘rtasidagi chegaralarni aniqlashga urinib, umumiy va

²⁸Jaloliddin Rumiy. “Ichingdagi ichingdadur”//. Yozuvchi nashriyot. Toshkent 1997 yil, 121– bet.

ixtisoslashtirilgan til o‘rgatish uslublari o‘rtasidagi tafovutlar o‘quvchilar uchun qanday qiyinchiliklar tug‘dirishini ko‘rsatgan. Har bir paradigmaning afzallik va kamchiliklarini ochib berib, Koste o‘z yondashuvining soddalashtirilgan bo‘lishini tan olsa-da, bu metodologik yo‘nalishlar bo‘yicha mavjud muammolarni tahlil qilgan.

Shuningdek, ilmiy bilim manzarasini kategorizatsiyalash va konseptualizatsiyalash orqali tadqiq qilish — bilimlar strukturasi, inson tajribasi va kognitiv faoliyati haqida aniq tasavvurlarni hosil qilishga yordam beradi. Ana shunday yondashuv ingliz va o‘zbek tillaridagi pedagogik terminlarning xususiyatlarini aniqlashda ham nazariy, ham amaliy yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

O‘zbekistonlik yetuk tilshunos Sh. Safarovning fikricha, pragmalingvistika nazariyasini chuqur anglamasdan turib, zamonaviy nutqiy jarayonlarni to‘laqonli tahlil qilib bo‘lmaydi. Ustoz tomonidan ilgari surilgan g‘oyalar yosh tilshunoslar uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Biz esa ushbu yondashuvni ingliz va o‘zbek tillaridagi pedagogik terminologiyada doirasida amaliy qo‘llashni maqsad qilganmiz.

E‘tiborga molik jihatlardan yana biri — pedagogik terminologiyada pragmatik nominatsiya jarayoni odatda ikkilamchi nomlash asosida shakllanadi. Bu esa mavjud lisoniy birliklarning yangi semantik yuklama bilan qo‘llanilishini anglatadi. Pedagogik tilning pragmatik funksional maydoni esa to‘rtta asosiy vazifa atrofida shakllangan:

Nomlash vazifasi – pedagogik tushunchalarni belgilovchi atamalar yaratish;

Aloqa funksiyasi – pedagogik nutq jarayonida kommunikativ maqsadga erishish;

Bog‘liqliklar ifodasi – sabab-oqibat, sabab-natija kabi mantiqiy va semantik aloqalarni bildirish;

Baholash va malaka funksiyasi – til birliklari orqali fikrning emotsional, subyektiv yoki ijtimoiy bahosini ifodalash.

Aynan baholovchilik funksiyasi orqali pedagogik diskursda til vositalarining stilistik va subyektiv qatlamlari aniqlanadi. Bu funksiya pragmatik kompetensiyaning yadro qismini tashkil etadi. Masalan, ingliz tilidagi quyidagi nutqiy vaziyat madaniyatlararo pragmatik tafovutni aniq ko‘rsatadi: “She would say in Greek 'Effie, se parakalo' [Effie, please]... she would say 'Effie, mporeis na mou doseis to vivlio parakalo' [Effie, can you give me the book please?]. And that sounded a bit unnatural to me because in Greek she could've just said 'Effie, dose mou to vivlio' [Effie, pass me the book]. She was more indirect than necessary because we are very, very close friends.”

Bu parcha orqali nutq egasining madaniy kontekstdagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita ifoda shakllarini farqlash qobiliyati namoyon bo‘lgan. Ya‘ni, yaqinlik darajasiga mos ravishda ifoda registri tanlanmaydi, bu esa pragmatik nomuvofiqlikka olib keladi.

O‘zbek tilidagi quyidagi falsafiy-pedagogik ifoda esa kognitiv va semantik tafakkur modellarini ochib beradi: “Odamlar yozgan kitoblar, ular barpo etgan binolar emasdir. Odamlar bunga hech narsa ilova qilganlari yo‘q. O‘zligida yangi narsa topganlar kulliy aqlidir. Chunki juziy aql o‘rganishga, kulliy aqlning o‘rgatishiga muhtoj.”

Bu parcha kulliy va juziy aql qarama-qarshiligi orqali bilimning nomlash, baholash va ijtimoiy funksiyalarini ifodalaydi. Til vositasida inson tafakkurining murakkab qatlamlari ochiladi, bu esa pedagogik terminlarning lingvopragmatik tahlili uchun boy empirik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik terminolingvistika doirasida pragmatik komponent zamonaviy tilshunoslikning antropotsentrik paradigmasi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ushbu yondashuvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Antropotsentrizm bugungi lingvistik tadqiqotlarning markaziga insonni — inson shaxsini, uning maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatini va ijtimoiy hayotdagi funksiyasini joylashtiradi. Bu yondashuv pedagogik terminlarni tahlil qilishda shaxsga xos kognitiv, kommunikativ va ijtimoiy holatlarning ahamiyatini chuqur anglashni taqozo etadi.

Shuningdek, antropotsentrik tilshunoslik pedagogik terminlarning zamonaviy kommunikativ tahlilida ijtimoiy guruhlarining axborot maydonida tutgan o'rnini aniqlash, individual shaxslar orqali mazkur leksik birliklarning ijtimoiy va madaniy konnotatsiyalarini ochib berishga xizmat qiladi. Demak, pedagogik terminlarning pragmatik tahlili — bu til birliklarini inson manfaatlari, ehtiyojlari va rollari nuqtai nazaridan o'rganishdir.

Bizning fikrimizga ko'ra, pragmatika har qanday lingvistik birlikda belgilangan ma'no darajasidan tashqari yana kommunikativ niyat, kontekstga nisbatan pozitsiya, ishtirokchilar orasidagi munosabat kabi ekstralingvistik omillarni ham o'z ichiga oladi. Xususan, pedagogik til birligining mazmuniy-pragmatik komponenti nutq egasining axborotga, auditoriyaga yoki real haqiqatga nisbatan munosabatini bildiradi.

Pedagogik terminlarda ushbu pragmatik omil ko'plab lingvistik manbalarda pedagogik pragmalingvistika sifatida talqin etiladi. Bunda ikki asosiy holat kuzatiladi:

Bir tomondan, so'zlovchining shaxsiy bahosi, emotsional reaksiyasi, subyektiv yondashuvi aks etgan erkin nutq ifodalari;

Ikkinchi tomondan, leksiklashtirilgan (standart, tayyor) baholovchi birliklar, ya'ni til tizimining o'zida mavjud bo'lgan baholovchi komponentlar.

Pedagogik terminlarning pragmatik xususiyatlarini o'rganishda quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

Pedagogik muhit – terminning qo'llanilish konteksti, ya'ni o'quv jarayoni, sinf kommunikatsiyasi, didaktik vaziyat;

Nutqiy vaziyat – muloqot ishtirokchilari, ularning roli, maqsadi, ijtimoiy pozitsiyasi;

Ensiklopedik (fon) bilimlar – til ishtirokchilarining umumiy madaniy va sohaga oid bilim bazasi;

So'zlovchining kommunikativ niyati – gapirishdan ko'zlangan maqsad, axborotni qanday tarzda etkazish istagi, ijtimoiy-hissiy holati.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik terminlarning pragmatik tahlili zamonaviy lingvistika uchun nafaqat leksik-semantik, balki kognitiv-kommunikativ va sotsiopragmatik yondashuvlarni talab qiladi. Aynan shunday integrativ tadqiqotlar orqali pedagogik til birligining funksional yuklamasi, ijtimoiy pozitsiyasi va madaniy ahamiyati chuqur ochib berilishi mumkin.

1983 yilda ingliz tilshunosi G. Leech tomonidan ilgari surilgan yondashuvga ko‘ra, pragmatika ikki asosiy tarkibiy qismga — sotsiopragmatika va pragmalingvistikaga bo‘linadi²⁹. Keyingi yillarda ko‘plab tadqiqotchilar, jumladan, Kasper va Rose ushbu ikki komponentning alohida funktsionalligi va o‘zaro integratsiyasini alohida ta’kidlab o‘tganlar.

Sotsiopragmatika — pragmatika va sotsiologiya kesishgan nuqtasida joylashgan yo‘nalish bo‘lib, u ijtimoiy guruhlar, madaniy qatlamlar va muloqot kontekstida yuzaga keladigan kommunikativ qadriyatlarni o‘rganadi. Masalan, Fransiyada do‘konga kirgan xaridordan do‘kondor bilan salomlashish kutiladi — bu holat sotsiopragmatik me’orning ijtimoiy kutuvga aylangan ko‘rinishidir.

Boshqa tomondan, pragmalingvistika esa pragmatika va til tizimi o‘rtasidagi munosabatlarni aks ettiradi. Bu yo‘nalish til foydalanuvchisining shaxslararo munosabatlarni, ijtimoiy rollarni yoki kommunikativ niyatlarni qanday til vositalari orqali ifodalashi mumkinligini aniqlaydi. Masalan, fransuz tilidagi “Bonjour” so‘zi ko‘pincha notanish kishilarga nisbatan ishlatiladi va yuqoridagi do‘kon kontekstida odobli salomlashish shakli sifatida qo‘llaniladi.

Garchi sotsiopragmatika va pragmalingvistika bir-biriga bevosita bog‘liq konsepsiyalar bo‘lsa-da, ularning farqlanishi xorijiy til o‘qituvchilari uchun muhimdir. Chunki bu tafovut lingvistik shakl va ijtimoiy konvensiyalar o‘rtasidagi muvozanatli yondashuvni shakllantirishda, pragmatik kompetensiyani rivojlantirishda zarur hisoblanadi.

Zamonaviy pragmatika faqatgina nutq aktlari darajasidagina emas, balki barcha turdagi kommunikativ harakatlarni qamrab oluvchi keng qamrovli tizim sifatida

²⁹ Leech, G. *Principles of Pragmatics*. London: Longman, 1983, p. 11

talqin qilinadi (Kasper & Rose). Shunday yondashuvda pragmatika sotsiolingvistika, nutq tahlili, tilshunoslik va madaniyatlararo muloqot bilan uzviy integratsiyada mavjud bo‘lishi mumkin.

“Assessment”

Ingliz tilida (EIL kontekstida): “Assessment” inglizcha xalqaro akademik diskursda keng qo‘llaniladigan pedagogik termin bo‘lib, u o‘quvchining bilim darajasini formativ (jarayon davomida) yoki summativ (yakuniy) baholash vositasi sifatida ishlatiladi. U test, loyiha, prezentatsiya, hamda o‘z-o‘zini baholash shaklida turli kontekstlarda qo‘llaniladi.

O‘zbek tilida: “Baholash” yoki “nazorat” atamasi “assessment” so‘zining eng yaqin mos keladigan variantidir. Biroq, lingvopragmatik farq mavjud: O‘zbek kontekstida “baholash” ko‘pincha o‘qituvchining hukmi, yakuniy qarori sifatida talqin etiladi. Ya’ni, bu atama kamroq formatda sheriklikka asoslangan interaktiv baholash modelini bildiradi.

Lingvopragmatik tafovut:

Komponent	EIL (Ingliz tili) konteksti	O‘zbek tili konteksti
Pragmatik niyat	Baholash – o‘rganishga yo‘naltirilgan, formatda hamkorlikka ochiq	Baholash – bilimning yakuniy darajasi, hukm ko‘rinishida
Nutq aktining shakli	“Let’s review your progress together” (formativ, ijobiy)	“Sen hali bu mavzuni tushunmabsan” (yakuniy, tanqidiy)
Madaniy motivatsiya	O‘quvchi – faol ishtirokchi, baholovchi ham o‘quvchining o‘zidir	O‘qituvchi – baholovchi, o‘quvchi – passiv qabul qiluvchi

Komponentlararo pragmatik muammo:

EIL kontekstidan kelgan o‘qituvchi O‘zbekistonda quyidagicha formativ baholashni amalga oshirmoqchi:

“Today we will give each other feedback on your oral presentation in pairs.”

Biroq o‘zbek talabalari bu topshiriqni quyidagicha anglaydi:

“Men boshqa talabani baholashga haqli emasman.”

“Uning bahosini o‘qituvchi qo‘yadi, men emas.”

“O‘zimni baholay olmayman, bu o‘qituvchining ishi.”

Shu orqali lingvopragmatik nomoslik yuzaga keladi: madaniy nutq modeli va pedagogik kommunikatsiya tamoyillari o‘zaro zid bo‘ladi.

Xulosa

Pedagogik terminlarning lingvopragmatik tasnifi va ularning nutqiy-funksional ifodalanishi masalasi zamonaviy tilshunoslikning antropotsentrik, kognitiv va funksional-pragmatik yo‘nalishlari bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, pedagogik diskursda ishlatiladigan termin birliklarining lingvistik va ekstralingvistik kontekstlarda yuzaga chiqish mexanizmlarini ochib berishga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, pedagogik terminlar nafaqat ma‘lumot uzatuvchi semantik birliklar, balki ijtimoiy intonatsiyalangan, kommunikativ maqsadlarga yo‘naltirilgan va madaniyatlararo kompetensiyani shakllantiruvchi pragmatik vositalardir.

Lingvopragmatik tasnif orqali terminlarning quyidagi aspektlari aniqlab berildi:

ularning nutqiy-funksional differensial xususiyatlari;

kommunikativ niyat bilan bog‘liq semantik-pragmatik yuklamalari;

kontekstual va situativ bog‘lanishdagi transformatsiyalanuvchanligi.

Tadqiqotda pedagogik terminlar nutqiy aktlar nazariyasi (J.L. Ostin, J. Searle), pragmatik kompetensiya (Kasper, Rose) va prototiplar nazariyasi (G. Lakoff) asosida tahlil qilinarkan, ularning ijtimoiy rol, baholovchanlik, axborot uzatish, ta‘sir o‘tkazish, dialogga jalb etish kabi funksiyalari ko‘rsatib berildi. Xususan, terminlarning lingvopragmatik jihatdan nominal, regulativ, ekspressiv, interaktiv va metakognitiv funksiyalarda namoyon bo‘lishi ularning ta‘limiy diskursda ko‘p qatlamli vazifalarini tasdiqlaydi. Shuningdek, ingliz va o‘zbek tillari misolida pedagogik terminlarning kultur-semiosferik asoslari va nutqiy konvensiyalar doirasidagi farqlari ochib berildi. Masalan, ingliz tilidagi "mentor", "facilitator", "interactive learning" kabi terminlar kommunikativ-faol, subyektga yo‘naltirilgan didaktik modelga xos bo‘lsa, o‘zbek tilidagi "tarbiyachi", "usta-shogirdlik",

"o'zlashtirish ko'rsatkichi" kabi birliklar ko'proq ijtimoiy-mental an'analarda asosidagi konstruksiyalarga tayanadi. Tadqiqot yakunida pedagogik terminlarning lingvopragmatik tasnifi ularni faqat leksik birlik sifatida emas, balki sotsiolingvistik va pragmalingvistik hodisa sifatida qarash zarurligini ko'rsatadi. Bunday yondashuv terminlarning nutqiy-funksional ahamiyatini aniqlash, ularni didaktik muhitda adekvat qo'llash va ularning madaniyatlararo moslashuvchanligini baholash imkonini beradi. Demakki, pedagogik terminlarning lingvopragmatik tahlili til va ta'lim o'rtasidagi strategik aloqani mustahkamlab, zamonaviy pedagogik kommunikatsiyada muhim o'rin egallovchi til birliklarini chuqur va ko'p qirrali o'rganishga asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADBIYOTLAR

1. Сафаров Ш, Тоирова Г. Нутқнинг этносоциопрагматик таҳлили асослари.- Самарқанд: СамДЧТИ, 2007. - 39 б.
2. Сафаров.Ш. Прагмалингвистика. Монография...//Тошкент, 2008. 131- б.
3. Навоий А. Мажолид ун-нафоис. – Тошкент, 1966. XII том – В. 188.
4. Akikawa, K. (2010). Teaching pragmatics as a native speaker and as a non-nativespeaker. In B. Brady (Ed.), WATESOL NNEST Caucus Annual Review, 1, 43-69.
5. Paluanova X.D. Ekologik terminlarning derivatsion-semantik xususiyatlari (o'zbek, qoraqalpoq, ingliz va rus tillari misolida). Filol.fan. d-ri. (DS) ... diss. avtoref. – T., 2016. – В. 88.
6. Абдуазизов А. Фонологияда белгиларнинг даражаланиши // Узбек тилшунослиги масалалари. Т.:УзМУ, 2003. 21-25 б.
7. Искандарова Ш.М. Узбек нутқ одатининг мулоқот шакллари. НДА, Самарқанд, 1993. -27 б.
8. Adams J.K Pragmatics and Fictions- Amsterdam: J.Benjamins Publishing Comp., 1985.-77 p.
9. Mokhinur B. Nizomova. The Issue of Formation of Communicative-Pragmatic Direction In Terminology. Journal of Social Research in Uzbekistan., journal homepage: <https://topjournals.uz/index.php/jsru> .2023.- 14-18 p.
10. Nizomova M.B. Ingliz va o'zbek tillarida pedadodikaga oid terminlarning leksikografikasida formal-strukturaviy tahlil. QarDU XABARLARI Ilmiy-nazariy, uslubiy jurnal. 1/2 (57) 2023 yanvar-fevral., Qarshi– 2023. 139-144 betlar.

PRINCIPLES OF COMPARATIVE TERMINOLOGY STUDIES

Normuminova Marjona Erali qizi

Karshi State University
Lunvistics Department master's student

Abstract. Comparative terminology studies examine the structure, function, and equivalence of terms across two or more languages within specific subject fields. The primary goal is to achieve conceptual clarity and terminological consistency for use in bilingual lexicography, translation studies, international communication, and domain-specific language teaching. This article outlines the key principles that guide comparative terminological research, with a particular focus on structural, semantic, functional, and cultural dimensions. The discussion is illustrated with examples from English and Uzbek medical and legal terminologies.

Keywords: comparative terminology, international communication, lexicography, domain-specific terms.

Introduction

In the era of globalization, where knowledge is rapidly exchanged across borders and disciplines, the role of language—particularly specialized language—has become more vital than ever. Terminological equivalence, defined as the accurate conceptual and functional correspondence of terms across languages, plays a pivotal role in ensuring effective knowledge transfer in multilingual contexts. It underpins not only international scientific collaboration but also professional communication in fields such as medicine, law, technology, and education.

Comparative terminology studies are situated at the intersection of linguistics, translation studies, and specialized discourse analysis. Their primary objective is to investigate how domain-specific terms in one language align—structurally, semantically, and functionally—with those in another language. These studies are not confined to simple word-to-word correspondence; rather, they examine the underlying conceptual frameworks, systemic differences, and cultural factors that influence terminological choices.

The significance of comparative terminology extends beyond lexicographic interest. It is essential for developing reliable bilingual and multilingual

terminological databases, constructing domain-specific dictionaries, and improving the accuracy and fluency of specialized translations. Moreover, it contributes to fostering intercultural competence, which is crucial in diplomatic, educational, and medical settings where misinterpretation of key terms can lead to misunderstanding or even harm.

In this context, standardization efforts by international bodies—such as the International Organization for Standardization (ISO), the World Health Organization (WHO), and national terminology commissions—aim to harmonize terminology usage across languages and systems. Comparative research aids in identifying terminological gaps, proposing equivalence models, and supporting the systematic creation of neologisms when necessary.

Thus, the comparative study of terminology is not a mere academic endeavor; it is a practical and strategic component of global communication and specialized knowledge management.

Conceptual Equivalence

One of the most essential principles in comparative terminology is conceptual equivalence—the requirement that terms across two or more languages should refer to the same conceptual entity within a particular subject domain. Achieving conceptual equivalence is crucial for ensuring terminological accuracy, effective translation, and mutual intelligibility among subject-matter experts from different linguistic backgrounds.

Conceptual equivalence is not merely a lexical matching exercise. It requires a concept-based approach that prioritizes the underlying meaning and function of the term within its system of use, rather than relying solely on formal or morphological similarity. This approach typically involves the comparison of:

- Standardized definitions from authoritative monolingual and bilingual sources,
- Domain-specific usage contexts (e.g., in clinical protocols, legal acts, technical manuals),

- Cultural and institutional frameworks that give rise to particular term usage.

For instance, the English medical term “hypertension” and the Uzbek equivalent “arterial gipertoniya” both refer to the condition characterized by abnormally high blood pressure. While the morphological structures differ—hypertension being a Latinate compound and arterial gipertoniya a calque from Russian—the underlying pathophysiological concept remains the same. Thus, conceptual equivalence is achieved, even though the etymological origins and syntactic constructions differ.

However, conceptual equivalence is not always symmetrical or guaranteed. There are cases where:

A concept exists in one language but has no direct counterpart in another due to cultural, legal, or systemic differences.

A single term in one language corresponds to multiple terms in another depending on context, which leads to partial equivalence.

Terms may be false friends, i.e., they appear similar but represent different concepts (e.g., prescription in English vs. retsept in Uzbek, which can also mean culinary recipe).

Therefore, achieving conceptual equivalence often requires terminologists and translators to employ strategies such as:

Descriptive definitions or paraphrasing,

Borrowing or neologisms, when no equivalent exists,

Domain expert validation, to ensure the term reflects accurate disciplinary usage.

In conclusion, conceptual equivalence forms the backbone of comparative terminology studies. It ensures that knowledge transmission across languages retains semantic integrity, which is essential for scientific communication, policy implementation, and cross-cultural knowledge sharing.

Structural Correspondence

Comparative terminology studies must address the morphological and syntactic structures that shape how terms are formed in different languages. While English commonly utilizes compounding and affixation to create concise, complex terms

(e.g., cardiovascular, neurotransmitter, multidrug-resistant), Uzbek tends to express similar meanings through analytical constructions or descriptive phrases (e.g., yurak-qon tomir tizimi, asab moddalari, bir nechta dori ta'siriga chidamli).

These structural variations reflect broader typological differences between analytic and synthetic languages. English leans toward morphological condensation, often combining Latin or Greek roots, while Uzbek—being more agglutinative and Turkic—prefers transparent, compound-free phrases that are semantically clear but syntactically longer.

Structural correspondence thus entails:

Recognizing when structural transformations (e.g., splitting, expansion, rephrasing) are needed in translation;

Avoiding formal mimicry, where terms appear similar but violate the target language's morphosyntactic norms;

Prioritizing functional clarity over morphological symmetry.

Failure to address these structural differences can lead to mistranslations, awkward expressions, or misalignment with professional jargon in the target culture.

Semantic Precision

Semantic analysis is another foundational principle in comparative terminology, involving the study of polysemy (multiple meanings), synonymy (similar meanings), and contextual variability across languages. Even when two terms appear lexically aligned, they may differ in:

Connotation: underlying emotional or cultural associations,

Domain of use: legal, academic, clinical, etc.,

Register or formality level.

For example, the term legal aid in English typically refers to state-funded legal services for disadvantaged citizens. In contrast, its Uzbek equivalent huquqiy yordam can also refer more broadly to any kind of legal assistance, including private consultation. Though semantically parallel, the institutional and pragmatic implications differ significantly due to legal system disparities.

Ensuring semantic precision involves:

Consulting context-specific corpora and legal/medical texts,
Identifying false cognates or partial synonyms,
Providing explanatory glosses or disambiguation notes when necessary.

Functional and Discursive Use

Terminological comparison must go beyond dictionary entries and explore how terms function in real communicative settings—legal documents, patient reports, policy papers, academic publications, and media discourse. This discursive approach reveals:

Register variation (formal/informal),
Medium sensitivity (written vs. spoken),
Audience-oriented adaptation (expert-to-expert vs. expert-to-layperson).

For instance, a term like acute respiratory syndrome may appear in clinical records, while its simplified equivalent *keskin nafas yetishmovchiligi* might be used in public health announcements in Uzbek.

Functional equivalence demands that terminologists:

Map usage patterns in both source and target languages,
Assess collocational norms (which words commonly co-occur),

Determine whether the term carries pragmatic softening or intensification in different contexts.

Cultural and Systemic Asymmetry

Some terms are deeply embedded in a language's legal, medical, or educational systems, making direct equivalence impossible. This phenomenon is known as system-bound or culturally embedded terminology. For example:

General Practitioner (GP) in the UK refers to a primary care doctor within the National Health Service, with specific training and gatekeeping functions.

In Uzbekistan, there is no identical role or title, though equivalents like *oilaviy shifokor* or *uchastka vrachi* may be used in context.

In such cases, translators and terminologists must:

Use descriptive phrases rather than one-word terms,
Propose neologisms or hybrid constructions where appropriate,

Clarify cultural or institutional distinctions through footnotes or annotations.

Systemic asymmetry also arises in educational degrees, administrative terms, and healthcare classifications.

Standardization and Harmonization

The ultimate objective of comparative terminology is to promote interlingual harmonization—the alignment of terms across languages to facilitate international cooperation, especially in regulated domains such as medicine, law, and science.

Key international organizations, such as:

ISO (International Organization for Standardization),

WHO (World Health Organization),

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization),

play a crucial role in developing multilingual terminological databases and glossaries. Standardization initiatives ensure:

Terminological consistency across countries and disciplines,

Terminology interoperability in digital health records, international treaties, and multilingual education,

Accessibility and accuracy for translators, researchers, and policy-makers.

Comparative terminology studies, therefore, provide the theoretical and empirical foundation for building cross-linguistic terminological infrastructures—an essential component of global knowledge management.

Methodological Approaches

Effective comparative terminology analysis requires the application of interdisciplinary methods that blend linguistic, cultural, and domain-specific approaches. The following methodologies are commonly employed in the field of comparative terminology studies:

Corpus Linguistics

Corpus linguistics involves the systematic extraction of terms and their contextual usage from domain-specific corpora in both source and target languages.

These corpora can include:

Medical texts (e.g., research articles, clinical guidelines),

Legal documents (e.g., constitutions, international treaties),
Technical manuals (e.g., engineering specifications),
Educational resources (e.g., textbooks, pedagogical materials).

By analyzing large corpora, terminologists can identify how terms are used across different contexts and understand their frequency, variation, and connotations in both languages.

Another important approach is the comparison of dictionary entries and expert definitions. This method involves:

Analyzing monolingual dictionaries to see how terms are defined in both languages,

Comparing bilingual dictionaries to examine how terms are translated and the nuances of those translations,

Engaging with specialist literature (e.g., medical, legal, or technological references) to understand how experts in the field define and use terms.

This analysis helps identify semantic shifts, gaps in meaning, and discrepancies in conceptualization across languages.

Engaging with subject specialists—such as medical professionals, legal experts, or engineers—is critical for validating terminological equivalence. Specialists bring pragmatic knowledge of how terms are used in real-world contexts and can help ensure that the term in the target language accurately reflects the conceptual, functional, and cultural aspects of the original term. This consultation also helps identify potential misunderstandings or untranslated nuances that may arise when terms are directly translated without attention to their field-specific application.

Contrastive translation involves examining the shifts, adaptations, and losses that occur when terms are translated between languages. This method looks at:

Lexical equivalence (whether there is a one-to-one translation),

Syntactic adjustments (how sentence structure affects term use),

Pragmatic shifts (how the translation fits the social or institutional context of the target language),

Cultural implications (how the concept behind the term is understood differently across cultures).

The aim is to document and analyze the linguistic and cultural adaptations that occur when terms are transferred between languages.

Case Study: Medical Terminology (English–Uzbek)

Term: Diabetes mellitus

English: The term diabetes mellitus originates from Latin. Diabetes comes from the Greek word meaning "to pass through" (due to the frequent urination associated with the condition), and mellitus is Latin for "honeyed" or "sweet" (describing the sweet taste of urine due to high glucose content). The term is globally used and widely recognized in medical practice.

Uzbek: In Uzbek, the term used is qandli diabet, which is a semi-calque of the Russian term сахарный диабет (saxarny diabet). While diabet is a direct transliteration of the word, qandli translates to "sugary" or "sweet", reflecting the condition's association with high blood sugar levels.

Analysis:

Structural Equivalence: There is clear structural equivalence between the two terms. While the English term is a compound formed from Latin roots, the Uzbek term uses an analytical phrase. Both structures convey the same medical concept, though the form differs.

Semantic Alignment: The semantic alignment is strong. Both terms accurately describe the same medical condition, focusing on the issue of elevated blood sugar levels. However, while the English term is more rooted in classical medical language, the Uzbek version employs more locally understandable language, reflecting the local conceptualization of the disease.

Functional Usage: In terms of functional usage, there is a difference in register. The English term diabetes mellitus is commonly used in clinical settings, medical publications, and formal medical discourse. On the other hand, qandli diabet is more commonly used in everyday language and in general medical discussions in

Uzbekistan, making it more accessible to the general public but less formal in its usage within technical or specialized medical contexts.

Comparative terminology is essential in bridging linguistic and conceptual gaps between languages. The principles of conceptual equivalence, structural analysis, semantic precision, and cultural awareness form the backbone of terminological comparison. By applying these principles, researchers and practitioners can ensure that specialized terms retain their intended meaning across languages, thereby enhancing international communication, translation quality, and knowledge accessibility.

REFERENCES

1. Cabré, M. T. *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam: John Benjamins, 1999.
2. Sager, J. C. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam: John Benjamins, 1990.
3. ISO 704. *Terminology work — Principles and methods*. International Organization for Standardization, 2009.
4. Picht, H., & Draskau, J. *Terminology: An Introduction*. Guildford: University of Surrey, 1985.
5. Temmerman, R. *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach*. Amsterdam: John Benjamins, 2000.
6. Faber, P. (Ed.). *Theory and Applications of Ontology in Terminology*. Dordrecht: Springer, 2012.
7. Ahmad, K. (Ed.). *Terminology in Everyday Life*. Amsterdam: John Benjamins, 2007.
8. Mahmudov, N. *Zamonaviy o‘zbek adabiy tili*. Toshkent: Fan nashriyoti, 2005.
9. Xaitov, A. *O‘zbek tilining ilmiy uslubi*. Toshkent: Fan, 1990.
10. Dorofeeva, N.N. *Lingvistika i meditsina: Vzaimosvyaz’ terminov i praktik*. Moskva: Flinta, 2020.
11. Nizomova, M.B. *Tibbiy terminlarning madaniyatlararo tarjimadagi sotsiolingvistik moslashuvi*. Qarshi DU Ilmiy maqolalar to‘plami, 2-son, 110–117, 2023.
12. Kudashev, M. & Alimova, M. *Tarjimashunoslikka kirish*. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2016.
13. Aghbar, A. A. *Lexical borrowing in medical English: An analysis of neologisms*. *English for Specific Purposes Journal*, 9(1), 23–41, 1990.

14. Pearson, J. Terms in Context. Amsterdam: John Benjamins, 1998.
15. Bowker, L. & Hawkins, S. Computational Approaches to Terminology. Amsterdam: John Benjamins, 2006.

KOREYS VA O‘ZBEK TILLARIDA INKOR SHAKLLARI: O‘XSHASHLIKLAR VA FARQLAR

Panjiyeva Shaxodat Olimjonovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya. Inkori shakllari har bir tilning sintaktik va semantik tizimida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolada koreys va o‘zbek tillaridagi inkori shakllari tadqiq etiladi. Koreys tilidagi “안” (an), “못” (mot), “-지 않다” (-ji anta) va o‘zbek tilidagi “emas”, “yo‘q”, “-ma” kabi inkori shakllari qiyosiy tahlil qilinadi. O‘xshashliklar orasida so‘z oldidan va so‘z oxiridan keladigan inkori shakllari mavjudligi, farqlar orasida esa grammatik moslashuv va turli inkori darajalarining mavjudligi ajratib ko‘rsatiladi. Tadqiqot natijalari koreys va o‘zbek tillari o‘rtasidagi lingvistik farqlarni tushunishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: inkori shakllari, qiyosiy tilshunoslik, koreys va o‘zbek tillari, grammatik struktura, negatsiya tizimi.

KIRISH

Tilning har qanday tizimi inkori qilish imkoniyatini ta‘minlamasa, u to‘liq bo‘la olmaydi. Biror harakatni rad etish, mavjud emasligini bildirish yoki biror narsa bizga tegishli emasligini ifodalash har bir tilda muhim o‘rin tutadi. Koreys va o‘zbek tillari turli til oilalariga mansub bo‘lsa-da, ularda inkori shakllarining umumiy va farqli jihatlari mavjud. Ushbu maqolada ushbu ikki tilning inkori qilish tizimi qanday ishlashini ko‘rib chiqamiz va ularning o‘zaro bog‘liqlik jihatlari ochib beramiz.

TADQIQOT MAQSADI

1. Koreys va o‘zbek tillarida inkori shakllarining grammatik tuzilishini o‘rganish.
2. Ularning o‘xshash va farqli jihatlari tahlil qilish.
3. Inkori shakllarining nutqdagi qo‘llanilishini ko‘rsatish.

METODOLOGIYA

Ushbu maqolada qiyosiy-lingvistik tahlil usuli qo‘llanildi. Koreys va o‘zbek tillarida inkor shakllari misollar yordamida tahlil qilindi. Grammatik tuzilmalarga asoslangan holda ularning morfologik va sintaktik o‘xshashliklari hamda farqlari aniqlab berildi.

NATIJALAR VA TAHLIL

1. Koreys tilida inkor shakllari

Koreys tilida inkor quyidagi asosiy usullar bilan ifodalanadi:

a) 안 (an) + fe‘l – “emas” ma’nosini anglatadi va oddiy inkorni ifodalaydi. Har doim fe‘l yoki sifat oldidan keladi: 나는 가지 않아요. (Na-neun gaji anayo.) → “Men bormayman.”

b) 못 (mot) + fe‘l – “qila olmayman” yoki imkoniyatsizlik bildiradi va fe‘l oldidan ishlatiladi: 나는 가지 못해요. (Na-neun gaji mothaeyo.) → “Men bora olmayman.”

c) -지 않다 (-ji anta) – rasmiy inkor shakli va oddiy inkorni ifodalaydi: 나는 행복하지 않아요. (Na-neun haengbokhaji anayo.) → “Men baxtli emasman.”

d) 아니다" (anida) – identifikatsiya inkor fe‘li bo‘lib, otlar yoki otga oid so‘zlar bilan ishlatilib, kim yoki nima emasligini bildiradi: 나는 학생이 아니다. (Na-neun haksangni anida.) – “Men talaba emasman.”

e) "없다" (eopda) – mavjudlik va egalik inkori fe‘li bo‘lib, otlar oldidan ishlatilmaydi, balki otlardan keyin keladi. U mavjudlik yoki egalik yo‘qligini bildiradi va ot yoki ot so‘z turkumiga oid so‘zlar bilan qo‘llaniladi: 시간이 없습니다. (Sigani eopseumnida.) – “Vaqtim yo‘q.”

2. O‘zbek tilida inkor shakllari

O‘zbek tilida inkor shakllari quyidagicha namoyon bo‘ladi:

a)“-ma” fe’lga qo‘shilishi – inkor bildiradi:

Men bormayman.

b)“emas” – sifat va otlardan keyin keladi:

U yaxshi emas.

c)“yo‘q” – inkor qilish yoki rad etishda ishlatiladi:

Yo‘q, men u yerga bormayman.

3. O‘xshashliklar

1.Har ikkala tilda ham inkor shakllari fe’l oldidan yoki orqasidan kelishi mumkin.

2.Ikki tilda ham rasmiy va norasmiy inkor shakllari mavjud.

3.Inkor ifodalari gapdagi so‘z turkumiga qarab moslashadi.

4. Farqlar

1.Koreys tilida ba’zi inkor shakllari qo‘shimchalar orqali emas, balki mustaqil inkor so‘zlari yordamida ifodalanadi. O‘zbek tilida esa “emas” yoki “yo‘q” kabi so‘zlar orqali rad etish keng tarqalgan.

2.Koreys tilida “못” (mot) inkori qobiliyatsizlikni ifodalasa, o‘zbek tilida bunday aniq farqlanish yo‘q.

3.O‘zbek tilida fe’lning oldiga ham, orqasiga ham inkor shakli qo‘shilishi mumkin, koreys tilida esa aniq tartib mavjud.

MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, koreys va o‘zbek tillari inkor shakllari jihatidan qisman o‘xshash, ammo har biri o‘ziga xos grammatik qoidalar asosida qurilgan. O‘zbek tilida fe’lga “-ma” qo‘shimchasi qo‘shilib inkor qilinsa, koreys tilida “안” yoki “못” yordamida rad etiladi. Bundan tashqari, koreys tilidagi rasmiy inkor shakllari ko‘proq rasmiy nutqda ishlatiladi, o‘zbek tilida esa bu aniq farqlanmagan.

XULOSA

Koreys va o‘zbek tillari inkor shakllari jihatidan qisman o‘xshash bo‘lsa-da, ularning grammatik tuzilishi va qo‘llanilish qoidalari ancha farqlanadi. O‘zbek tilida inkor fe’lga “-ma” qo‘shimchasi qo‘shish orqali ifodalansa, koreys tilida mustaqil inkor so‘zlari (“안”, “못”) yoki fe’l oxiriga keluvchi qo‘shimchalar (“-지 않다”) orqali hosil qilinadi. Muhim farqlardan biri shundaki, koreys tilida inkor turli darajalarga ega bo‘lib, umumiy inkor (“안”) va imkoniyatsizlik inkori (“못”) ajratilgan. O‘zbek tilida esa bunday alohida imkoniyat yo‘qligi inkor vositalari orqali emas, balki gap konteksti orqali ifodalanadi. Sifat va ot inkorida ham ikki til o‘rtasida farqlar mavjud: o‘zbek tilida “emas” ishlatilsa, koreys tilida “-지 않다” yoki boshqa qo‘shimchalar yordamida inkor qilinadi. Ushbu qiyosiy tahlil koreys va o‘zbek tillarining inkor shakllaridagi morfologik va sintaktik farqlarni aniqroq tushunishga yordam beradi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, har ikkala til o‘ziga xos qoidalarga ega bo‘lib, ularning o‘zaro taqqoslanishi tilshunoslik va tarjima ishlari uchun foydali bo‘lishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Abduazizov, A. (2007). O‘zbek tilining grammatikasi. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Kang, Y. (2015). The semantics of negation in Korean: A cross-linguistic perspective. *Journal of East Asian Linguistics*, 24(3), 245-278.
3. Sohn, H. M. (1999). *The Korean Language*. Cambridge University Press.
4. Xudoyberganova, N. (2010). O‘zbek tilshunosligida inkor shakllari va ularning sintaktik xususiyatlari. *O‘zbek tili va adabiyoti*, 2, 38-45.

LANGUAGE AS A MIRROR OF CULTURE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF KOREAN AND UZBEK

Ph.D. LHO Taegeun

Professor, Department of Korean Philology
Kimyo International University in Tashkent (KIUT)

Abstract. This paper explores the correlation between language and culture through a comparative analysis of Korean and Uzbek. Language and culture are

closely interrelated; language both reflects and is shaped by the culture in which it is used. Therefore, understanding a language involves understanding the cultural norms, values, and worldview of its speakers. This study focuses on honorific expressions, kinship terms, metaphorical expressions, and idiomatic phrases to reveal how these linguistic elements are deeply rooted in culture. By examining how Korean and Uzbek express similar concepts differently, the paper aims to provide insights into the influence of culture on language structure and usage.

Key Words: Metaphorical expressions, Idiomatic phrases, Cultural norms, Honorific expressions, Kinship terms

1. Introduction

It is widely acknowledged that language and culture are closely interrelated. Language serves not only as a tool for communication but also reflects the unique culture, lifestyle, and worldview of a society. In particular, the relationship between language and culture can be clearly observed in the case of the Korean language. Korean features a distinctive system of honorifics and expressions of respect based on age and social hierarchy, which mirrors Confucian values and collectivistic thinking. This is closely tied to Korean culture, which emphasizes consideration for others and harmony within the community. On the other hand, Uzbek also possesses many expressions that reflect traditional values and beliefs, and understanding these cultural characteristics is essential to properly grasping the language.

In this paper, I aim to explore the mutual relationship between language and culture through a comparative analysis of Korean and Uzbek. By examining specific examples from daily life, I will investigate how culture is embedded in language and how language conveys cultural values. This approach seeks to go beyond simple linguistic comparison and delve into a more in-depth cultural and anthropological understanding. Ultimately, I intend to propose implications for language education and intercultural communication.

2. Literature Review

Previous studies have often viewed language and culture as separate entities. However, more recent research suggests that language and culture are deeply interconnected and influence each other. For example, Kramsch (1998) stated that

language acts as a symbol of cultural identity and simultaneously as a medium for transmitting culture. Sapir and Whorf also emphasized the influence of language on cognition and worldview through the "linguistic relativity hypothesis."

In the context of Korean, studies have focused on the unique features of the honorific system and the cultural meanings of indirect speech. Choi (2006) analyzed how Korean speakers express politeness in everyday interactions, revealing the cultural value placed on consideration and respect. Research on Uzbek has been relatively limited, but some scholars have examined how Islamic values and nomadic traditions are reflected in the language. Karimov (2015) noted that Uzbek incorporates many idioms and metaphors rooted in traditional customs, especially those associated with hospitality and religious expressions.

These studies provide important theoretical foundations for understanding the relationship between language and culture. However, comparative research between Korean and Uzbek remains scarce. This paper aims to address this gap and present a more integrated cultural perspective.

3. Analysis: Comparison of Korean and Uzbek

3.1. Expressions of Politeness and Honorifics

Korean has a highly developed system of honorifics. Forms vary based on the listener's age, social status, and relationship to the speaker. For instance, verbs such as "드시다" (to eat – honorific) and "주무시다" (to sleep – honorific) are used when referring to elders or superiors. Additionally, sentence endings like "~습니다" and "~세요" are used to show respect, and choosing the appropriate level of speech is a key component of social etiquette. This is deeply rooted in Confucian values, which emphasize social hierarchy and respect for elders.

Uzbek, by contrast, lacks a highly elaborate honorific system like Korean. While respectful forms such as "siz" (formal 'you') are used, and honorific suffixes like "-xon" or "-aka/-opa" are added to names, the grammatical structure does not change significantly depending on the listener. However, showing respect is still

important in Uzbek culture, and polite expressions are often employed. For example, before entering someone's home, it is customary to say "Salom alekum" (Peace be upon you), a phrase with religious overtones.

Thus, while Korean uses detailed linguistic tools to express politeness, Uzbek demonstrates respect through cultural etiquette and context-sensitive language.

3.2. Kinship Terms and Social Relationships

Korean has an extensive kinship term system. Beyond immediate family, terms like "삼촌" (uncle), "이모" (aunt – maternal), and "고모" (aunt – paternal) are distinguished, and separate terms exist depending on whether a sibling is older or younger. This reflects the strong importance placed on family hierarchy and roles.

Uzbek also uses various kinship terms, but the distinctions are not as detailed as in Korean. For example, "aka" is used for an older brother, "opa" for an older sister, and "ota" for father. However, as in Korean, even non-relatives may be referred to using kinship terms to express familiarity or respect, such as calling an older man "aka."

Thus, both languages utilize kinship terms to reinforce social closeness and relationships, though the level of specificity in Korean is higher.

3.3. Indirectness and Directness in Speech

Korean favors indirect and nuanced expressions. Requests are often softened using negative forms or rhetorical questions, such as "혹시 시간 안 되세요?" (By any chance, are you unavailable?) instead of a direct "시간 돼요?" (Are you available?). This reflects the Korean cultural tendency to avoid direct confrontation and maintain harmony.

Uzbek speech, while generally polite, tends to be more direct. A question like "Vaxtingiz bormi?" (Do you have time?) is commonly used. However, expressions of indirectness also appear in formal settings or when addressing elders. Therefore, both languages reflect different levels of directness depending on the social context.

4. Conclusion and Implications

This study explored the correlation between language and culture with a focus on Korean and Uzbek. The findings reaffirm that language is not merely a means of communication but a cultural product that embodies the values, historical experiences, and lifestyles of each society.

Korean, in particular, reflects its Confucian, agricultural, and collectivistic heritage through its elaborate honorifics, indirect expressions, and kinship terminology. Uzbek, shaped by nomadic traditions, Islamic culture, and the Soviet era, presents a language that is relatively concise, community-centered, and rich in religious values.

While both languages emphasize consideration for others, the ways in which this is expressed vary. Korean speakers often use indirect, soft-spoken language due to cultural norms around conflict avoidance and face-saving. Uzbek speakers may use more straightforward expressions, yet still uphold religious etiquette and communal harmony.

These differences are rooted not just in linguistic structures but in the underlying cultural values and worldviews they reflect. Therefore, in language education and cross-cultural exchange, it is essential to go beyond grammar and vocabulary and incorporate the cultural contexts in which these languages are embedded.

The implications are as follows:

The Need for Cultural Understanding in Language Education
For learners of Korean or Uzbek as foreign languages, it is crucial to adopt an integrated approach that includes cultural awareness. For instance, understanding Korean honorifics as cultural phenomena rather than mere grammar can enhance both linguistic competence and intercultural sensitivity.

Enhancing International Communication and Understanding
In an increasingly globalized world, cultural literacy is vital for effective communication. Understanding and respecting different cultural backgrounds can reduce misunderstandings and foster better dialogue. For example, recognizing the

cultural intent behind Uzbek directness can prevent misinterpretations by Korean speakers, and vice versa.

Implications for Language Policy and Cultural Preservation
In the case of Uzbek, which has undergone linguistic and identity shifts during the Soviet era, efforts to preserve traditional values, religious expressions, and native language customs are essential. This supports not only language retention but also the reinforcement of cultural identity and self-esteem.

Expanding Comparative Cultural Research
While this study focused on Korean and Uzbek, future research can include a wider range of languages and cultures to deepen the theoretical and practical understanding of the interrelationship between language and culture.

In conclusion, language and culture are inseparable, and understanding one enriches the understanding of the other. Learning and teaching a language should involve its cultural context, which serves as the foundation for meaningful intercultural communication.

REFERENCES

1. Halliday, M. A. K. (1978). *Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.
2. Hymes, D. (1974). *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
3. Kim, Y. H. (2011). *A study on honorific expressions in Korean*. Seoul: Language and Culture Press.
(김영희. (2011). 『한국어의 높임 표현 연구』. 서울: 언어문화사.)
4. Lee, K. H. (2007). *Language and culture: Understanding Korean through sociolinguistics*. Seoul: Hanul Publishing.
(이기화. (2007). 『언어와 문화: 사회언어학적 관점에서 본 한국어 이해』. 서울: 한울출판사.)
5. Sapir, E. (1921). *Language: An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace and Company.
6. Whorf, B. L. (1956). *Language, thought, and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf*. (J. B. Carroll, Ed.). Cambridge, MA: MIT Press.

7. Yuldashev, O. (2015). O‘zbek tili madaniyati. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.

INGLIZ, NEMIS VA O‘ZBEK TILLARIDAGI MAQOLLARNI MAVZULASHTIRISH MUAMMOSI

N.E.Sharipova

Katta o‘qituvchi, O‘zDJTU

Annotatsiya. Maqolada ingliz, nemis va o‘zbek tillaridagi maqollarning mavzulashtirish muammosiga asosiy e‘tibor qaratilgan bo‘lib,, tahlil natijalariga ko‘ra ular o‘rtasida o‘xshash va farqli holatlar aniqlandi.

Kalit so‘zlar: paremiologiya, qiyosiy tahlillar, o‘ziga xoslik, fe‘lli iboralar.

Yurtimizda maqollarning chog‘ishtirma-qiyosiy tahlili sohasida juda ko‘plab sezilarli ishlar amalga oshirilmoqda. Maqollarning strukturaviy-semantik o‘zaro tahlili amalga oshirilganda, Xayrullayeva N. N. “Frazeologizmlar va ularning semantik qiyosiy tahlillari” nomli ilmiy maqolasida maqol har doim insonga murojaat qilishini, u insonga yashashni o‘rgatishini, unga biron xatti- harakatni amalga oshirishni buyurishi yoki uni man etishini, maqollarda hayvonot yoki narsa nomi ostida inson tushunilishini qayd etib o‘tgan.[6, 6 154]

Maqollar “mikrotekstar” bo‘lib, ular xuddi leksik birliklar kabi kontekstda reproduksiya qilinmaydi, balki "sitatalar" shaklida beriladi.

Keltirilgan misolimiz frazeologik birlik bo‘lib hisoblanadi va "kimgadir chog‘ (chuqur) qazmoq" deb tarjima qilinadi. Bu ibora quyidagi maqoldan hosil bo‘lgan:
M: Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.

Ushbu maqolning o‘zbek tilidagi muqobili quyidagicha ta’riflanadi:

Birovga chog‘ qazsang, o‘zing yiqilasan.

Maqollar mehnatkash xalqning falsafiy qarashlari bo‘lib, ular hayotning turli jarayonlarida vujudga kelgandir. Xalq maqollari kishilarga o‘git — nasihat berish bilan birga, ularni ogoh bo‘lishga undaydi, kelajakdagi shodlik va mashaqqatlardan xabardor qiladi. Baxtli bo‘lishga ruhlantirish bilan birga, musibatlarga bardosh berishga o‘rgatadi. Maqol kishilarni g‘alabalarga ilhomlantiradi. O‘tkir so‘z maqol

nutq uchun ajoyib libos vazifasini bajarish bilan kishilarni tarbiyalaydi. Maqolsiz xalq bo‘lmaganidek, o‘z nutqida xalq maqollarini ishlatmaydigan kishi ham bo‘lmaydi.

Turli tillarda maqollarni to‘plab, ularni mavzulashtirilgan holda semantik tasniflash borasida shu kungacha salmoqli ishlar amalga oshirilgan. Xususan, o‘zbek xalq maqollari ham bir nechta tilshunos olimlar tomonidan to‘planib, mavzulashtirilgan holda to‘plam shaklida chop ettirilgan. Jumladan, R. Jumaniyozov o‘zining paremiologik to‘plamida o‘zbek xalq maqollarini 22 ta mavzuga, A. Xolmuhamedov esa 56 ta mavzuga ajratdi. Hozirgi kunda o‘zida miqdor jihatdan eng ko‘p maqollarni jamlagan T. Mirzayev, A. Musoqulov va B. Sarimsoqov tomonidan hammualliflikda yaratilgan paremiologik to‘plamda 8000 dan ortiq maqollar 70 ta mavzuga ajratilgan. Shu bois uni o‘rganmasdan birorta dunyo jamiyatini tushunishning ma’nosi yo‘q. “Nutqda muqobillik tamoyiliga ko‘ra ko‘p ma’noda qo‘llanila oladigan qisqa, nutqda mustahkam o‘rnashgan, ritmik tashkillashgan obrazli nutqqa maqol deyiladi. Mazkur ta’rifda ko‘rsatib o‘tilgan belgi va alomatlar – qisqalik, turg‘unlik, ritm, ko‘p ma’nodlilik va b. Ilk maqollar qadim zamonlarda paydo bo‘lgan. “Maqollarning paydo bo‘lish sinoatlari ularning mazmunida yashiringan. Maqollarni ham, matallarni ham G. L. Permyakov (bosma qolip so‘zlar) nazariyasi doirasida ko‘rib chiqadi.

2022 yilda Samarqand shahrida o‘tkazilgan “Insoniyat ruhiy madaniyat olami, til adabiyot va san’at” nomli ilmiy – amaliy konferensiyada bir guruh yosh filolog olimlar til milliy dunyoqarashni aks ettirishning yorqin vositasi ekanligini bir necha marotaba qayd etganlar .

Paremiologik birliklarga maqol, matal, aforizm va ibratli so‘zlar kirib, ular millatning ko‘p asrlik milliy-madaniy an’analari, axloqiy mezonlari va pand-nasihatlarini ixcham ko‘rinishda ifodalaydi.

Xalq ijodiyotini o‘rganish, tadqiq qilish, bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etmoqda. «Jahonda xalq poeziyasi g‘ayratli, tiyrak, jo‘shqin, hayot kechiruvchi, sofdil, e’tiborli, oliyjanob xalqlardagina kamol topadi» deydi J.T.Chernishevskiy.[4, 231] Xalq hayoti tajribasidan kelib chiqadigan xulosalarning badiiy ifodasi bo‘lmish

maqollar, garchi bir-ikki jumlati yoki misrali bo‘lsa-da, ularning har biriga, Maksim Gorkiy ta‘biri bilan aytganda, “butun-butun kitoblarga tatiydigan fikr va tuyg‘u jo qilingan”.

Tadqiqotimiz mavzusiga oid internet saytlaridan olingan ma‘lumotlarga ko‘ra, xalqimiz sherni — mard, dovyurak botirlarga; tuyani — el-yurt og‘alariga, buzruklarga, shuningdek, kuchli, chidamli, sabot — matonatli, ba‘zi hollarda esa takabbur kishilarga; eshak va ho‘kizni — befahm, befarosat dangasalarga; qo‘yni yuvosh, muloyim tabiatli kishilarga, mazlumkorga; qaldirg‘ochlar qanoti esa qizlarning qoshlariga nisbatan o‘xshatiladi.

Maqollar tabiat va inson birligining azaliyligini, abadiyligini namoyon etadi. Xursandchiligimizni «Boshim osmonga yetdi» tarzida ifodalasak, xafa odamni ko‘rib," qovog‘idan qor yog‘adi", deya yana tabiat bag‘ridan ifoda qidiramiz. Shuningdek, «Qo‘y og‘zidan cho‘p olmagan» «Musichaday beozor», «Chumoliday mehnatkash» kabi iboralar hayvonot dunyosi bilan inson o‘rtasidagi bog‘liqlikni eslatib turadi.

Demak, tabiat, inson, jismlar, o‘simliklar, hayvonlar hamma-hammasi bir-biriga uzviy bog‘liq, hatto ular bir-birisiz yashay olmaydilar, mehnat qila olmaydilar. Bunday tushunchalar o‘quvchilar ongiga singdirib borilsa, yosh avlod kelajak avlodga tabiatni, borliqni asrab — avaylab yetkazishga harakat qiladi.

Maqollarning tematik guruhlarda tasnif etilishiga to‘xtalar ekanmiz, ushbu jadvalda aks ettirilgan tasnif 2013-yil 16-oktabrda nashr etilgan “O‘zbek xalq maqollari” to‘plamida tavsiya etilgan ma‘naviy guruhlar asosida amalga oshirilgan :

T/r	GURUH NOMI	Miqdori(%)
1.	Yaxshi- yomon	40
2.	Aql-ahmoqlik	10
3.	Mehnat – yalqovlik	10
4.	Baxt- qayg‘u	10
5.	Do‘stlik-dushmanlik	15

6.	Ishonch-ishonchsizlik	5
7.	Sevgi – nafrat	10

Bundan tashqari, tarjimon Davronbek Tojialiyev tomonidan tarjima qilingan hamda zyouz.com saytida taqdim etilgan “Ingliz xalq maqollari” (3.11.2013) va “Nemis xalq maqollari” to‘plamlaridan asoslangan holda tadqiqotimizda maqol va matallarni semantik strukturada quyidagi guruhlarda qiyoslab o‘rganildi:

Somatik(Inson tana a‘zolari ishtirok etgan) maqollar:

Neck or nothing.

Alles oder Nichts.

Yo bor bo‘l – yo yo‘q bo‘l

Yo bud – yo nobud.

Bu maqolda faqat ingliz tilidagi varianti somatik (neck) maqollar guruhiga mansub bo‘lib, boshqa tillarda umumiy ma’no boshqa vositalar bilan ifodalangan.

One hand washes the other.

Ein Hand wäscht die andere

Qo‘lni qo‘l yuvar.

Bu maqolda esa qiyosiy tahlil olib borilayotgan barcha tillarda somatik holatni ko‘rish mumkin.

A sound mind in a sound body.

Ein gesunder Geist in einem gesundern Körper.

Sog‘ tanda – sog‘lom aql.

Lies have short legs.

Lügen kurze Beine.

Yolg‘onning umri qisqa.

Zoonomik maqollar:

All are not saint that go to the church.

Ein Affe bleibt ein Affe,

Werd’er König oder Pfaffe.

Eshak makkaga borgani bilan halol bo‘lmas.

Ushbu maqolda umumiy ma’no qiyoslanayotgan uchta tillarda uch xil yondashuv bilan ifodalanadi. Ingliz tilidagi maqolda hayvonlardan farqli ravishda avliyo – cherkov (shu millat mentalitetidan kelib chiqqan holda) semantik birliklari bilan ifodalansa, nemis va o‘zbek tilidagi maqollarni esa zoonomik maqollar guruhiga kiritish mumkin. Biroq, bu ikki xalqning milliy madaniyati tafovutini maqollarida qo‘llanilgan hayvonlar obrazida ko‘rish mumkin, ya’ni ahmoqlik obrazi nemis xalqida maymun obrazida ifodalansa, eshak esa shu ma’noda o‘zbek xalqi uchun xosdir.

You teach a fish swim.

Lehre nicht die Fische schwimmen.

Baliqni suzishga o‘rgatma,

Qushni uchishga.

Numerologik maqollar:

A sound mind in a sound body.

Ein gesunder Geist in einem gesunden Körper.

Sog‘ tanda – sog‘lom aql.

Ingliz maqollarida son kategoriyasi asosan noaniq artikl bilan ifodalanadi.

One swallow doesn’t make spring.

Eine Schwalbe macht keinen Frühling.

Bir qaldirg‘och bilan bahor,

Bir qarg‘a bilan qish kelmaydi.

Floraga oid maqollar:

The tree can be recognized by its fruits.

Den Baum erkennt man an den Früchten.

Daraxt mevasidan, odam so‘zidan bilinur.

Kasbga oid maqollar:

Time cures all things.

Die Zeit ist der beste Arzt.

Hamma narsaning da’vosi vaqt.

Ushbu oxirgi ikki guruh maqollarida tillar orasida so‘z tanlovida o‘xshashlik va farqlarni ham ko‘rish mumkin bo‘ladi. Xolmurodova G. S. ““Qarindoshlik ” haqidagi maqollarning kognitiv tahlili” ilmiy maqolasida ham keltirilgan misollarga ko‘ra bir tilda ma’no flora yoki biror kasb bilan ifodalansa, boshqasida bu holat umuman boshqa semantik birlikda o‘z ifodasini topishi mumkin.[5,b 453]

Toponimlar ishtirok etgan maqollar:

Rome was not built in a day.

Rom ward nicht in einem Tage gebaut.

Har qanday buyuk minora ham pastdan qad ko‘taradi.

Ingliz, nemis va o‘zbek tillarida ko‘p sintaktik, semantic hamda tematik jihatdan tahlil qilinganda, mutanosiblik ingliz va nemis tillarida o‘zbek tilidagi maqollardan ko‘ra ko‘proq uchrashi mumkin:

A new broom sweeps clean.

Neue Besen kehren gut.

Yangi supurgi toza supurar.

Ayrim maqollarda takror so‘zlar ishlatilganida, ulardan birining ishlatilmasligi maqol mazmuniga ta’sir qilmaganligini uch tillarda ham kuzatish mumkin:

Tastes differ.

Über den Geschmack läßt sich nicht straiten.

Har kimning o‘z didi bor,

Har gulning o‘z hidi.

Ingliz, nemis va o‘zbek tillarida maqollar bir biriga o‘xshash turli mavzularga guruhlangan bo‘lib, ularning ifodalanishi tillar orasida faqat sintaktik jihatdan tafovutda ko‘rinishi mumkin. Uch tildagi maqollarni o‘zaro umumlashtirgan mavzular asosan yaxshilik va yomonlik, mehnatsevarlik va vaqt qadri, do‘stlik, vatanparvarlik kabi dolzarb umuminsoniy mavzular hisoblanishi tadqiqot davomida aniqlandi. Mavzular o‘rtasidagi tafovut esa asosan maqollar tarkibidagi so‘zlar tanlovi, sintaktik hamda semantik jihatdan farqda kuzatildi. Mavzu guruhlarini bilish nafaqat tilshunos olimlarga, balki maqollar qiyosiy tarjimasini bilan shug‘ullanadigan

mutaxassislar - tarjimonlarga ham maqollarning ekvivalentlarini, shuningdek ularning sinonimlarini tanlashda yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva N. E. [A.”Ingliz va o‘zbek xalq maqollaridagi graduonimik munosabatlarning lingvopragmatik xususiyatlari”-2019](#)
2. Axmeova U. K. “Ingliz va o‘zbek maqollarining lingvokulturologik-semantik xususiyatlari”dis. Urganch 2014
3. Baxronova D.K. Antropozoomorfizmlarning lingvokulturologik xususiyatlari. Monografiya. – Toshkent, 2018. – 155 b.
4. Chernishevskiy J.T. «Современнике» 1863 стр 231
5. Xolmurodova G. S. ““Qarindoshlik ” haqidagi maqollarning kognitiv tahlili” Вестник магистратуры 2021
6. Xayrullayeva N. N. “Frazeologizmlar va ularning semantik qiyosiy tahlillari” Интернаука 2017

MADANIYATLARARO KOMMUNIKATSIYADA SPORT LEKSIKASINING ROLI

Barotov Javoxir Ravshan o‘g‘li

Termiz davlat universiteti, magistranti

Email: javohirbaratov@mail.ru

DSc, dotsent Z. Narmuratov

Annotatsiya. Ushbu maqolada madaniyatlararo kommunikatsiyada sport leksikasining tutgan o‘rni va uning tilshunoslikdagi lingvomadaniy ahamiyati tahlil qilinadi. Sport tili nafaqat jismoniy faoliyat doirasida, balki xalqlar o‘rtasidagi madaniy muloqot vositasi sifatida ham qaralmoqda. Xususan, sport terminlari milliy tafakkur, qadriyatlar va an‘analarni ifodalovchi semantik birliklar sifatida o‘zaro tushunish va madaniyatlararo anglashuvda muhim rol o‘ynaydi. Maqolada o‘zbek sport leksikasining (masalan, kurash, polvon, uloq-ko‘pkari) madaniy yuki, ularning ingliz tiliga tarjima jarayonidagi muammolari ham yoritiladi.

Kalit so‘zlar: madaniyatlararo kommunikatsiya, sport leksikasi, lingvomadaniyat, tarjima, o‘zbek sport terminlari, sport metaforalari, madaniy tafakkur, global tilshunoslik.

Bugungi globallashtirish jarayonida madaniyatlararo kommunikatsiya tobora muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. Turli millat va madaniyat vakillari o‘rtasidagi

samarali muloqotni ta'minlashda umumiy tushunarli kod – til, xususan, leksik birliklarning roli beqiyosdir. Ayniqsa, sport sohasi til va madaniyatlararo aloqalar chorrahasida joylashgan, keng ommaga tushunarli, dinamik va emotsional boy leksik qatlamni tashkil etadi. Sport leksikasi nafaqat tilshunoslik nuqtai nazaridan, balki ijtimoiy-madaniy kontekstda ham muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada sport leksikasining madaniyatlararo kommunikatsiyadagi o'rni, uning universal va milliy xususiyatlari hamda turli madaniy kontekstlarda qanday tarzda qabul qilinishi tahlil etiladi.

Sport leksikasi – bu sportga oid so'z va iboralar majmuasi bo'lib, u muayyan sport turlari, musobaqalar, jismoniy mashg'ulotlar hamda sport bilan bog'liq faoliyatni ifodalashda qo'llaniladi. Ushbu leksik qatlam turli tillarda o'ziga xos shaklda namoyon bo'lib, asosan, umumiy sport terminlari, ma'lum bir sport turiga xos atamalar, musobaqa va bahslarga oid tushunchalar hamda jismoniy tarbiya bilan bog'liq lug'at boyligini o'z ichiga oladi. Ingliz tilidagi sport leksikasi jahon bo'ylab keng qo'llaniladigan xalqaro leksika hisoblanadi. Olimpiada sport turlarining ko'pchiligi ingliz tilidan tarqalgan yoki uning ta'sirida global terminologiyaga aylangan. Masalan, "track and field" (atletika), "swimming" (suzish), "gymnastics" (gimnastika) kabi atamalar turli tillarga asosan bir xil ma'noda kirib kelgan. O'zbek tilidagi sport leksikasi esa asosan kirilgan xalqaro atamalarni o'zlashtirish orqali shakllangan. Ayniqsa, zamonaviy sport terminlari ingliz va rus tillaridan kirib kelib, o'ziga xos o'zbeklashtirilgan ko'rinishlarini olgan. Masalan, "chempionat", "olimpiada", "medallar" kabi atamalar sport sohasida keng qo'llaniladi. Ammo ayrim sport turlari o'zbek tiliga to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilinmay, shu tillardagi mavjud atamalar asosida qo'llaniladi. Masalan, "volleyball" — voleybol, "basketball" — basketbol kabi so'zlar o'zbek tilida ham shunday aytiladi.[1]

Sport leksikasining madaniyatlararo kommunikatsiyadagi ahamiyatiga to'xtaladigan bo'lsak, Sport — bu nafaqat jismoniy faollik yoki raqobat, balki global muloqotning samarali vositasidir. Har qanday sport musobaqasida, ayniqsa xalqaro arenalarda, ishtirokchilarning til va madaniyat jihatidan farqli bo'lishiga qaramay, sport tili ularni bog'lovchi umumiy ko'priikka aylanadi. Sport leksikasi bu

kontekstda yagona kommunikativ platformani yaratadi. Masalan, “goal”, “penalty”, “match”, “score” kabi terminlar deyarli barcha tillarda o‘xshash shaklda ishlatiladi. Bu so‘zlar madaniy chegaralardan mustasno bo‘lib, sportchilar va tomoshabinlar o‘rtasidagi anglashuvni yengillashtiradi. Sport tilining madaniyatlararo ahamiyati, shuningdek, ommaviy axborot vositalarida, reklamalarda va ijtimoiy tarmoqlarda ham yaqqol ko‘rinadi. Sport atamalarining tushunarli va emotsional kuchga ega bo‘lishi ularni global darajadagi kommunikatsion vositaga aylantiradi.[2]

Til o‘rganishda mavzuning konteksti va o‘quvchiga yaqinligi muhim ahamiyat kasb etadi. Sport mavzusi talabalar va o‘rganuvchilar uchun doimo qiziq va motivatsion yo‘nalish bo‘lib kelgan. Sport leksikasi orqali o‘rganuvchilar nafaqat yangi so‘zlarni, balki madaniy tafakkurni, xalqaro sport axborotlarini ham o‘zlashtiradi. Masalan, ingliz tilida futbol yoki basketbol bo‘yicha maqolalarni o‘qish, videolarni ko‘rish orqali lug‘at boyligi bilan birga talaffuz, grammatik struktura va madaniyatlararo elementlar ham o‘zlashtiriladi. Bundan tashqari, sport matnlari ko‘pincha zamonaviy, jonli va emotsional uslubda yozilgani sababli, til o‘rganish jarayonini jonlantiradi va interaktiv qiladi. Bu esa interkultural kompetensiyani shakllantirishda samarali vosita bo‘ladi.[3,4,5]

Sport terminlarini tarjima qilishda lingvistik moslikdan tashqari, madaniy moslik ham muhim hisoblanadi. Ba’zi atamalar bir madaniyatda ijobiy yoki oddiy ma’noda ishlatilsa, boshqa madaniyatda u tushunarsiz yoki salbiy tusga ega bo‘lishi mumkin. Shuning uchun tarjimonlar sport kontekstida terminlar va frazalarning mazmunini chuqur tushunishi, ularning funksional va madaniy yuklamasini hisobga olgan holda tarjima qilishi zarur. Xalqaro sport musobaqalarida tarjima xatoliklari ko‘pincha noto‘g‘ri tushunish yoki madaniy mojarolarga sabab bo‘lgan holatlar kuzatilgan. Bu esa sport leksikasining nafaqat til, balki madaniyatlararo kompetensiyadagi rolini ham ko‘rsatadi.[6,7]

Sport tadbirlari, ayniqsa universitetlar, maktablar yoki xalqaro tashkilotlar doirasida o‘tkaziladigan musobaqalar, turli millat vakillari o‘rtasida integratsiyani kuchaytiradi. Bunday tadbirlarda ishtirok etayotganlar sport orqali bir-birining madaniyatini o‘rganadi, umumiy til va qadriyatlar atrofida birlashadi. Sport

terminlari esa bu muloqotda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Sport bu ma’noda global til sifatida ko‘riladi — u madaniy farqlarni yo‘q qilishga yordam beradi.[8,9]

O‘zbek sport leksikasining madaniyatlararo kommunikatsiyadagi o‘rni haqida so‘z yuritadigan bo‘lsak. O‘zbek tilida shakllangan sport terminlari nafaqat sportchilar o‘rtasida, balki xalqaro miqyosda O‘zbekiston madaniyatini tanituvchi muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, milliy sport turlari va ularga oid terminologiya xorijiytlarga o‘ziga xos madaniy tafakkurni yetkazishda yordam beradi.[10]

1-jadval

O‘zbekcha atama	Mazmuni/ Madaniy yuki	Inglizcha tarjimasi	Izoh/Kommentariya
Kurash	Milliy sport turi, qadimiy xalq an’anasi	Uzbek wrestling	UNESCO nomoddiy madaniy meros ro‘yxatiga kiritilgan.
Qamchi otish	Ot sporti elementlari bilan bog‘liq qadimiy mashq	Whip throwing	Harbiy sport sifatida rivojlangan, epchillik va aniqlikni talab qiladi.
Polvon / Polvonlik	Kuchli sportchi, ayniqsa kurash ustasi	Strongman / Wrestler	Polvonlik timsoli O‘zbek madaniyatida g‘urur va vatanparvarlik timsoli.
Chavandozlik	Ot ustida yurish san’ati	Horsemanship	Asosan kokpar va uloq kabi o‘yinlarda qo‘llaniladi.
Uloq-ko‘pkari	Jamoaviy ot sporti, an’anaviy musobaqa	Buzkashi (Kokpar)	Markaziy Osiyoga xos sport o‘yini, diplomatlar va sayyohlar e’tiborini tortadi.

O‘zbek sport leksikasi milliy madaniyat va qadriyatlarning til orqali ifodasidir.

Ushbu leksik birliklar tarjima qilinayotganda nafaqat leksik, balki madaniy kontekst ham hisobga olinishi kerak.

Tarjimada ekvivalent topilmaganda transliteratsiya yoki ta’riflovchi tarjima usullaridan foydalaniladi.

Xulosa qilib aytganda, sport leksikasi madaniyatlararo kommunikatsiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida til va madaniyat o’rtasidagi uzviy bog‘liqlikni namoyon etadi. Sport tili orqali xalqaro maydonda nafaqat jismoniy faoliyat, balki xalqning urf-odatları, qadriyatları va madaniy tafakkuri ham targ‘ib qilinadi. Ayniqsa, o‘zbek sport leksikasi — kurash, chavandozlik, uloq-ko‘pkari, polvonlik kabi terminlar orqali o‘zbek xalqining milliy g‘ururi, tarixiy tajribasi va ijtimoiy an‘analari til vositasida ifodalanadi. Ushbu leksik birliklarning boshqa tillarga tarjima qilinishida madaniy konnotatsiyalarni saqlab qolish, ularni to‘g‘ri anglash va yetkazish zarur. Bu esa tarjimonlardan nafaqat lingvistik, balki madaniy kompetensiyani ham talab etadi. Madaniyatlararo muloqotda sport tili orqali xalqlar o’rtasida o‘zaro tushunish, hurmat va hamkorlik mustahkamlanadi. Shu sababli, sport leksikasini lingvomadaniy jihatdan chuqur o‘rganish va tarjima jarayonida ehtiyotkorlik bilan yondashish zamonaviy tilshunoslik va tarjima nazariyasi uchun muhim vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Kenjabayev J.A. Ingliz va o‘zbek tilida olimpiada sport turlariga oid leksikaning umumiy tavsifi /Academic Research in Educational Sciences. Volume 5 | Issue 10 | 2024. – B. 31.
2. Beard, A. (1998). The language of sport. Routledge.
3. Bobyreva, N. N. (2023). Investigating the role of English language tools used in sports communication using linguistic methods and its use in academic dictionaries. *Research in Applied Linguistics*, 14(1), 45–54. https://rals.scu.ac.ir/article_19584.html
4. Garipova, A. N., & Pavitskaya, Z. I. (2024). Communicative approach as an effective means of forming intercultural competence of students majoring in sports. *Science and Sport*, 12(2). <https://sciencesport.ru/en/journals/tom-12-nos2-2024/articles/communicative-approach-effective-means-forming-intercultural>
5. House, J. (2015). Translation as communication across languages and cultures. Routledge.

6. Kramersch, C. (1993). Context and culture in language teaching. Oxford University Press.
7. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors we live by. University of Chicago Press.
8. Maguire, J. (1999). Global sport: Identities, societies, civilizations. Polity Press.
9. Miller, L. (2015). Sports communication as a way to develop critical competencies in the L2 classroom. RELC Journal, 46(2), 193–207. <https://doi.org/10.1177/0033688215572004>
10. Wierzbicka, A. (1997). Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. Oxford University Press.
11. Akramova, Z. (2022). O‘zbek tilidagi sport terminlarining madaniy xususiyatlari. Til va madaniyat, 4(2), 45–53.
12. Yusupova, S. (2023). Kurash va uning lingvomadaniy xususiyatlari. O‘zbek tili va adabiyoti, 2(1), 33–39.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В КОНТЕКСТЕ РУССКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ

Мамадаминова Жамила Турабоевна

Магистрант кафедры практического английского языка Термезского государственного педагогического института

Аннотация. В статье представлен сравнительный анализ фразеологизмов русского и английского языков. Автор исследует общие и отличительные черты в их семантике, структуре и происхождении. Работа подчёркивает роль культурного компонента в формировании фразеологических единиц и рассматривает проблемы достижения эквивалентности при переводе.

Ключевые слова и фразы: фразеологизмы, межкультурная коммуникация, Культурные особенности, Интерпретация значений, Идиоматические выражения, Образование идиом, Сравнительный анализ, английский язык, русский язык, Синтаксис и семантика, Стратегия перевода.

1. Введение

Фразеологизмы представляют собой устойчивые выражения с неделимым значением, часто не совпадающим с суммой значений их компонентов. Они играют важную роль в языке, отражая культурные,

исторические и ментальные особенности народа. Актуальность темы обусловлена глобализацией и усилением межъязыковой коммуникации, где понимание и корректный перевод фразеологизмов становятся необходимыми для успешного взаимодействия. Целью настоящего исследования является сравнительный анализ фразеологических единиц в русском и английском языках с точки зрения их структуры, семантики и культурной обусловленности.

Задачи исследования:

- рассмотреть теоретические подходы к определению и классификации фразеологизмов;
- сопоставить структурные и семантические особенности фразеологизмов;
- выявить культурные различия и переводческие трудности.

Методы исследования: сопоставительный, описательный, компонентный анализ.

2. Теоретические основы

В русской лингвистике классификация фразеологизмов, предложенная В.В. Виноградовым, включает три группы: фразеологические сращения (напр., «бить баклуши») [1], единства («держать камень за пазухой»), и сочетания («лить слёзы»). В английской традиции А.В. Кунин делит фразеологизмы на идиомы, устойчивые выражения и пословицы, подчёркивая их семантическую целостность [2].

Русские фразеологизмы часто более образны и варьируемы (напр., «за нос водить»). Английские — фиксированы: «to kick the bucket» (умереть). Образность русских выражений зачастую коренится в быту и истории, английские же отражают городскую и прагматическую среду.

3. Сравнительный анализ

Структурно русские фразеологизмы допускают грамматические вариации, в отличие от английских, где порядок слов стабилен («to let the cat out of the bag»). Семантически русские выражения ориентированы на образность («как корова на льду»), английские — на ситуацию («to bark up the

wrong tree»).

Культурные различия определяют значение и употребление: напр., русское «работать спустя рукава» и английское «to rain cats and dogs» иллюстрируют разные культурные реалии. Прямые эквиваленты встречаются редко («бить баклуши» — «to twiddle one’s thumbs»), чаще требуется описательный перевод («кот заплакал» — «a drop in the bucket»)[3].

4. Практическое применение

В художественных и публицистических текстах фразеологизмы усиливают выразительность и передают культурную специфику. Перевод требует стратегий: замены эквивалентом («to pull someone’s leg» — «водить за нос»), калькирования, описания или нейтрализации. Например, «держать камень за пазухой» можно перевести как «to have a chip on one’s shoulder» или описательно.

В преподавании языков фразеологизмы требуют отдельного внимания, поскольку знание устойчивых выражений обогащает речь и снижает вероятность межкультурных недоразумений.

5. Заключение

Фразеологизмы отражают менталитет и историко-культурный опыт носителей языка. Русские выражения характеризуются большей образностью и гибкостью, английские — структурной стабильностью. Различия обуславливают сложности перевода и подчеркивают значение культурного контекста. Перспективы дальнейших исследований включают расширение анализа на другие языковые пары и разработку методик преподавания фразеологии.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Виноградов В.В. Основы русской фразеологии. — М.: Наука, 1977.
2. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. — М.: Русский язык, 1984.
3. Ковалёва Л.П. Сравнительная фразеология: русский и английский языки. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2001.

4. Бабушкин А.П. Языковая картина мира как проблема лингвистики. — Воронеж: ВГУ, 1996.

O‘ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARIDA “YOLG‘IZLIK” VA “HIJRON” KONSEPTLARINING IFODALANISHI

Sobirjonova Muxlisa Sobirjonovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o‘qituvchisi

m.sobirjonova11@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0001-2468-9215>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz maqollarida "yolg‘izlik" hamda "hijron" tushunchalarining ifodalanish uslublari va ularning lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilingan. Ikkala til madaniyatidagi bunday frazeologik birliklar orqali insoniy tuyg‘ular, ruhiy kechinmalar va ijtimoiy qadriyatlarning aks etishi ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: yolg‘izlik, hijron, maqollar, lingvomadaniyat, frazeologiya, konseptual tahlil

Kirish

Maqollar xalq tafakkuri, ruhiyati va hayotiy tajribasining ifodasidir. Ular orqali milliy ongda shakllangan asosiy konseptlar – “yolg‘izlik”, “hijron”, “baxt”, “oila”, “vatan” kabi tushunchalar ifodalanadi. Ushbu maqolada aynan “yolg‘izlik” va “hijron” konseptlarining o‘zbek va ingliz maqollarida qanday aks etishi tahlil qilinadi. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bu konseptlar inson ruhiy holatini anglashda muhim rol o‘ynaydi va madaniyatlararo farqlarni yoritib beradi.

Ushbu tadqiqotda qiyosiy-lingvistik, konseptual-semantik, hamda lingvomadaniy tahlil usullari qo‘llanildi. Asosiy maqsad — o‘zbek va ingliz tillarida “yolg‘izlik” va “hijron” tushunchalarining qanday semantik va madaniy shakllarda ifodalanganini aniqlashdan iborat.

1. Maqollar korpusini tuzish:

Dastlab, har ikki tildan turli yozma manbalar (maqollar to‘plamlari, lug‘atlar, internet resurslari) asosida 30 tadan ortiq maqol tanlab olindi. Ular semantik

yondashuv asosida “yolg‘izlik” va “hijron” konseptlariga mansubligi bo‘yicha tasniflandi.

2. Semantik tahlil:

Tanlangan maqollar strukturaviy va leksik jihatdan tahlil qilinib, ularning tashqi (denotativ) va ichki (konnotativ, metaforik) ma’nolari aniqlashtirildi. Ayniqsa, sinonimik, antonimik va metaforik bog‘liqliklarga e’tibor qaratildi.

3. Konseptual tahlil:

Maqollar orqali ifodalangan asosiy konseptlar (masalan: “yolg‘iz — zaif”, “hijron — azob” yoki “yolg‘izlik — erkinlik”) aniqlanib, ular asosida har bir tildagi konseptual maydon tuzildi. Bu jarayonda G. Lakoff va M. Johnsonning Konseptual metafora nazariyasi asos qilib olindi.

4. Lingvomadaniy qiyos:

O‘zbek va ingliz tilida “yolg‘izlik” va “hijron” konseptlariga bo‘lgan madaniy qarashlar, psixologik yondashuvlar, va ijtimoiy stereotiplar maqollar orqali qiyosiy jihatdan tahlil qilindi. Bu bosqichda maqollar nafaqat til birliklari, balki madaniyat mahsuli sifatida ko‘rib chiqildi.

5. Natijalarni sistemalashtirish:

Tahlil yakunida har bir til uchun konseptual xarita (semantic field) tuzilib, undagi asosiy komponentlar (emotion, imagery, evaluation) ajratib olindi. O‘zaro o‘xshash va tafovutli jihatlar diagramma orqali ko‘rsatildi.

1. “Yolg‘izlik” konsepti

O‘zbek tilida “yolg‘izlik” salbiy tusda qo‘llanadi, jamiyatdan ajralish, yordamdan mahrumlikni bildiradi:

“Yolg‘iz daraxt bo‘ronga chidamaydi.”

“Yolg‘iz — yovga yem.”

Bu maqollar yolg‘izlikni zaiflik, himoyasizlik sifatida tasvirlaydi.

Ingliz tilida esa yolg‘izlik ba’zan ijobiy (meditativ) ma’noga ega bo‘lishi mumkin:

“Loneliness is not being alone, it is feeling alone.”

“Better alone than in bad company.”

Bunday maqollar yolg‘izlikni o‘zini anglash, xotirjamlik bilan bog‘laydi.

2. “Hijron” konsepti

O‘zbek tilida hijron – sog‘inch, dard, sadoqat bilan bog‘langan:

“Hijron yurakni kuydirar.”

“Yor yo‘qsa, ko‘ngil tor.”

Hijron tushunchasi ko‘proq muhabbat va oila kontekstida tilga olinadi.

Ingliz tilidagi maqollarda esa hijron “ajralish”, “masofa” asosida ifodalanadi:

“Absence makes the heart grow fonder.”

“Out of sight, out of mind.”

Bu maqollardan biri hijronni mehrni oshiruvchi holat deb tushunsa, ikkinchisi aksincha, unutishga olib boradi. Bu esa madaniy tafovutlarni ko‘rsatadi.

Xulosa

O‘zbek va ingliz maqollarida “yolg‘izlik” va “hijron” konseptlari turlicha metaforik tasvirlanadi. O‘zbek tilida ular asosan salbiy, og‘riqli kechinma sifatida ifodalansa, ingliz tilida ayrim hollarda neytral yoki ijobiy tusga ega. Bu farqlar madaniyatlararo tafakkurdagi muhim elementlar sifatida e‘tiborga loyiq. Kelgusida ushbu konseptlar poetik matnlar va zamonaviy media orqali ham tahlil qilinishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduazizov A. (2010). Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: O‘qituvchi.
2. Lakoff G., Johnson M. (1980). Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press.
3. Matisoff J.A. (1986). Conceptual metaphor in language. Annual Review of Anthropology.
4. Сапаева З.Ж. (2022). Фразеологизмларнинг маданий хосияти. – Тошкент: Фан.
5. Unbabel Blog (2021). Translation of Emotions in Idioms.
6. Englishproverbs.net – English Proverbs Dictionary.

TIL REGISTRINING TURISTIK KONTEKSTDAGI O‘ZGARISHI VA TARJIMAGA TA’SIRI

Maxmudov Xudoyshukur Alisherovich

“Roman-german filologiyasi” kafedrası o‘qituvchisi

Ma’mun Universiteti, Xorazm, Xiva

Madrimova Shirinasaloy Otabek qizi

Filologiya fakulteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada til registrining turistik matnlardagi o‘ziga xosligi va uning tarjimaga ta’siri o‘rganildi. Turistik matnlarda ishlatiladigan registrnlarning pragmatik jihatdan auditoriyaga ta’siri tahlil qilindi. Ingliz tilidagi reklama uslubidagi samimiy va chaqiruvchan ohangning o‘zbek tilidagi tarjimada qanday o‘zgarishi va bu o‘zgarishlarning matnning kommunikativ samaradorligiga ta’siri ko‘rsatildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, tarjimada til registrining noto‘g‘ri tanlanishi yoki rasmiylashtirilishi matnning asl maqsadiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun tarjimonlar turistik matnlarni tarjima qilganda, nafaqat leksik va grammatik jihatlarni, balki pragmatik va stilistik xususiyatlarni ham hisobga olishlari zarur.

Kalit so‘zlar: til registri, turistik matn, tarjima, pragmatika, kommunikativ maqsad, ohang, madaniy moslik, stilistik xususiyatlar, reklama uslubi, tarjimon strategiyasi

Kirish

Bugungi kunda turizm sohasi global miqyosda kengayib borayotgan bir paytda, til nafaqat aloqa vositasi, balki madaniy axborot uzatish, tashviqot va auditoriyani jalb qilish vositasiga ham aylangan. Ayniqsa, turistik matnlarda tilning registri – ya’ni kontekst va auditoriyaga mos uslubiy shakli – muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat saytlarida rasmiy ohangda yozilgan matnlar, reklama materiallarida esa samimiy va ishoniruvchi uslubda yozilgan matnlar uchraydi. Har bir matn o‘ziga xos kommunikativ vazifani bajaradi va shunga mos til registri tanlanadi. Bunday matnlar tarjima qilinayotganda, ularning til registrini to‘g‘ri aks ettirish tarjimon uchun jiddiy vazifaga aylanadi. Ingliz tilidagi norasmiy yoki reklama ohangidagi matnlar o‘zbek tiliga tarjima qilinganda, ko‘pincha ular rasmiy yoki betaraf uslubga

o‘tib ketadi. Bu esa matnning asl maqsadini – o‘quvchiga ta’sir qilish, uni jalb qilish yoki ishontirishni – susaytirishi mumkin.³⁰

Mazkur maqolada turistik matnlarda uchraydigan til registrlari va ularning ingliz tilidan o‘zbek tiliga tarjima jarayonida qanday o‘zgarishi o‘rganiladi. Ayniqsa, tarjimada ohang, xushmuomalalik va kommunikativ niyat kabi pragmatik omillar qanday ifodalanishini tahlil qilish ko‘zda tutiladi. Tadqiqot quyidagi savollar asosida olib boriladi:

Ingliz tilidagi turistik matnlarda qanday til registrlari qo‘llaniladi?

Bu registrlar tarjimada qanday aks ettiriladi?

Registr o‘zgarishining tarjimaning pragmatik ta’siriga qanday oqibati bo‘ladi?

Tadqiqotdan ko‘zlangan maqsad — tarjimada til registrining to‘g‘ri saqlanishiga doir strategiyalar ishlab chiqish va turistik matnlar tarjimasining samaradorligini oshirishga ilmiy asos yaratishdir.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot sifat tahliliga asoslangan bo‘lib, til registrining turistik kontekstdagi ifodalanishi va tarjimada qanday o‘zgarishini aniqlashga qaratilgan. Maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi rasmiy turizm saytlaridan, reklama materiallaridan hamda sayyohlik bloglaridan olingan real matnlar korpusi asosida tahlil olib borildi. Har bir inglizcha matn va uning o‘zbek tilidagi tarjimasi o‘zaro taqqoslanib, ularning registr xususiyatlari, ohang, muomala darajasi va kommunikativ maqsadlar bo‘yicha tahlil qilindi.

Tahlil jarayonida pragmatik yondashuv asosida ish yuritildi, ya’ni matnlar faqat lug‘aviy yoki grammatik jihatdan emas, balki ular orqali yetkazilayotgan xabar, tinglovchi/foydalanuvchi bilan muloqot uslubi va muloqot maqsadi nuqtayi nazaridan baholandi. Til registrlari rasmiy, norasmiy, neytral va reklama (ishontiruvchi) kabi toifalarga ajratildi. Shuningdek, tarjima jarayonida registrning saqlanish darajasi, o‘zgarish sabablari va bunday o‘zgarishlarning pragmatik oqibatlari tahlil qilindi. Ushbu metodologiya orqali turistik matnlarda til registrining

³⁰ Saparova, M. (2024). O‘zbek tili tezaurusida ot so‘z turkumiga oid so‘zlarning ma’noviy kategoriyalashtirish masalasi. «Acta Nuuz», 1(1.4), 351-354.

tarjima jarayonida qanday muammolar yoki yutuqlar bilan namoyon bo‘lishi aniqlanadi. Bu yondashuv, tarjima amaliyotida matnning kommunikativ samarasini saqlash uchun muhim bo‘lgan lingvistik va pragmatik mezonlarni aniqlash imkonini beradi.

Natijalar

O‘rganilgan turistik matnlar va ularning tarjimalari asosida quyidagi asosiy natijalar aniqlandi:

Til registrining o‘zgarishi:

Ingliz tilidagi turistik matnlarda ko‘pincha norasmiy, samimiy, va auditoriyani faol jalb qilishga qaratilgan ishontiruvchi registrlar qo‘llanilgan. Masalan, “Join us for an unforgettable adventure!” jumlasini bevosita chaqiradi va motivatsiya qiladi. O‘zbek tilidagi tarjimalarda esa ko‘p hollarda bu ibora rasmiy va neytral shaklga o‘zgartirilgan: “Bizning xizmatlarimizdan foydalaning”, bu esa chaqiruvchanlik xususiyatini yo‘qotgan.³¹

Ijobiy baholovchi so‘zlar va ularning ta’siri

Inglizcha matnda “breathhtaking”, “amazing”, “exclusive” kabi kuchli ijobiy baholovchi so‘zlar keng qo‘llanilgan. Masalan, “Discover breathtaking landscapes” iborasi hissiyot uyg‘otadi. O‘zbek tarjimasida bu ko‘pincha yumshoqroq ifodalarga almashtirilgan: “Hayratlanarli manzaralarni kashf eting” o‘rniga “Go‘zal manzaralarni kashf eting” shaklida berilgan, bu esa matnning ta’sirini kamaytiradi.³²

Murojaat shakllarining o‘zgarishi

Ingliz tilida ko‘proq “you” shakli ishlatiladi, bu auditoriya bilan bevosita aloqani ta’minlaydi. Tarjimada esa passiv yoki neytral shakllar ko‘paygan, masalan, “You can enjoy...” o‘rniga “Marhamat, bahramand bo‘ling” yoki “Bahramand bo‘lishingiz mumkin” tarzida ifodalangan. Bu aloqaning samimiyligini pasaytiradi.

Madaniy moslik va pragmatik xususiyatlar

Ba’zi inglizcha metaforalar yoki frazeologik birikmalar o‘zbek tilida madaniy

³¹ Hacıoğlu, N. (2000). Turizm pazarlaması. Nobel Akademik Yayıncılık. Pp-67-69

³² Mahkamovich, A. A., & O‘G, K. D. R. Z. (2024). XORAZM VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSIYALARNI JALB QILISH. Science and innovation, 3(Special Issue 24), 310-314.

jihtadan moslashtirilgan, ammo til registrining samimiy va ishonitiruvchi unsurlari yo‘qolgan. Masalan, “hidden gem” (noyob joy) iborasi tarjimada “kam ma’lum joy” sifatida berilib, reklamaning jozibadorligi susaygan.

Kommunikativ samaraning kamayishi

Natijada, tarjima qilingan matnlar asl inglizcha reklama matnlaridagi auditoriyani faol jalb qilish qobiliyatining 30-40% kamayishini ko‘rsatdi. Bu esa turistik xizmatlarni targ‘ib qilishda samaradorlikning pasayishiga olib keladi.

Tahlil va muhokama

Yuqoridagi natijalar shuni ko‘rsatadiki, turistik matnlarda til registrining saqlanishi yoki o‘zgarishi tarjima sifati va matnning funksional samaradorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Ingliz tilida ishlatilgan reklama registri auditoriyani jalb qilish, hissiy ta’sir o‘tkazish va harakatga undashga xizmat qiladi. Biroq tarjima jarayonida bu registrlar ko‘pincha rasmiylashtirib yuborilgan, bu esa o‘quvchiga mo‘ljallangan ta’sirni kamaytirgan.³³

Bu holat tarjimonlarning til registrini yetarlicha anglamasligi yoki madaniy me’yorlarga moslashtirishda ehtiyotkorlik bilan yondashmasliklari bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Tarjimon, nafaqat so‘zma-so‘z tarjimani, balki matnning pragmatik funksiyasini ham saqlashga intilishi kerak. Bu esa o‘z navbatida tarjimada stilistik moslik, auditoriyaga mos ohang, va kommunikativ maqsadni inobatga olishni talab qiladi.

Shuningdek, tarjimalarda o‘zbek tilining o‘ziga xos uslubiy imkoniyatlaridan yetarli darajada foydalanilmasligi kuzatildi. O‘zbek tilida ham samimiy, chaqiruvchan ohanglar mavjud bo‘lsa-da, ular ko‘plab tarjimalarda ishlatilmagan.

Umuman olganda, bu tahlil shuni ko‘rsatadiki, turistik matnlarni tarjima qilishda til registrining to‘g‘ri tanlanishi va mos ifodalanishi muhim. Bu nafaqat matnning axborot yetkazish vazifasini, balki u orqali yuzaga keladigan hissiy va pragmatik ta’sirni ham saqlab qolishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

³³ Aytaj, A. (2023). HISTORICAL URBAN HERITAGE PRESERVATION CHALLENGES AND ITS INTEGRATION INTO URBAN DEVELOPMENT-IN THE EXAMPLE OF BAKU CITY. Scientific Work, (2).

1. Aytaj, A. (2023). HISTORICAL URBAN HERITAGE PRESERVATION CHALLENGES AND ITS INTEGRATION INTO URBAN DEVELOPMENT-IN THE EXAMPLE OF BAKU CITY. Scientific Work, (2).
2. Mahkamovich, A. A., & O'G, K. D. R. Z. (2024). XORAZM VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSIYALARNI JALB QILISH. Science and innovation, 3(Special Issue 24), 310-314.
3. Eralp, Z. (1983). Genel turizm. Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu.
4. Hacıoğlu, N. (2000). Turizm pazarlaması. Nobel Akademik Yayıncılık.
5. SAPAROVA, M. (2024). O ‘ZBEK TILI TEZAURUSIDA OT SO ‘Z TURKUMIGA OID SO ‘ZLARNING MA’NOVIY KATEGORİYALASHTIRISH MASALASI. «ACTA NUUZ», 1(1.4), 351-354.
6. Rajabboyevich, J. S. (2023). FEATURES OF COMMENTS AND ITS ANALYSIS. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(5), 65-67.

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA O‘ZLASHMA SO‘ZLARNING O‘RNI

Prof. Proxorova Olga Nikolayevna

Kazan federal universiteti professori,

Mamanova Sayyora Faxriddinovna

O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali assistenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zlashma so‘zlarning o‘zbek va ingliz tillaridagi o‘rni, ularning shakllanish omillari va til taraqqiyotidagi roli tahlil qilinadi. Har ikki tilda o‘zlashma so‘zlarning asosiy manbalari, ularning semantik va morfologik xususiyatlari solishtiriladi. Shuningdek, globalizatsiya davrida xorijiy so‘zlar oqimi, ularni qabul qilishdagi til siyosati va jamiyatning munosabati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zlashma so‘zlar, lingvistik kontakt, til o‘zgarishi, internatsionalizmlar, semantika, leksikologiya.

Har qanday tilning leksik boyligi tarixiy taraqqiyot, madaniy aloqalar va tashqi ta’sirlar bilan boyib boradi. O‘zlashma so‘zlar til tizimining tabiiy tarkibiy qismi bo‘lib, ular orqali xalq va millatning madaniy, ijtimoiy, siyosiy aloqalari aks etadi.

Ingliz tili va o‘zbek tilida ham bu jarayon faol kechgan. Ingliz tilida lotin, fransuz, yunon, nemis tillaridan o‘zlashmalar keng tarqalgan bo‘lsa, o‘zbek tilida arab, fors, rus va so‘nggi davrlarda ingliz tilidan kirib kelgan so‘zlar ustuvorlik qiladi.

O‘zlashma so‘zlar (yoki «loanwords») – bu bir tilning boshqa tildan qabul qilgan va o‘z tiliga moslashtirilgan so‘zlardir. Bu jarayon tilning o‘zgaruvchanligini, rivojlanishini va boshqa madaniyatlar bilan aloqalarini ko‘rsatadi. O‘zbek tilidagi o‘zlashma so‘zlar, asosan, texnologiya, transport, ilm-fan, madaniyat va kundalik hayot bilan bog‘liq sohalarda keng qo‘llaniladi. Bu o‘zlashmalar tilni boyitadi, lekin ba’zida ularning to‘g‘ri talaffuzini saqlash qiyin bo‘lishi mumkin. Shuningdek, o‘zlashmalarni qo‘llashda ba’zi odamlar an’anaviy o‘zbek so‘zlarini ishlatishni afzal ko‘rishadi. O‘zbek tili, tarixan, ko‘plab tillar bilan aloqa qilgan, natijada arab, fors, rus va hozirda ingliz tillaridan kirib kelgan ko‘plab o‘zlashma so‘zlarga ega. Masalan, arabcha: ilm, hikmat, ma’naviyat; forsha: sabzavot, rang, doston; ruscha: zavod, obyekt, director; inglizcha: fayl, internet, dizayn kabilar. Ushbu so‘zlar zamonaviy o‘zbek tilining faol qismi bo‘lib qolmoqda. Qolaversa, «Radio» (Ingliz tili): Ingliz tilidagi «radio» so‘zi O‘zbek tiliga ham o‘zlashgan va bu so‘z «radiostansiya» yoki «eshitish qurilmasi» sifatida ishlatiladi. «Taksi» (Ingliz tili): Ingliz tilidagi «taxi» so‘zi o‘zbek tilida ham keng qo‘llaniladi. «Telefón» (Rus tili): «Telefon» so‘zi ruscha «телефон»dan o‘zlashgan bo‘lib, O‘zbek tilida keng qo‘llaniladi. «Paket» (Ingliz tili): O‘zbek tilida «packet» so‘zi inglizchadan o‘zlashgan va «paket» shaklida ishlatiladi [1].

Ingliz tilida esa o‘zlashtirilgan so‘zlar juda keng va xilma-xildir, chunki ingliz tili tarixan juda ko‘p turli madaniyat va tillardan o‘zlashma so‘zlarni qabul qilgan. Ingliz tiliga o‘zlashgan so‘zlar, asosan, boshqa tillardan bo‘lgan ilm-fan, texnologiya, san’at va madaniyat bilan bog‘liq. Ingliz tili, ayniqsa qadimgi german tillaridan rivojlanib chiqqan bo‘lsa-da, tarixiy bosqichlarda boshqa tillardan minglab so‘zlarni o‘zlashtirgan. Masalan, «Tsunami» (Yapon tili): Ingliz tilida «tsunami» so‘zi yapon tilidan olingan va hozirda dunyo bo‘ylab keng ishlatiladi. «Pizza» (Italiya tili): Italiya tilidan olingan «pizza» so‘zi ingliz tilida keng tarqalgan va ingliz

tilida o‘zgarimas shaklda ishlatiladi. «Café» (Fransuz tili): Fransuzcha «café» so‘zi ingliz tilida ham «cafe» sifatida ishlatiladi [4].

O‘zbek va ingliz tillarida o‘zlashmalarni qabul qilishdagi farqlarni quyidagi jadvalda ko‘rishimiz mumkin.

Mezonlar	O‘zbek tili	Ingliz tili	Moslashtirish turi	Namuna
Manba tili	Arab, rus, fors, ingliz	Lotin, fransuz, yunon	Semantik va fonetik	kompyuter / computer
Fonetik moslashuv	To‘liq yoki qisman	Kam hollarda	Qisman	brend / brand
Morfologik integratsiya	Affikslar bilan	Ko‘pincha saqlanadi	Cheklangan	dizaynlashtirmoq

O‘zbek va ingliz tillaridagi o‘xshash o‘zlashma so‘zlar ham mavjud. Ba’zi so‘zlar esa ikkala tilga ham boshqa tillardan kirib kelgan:

Arab tilidan:

- O‘zbekcha: «Adabiyot» - Inglizcha: «Literature» (arabcha «adab» asosida)
- O‘zbekcha: «Hisob» - Inglizcha: «Algebra» (arabcha «al-jabr»)

Fors tilidan:

- O‘zbekcha: «Pilaf» - Inglizcha: «Pilaf» (forscha «polow»)

Rus tilidan:

- O‘zbekcha: «Sputnik» - Inglizcha: «Sputnik»

O‘zlashma so‘zlar har qanday tillarga quyidagi jihatlarda ham ta’sir ko‘rsatadi:

1. Leksik boylik: Tilning so‘z boyligini oshiradi
2. Fonetik o‘zgarishlar: So‘zlar yangi tilning tovush tizimiga moslashtiriladi
3. Grammatik o‘zgarishlar: Ba’zi so‘zlar yangi tildagi grammatik qoidalarga bo‘ysundiriladi
4. Semantik o‘zgarishlar: So‘zning ma’nosi o‘zgarishi mumkin [4].

Tilshunoslikda o‘zlashma so‘zlarni o‘rganish quyidagi jihatlardan muhim:

Tillar tarixi. Bunda tillar o‘rtasidagi tarixiy aloqalarni aniqlashda yordam beradi.

Madaniyatlararo almashinuvda esa xalqlar madaniyati va dunyoqarashi haqida ma'lumotlarni beradi. Til o'rganish – yangi til o'rganayotganlar uchun o'zlashma so'zlar tushunishni osonlashtirishi ham mumkin [2].

Zamonamizda ingliz tili global ta'sir ko'rsatgani sababli, ko'pgina tillar, shu jumladan o'zbek tiliga ham inglizcha so'zlar ko'plab kirib kelmoqda: Texnologiya so'zlari: smartfon, blog, tvit; biznes so'zlari: menejer, marketing, startap; madaniyat so'zlari: klip, bloger, trend kabi mislollarni keltirishimiz mumkin [4].

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, o'zlashma so'zlar til taraqqiyotining ajralmas omili bo'lib, ularning to'g'ri qabul qilinishi va ishlatilishi tilda uyg'unlikni ta'minlaydi. Ingliz tilida o'zlashmalar tilning universallashtirishini aks ettirsa, o'zbek tilida bu jarayon ehtiyotkorlik bilan yuritiladi. Qolaversa, o'zlashma so'zlar tillarning tabiiy rivojlanish jarayonining muhim qismi ham hisoblanadi. Ular nafaqat tilning leksik boyligini oshiradi, balki xalqlar o'rtasidagi madaniy, iqtisodiy va siyosiy aloqalarning lingvistik ko'rinishidir. O'zbek va ingliz tillaridagi o'zlashma so'zlar bu tillarning boy tarixi va dinamik rivojlanishidan dalolat beradi. Til o'rganuvchilar uchun o'zlashma so'zlarni bilish yangi so'zlarni tezroq o'zlashtirishga yordam beradi. Shuningdek, ular tillar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akbarov, A. (2021). O'zbek tilining leksikologiyasi. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Turaqulov, B. (2019). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
3. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.
4. Allamurodov, I. (2017). “O'zlashma so'zlarning o'zbek tilidagi o'rni va shakllanishi.” Filologiya masalalari, 2(12), 50–58.
5. Маманова С. Методика развития речевой компетентности у студентов профессионально-технических учебных заведений //Информатика и инженерные технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 417-420.
6. Mamanova S. “Bo'lajak o'qituvchilar nutqini takomillashtiruvchi muhim vositalar” Zamonaviy sharoitda oliy ma'lumotli mutaxassislarini tayyorlashning innovatsion yo'nalishlari: muammo va yechimlar respublika ilmiy-nazariy anjumani-2024-y

ITALYAN TILIDAGI MAQOLLARNING TEMATIK TASNIFI VA TARJIMADA BERILISHI

Behzod Xudoyqulov

O‘qituvchi, Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti.

behzod_xudoyqulov@dtpi.uz

Annotatsiya. Maqollar – xalq og‘zaki ijodining qisqa va mazmunli asarlaridan biri bo‘lib, o‘g‘itli, tarbiyaviy mazmunga ega bo‘lgan hikmatli iboralardir. Maqollar ko‘pincha xalq hayoti, urf-odatlarini, dunyoqarashi, hayotiy tajribasi va ma'naviy qadriyatlarini aks ettiradi. Ushbu maqolada italyan tilidagi maqollarning tasnifi, tarjimada berilishi hamda ma'naviy xususiyatlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: maqol, xalq og‘zaki ijodi, italyan tili, tarjima, ekvivalent.

Maqollar xalqning ma'naviy madaniyati urf-odatini, kasbi, turmushi bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, qisqa, ixcham ma'no jihatidan salmoqdor birliklar sifatida davr ruhiga mos keladi.

So‘z ko‘rki bo‘lgan maqol va matallardan foydalanish har bir qalam ahlining so‘z boyligini orttiradi, uning nutqini o‘tkir va ta’sirli qiladi, unga badiiy jihatdan sayqal beradi³⁴.

Maqollar, ko‘pincha, poetik shaklga ega bo‘ladi. Ular o‘zining ixcham, pishiq va puxta ishlanganligi bilan ham xalq og‘zaki ijodining boshqa turlaridan farq qiladi. Maqollar o‘zining ijtimoiy, g‘oyaviy vazifalariga ko‘ra, asosan, keng xalq ommasining, ayrim hollarda esa ba’zi ijtimoiy tabaqa yoki guruhlarining dunyoqarashlarini ifodalaydi. Shu bois maqollarning tematik ko‘lami juda keng bo‘lib, bu ko‘lamni juz’iy hayotiy voqealik doirasi bilan chegaralab bo‘lmaydi.

Ijtimoiy borliqning hech bir sohasi yo‘qki, maqollarda aks etmagan bo‘lsa. Maqollar ko‘p asrlik hayotiy tajribalar asosida yuzaga kelganligi sababli, o‘ziga xos tarbiyaviy ahamiyatga ega. Chunki har bir maqol kishilarning uzoq yillar davomidagi hayotiy tajribalari hamda turmush sharoitlarida ko‘p marotaba sinovdan

³⁴ А.Шомаксудов, И.Расулов, Р. Қўнгиоров, Х.Рустамов. Ўзбек тили стилистикаси. Тошкент. “Ўқитувчи” нашриёти. 1983 й. 71-бет.

o'tadi. Binobarin, maqollar ham shaklan, ham mazmunan juda kam o'zgarishlarga uchrab, uzoq yashash xususiyatiga ega.

Maqollar qator xususiyatlari bilan xalq og'zaki ijodining boshqa janrlaridan keskin ajralib turadi. Chunki xalq dostonlari, ertaklari, afsona va rivoyatlari, naql va latifalari voqelikni epik planda, rang-barang obrazlarning xatti-harakatlari orqali aks ettirsa, maqollar voqelikni xalqning bevosita ana shu voqelik haqidagi xulosalari, hukmlari orqali aks ettiradi. Demak, maqolda voqealarning kechishi emas, balki ular haqidagi xulosa va hukm ifodalanadi.

Maqollar fikrni aniq, lo'nda va obrazli tarzda bayon etishda nutqimiz uchun zaruriy vosita hisoblanadi. Ular har qanday shoir, yozuvchi yoki notiq uchun ulkan xazina bo'lib, ulardan ustalik bilan foydalanish yozuvchining asarini, notiqning nutqini purma'no va jozibali qiladi, aytmoqchi bo'lgan fikrini obrazli ifodalashga yordam beradi, uning badiiy jihatdan g'oyat ta'sirchan bo'lishiga olib keladi. Har bir maqolda shu maqolni yaratgan xalqning siyosini ko'rishimiz mumkin³⁵.

Jumladan italyan tili ham maqollarga boy tillardan biri hisoblanadi. Italiya xalqi o'zining boy madaniy merosi, san'ati va adabiyoti bilan mashhur. Ushbu tildagi maqollar ham hayotiy donolik, yumor va an'anaviy qadriyatlarni o'zida mujassam etadi. Quyida mashhur italyan xalq maqollarini misol keltirishimiz mumkin:

“Chi va piano, va sano e va lontano.”

So'zma so'z tarjimada: “Sekin harakat qilgan odam sog'lom va uzoq umr ko'radi.” Ma'nosi: Shoshilmaslik, sabr va ehtiyotkorlikni qadrlash haqida.

“L'appetito vien mangiando.”

So'zma so'z tarjimada: “Ishtaha ovqatlanish davomida paydo bo'ladi.”

Ma'nosi: Biror ishni boshlaganingizda, sizda ishtiyoq va kuch ortadi. Hayotda faollik va qiziqishni rivojlantirishga chaqiradi.

“Meglio soli che male accompagnati.”

So'zma so'z tarjimada: “Yomon sheriklikdan ko'ra yolg'iz bo'lgan yaxshi.”

³⁵ Tarjima nazariyasi va amaliyoti: darslik-majmua / Muall. G'. Rahimov. – Toshkent: «O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 116-122 b.

Ma'nosi: Yomon muhit yoki salbiy ta'sir qiluvchi odamlar bilan bo'lgandan ko'ra, yolg'iz yashash yaxshiroq ekanligini ta'kidlaydi.

Maqollar ommaviy xarakterga egaligi bilan ajralib turadi. Maqollar xalqning keng dunyoqarashi, odob va axloq namunalari, ularning fikrlarining ifodasini tasvirlab beradi.

Ba'zi bir italyan maqollarning o'zbek yoki boshqa qiyosiy tahlil qilinayotgan tilda bitta emas bir nechta ekvivalentlari uchrashi mumkin. Bunda muqobil vatiantini tanlash tilshunos yoki tarjimon zimmasidagi vazifa hisoblanadi va bu ularning tarjima mahoratiga, kontekstni kognitiv tahlil qila olish qobiliyatiga bog'liqdir³⁶.

Italyan va o'zbek tillaridagi maqollarning qiyosiy jadvali:

Italyan tildagi maqollar:	O'zbek tilidagi nuqobili:
Un amico si vede nel momento del bisogno	Haqiqiy do'st boshga kulfat tushganda bilinadi.
Meglio prevenire che curare	Davolagandan ko'ra, oldini olgan afzal.
Non dire gatto se non ce l'hai nel sacco	To'ydan oldin nog'ora chalma.
Lontano dagli occhi, lontano dal cuore	Mehr ko'zda.
Bisogna battere il ferro finché è caldo	Temirni qizig'ida bos.
Chi cerca trova	Izlagan imkon topar.
La mela non cade mai lontano dall'albero/ Tale padre, tale figlio	Olmaning tagiga olma tushadi.
Si raccoglie quello che si semina	Har kim ekkandin o'rar.
Non rimandare a domani quel che puoi fare oggi	Bugungi ishni ertaga qoldirma.
Ognuno segue le sue abitudini ³⁷ / Ognuno segue i comportamenti ai quali e' stato educato	Qush uyasida ko'rganini qiladi.

³⁶ Ro'ziyeva Farangiz. INGLIZ TILIDAGI MAQOLLARNING TARJIMASI XUSUSIDA. INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION International scientific-online conference

³⁷ B.Xudoyqulov, S.Jurayeva. Italyan xalq maqollarining o'zbek tilidagi tarjimasini. International scientific journal volume 1 issue 8. 2022 y. 1352 b.

Xulosa o‘rnida aytishimiz mumkinki, maqollar har bir xalqning milliy ruhiyatini, an‘analarini, ijtimoiy va madaniy xususiyatlarini chuqur aks ettiradi. Ular orqali nafaqat xalqning o‘tmishdagi hayotini tushunish, balki bugungi kun madaniy qadriyatlarini ham o‘rganish mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. А.Шомақсудов, И.Расулов, Р. Қўнғиров, Х.Рустамов. Ўзбек тили стилистикаси. Тошкент. “Ўқитувчи” нашриёти. 1983 й. 71-бет.
2. Миртожиев, М.М. Ўзбек тили семасиологияси / М.М.Миртожиев; 2010. - 288 б.
3. О‘zbek xalq maqollari. Sharq nashriyoti. Toshkent.2013
4. Tarjima nazariyasi va amaliyoti: darslik-majmua / Muall. G‘. Rahimov. – Toshkent: «O‘zbekiston milliy entsiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2016. – 116-122 b.
5. Ro‘ziyeva Farangiz. Ingliz tilidagi maqollarning tarjimasi xususida.innovative developments and research in education. International scientific-online conference
6. Xudoyqulov B., Jurayeva S. ITALYAN XALQ MAQOLLARINING O‘ZBEK TILIDAGI TARJIMASI //Science and innovation. – 2022. – T. 1. – №. B8. – C. 1352-1354.
7. <https://sapere.virgilio.it/proverbi/al-bisogno-si-conosce-l-amico-695>
8. <https://dizionario.reverso.net/italiano-inglese/I+veri+amici+si+vedono+nel+momento+del+bisogno>

SINONIMIYA HODISASI: O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SEMANTIK VA FUNKTSIONAL QIYOS

Xolboyeva Marjona Rahmon qizi

TerDU Xorijiy filologiya va tillarni o‘qitish: ingliz tili ta’lim yo‘nalishi
1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: f.f.f.d. (PhD), dotsent Xudoyqulov Abdulla Eshkuvatovich

TerDU ingliz tili va adabiyoti kafedrası mudiri

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillarida sinonimiya hodisasi qiyosiy jihatdan o‘rganiladi. Sinonimlarning semantik maydoni, uslubiy yuklamasi va kontekstual vazifasi har ikki til misolida tahlil qilinadi. Maqolada lingvistik nazariyalar, adabiy matnlar, lug‘aviy manbalar asosida dalillar keltiriladi.

Kalit soʻzlar: sinonimiya, semantik tahlil, funksional qiyos, oʻzbek tili, ingliz tili, leksikologiya, stilistika, uslubiy yuklama, konnotatsiya, tarjimashunoslik, lingvistik nazariya, sinonim qatori.

Kirish

Har qanday tilning boyligi va ifodaviy kuchi, avvalo, uning leksik imkoniyatlariga, xususan, sinonim birliklarning mavjudligiga bogʻliqdir. Sinonimlar orqali nutqning obrazlilik, emotsionalligi va uslubiy ifoda kengayadi. Sinonimiya hodisasi turli tillarda turlicha darajada rivojlangan boʻlib, uning semantik va funksional xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish tilshunoslikda dolzarb mavzulardan biridir.

Sinonimiya tushunchasi va nazariy asoslar Sinonimiya (yun. ‘syn’ - birga, ‘onyma’ - ism) bir xil yoki juda yaqin maʼnoni bildiruvchi, ammo talaffuzi va/yoki yozilishi har xil boʻlgan leksik birliklar oʻrtasidagi semantik munosabattir. Tilshunoslikda toʻliq sinonimlar (absolute synonyms) va nisbiy sinonimlar (relative synonyms) farqlanadi.

Akademik V. V. Vinogradov sinonimlarni “semantik yadro va uslubiy rang-baranglik asosida ajraluvchi birliklar” deb taʼriflagan (Vinogradov, 1950). D. A. Krus esa sinonimlarni lingvosemantik toifadagi birliklar sifatida baholab, ularni kontekst orqali farqlash mumkinligini taʼkidlaydi (Cruse, 1986).

Oʻzbek tilida sinonimiya hodisasi Oʻzbek tilida sinonimlar koʻp hollarda xalq ogʻzaki ijodi, adabiy til va soha lugʻatlari asosida shakllangan. Masalan:

goʻzal – chiroyli – sohibjamol – dilrabo

tez – shiddatli – zudlik bilan – chapdast

jasur – qahramon – bahodir – dovyurak

Bu birliklar semantik jihatdan oʻxshash boʻlsa-da, har biri oʻziga xos uslubiy-yuklamaga ega. Masalan, dilrabo soʻzi koʻproq sheʼriy va romantik konnotatsiyani bildiradi.

Ingliz tilida sinonimiya Ingliz tilida sinonimlar koʻpincha konnotativ va uslubiy farqlarga ega:

ask – inquire – question – query

happy – joyful – content – glad – cheerful

angry – furious – irate – mad – annoyed

Masalan, furious so‘zi kuchli g‘azabni bildirsa, annoyed yengilroq norozilikni ifodalaydi. Sinonimlar uslubiy darajaga (formal/informal) ham bog‘liq bo‘lishi mumkin: help (neytral), assist (rasmiy), give a hand (norasmiy).

Qiyosiy tahlil

Semantik farqlar:

O‘zbek tilida sinonimlar konnotativ jihatdan yaqin bo‘lsa-da, ularning stilistik darajasi odatda aniq ajraladi. Ingliz tilida esa semantik soya (shade of meaning) ko‘proq tafovut qiladi.

Funksional rol:

Ingliz tilida sinonimlar ko‘p hollarda kontekst asosida tanlanadi. Jumladan, inquire so‘zi rasmiy, ask esa kundalik nutqda ishlatiladi. O‘zbek tilida esa so‘ramoq umumiy ishlatiladi, surishtirmoq tergov yoki jiddiylik ohangi beradi.

Sinonim qatorining kengligi:

Ingliz tilida bir so‘zga ko‘plab sinonimlar mavjud: walk – stroll, march, stride, pace, wander, roam.

O‘zbek tilida esa bu qator odatda qisqaroq: yurmoq – sayr qilmoq – aylanmoq.

Uslubiy tafovut:

Ingliz tilida sinonimlar uslubiy registrga (formal, informal, poetic) qarab ajraladi. O‘zbek tilida esa sinonimlar xalq og‘zaki nutqi, adabiy til va sohaviy leksika asosida farqlanadi.

Xulosa

Sinonimiya har ikki tilning leksik boyligini ifodalovchi muhim hodisadir. O‘zbek va ingliz tillarida sinonimlar semantik va funksional jihatdan muayyan farqlarga ega. Ushbu farqlar tarjimashunoslik, til o‘qitish, leksikografiya va madaniyatlararo kommunikatsiyada katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vinogradov V. V. Stilistika. Leksika. Frazeologiya. M.: Nauka, 1950.
2. Cruse D. A. Lexical Semantics. Cambridge University Press, 1986.

3. Mahmudov N., Rasulov S. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. T.: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi,
4. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner’s Dictionary. Oxford University Press, 2015.
5. Jackson H., Amvela E. Z. Words, Meaning and Vocabulary. Continuum, 2000.
6. Yuldashev A. Leksikologiya. T.: Fan, 2005.
7. Karimov M. Sinonimiya va uslub. T.: Fan, 1990.
8. Ullmann S. Semantics: An Introduction to the Science of Meaning. Oxford: Blackwell,

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SOMATIK FRAZELOGIZMLARNING MADANIY-MA’NAVIY JIHATDAN TAQQOSIY TAHLILI

Hafizov Sarvar

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika Instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisda o‘zbek va ingliz tillarida somatik frazeologik birliklarning madaniy-ma’naviy jihatdan taqqosiy tahlili amalga oshiriladi. Somatik frazeologizmlar inson tanasi a’zolari nomidan foydalanib, tilning obrazlilik va emotsionalligini oshiradi. Ishda frazeologizmlarning leksik-semantik xususiyatlari, madaniy tafakkurdagi o‘ziga xosliklari hamda tarjima jarayonidagi qiyinchiliklar o‘rganiladi. O‘zbek va ingliz tilidagi somatik frazalar orasidagi universal va milliy madaniy komponentlar aniqlanib, ular til orqali ifodalangan qadriyatlar va dunyoqarash farqlari bilan bog‘liq ekani ko‘rsatildi. Shuningdek, tarjima amaliyotida aynan va erkin tarjima, ekvivalent tanlash kabi usullarni qo‘llashning ahamiyati ta’kidlandi. Tadqiqotda somatik frazeologizmlarning tilda tutgan o‘rni va madaniy-konseptual funksiyalari yoritildi, bu esa til o‘rganishda hamda tarjimada yanada chuqurroq anglashni ta’minlaydi.

Kalit so‘zlar: Somatik frazeologizmlar, madaniy-ma’naviyat, tarjima, leksik-semantik xususiyatlar, madaniy tafovutlar, frazeologizm.

Somatik frazeologizmlar tushunchasi va leksik-semantik xususiyatlari.

Somatik frazeologizmlar — inson tanasi a’zolari nomi bilan ifodalangan, ko‘pincha metaforik ma’noga ega bo‘lgan barqaror til birliklari. Ular leksik tarkibda farqlansa-da, barchasi inson tajribasi va hissiyotlari orqali madaniyatni aks ettiradi

Misol uchun, ingliz tilida head (bosh), hand (qo‘l), eye (ko‘z), heart (yurak) kabi so‘zlar keng qo‘llaniladi va ko‘plab frazeologizmlarning markaziy elementi hisoblanadi [1, 27]. Ushbu birliklarning ma‘nosi so‘zlarning an‘naviy lug‘aviy ma‘nosidan tashqarida figurativ tushunchalar orqali ifodalanadi. Masalan, “to keep one’s head” iborasi «sokin va aqlli qolish» ma‘nosini bildiradi, bu yerda bosh – mantiq va aql ramzi sifatida ko‘riladi [2, 145]. Shu tarzda, somatik frazeologizmlar tilning ko‘p qirraliligini va emotsional ifoda imkoniyatlarini kengaytiradi. O‘zbek tilida ham boshlamoq, qo‘lini tortmoq, ko‘z ochmoq, yuragi porlamoq kabi iboralar keng tarqalgan bo‘lib, ular milliy madaniyatga moslab yaratilgan [3, 103].

O‘zbek va ingliz tillaridagi madaniy-ma‘naviy tafovutlar.

Frazeologik birliklar o‘z xalqlarining madaniy kodini o‘zida mujassamlashtiradi. Ingliz va o‘zbek somatik frazeologizmlari o‘rtasida nafaqat universal, balki madaniy xususiyatlarga asoslangan tafovutlar ham mavjud. Masalan, “to have a heart of gold” iborasi ingliz tilida insonning saxiyligi va yaxshi niyatini bildiradi, o‘zbek tilida esa “ko‘ngli toza” iborasi shu maqsadda ishlatiladi. Shuningdek, “to turn a blind eye” va “ko‘z yumib qo‘ymoq” kabi iboralar mazmunan yaqin, ammo tilning tarixiy va madaniy kontekstiga ko‘ra shakllangan [4, 88]. O‘zbek somatik frazeologizmlari ko‘pincha oilaviy va ijtimoiy munosabatlar, insonning ruhiy holatini aks ettiradi. Ingliz tilidagi frazalar esa ko‘proq individual harakat va ijtimoiy xatti-harakatlarga urg‘u beradi. Bu madaniy tafovutlar orqali til ifodalari xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy tuzilishini ko‘rsatadi.

Tarjimaviy muammolar: aynan tarjima, erkin tarjima, ekvivalent tanlash.

Somatik frazeologik birliklarni tarjima qilishda aynan tarjima ko‘pincha mazmuni to‘liq etkazolmaydi. Masalan, “break a leg” iborasi ingliz tilida omad tilash ma‘nosida ishlatilsa, so‘zma-so‘z tarjima aniq tushunarsiz bo‘ladi. O‘zbek tilida bu “omad yor bo‘lsin” yoki “qo‘lingdan kelsin” tarzida erkin tarjima qilinadi [5, 62]. Tarjima jarayonida frazeologizmlarning madaniy-ma‘naviy konteksti va fonetik ohanglari hisobga olinishi kerak. Tarjimonda ekvivalent izlash, tavsifiy yoki izohiy usullardan foydalanish tarjimonning mahoratini talab qiladi. Shu bilan birga,

tarjimonlar ko‘pincha madaniy kontekstni saqlab qolish uchun frazeologizmi izoh bilan birga berishga ham murojaat qiladilar. Somatik frazeologizmlarni tarjimada to‘g‘ri uzatish ikki tilning madaniyati va til o‘ziga xosliklarini chuqur anglashni talab qiladi.

Xulosa

Somatik frazeologizmlar tildagi metaforik ifodalarning muhim qismi bo‘lib, inson anatomiyasi va madaniy tajribalar bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘zbek va ingliz tillarida bu frazeologik birliklarning leksik-semantik, madaniy va tarjimaviy jihatlari o‘rganilganida, tilning milliy xususiyatlari hamda umumiy universal qirralari aniqlanadi. Madaniy tafovutlar til o‘rganishda va tarjimada katta ahamiyatga ega bo‘lib, ularni chuqur anglash tarjimaning sifatini oshiradi. Tadqiqot somatik frazeologizmlarning nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik va tarjimashunoslik sohalarida ham muhim o‘ringa ega ekanligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Azizova F.S. Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarni o‘rgatishda milliy-madaniy xususiyatlar // Til va Adabiyot jurnali. – 2022. – №4. – B.26-29.
2. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. – Routledge, 2018. – 344 p.
3. Mamatov A.E. O‘zbek tili frazeologiyasi. – Toshkent: Narvoz nashriyoti, 2019. – 240 b.
4. Mukhtorova S. O‘zbek tilida somatik frazeologik birliklar. – Toshkent, 2019. – 112 b.
5. Fedulenko T.N. Angliyskaya frazeologiya. – Arkhangelsk, 2000. – 132 s.

PRAGMATIC FAILURES IN TRANSLATION: THE ROLE OF CULTURE IN MISINTERPRETING MEANING

Pirniyazova Shaxnoza Almas qizi

Student of Chirchik State Pedagogical University

Scientific supervisor: Z.A.Umirova

Teacher at Chirchik State Pedagogical University

Abstract. This article examines the phenomenon of pragmatic failures in translation, focusing on how cultural differences contribute to the distortion or loss of intended meaning. While much attention in translation studies has been given to lexical and grammatical equivalence, this paper argues that pragmatic equivalence—particularly in speech acts, politeness strategies, and implicature—is often overlooked, resulting in serious communicative breakdowns. Drawing on key theories from cross-cultural pragmatics (Thomas, 1983; Blum-Kulka, 1989) and translation studies (Nida, House), the study analyzes real-life examples from diplomatic discourse, audiovisual translation, and business communication. The findings demonstrate that pragmatic failures often occur when translators prioritize literal meaning over context-specific cultural norms. The paper concludes by proposing culturally sensitive translation strategies aimed at preserving both the linguistic form and communicative intent of the original message.

Key words: Pragmatic failure, Translation, Intercultural communication, Cross-cultural pragmatics, Speech acts, Politeness strategies, Cultural norms, Meaning interpretation, Translation strategies, Dynamic equivalence.

INTRODUCTION

Translation is not merely a mechanical substitution of words from one language into another; it is a complex process that involves the transfer of meaning across linguistic and cultural boundaries. While much research has focused on achieving lexical and grammatical equivalence, the pragmatic dimension of translation — the interpretation and communication of speaker intentions, social norms, and context-dependent meanings — often remains insufficiently addressed. Pragmatic failures occur when the translator’s rendition fails to convey the intended illocutionary force or politeness strategy of the original utterance, leading to misunderstandings and communicative breakdowns.

The role of culture in shaping pragmatic norms is particularly significant in intercultural translation contexts. Different speech communities employ diverse conventions for politeness, indirectness, humor, and speech acts, which may not have direct equivalents in the target language. Consequently, translators face challenges in preserving the pragmatic intent without distorting the message or offending the target audience. This paper aims to explore the nature of pragmatic failures in translation, emphasizing the influence of cultural factors on the interpretation of meaning. By analyzing examples from diplomatic discourse, audiovisual translation, and business communication, the study seeks to identify common sources of pragmatic failure and suggest strategies for culturally sensitive translation.

LITERATURE REVIEW

Pragmatic failure in translation is a well-explored issue in both pragmatics and translation studies, emphasizing how meaning can be lost or distorted when cultural contexts are not adequately considered. Thomas (1983) pioneered the concept of pragmatic failure, distinguishing between pragmatolinguistic failure, which occurs when inappropriate linguistic forms are used to perform speech acts, and sociopragmatic failure, which arises from misunderstanding the social norms and conventions underlying language use. Blum-Kulka (1989) expanded on this by investigating cross-cultural differences in requests and apologies, demonstrating that variations in politeness strategies significantly affect the way speech acts are perceived and understood. These differences create particular challenges in translation, where a literal rendering can result in a message that is either too direct, too indirect, or culturally inappropriate. Nida's (1964) theory of dynamic equivalence highlights the importance of conveying the effect and intended meaning of the source text rather than maintaining a strict word-for-word correspondence. However, as House (2015) notes, achieving pragmatic equivalence is especially complex due to the embeddedness of meaning in cultural contexts. Searle's (1969) speech act theory provides a fundamental framework for understanding the illocutionary forces behind utterances, which are often difficult to transfer across

languages without loss or distortion. Sperber and Wilson’s (1986) relevance theory further underlines how meaning depends on shared contextual assumptions, making cross-cultural communication prone to pragmatic failure when such shared knowledge is absent. More recent studies emphasize the need for translators to develop intercultural competence (Katan, 2004; Schäffner, 2004). Translators must navigate not only linguistic equivalences but also cultural norms related to politeness, indirectness, humor, and social hierarchy. Machine translation tools, while improving in syntax and semantics, still largely fail to capture these pragmatic nuances.

This literature collectively underscores that pragmatic failures in translation are predominantly cultural rather than purely linguistic issues. Effective translation demands a deep understanding of both source and target cultures to preserve the intended communicative function and avoid misinterpretation.

METHODOLOGY

This study employs a qualitative approach to explore the common translation difficulties encountered in intercultural communication. The research is based on a combination of literature analysis and case study examination. Academic texts, journal articles, and theoretical frameworks from translation studies and intercultural communication were reviewed to identify key challenges and strategies related to translation. Additionally, several real-world examples and case studies were analyzed, focusing on instances where translation led to misunderstandings due to cultural differences, idiomatic expressions, or contextual mismatches. These examples were selected from various fields, including media, advertising, diplomacy, and education, to provide a broad perspective on the issue.

The aim of this methodology is to highlight patterns in translation difficulties and evaluate the effectiveness of strategies used to address them. By synthesizing theoretical insights and practical cases, the study seeks to provide a well-rounded understanding of the complexities involved in translating across cultures.

RESULTS AND DISCUSSION

The analysis revealed multiple instances of pragmatic failures in the translated texts, highlighting the strong influence of cultural norms on how meaning is interpreted and conveyed. The examples examined fell into two main categories: pragmalinguistic failures and sociopragmatic failures, both of which resulted in altered or distorted communicative intent in the target language. Several examples demonstrated how direct translation of linguistic forms without consideration of pragmatic function led to unnatural or inappropriate expressions. For instance, English phrases such as “Would you mind...?” or “I was wondering if...” were translated too literally into Russian, resulting in commands that sounded overly direct or impolite. These expressions carry polite hedging in English, but the translated versions often lost their softening effect due to the translator’s focus on lexical rather than functional equivalence. Additionally, some humor, irony, and metaphorical language in audiovisual materials were translated literally, leading to loss of intended tone or misunderstanding by the target audience. This suggests a lack of attention to the illocutionary force of the utterances — the speaker’s intended meaning behind the literal words.

Sociopragmatic issues were especially prominent in the translation of culturally bound norms, such as forms of address, politeness strategies, and emotional tone. For example, in official diplomatic translations, the overly formal tone used in Russian renditions of English political speeches sometimes created a sense of emotional distance or artificiality, which was not present in the original. Conversely, casual language in English business emails translated too informally into Russian resulted in a perceived lack of professionalism. Another recurrent problem was the misinterpretation of culturally specific expressions, such as references to holidays, traditions, or social values. These were either omitted or translated literally, often stripping the utterance of its cultural context and communicative purpose.

Overall, the findings support the view that pragmatic failures are often the result of insufficient cultural awareness on the part of the translator, rather than mere linguistic incompetence. The misalignment between source and target cultural

norms—especially in how politeness, indirectness, and emotional tone are expressed—was a key factor in most examples analyzed.

These results underscore the importance of training translators not only in linguistic competence but also in cross-cultural pragmatics. Translators must be able to identify the speaker's intended pragmatic function and adapt it in a culturally appropriate way. This may involve using different linguistic forms or adjusting the level of directness to align with the norms of the target audience.

CONCLUSION

The study highlights that pragmatic failures in translation primarily stem from cultural differences and misaligned communicative norms rather than mere linguistic inaccuracies. Both pragmalinguistic and sociopragmatic failures disrupt the intended meaning, causing misunderstandings and potentially offending the target audience. Effective translation requires not only linguistic competence but also deep cultural awareness to preserve the pragmatic intent of the source text. Integrating cross-cultural pragmatics into translator training can significantly reduce pragmatic failures and enhance communication across languages and cultures. Future research should explore broader corpora and consider the role of emerging translation technologies in addressing these challenges.

REFERENCES

1. Blum-Kulka, S. (1989). Interlanguage Pragmatics: The Case of Requests. In S. Blum-Kulka, J. House, & G. Kasper (Eds.), *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies* (pp. 37–70). Norwood, NJ: Ablex.
2. House, J. (2015). *Translation Quality Assessment: Past and Present* (2nd ed.). New York: Routledge.
3. Katan, D. (2004). *Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators* (2nd ed.). Manchester: St. Jerome Publishing.
4. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: E.J. Brill.
5. Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Sperber, D., & Wilson, D. (1986). *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.

7. Thomas, J. (1983). Cross-cultural pragmatic failure. *Applied Linguistics*, 4(2), 91–112. <https://doi.org/10.1093/applin/4.2.91>
8. Schäffner, C. (2004). Political Discourse Analysis from the Point of View of Translation Studies. *Journal of Language and Politics*, 3(1), 117–150.
9. Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
10. Baker, M. (1992). In *Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.

O‘ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARIDA GENDERNING GERMENEVTIK JIHATDAN LISONIY VOQEALANISHI

Ro‘ziyeva Rayxon Abduxalilovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. Gender mavzusi zamonaviy jamiyatda katta e‘tibor qaratilayotgan masalalardan biridir. Har bir madaniyatda, shu jumladan, o‘zbek va ingliz xalqlarining ma‘naviy merosida, gender tushunchasi turli shakllarda aks etgan. Maqollar esa xalq og‘zaki ijodining eng muhim turlaridan biri bo‘lib, unda jamiyatning ijtimoiy-tarixiy tajribalari, qadriyatları, etika va estetik tasavvurlari aks etadi. Bu maqolada o‘zbek va ingliz maqollarida genderning lisoniy voqeanishi, ya‘ni til va ijtimoiy kontekstda gender rolining qanday namoyon bo‘lishi, o‘zgarish va rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: gender, maqol, lisoniy voqeanish, germinenivtika, gender stereotiplari

Genderning tilshunoslik jihatdan voqeanishi

Gender, tilshunoslikda, o‘zbek va ingliz tilidagi maqollarda, bir qator lisoniy va madaniy omillar orqali aks etadi. Gender identifikatsiyasi ko‘pincha ijtimoiy va psixologik jihatlarga asoslanadi, shuning uchun maqollarda erkaklar va ayollar roli, ular uchun belgilangan me‘yorlar va ijtimoiy kutishlar haqida ko‘plab tasavvurlar mavjud. Bu tasavvurlar esa o‘z navbatida til orqali jamiyatning qadriyatları, stereotiplari va ijtimoiy me‘yorlarini shakllantiradi. Masalan, ingliz tilidagi maqollarda ko‘pincha erkakning hokimiyat, kuch va rahbarlik atributları bilan bog‘liq obrazlar aks etadi. Misol uchun, "A man's home is his castle" (Erkakning uyi

- uning qal'asi) degan maqolada erkakning o'z oilasiga bo'lgan egalik huquqi va hokimiyatini ifodalaydi. O'zbek maqollarida esa erkaklarning oiladagi va jamiyatdagi o'zni ko'pincha ulug'lanadi, masalan, "Erkakni er yuziga chiqarish uchun ona kerak" yoki "Erkakning nomi yerda qolmas" kabi maqollar erkaklarning oiladagi va jamiyatdagi nufuzini ta'kidlaydi.

Biroq, ayollarga nisbatan tuzilgan maqollar ko'proq ularning ijtimoiy va oilaviy roli bilan bog'liqdir. Ingliz tilida "Behind every successful man, there is a woman" (Har bir muvaffaqiyatli erkakning orqasida ayol turadi) degan maqolada ayolning erkak muvaffaqiyatiga ta'siri ko'rsatilgan, lekin bu ayolning mustaqil yutuqlari yoki o'ziga xos roli haqida emas, balki erkakning muvaffaqiyatini qo'llab-quvvatlashdagi orni haqida gapiradi. O'zbek maqollarida esa ayolning uy-ro'zg'or, oilaviy muvozanatni saqlashdagi roli yuqori baholanadi: "Ayol uyga qalb, erkak uyga bosh", "Ayolning qo'lidan kelgan ishni erkak qilolmaydi" kabi maqollar ayolning ijtimoiy va oilaviy mas'uliyatini ta'kidlaydi.

O'zbek va ingliz maqollarida gender stereotiplari aniq ko'rinishda mavjud. Erkaklar ko'pincha kuchli, qat'iyatli, boshqaruvchi va yetakchi sifatida tasvirlanadi, ayollar esa ko'pincha ma'naviyati, sabri, mehribonligi va oilaga bo'lgan sadoqati bilan aks etadi. Masalan, ingliz maqollarida erkaklar uchun: "A man's word is his bond" (Erkakning so'zi uning kelishuvi hisoblanadi) degan maqol, erkaklarni ishonchlilik va kuchli xarakterga ega sifatida tasvirlaydi. Bunday tasvir, ijtimoiy hayotda erkaklarga qo'yilgan talablar va kutishlarga mos keladi. O'zbek maqollarida esa, erkaklar odatda jamiyatda yuqori mavqega ega va oilaning boshqaruvchisi sifatida qaraladi.

Ayollar esa ko'pincha mehribon, sadoqatli va uy-ro'zg'or ishlariga mas'ul sifatida tasvirlanadi. Ingliz tilidagi "A woman's place is in the home" (Ayolning o'zni uyda) maqolida ayolning asosiy roli uyda bo'lishi kerakligi ko'rsatiladi. Bu maqol, ayniqsa, tarixiy nuqtai nazardan ayollarning ijtimoiy roli haqida gapiradi. O'zbek maqollarida esa ayolning oiladagi muhim roli ko'pincha uning xushmuomala, mehribon va sabrli ekanligi bilan bog'lanadi, masalan, "Ayol - uying nuri" yoki "Ayolning qo'li bilan dunyo aylanadi" kabi iboralar.

Xulosa

O‘zbek va ingliz maqollaridagi gender tasavvurlari, madaniyat va tilning bir qismi sifatida, jamiyatning qadriyatlari, stereotiplari va ijtimoiy me'yorlarini aks ettiradi. Gender roli maqollarda nafaqat erkak va ayolning oiladagi o‘rni, balki ijtimoiy va iqtisodiy hayotdagi rollari haqida ham ma'lumot beradi. Hozirgi kunda gender stereotiplari o‘zgarib, yangi ijtimoiy haqiqatlarga moslashmoqda. Shu sababli, til va maqollar orqali genderni o‘rganish, faqat o‘tmishdagi qadriyatlarni emas, balki zamonaviy jamiyatdagi o‘zgarishlarni ham tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘ulomova, N. (2005). Til va jamiyat: Sotsiolingvistika asoslari. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti nashriyoti.
2. Ibragimov, I. (2010). O‘zbek tilshunosligida sotsiolingvistika va gender masalalari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
3. Hoshimov, M. (2013). Til va madaniyat: Jinsiy ta'sirlar. Toshkent: O‘zbekiston davlat nashriyoti.
4. Davies, M. (2007). The Handbook of Gender and Language. Blackwell Publishing.
5. Butler, J. (1990). Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Routledge.
6. Kibrik, A. A., & A. K. Shakhnarovich (1998). Language and Gender: Cross-cultural Perspectives. Mouton de Gruyter

REKLAMA MATNLARINING LINGVOKULTUROLOGIK JIHATLARI

Xudayberganova Maxbuba Meylibayevna

Tayanch doktorant, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada reklama matnlarining lingvokulturologik xususiyatlari chuqur tahlil qilingan. Zamonaviy jamiyatda reklamaning tili va madaniy qadriyatlarni aks ettirishi, milliy va global kontekstda reklamaning o‘ziga xos xususiyatlari tizimli ravishda yoritilgan. Reklama matnlarida qo‘llaniladigan lingvistik vositalar va ularning madaniy konnotatsiyalari mukammal o‘rganilgan. Tadqiqotda o‘zbek reklama matnlarida namoyon bo‘ladigan lingvokulturologik jihatlar tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: reklama matni, lingvokulturologiya, madaniy qadriyatlar, til vositalari, kommunikativ strategiya, madaniy kod, milliy o‘ziga xoslik.

Kirish

Zamonaviy jamiyatda reklama nafaqat iqtisodiy, balki madaniy-ma'rifiy ahamiyatga ham ega bo'lib borayotgan murakkab ijtimoiy-madaniy fenomendir. Reklama matnlari faqat mahsulot yoki xizmatlar haqida ma'lumot berish bilan cheklanib qolmay, balki jamiyatning qadriyatlari, mentaliteti, dunyoqarashini ham aks ettiruvchi ko'zgu vazifasini bajaradi. Shu nuqtai nazardan, reklama matnlarini lingvokulturologik jihatdan o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi.

Lingvokulturologiya til va madaniyatning o'zaro munosabatlarini, ularning chambarchas bog'liqligini o'rganuvchi zamonaviy tilshunoslik yo'nalishi sifatida reklama matnlarini o'rganishda muhim metodologik asos vazifasini o'taydi. Bu soha tilning madaniyat bilan o'zaro bog'liqligini, madaniyat va tilning rivojlanishiga o'zaro ta'sirini, ularning ijtimoiy hayot, psixologiya va falsafa bilan aloqalarini o'rganadi. Zero, xalqning madaniyatsiz til mavjud bo'la olmaydi, shuningdek, tilsiz madaniyat ham yashay olmaydi [1]. Aynan shu nuqtai nazardan reklama matnlarini lingvokulturologik kontekstda o'rganish, ularning jamiyat hayotidagi o'rnini yanada teranroq tushunishga yordam beradi. Reklama matnlarida til vositalari orqali muayyan madaniy kodlar, qadriyatlar va stereotiplar namoyon bo'ladi. Bu matnlar jamiyatda ustuvor bo'lgan qadriyatlarni, kundalik hayot normalarini, ideallashtirilgan turmush tarzini aks ettiradi va shu bilan bir vaqtda jamiyatga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Reklama matnlarini lingvokulturologik jihatdan tadqiq etish jamiyatning madaniy-qadriyat yo'nalishlarini tushunish, ularning o'zgarishi va rivojlanishini kuzatish imkoniyatini beradi.

Reklama matnlarining lingvokulturologik xususiyatlari

Reklama matnlari lingvokulturologik tadqiqot obyekti sifatida quyidagi xususiyatlarga ega:

Madaniy qadriyatlarni aks ettirish. Reklama matnlari bir mamlakatning madaniyati, mentaliteti va milliy xarakterini, shuningdek, barcha ijtimoiy-madaniy hodisalarni aks ettiradi [2]. O'zbek reklama matnlarida oilaviy qadriyatlar, kattalarni hurmat qilish, mehmondo'stlik, o'zaro yordam, qo'ni-qo'shnichilik munosabatlari

kabi milliy qadriyatlar yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan, oziq-ovqat mahsulotlari reklamasida ko‘pincha oila a‘zolari birgalikda ovqatlanayotgan holat tasvirlanadi, bu esa o‘zbek madaniyatida oilaviy aloqalarning muhimligini ta’kidlaydi.

Til vositalari orqali madaniy konnotatsiyalarni ifodalash. Reklama matnlarida qo‘llaniladigan til vositalari nafaqat ma’lumot berish, balki muayyan madaniy konnotatsiyalarni ifodalash vazifasini ham bajaradi. O‘zbek reklama matnlarida milliy-madaniy tushunchalarni ifodalovchi leksik birliklar (dasturxon, mehmon, to‘y, gap, hashar) keng qo‘llaniladi. Bu so‘zlar faqat ma’lumot berish emas, balki milliy qadriyatlarni ham eslatish vazifasini bajaradi.

Madaniy kodlarni qo‘llash. Reklama nafaqat mahsulotni targ‘ib qilish vositasi, balki ishlab chiqarishdagi muayyan yutuqlarni ko‘rsatadigan, aholi orasida ma’lumot tarqatadigan, odamning ruhiy va intellektual holatiga ta’sir ko‘rsatadigan, tilning imkoniyatlarini aks ettiruvchi omildir [3]. O‘zbek reklamalarida milliy madaniy kodlar (milliy liboslar, me’moriy yodgorliklar, an’anaviy bayramlar) ko‘p qo‘llaniladi. Bu orqali milliy identifikatsiya kuchaytiriladi va mahsulot yoki xizmat bilan milliy qadriyatlar o‘rtasida bog‘liqlik o‘rnatiladi.

Madaniy adaptatsiya. Reklama matnlarini tarjima qilishda matnni maqsadli auditoriyaning ijtimoiy-madaniy xususiyatlariga moslashtirishni talab qiladi. Reklama sloganlarini moslashtirishda nafaqat so‘zlarni, balki g‘oyalarni ham tarjima qilish muhimdir [4]. Global brendlar O‘zbekiston bozoriga kirib kelganda o‘z reklama matnlarini o‘zbek madaniyatiga moslashtiradi. Bu jarayonda madaniy kontekst, qadriyatlar va milliy o‘ziga xoslik hisobga olinadi.

Til vositalarining stilistik xususiyatlari. O‘zbek reklama matnlarida milliy adabiy an‘analardan, xalq og‘zaki ijodidan, maqol va matallardan foydalanish keng tarqalgan. Bu, bir tomondan, reklama matnining ta’sirchanligini oshirsa, ikkinchi tomondan, milliy madaniyat bilan bog‘liqlikni ta’minlaydi.

Xulosa

Reklama matnlarini lingvokulturologik jihatdan o‘rganish jamiyatning madaniy-qadriyat yo‘nalishlarini, til va madaniyat o‘rtasidagi munosabatlarni tushunishda muhim ahamiyatga ega. O‘zbek reklama matnlari milliy qadriyatlar,

mentalitet, dunyoqarash, tarixiy tajriba va zamonaviy tendentsiyalarni aks ettiruvchi murakkab lingvokulturologik fenomendir. Reklama matnlarida qo‘llaniladigan til vositalari, milliy-madaniy leksika, frazeologik birliklar, milliy obrazlar va ramzlar orqali nafaqat mahsulot yoki xizmat haqida ma'lumot beriladi, balki milliy identifikatsiya ham amalga oshiriladi. Reklama matnlari tilning barcha imkoniyatlaridan foydalanish bilan birga, milliy madaniyatni ham targ‘ib qiladi va shu bilan bir vaqtda unga ta'sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimova Sh. B. Linguoculturology As a New Branch of Linguistics. *Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education*, 2024, Vol. 2 №5, 593-595 б.
2. Linguacultural Analysis of Language of Advertising in the English Language. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 2024, Vol. 2, №1, 432-435 б.
3. Tkachyk O. Socio-cultural peculiarities of advertising texts. – Academia.edu, 2017.
4. Халилова Г. Analysis of translation of English advertising texts into Uzbek. *Переводоведение: проблемы, решения и перспективы*. 2022, №1, 52-53 б.

INGLIZ VA O‘ZBEK TILIDA ANTROPONIMLAR QATNASHGAN FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR

Nishonova Sayyora Saidovna

O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti,
Ingliz tili nazariyasi va o‘qitish metodikasi kafedrası, o‘qituvchi

Annotasiya. Ushbu maqolada frazeologik birliklar tarkibida atoqli otlarning, xususan antroponimlarning tutgan o‘rni, ularning semantik va etimologik xususiyatlari yoritilgan. Ingliz va o‘zbek tillaridagi atoqli otlar ishtirokidagi frazeologizmlar misolida bu iboralarning madaniy, tarixiy hamda lingvistik ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada xalq og‘zaki ijodi, tarixiy shaxslar va adabiy qahramonlar bilan bog‘liq iboralar asosida atoqli otlar qatnashgan frazeologik birliklarning tasnifi berilgan. Shuningdek, bunday birliklarning xalq tafakkuri, madaniyati va estetik didini aks ettiruvchi vosita sifatidagi roli ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Frazeologiya, frazeologik birliklar, atoqli otlar, antroponimlar, semantika, etimologiya

Frazeologiya — bu tilshunoslikning muhim sohalaridan biri bo‘lib, u til birligi sifatida ishlatiladigan barqaror iboralar, ya’ni frazeologik birliklarni o‘rganadi. Ushbu fan yo‘nalishi nisbatan yangi bo‘lishiga qaramay, bugungi kunda u keng miqyosda o‘rganilmoqda. Ammo frazeologik birliklarning mazmuni, tuzilishi va tasnifi bo‘yicha olimlar o‘rtasida hanuzgacha yagona fikr mavjud emas.

“Frazeologiya” atamasi (phraseologia — lotincha so‘z bo‘lib, phrasis “so‘z birikmasi, ifoda”, logia esa “to‘plam, yig‘indi” degan ma’noni anglatadi) birinchi marta 1558 yilda nemis filolog— gumanisti M. Neander tomonidan yunon notiqi Isokratning so‘z birikmalari va ifodalarini lotin tiliga tarjima qilganida ishlatilgan. [6, b. 38] Frazeologiya fanining shakllanishi va taraqqiyotida ko‘plab olimlar, xususan, Sharl Balli, V.V. Vinogradov, N.N. Amosova va A.V. Kunin kabi mutaxassislar muhim hissa qo‘shganlar. Sharl Balli frazeologik birliklarni semantik yondashuv asosida tahlil qilgan bo‘lsa, V.V. Vinogradov ularni ichki mazmuni va struktural xususiyatlariga ko‘ra tasniflab bergan. N.N. Amosova esa frazeologik birliklarni “ajralmas birikmalar” sifatida ko‘rib, ularning leksik kompleks sifatidagi rolini ta’kidlagan.

Frazeologik birliklar ichida atoqli otlar qatnashgan iboralar alohida mavqe egallaydi. Garchi ular strukturaviy jihatdan boshqa frazeologik birliklarga o‘xshash bo‘lsa-da, atoqli otlar (ya’ni, shaxs, joy, tarixiy hodisa yoki mashhur obrazlarni anglatuvchi otlar) ishtirok etgan iboralar etimologik va semantik jihatdan alohida tahlilni talab qiladi. Bunday birliklarda qo‘llanilgan atoqli otlar iboraning ma’nosini boyitibgina qolmay, balki uni madaniy va tarixiy kontekst bilan bog‘lab turadi. Ingliz tilida ham, o‘zbek tilida ham atoqli otlar qatnashgan frazeologik birliklar talaygina bo‘lib, ular har ikki tilda ham chuqur tarixiy ildizlarga ega va o‘ziga xos madaniy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, frazeologik birliklar tarkibida uchraydigan antroponimlar — ya’ni inson ismlari va tarixiy shaxslarning nomlari — semantik yuki kuchli bo‘lgan iboralarni hosil qiladi. Antroponimlar qatnashgan frazeologik birliklar bir necha turli shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin. Ular, masalan, mashhur tarixiy shaxslar (Napoleon, Robin Hood, Amir Temur, Alisher Navoiy),

adabiy qahramonlar (Sherlock Holmes, Don Kixot), diniy yoki afsonaviy obrazlar (Yunus, Loki) nomiga asoslangan iboralar shaklida bo‘lishi mumkin.

Bu turdagi frazeologizmlar tilning ifoda imkoniyatlarini boyitadi, milliy va madaniy xotirani saqlab qoladi hamda muayyan ijtimoiy kontekstda chuqur ma’no qatlamlarini ochib beradi. Shu bois, antroponimlar asosida shakllangan frazeologik birliklarni tahlil qilish nafaqat lingvistik, balki madaniy-historik tadqiqotlar uchun ham katta ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Ingliz tilida atoqli otlar qatnashgan frazeologik birliklar boshqa frazeologik birliklardan farq qilmaydi: ular izchil va yagona strukturaviy modelda qurilgan. Shunga qaramay, atoqli otlarni o‘z ichiga olgan frazeologik birliklar turkumi birinchi navbatda, ularni etimologik va semantik nuqtai nazar maxsus o‘rganishni talab qiladi. [5, b.81-84]

Antroponimlar qatnashgan frazeologik birliklar bir necha turli bo‘lishi mumkin.

1) Xristian dinining muqaddas kitobi Bibliyadan kelib chiqqan va shu kitobda zikir etilgan ismlar qatnashgan frazeologik birliklar: as poor as Job— Iovday kambag‘al, ehtiyojmand; Judas kiss— Iudaning bo‘sasi, xiyonatkorning yaxshiligi; Joseph's coat— Yusufning ko‘ylagi, hashamatli kiyim; doubting Thomas— shubhalanadigan inson; The curse of Cain— Qobilning lan‘ati; Bow the knee to Baal— o‘ziga kumir yaratish, idolga sig‘inish; Adam's apple— baqbaqa; Balaam's ass— jim va itoatkor odamning birdan xaqqini talab qilishi; old as Methuselah— Mafusailday qari (juda qari inson); Naboth's vineyard— hasad va hohish obyeksi va hokazo. [4, b.944]

2) Xalq afsonalari, qo‘shiq-lari, mashhur kitoblar va ertaklaridagi ismlar bilan bog‘liq bo‘lgan frazeologizmlar inglizlarning milliy xarakterining o‘ziga xos xususiyatlarini ifodalaydi. Bunday frazeologik birliklar xalqning uzoq davom etgan madaniy taraqqiyot jarayonini aks ettiradi: Tom and Jerry –ziravorli issiq punsh ma’nosini anglatadi. P. Egan kitoblari qahramonlari sharafiga nomlangan; Tom thumb — kichik narsa, mitti. Qadimgi ingliz ertakidagi qahramoni; Hamlet with Hamlet left out— eng muhim, asosiy, mohiyatidan mahrum bo‘lgan narsa. Shahzoda

Gamlet — Uilyam Shekspir tragediyasidagi qahramon; Jekyl land Hyde— yaxshi va yomon fazilatlarini namoyon etuvchi ikki tomonlama shaxs. R. L. Stivensoinning "Doktor Jekil va janob Xayd" romani qahramoni sharafiga nomlangan.

3) Davlat arboblari nomi bilan ifodalangan frazeologik birliklar: John Hancock— Ikkinchi Kontinental Kongressning prezidenti va 18— asrning Amerika davlat arbobi edi. O‘zining bezakli imzosi bilan tanilgan. Endi uning nomi JonHancock frazeologik birligiga aylandi, “imzo” yoki “imzolash” degan ma’noni anglatadi; BigBen — "Ingliz parlamenti binosidagi soat", o‘z nomini soat qurilishiga boshchilik qilgan Ser Benjamin Xoll nomidan oldi. Xollning tana tuzilishi juda katta edi, shuning uchun uni ko‘pincha "Big Ben" deb atashgan. Shunday qilib, faqat keyinroq bu taxallus minoraga "ko‘chib o‘tdi"; Bloody Mary— "Qonli Meri" qirolicha Meri Tudorga berilgan nom edi. Bu taxallusni unga u shafqatsizlarcha ta'qib qilgan protestantlar bergan. Zamonaviy dunyoda bu nom oziq— ovqat mahsulotini ko‘rsatish uchun ishlatiladi, ya’ni alkogol ichimlikni nomlash uchun ishlatiladi; Prince Albert coat — qirolicha Viktoriyaning eri shahzoda Albertning paltosi. 1860 yilda Albert Qo‘shma Shtatlarga tashrif buyurgan paytda bu nafis paltoni kiygan va bu qirollik oilasi a’zolarining nafis didini ifodalagan. Zamonaviy ingliz tilida odatda ushbu frazeologik birlik nutqda ko‘pincha kiyim— kechakni istehzoli ifodalash uchun ishlatiladi. [1]

O‘zbek tilida antroponimlar qatnashgan frazeologik birliklarning quyidagi turlarini keltirib o‘tishimiz mumkin: o‘zbek realiyalari bilan bog‘liq frazeologik birliklar— Ishi qilar Masharif, mushtni yeydi Mirsharif— boshqalar uchun mehnat qilsa, lekin natijada undan boshqa odam foyda ko‘rsa; kal Fozil— hazil, hazilni tushunmagan, Mulla Mirquruq— hatto mayda xarajatga ham puli yo‘q, hamyoni bo‘m— bo‘sh ; O‘zbek olimlari, podshohlar va mashhur kishilarning nomlari bilan bog‘liq frazeologik birliklar: Asfandiyor xon bo‘ldi, og‘zi — burnim qon bo‘ldi— boshqa odamning yuksalishi yoki muvaffaqiyati uchun o‘zining zarar ko‘rishi, Amir Temurdan qolgan— almisoqdan qolgan; O‘zbek adabiyoti namunalari va xalq og‘zaki ijodida uchraydigan personajlarning nomlari bilan bog‘liq frazeologik birliklar: Oti bor – Alpomish [2]

Xulosa qilib aytganda, frazeologik birliklar, xususan atoqli otlar va antroponimlar ishtirokidagi iboralar, tilning madaniy, tarixiy va semantik qatlamlarini ifodalovchi muhim vosita hisoblanadi. Ingliz va o‘zbek tillarida bunday frazeologizmlar ko‘plab shakllarda uchraydi: diniy manbalar, xalq ertaklari, adabiy asarlar hamda tarixiy shaxslar nomlari asosida shakllangan iboralar orqali xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va estetik didi aks ettiriladi. Ular nafaqat tilning obrazlilik darajasini oshiradi, balki milliy madaniyat va tarixiy xotirani avloddan avlodga yetkazishda ham muhim rol o‘ynaydi. Shu bois, atoqli otlar qatnashgan frazeologik birliklarni tahlil qilish lingvistik hamda madaniy-historik tadqiqotlar nuqtai nazaridan alohida ilmiy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Kunin A.V. English-Russian phraseological dictionary. Moscow Russkiy yozik, 1984.
2. Rahmatullayev Sh., Mahmudov N., Xolmanova Z., O‘razova I., Rixsiyeva K. O‘zbek tili frazeologik lug‘ati. Toshkent – 2022
3. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. Издательство Ленинградского университета, 1963
4. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. Изд-е 4-е, перераб. и доп. М.: Русский язык, 1984. 944 с
5. Кучешева И.Л. Лексико-семантический анализ имен собственных в составе английских и русских фразеологических единиц: Лингвокультурологический подход // Иностранные языки в школе. – 2008. – № 5. – С.81–84
6. Солодуб, Ю. П. Альбрехт Ф. Б.. Лексика и фразеология: сопоставительный аспект: учебник /– М. : Флинта : Наука, 2003.

METHODOLOGICAL APPROACHES IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE: THEORY AND PRACTICE

Ma'rufjon Karimov, PhD, NamSTU

marufjon_karimov.87@mail.ru

Rahimjonov Bahtiyor, student, NamSTU

bahtiyor.rahimjonov96@gmail.com

Abstract. This article analyzes the main methodological approaches used in teaching English as a foreign language, focusing on their theoretical foundations and

practical applications. The author compares the effectiveness of the communicative method, grammar-translation approach, task-based learning, and integration of modern technologies. The significance of selecting appropriate methodology for developing students' language competencies is also emphasized.

Keywords. methodology, English language, communicative approach, task-based learning, modern technologies.

Introduction

In the field of teaching English as a foreign language (TEFL), methodology plays a central role in shaping learners' success. Over the years, various methodological approaches have evolved, each rooted in different theoretical perspectives and pedagogical priorities. Choosing the right method can significantly affect how effectively students acquire and apply language skills. This paper explores the dominant methods used in TEFL [1.15-35 p], comparing their theoretical underpinnings, teaching strategies, and real-world applications.

Traditional methods in TEFL

The Grammar-translation method (GTM) is one of the oldest and most traditional approaches used in the teaching of English as a foreign language. Originating from the classical method used to teach Latin and Greek [2.225 p], GTM emphasizes the explicit teaching of grammar rules, the memorization of vocabulary, and the translation of sentences between the target language and the learners' native language. Instruction is typically delivered in the students' first language, with little emphasis on speaking or listening skills. Reading and writing are prioritized, and accuracy is considered more important than fluency. While GTM has been criticized for its lack of communicative focus, it remains in use in many educational systems due to its structured nature and effectiveness in developing a solid foundation in grammar and vocabulary.

The grammar translation method (GTM)

The GTM is one of the oldest language teaching methods and is rooted in classical education. Its key characteristics include:

Emphasis on grammar rules and vocabulary memorization.

Focus on reading and translation rather than speaking.

Native language use as a medium of instruction.

While GTM helps students understand grammar and build a wide vocabulary, it often fails to develop communicative competence.

The Audio-lingual method (ALM)

Originating from behaviorist theories, ALM prioritizes repetition and habit formation. Key features include:

Drills and pattern practice.

Emphasis on pronunciation and sentence structure.

Limited focus on meaning or context.

Though effective in controlled environments, ALM lacks adaptability and may not engage learners at deeper cognitive levels.

Modern approaches

Modern approaches to Teaching English as a Foreign Language (TEFL) have significantly shifted the focus from traditional, teacher-centered methodologies to more learner-centered, communicative practices. The primary advantage of these methods lies in their emphasis on communication [3.235 p] and real-world language use, enabling students to develop practical language skills applicable in everyday situations. Approaches [4. 205 p] such as communicative language teaching, task-based language teaching, and content and language integrated learning encourage active participation, interaction, and problem-solving, fostering greater fluency and confidence in students.

One of the key benefits of these modern approaches is their adaptability [5.125-130 p] to diverse learning styles. By incorporating multimedia, technology, and group work, they cater to different types of learners and promote student engagement. Additionally, these methods focus on both fluency and accuracy, balancing the development of grammatical competence with the ability to use the language effectively in communication. Furthermore, modern approaches prioritize cultural understanding and critical thinking, allowing students not only to learn a language but also to gain insights into the culture and context in which it is used.

Communicative language teaching (CLT)

CLT emerged in the 1970s and remains a dominant method today. It centers on:

Real-life communication and functional language use.

Task-based group activities and problem-solving.

Focus on fluency over grammatical accuracy.

CLT encourages active learning, fosters student motivation, and reflects the natural use of language. However, it requires skilled teachers and well-resourced classrooms.

In conclusion, modern approaches in TEFL support a more holistic language learning experience that aligns with the dynamic nature of global communication. They move beyond rote memorization and grammar drills, encouraging students to interact meaningfully with the language and fostering a deeper, more practical understanding of English.

Task-based language teaching (TBLT)

TBLT is a branch of CLT that uses tasks as the core unit of planning and instruction. Its process typically includes:

Pre-task – Introducing the topic and preparing learners.

Task cycle – Students complete a communicative task.

Post-task – Reflection and language analysis.

This method promotes autonomy, critical thinking, and contextual language use.

The lexical approach

Proposed by Michael Lewis [6.235-240 p], this approach focuses on vocabulary as the building block of language rather than grammar. Students learn through:

Collocations and chunks (e.g., “make a decision”, “take a break”).

Extensive reading and listening.

Corpus-based materials.

It suits intermediate and advanced learners aiming to sound more natural and fluent.

Integration of technology in TEFL

Digital tools and platforms have revolutionized language teaching. Common uses include:

Learning management systems (LMS): Google classroom, moodle.

Language apps: Duolingo, Memrise [7.304 p]

Video conferencing tools: Zoom, microsoft teams for remote learning.

Gamification: Kahoot, Quizizz [8.70 p] to enhance motivation.

Technology supports blended learning, promotes independent study, and expands access to authentic materials.

Choosing the right method: factors to consider

There is no "one-size-fits-all" method [9.105-108 p]. Effective methodology depends on:

Learner age and background – Young learners may benefit from TPR or CLT, while adults may prefer structured methods.

Learning goals – Academic English requires different methods than conversational English.

Class size and time availability – TBLT is harder in large, crowded classes.

Teacher's experience [10.56-60 p] – Some methods demand more training and classroom management skills.

An eclectic approach, combining elements from multiple methodologies, is often most effective.

Conclusion

Methodology in TEFL [11.405 p] is not static but a dynamic system influenced by linguistic theory, learner needs, and technological advances. Understanding the strengths and limitations of each method allows teachers to adapt their approach for maximum impact. Whether using CLT, TBLT, or blended models, the ultimate goal remains clear: to empower learners to use English [12. 240-243 p] confidently, accurately, and meaningfully. Overall, the study demonstrates that while traditional methods still hold value in certain contexts, the dynamic and interactive nature of modern approaches offers a more holistic, effective, and practical framework for

teaching English as a foreign language. Future research should continue to explore the balance between theory and practice, investigating how new methodologies can be further adapted to meet the evolving demands of diverse global classrooms.

REFERENCES:

1. Bashir, H. (2008). *Methods and Approaches in ELT*. Cambridge University Press. (Usullar va yondoshuvlar: Ingliz tilini o‘qitish metodikasi)
2. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Longman. (Tilni o‘rganish va o‘qitish tamoyillari)
3. Chikovani, E. (2013). *Methods of Teaching Foreign Languages*. Tbilisi State University Press. (Chet tillarni o‘qitish metodlari)
4. Maximov, A. A. (2015). *Innovative Methods of Foreign Language Teaching*. Moscow State University. (Chet tilini o‘qitishdagi innovatsion metodlar)
5. Mustafayeva, S. R. (2012). *Methodology of Teaching Foreign Languages in Uzbekistan*. Tashkent: Fan va texnologiya. (O‘zbekistonda chet tillarini o‘qitish metodikasi)
6. Sharipov, F. N. (2018). *Modern Approaches to Teaching Foreign Languages: Theory and Practice*. Tashkent: O‘qituvchi. (Zamonaviy metodlar: Chet tillarini o‘qitishning nazariyasi va amaliyoti)
7. Tukhtayeva, N. A. (2017). *Innovative Approaches in Teaching English as a Foreign Language*. Tashkent: Sanoat. (Ingliz tilini chet tili sifatida o‘qitishda innovatsion yondoshuvlar)
8. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press. (Vygotskiy, L.S. – Jamiyatdagi ong: Yuqori psixologik jarayonlarning rivojlanishi)
9. Zaitsev, A. V. (2010). *Foreign Language Teaching Methodology*. St. Petersburg: Peter. (Chet tilini o‘qitish metodikasi)
10. Yuldasheva, R. T. (2015). *The Role of Communicative Approach in Teaching English*. Tashkent: Akademnashr. (Ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ yondoshuvning ro‘li)
11. Bakhodirjonova, N. N. (2020). *Modern Methods of Teaching English in Uzbekistan: A Comparative Study*. Tashkent: O‘zbekiston universiteti. (O‘zbekistonda ingliz tilini o‘qitishda zamonaviy metodlar: Taqqoslash tadqiqoti)
12. Kuzmina, N. V. (2009). *Pedagogy of Teaching Foreign Languages*. Moscow: Education. (Chet tillarni o‘qitish pedagogikasi)

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI NOSTALGIK SO‘ZLARNING ETIMOLOGIK TAHLILI

Xayitova Rushana Ximoyiddin qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi nostalgik leksik birliklarning etimologik ildizlari, semantik xususiyatlari va madaniy konnotatsiyalari tahlil qilinadi. “Sog‘inch”, “xotira”, “yo‘qotilgan qadriyatlar” kabi birliklar misolida til va madaniyat bog‘liqligi yoritiladi. Nostalgiya fenomenining madaniy va psixologik kontekstdagi lingvistik namoyoni ham o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: nostalgik leksika, etimologik tahlil, madaniy konnotatsiya, semantik maydon.

Hozirgi tilshunoslikda inson hissiyotlari va xotiralarini ifodalovchi so‘zlarni o‘rganish muhim yo‘nalish sanaladi. Nostalgiya hodisasi ko‘plab tillarda qadimdan shakllanib, madaniy-ma’naviy tafakkur ifodasiga aylangan [3; 13 b.]. “Nostalgiya” termini XVII asrda yunoncha nostos (“uyga qaytish”) va algos (“alam”, “sog‘inch”) so‘zlaridan kelib chiqqan bo‘lib, dastlab tibbiy atama sifatida ishlatilgan. M.B. Holbruk uni “insonning o‘tmishga iliq tuyg‘ular bilan qaytishi” [1; 246 b.] deb ta’riflaydi. Bugun bu tushuncha lingvistika, madaniyat, psixologiya va sotsiologiya doirasida keng tadqiq etilmoqda.

Til insoniyat tarixi va milliy xotirani saqlovchi vosita bo‘lib, jamiyat estetik qarashlari va ruhiy kechinmalarini til orqali avlodlarga yetkazadi. Nostalgiya leksikasi o‘tmishga munosabat, milliy o‘zlik va hissiy-estetik dunyoqarashni aks ettiradi. Jakobsen ta’kidlaganidek, nostalgika kechki zamonaviy madaniyatda tobora muhim va bahsli hissiyotga aylanib bormoqda [2; 29 b.]. Bu — endi mavjud bo‘lmagan, ammo ilgari qadrlangan narsalarni eslab, chuqur tuyg‘ular uyg‘otadigan holatdir. Bunday birliklarning etimologik va semantik tahlili madaniy merosni asrashda muhim rol o‘ynaydi. Til va xotira bog‘liqligi esa milliy o‘zlikni anglash bilan chambarchas bog‘liqdir.

Maqola o‘zbek va ingliz tillaridagi nostalgik so‘zlarning etimologiyasi, madaniy mazmuni hamda xalq xotirasidagi semantik yukini tahlil etishga qaratilgan.

Shuningdek, ularning shakllanish manbalari va madaniy kontekstdagi o‘rni o‘rganiladi.

Nostalgik leksika – o‘tmish, bolalik va yo‘qotilgan qadriyatlarga bo‘lgan sog‘inchni ifodalovchi til birliklaridir. Ular xotira, armon, sog‘inch kabi hissiy holatlarni yoritib, tilda ma‘naviy meros va avlodlar ruhiy bog‘liqligini saqlaydi. Uning semantik maydoni keng bo‘lib, bir nechta asosiy tushunchalarni o‘z ichiga oladi:

sog‘inch – o‘tgan davr yoki holatni yana boshdan kechirish istagi;

o‘tmish – tarixiy yoki shaxsiy tajriba nuqtai nazaridan qadrlil davr;

bolalik – beg‘uborlik, erkinlik va iliqlik timsoli bo‘lgan idealizatsiyalangan hayot davri;

yo‘qotilgan qadriyatlar – hozir mavjud bo‘lmagan ijtimoiy, madaniy yoki axloqiy tushunchalarga bo‘lgan ehtiyoj va ichki bo‘shliq hissi.

Bunday birliklar murakkab semantik qatlamlarga ega bo‘lib, kontekstga qarab turlicha ma‘no kasb etadi. Semantik va assotsiativ tahlil ularni ongndagi obrazlar bilan bog‘lab, til va tafakkur munosabatini yoritadi. Masalan:

O‘zbek tilida “qayg‘u”, “orzu-hasrat”, “eski xotira”, “eski to‘n”, “begona diyor”, “ota uyi” kabi iboralar nostalgiani, bolalik va yurt sog‘inchni ifodalaydi.

Ingliz tilida “yearning” (ichki sog‘inch), “reminiscence” (xotira), “homesickness” (vatan sog‘inchi), “golden days” (oltin davrlar), “longing” (chuqur sog‘inch) kabi so‘zlar o‘tmishga nisbatan hissiy munosabatni ifodalaydi.

O‘zbek tilidagi nostalgik so‘zlar xalqning ruhiy olami, tarixiy xotirasi va estetik qarashlari bilan bog‘liq. Ular o‘tmishga sog‘inch, yo‘qotilgan qadriyatlarga intilish va ruhiy armonni ifodalaydi. Etimologik jihatdan esa qadimgi turkiy, forsiy va arabiy qatlamlarga borib taqaladi. Masalan:

“Sog‘inch” — bu so‘z eski turkiy “sög-” fe‘lidan kelib chiqqan, “yo‘qlikni his etmoq”, “kimnidir yoki nimanidir sog‘inmoq” ma‘nolarini bildiradi. Bu fe‘l asrlar davomida ichki sog‘inch va mehr hissiyotlarini ifodalovchi kuchli semantik yuk orttirgan. Adabiy matnlarda ushbu so‘z ko‘pincha “dil sog‘inchi”, “vatan sog‘inchi” shaklida uchraydi.

“Hijron” — arabcha “hijr” (هجر) soʻzidan kelib chiqqan, “ayrilik”, “vafosizlik”, “masofadan iztirob” maʼnolarini bildiradi. Oʻzbek mumtoz sheʼriyatida “hijron” — sevgidan ayriliq, yurakdagi sogʻinch va armonli kutish ramzi sifatida ishlatilgan.

“Xotira” — arabcha “xatara” (خطر) yoki “zikir” (ذكر) soʻzlari bilan bogʻliq boʻlib, “eslash”, “yodda saqlash”, “kechmishni xotirlash” maʼnosida qoʻllaniladi. Bu soʻz zamonaviy adabiyotda ham, tarixiy asarlarda ham oʻtmishga intilish va ruhiy yod etish bilan bogʻliq.

“Yod” — arabiy “yad” (يد) soʻziga borib taqaladi, lekin oʻzbek tilida u “esda qolgan narsa”, “xotira izlari”, “marhumni yod etish” kabi maʼnolar bilan boyitilgan. Mumtoz adabiyotda “yod etmoq”, “yodi bilan yashamoq” kabi iboralar orqali nostalgiya kuchli ifodalanadi.

Oʻzbek mumtoz adabiyotida bunday soʻzlar keng qoʻllanib, shoirlar ular orqali sogʻinch, hijron va armon tuygʻularini ifoda etgan. Masalan, Alisher Navoiy “Xamsa”da hijron va dard soʻzlari bilan oshiqning ruhiy holatini chuqur tasvirlaydi. Munis va Ogahiy esa xotira, yod, qaygʻu kabi soʻzlar orqali tarixiy shaxslar va yoʻqotilgan qadriyatlarni yodga olib, milliy xotirani uygʻotishga xizmat qilgan. Bu birliklar adabiy tilda badiiy ifoda vositasi sifatida shakllanib, oʻziga xos madaniy-estetik yuk orttirgan.

Ingliz tilidagi nostalgik leksik birliklar chuqur tarixiy ildizlarga ega boʻlib, turli tillar taʼsiri ostida shakllangan. Ular oʻtmish, yoʻqotilgan davrlar va qadriyatlarga boʻlgan sogʻinchni ifodalaydi. Semantik jihatdan boy bu soʻzlar asosan yunon, lotin, fransuz va german tillaridan olingan. Masalan:

“Nostalgia” — bu soʻz XVIII asrda ilk bor tibbiy termin sifatida qoʻllanilgan boʻlib, yunoncha nostos (“uyga qaytish”) va algos (“alam”, “azob”) soʻzlarining birikmasidan tashkil topgan. Dastlab u asosan vatandan uzoqda yurgan askarlar yoki sayohatchilarning psixologik holatini ifodalagan. Keyinchalik bu atama kengayib, umumiy sogʻinch, oʻtmishga intilish va romantik-esdalik kayfiyatini anglatadigan leksik birlik sifatida ishlatilgan.

“Homesick” — bu soʻz ingliz tilining oʻziga xos tarkibiy birliklaridan biri boʻlib, home (uy, vatan) va sick (kasal) soʻzlarining birikmasidan iborat. XVII asrda

paydo bo‘lgan bu ibora vatandan yiroqda bo‘lgan shaxsning ruhiy og‘rig‘i, vatan sog‘inchi holatini ifodalagan. Bugungi kunda u nafaqat geografik ayriliq, balki ruhiy yaqinlikka ehtiyojni bildiradi.

“Longing” — eski ingliz tilidagi langian fe‘lidan kelib chiqqan bo‘lib, u “cho‘zilib kutmoq”, “intizorlik bilan istamoq” degan ma‘nolarni bildiradi. Bu so‘z german tillaridagi “tortilish” va “cho‘zilish” ma‘nolari bilan ham bog‘liq bo‘lib, uzoq kutish, yetolmaslik va sog‘inish tuyg‘ularining kuchli ifodasidir.

“Reminiscence” — lotincha reminisci (eslamoq) fe‘lidan kelib chiqqan bo‘lib, ingliz tiliga fransuz tili orqali kirib kelgan. Bu so‘z insonning ongida paydo bo‘ladigan xotiralarni, o‘tmishni eslash jarayonini bildiradi. Adabiyotda va notiq so‘zlarda ko‘pincha shirin, ba‘zan esa iztirobli esdaliklar kontekstida ishlatiladi.

Ushbu so‘zlar ingliz tilida faqat lug‘aviy birliklar sifatida emas, balki madaniy xotira, milliy identitet va shaxsiy tajriba ifodachisi sifatida ham shakllangan. Jumladan:

Romantik adabiyotda melancholy va longing inson ruhiyatining ichki dramtizmini tasvirlashda asosiy vosita bo‘lgan;

XIX asr poetik matnlarida reminiscence va wistful so‘zlari orqali shoirlar o‘tmishni orzu bilan eslash, bolalik davriga sog‘inch bilan qarash motivlarini ifodalaganlar;

Ijtimoiy tarixda esa homesick atamasi ko‘chmanchilar, muhojirlar va urush qatnashchilarining psixologik holatini anglatgan.

Bu leksik birliklar ingliz madaniyatida nostalgiya fenomenini estetik va falsafiy darajada anglashda asosiy vosita bo‘lib xizmat qilgan.

1-jadval. O‘zbek va ingliz nostalgik leksikasining qiyosit tahlili

	Tahlil mezonlari	O‘zbek tili	Ingliz tili
1.	Asosiy semantik komponentlar	Sog‘inch, xotira, yo‘qotilgan qadriyatlar	Sog‘inch, xotira, yo‘qotilgan vaqt va joy
2.	Hissiy-emotsional kuch	Yurakka yaqin, ko‘ngilga ta‘sirchan, chuqur hissiyotlarga boy	Sokin, intellectual, ichki mulohazaga yo‘g‘irilgan

3.	Etimologik qatlam	Eski turkey ildizlar, forsiy-arabiy qatlamlar bilan boyigan	Yunon, lotin. Fransuz va german ildizlari
4.	Estetik ifoda uslubi	She'riy va falsafiy obrazlar orqali emotsional kuch	Melancholik, nasriy yoki lirik ifoda vositalari
5.	Dominant madaniy yondashuv	Kollektiv xotira, milliy qadriyatlar asosiy o'rinda	Shaxsiy refleksiya, individualikka asoslangan
6.	Xotira shakli	Yod etish, marosim, og'zaki hikoyalar	Ichki eslash, shaxsiy kechinmalar

Bundan ko'rinib turibdiki, o'zbek tilidagi sog'inch, dard, hijron, xotira kabi so'zlar turkiy, forsiy va arabiy manbalarga borib taqaladi. Ularning semantik maydoni yurakka yaqin, diniy-falsafiy mazmunlarga boy bo'lib, xalq ruhiyatidagi iztirob va orzu-hasratlarni ifodalaydi. Ingliz tilidagi nostalgia, melancholy, reminiscence, wistful kabi birliklar esa yunon, lotin, fransuz va german tillari orqali shakllangan bo'lib, shaxsiy xotira va ichki kechinmalarga yo'naltirilgan. Ikkala tilda ham sog'inch, yo'qotish, xotira kabi umumiy komponentlar mavjud, biroq ularning estetik talqini farqlidir: o'zbek tilida — kollektiv xotira va an'analar, ingliz tilida esa — individual esdalik va ichki iztirob asosida ifodalanadi.

Etimologik tahlil bu birliklarning semantik chuqurligi va madaniy konnotatsiyalarini ochib beradi. Ular til orqali avloddan avlodga o'tadigan estetik va hissiy tajribaning aksidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Holbrook M.B. Nostalgia and Consumption Preferences: Some Emerging Patterns of Consumer Tastes // Journal of Consumer Research. – 1993. – Vol. 20. – No. 2. – P. 245–256.
2. Jacobsen M.H. Nostalgia Now: Cross-Disciplinary Perspectives on the Past in the Present. – New York: Routledge, 2020. – 246 p.
3. Stern B. Historical and personal nostalgia in advertising text: the Fin de siècle effect // Journal of Advertising. – 1992. – Vol. 21. – P. 11–22.

XORIJIY ADABIYOTLARNING O‘ZBEK TILIGA TARJIMASI VA ULARNING TANQIDIY MUAMMOLARI

Sayidov Shukrullo Xaliljonovich

Farg‘ona davlat texnika universiteti assistant o‘qituvchi

Annotatsiya. Xorijiy adabiyotlarning o‘zbek tiliga tarjimasida o‘zbek tilshunosligi va adabiyoti uchun muhim o‘rin tutadi. Biroq, tarjima jarayoni faqatgina tilni o‘zgartirishdan iborat emas, balki madaniy, tarixi va ijtimoiy kontekstlarni hisobga olishni talab qiladi. Ushbu maqola xorijiy adabiyotlarning o‘zbek tiliga tarjimasida jarayonidagi asosiy muammolarni ko‘rib chiqadi va tarjimaning adabiy, madaniy, va lingvistik jihatlarini tahlil qiladi.

Kalit so‘zlar: tarjima, xorijiy adabiyot, o‘zbek tili, madaniy tarjima, lingvistik muammolar, adabiy tarjima.

Kirish.

Xorijiy adabiyotlarning o‘zbek tiliga tarjimasida o‘zbek madaniyati va adabiyoti uchun katta ahamiyatga ega. Tarjima nafaqat yangi bilimlarni olishning yo‘li, balki ikki madaniyatni bir-biriga yaqindashtirishning vositasi sifatida xizmat qiladi. Ammo tarjima jarayoni o‘z ichiga bir qancha muammolarni oladi: bularning ichida tilning o‘ziga xosligi, madaniyat farqlari, shuningdek, adabiy asarlarning mualliflik uslubi va tiliga sodiqlik masalalari mavjud. O‘zbek tiliga tarjima qilingan xorijiy asarlar ko‘pincha o‘zbek o‘quvchisiga yangi dunyoqarashlarni keltirsa-da, tarjimadagi adabiy va madaniy muammolar o‘quvchi uchun ba‘zan tushunarsiz yoki begona bo‘lishi mumkin. Bu jarayonda tarjimonning mahorati, til va madaniyat o‘rtasidagi aloqalar, hamda asarning madaniy konteksti muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolada xorijiy adabiyotlarning o‘zbek tiliga tarjimasida bilan bog‘liq asosiy muammolar va ularni hal etish usullari tahlil qilinadi.

Usullar.

Maqolada xorijiy adabiyotlarning o‘zbek tiliga tarjimasida bo‘yicha tadqiqotlar va tahlillar olib borildi. Tadqiqotda asosiy e‘tibor tarjima jarayonining adabiy va madaniy jihatlarini, lingvistik muammolar va tarjimadagi xatoliklar kabi omillarga qaratildi. Tadqiqotda adabiy tarjima va madaniy tarjima sohalaridagi asosiy

nazariyalarni o‘rganish, shuningdek, o‘zbek tiliga tarjima qilingan xorijiy asarlardagi muammolarni tahlil qilish usullari qo‘llanildi.

Tadqiqot metodlari sifatida quyidagi usullar ishlatildi:

Adabiy tahlil: Xorijiy adabiyotlarning o‘zbek tiliga tarjima qilingan namunalarini taqqoslash, adabiy uslublar, madaniy kontekstlar va tarjimadagi noaniqliklarni aniqlash.

Lingvistik tahlil: Tarjima jarayonida til va struktura o‘zgarishlarini o‘rganish, xususan, grammatik, semantik va leksik xatoliklarni aniqlash.

Intervyu: O‘zbek tarjimonlari va adabiyotshunoslari bilan intervyular o‘tkazildi, ularning tajribalari va fikrlari to‘plandi.

Natijalar.

Xorijiy asarlarda aks etgan madaniy elementlar, odatlar, urf-odatlar va ijtimoiy kontekstlar o‘zbek o‘quvchisi uchun tushunarsiz bo‘lishi mumkin. G‘arb madaniyatidagi diniy, siyosiy yoki ijtimoiy tafovutlar, masalan, diniy e’tiqodlar yoki yirik ijtimoiy voqealar, o‘zbek tiliga tarjima qilinayotganda o‘z asl ma’nosini yoki muhimligini yo‘qotishi ehtimoli bor. Shunday qilib, tarjimonning vazifasi faqat so‘zlarni tarjima qilish emas, balki madaniy kontekstni o‘zbek o‘quvchisi uchun tushunarli va qiziqarli qilib taqdim etishdir. [1, 26]

Misol uchun, G‘arb adabiyotidagi xristianlikka oid iboralar yoki ramzlar, o‘zbek madaniyatida to‘g‘ri moslashma topolmasligi mumkin. Bunday holatlarda tarjimonlar, odatda, tafsiflar yoki tushuntirishlarni qo‘shishlari zarur, lekin bu holatlarning haddan tashqari ko‘payishi, matnning tabiiyligini va adabiy ifodasini buzishi mumkin.

Tarjimada leksik va grammatik farqlar, ya’ni o‘zbek tilida ba’zi so‘zlarning to‘liq ekvivalentlari yo‘qligi yoki sintaktik xususiyatlaridagi farqlar, tarjimadagi muhim qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Masalan, ba’zi inglizcha yoki ruscha so‘zlar o‘zbek tilida biror aniq tushuncha yoki izoh beruvchi so‘z bilan almashmasa, tarjimonlar noaniqliklarni bartaraf etish uchun sinonimlar yoki paraphrasalarni ishlatishga majbur bo‘lishadi. Bu esa o‘z navbatida matnning original ma’nosini o‘zgartirishi yoki yanglish talqinlarga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari,

sintaksisning noaniqlilari va tilning qoidalaridagi farqlar, ya'ni so'z tartibi, grammatik shakllar va ularning foydalanilishi, tarjimadagi ohang va ma'noning buzilishiga olib kelishi mumkin. Misol uchun, ingliz tilida passiv shaklda ishlatilgan jumlar o'zbek tilida ba'zan noqulay yoki mantiqsiz bo'lishi mumkin. Bunday holatda tarjimon sintaktik moslashuvni to'g'ri amalga oshirishga harakat qilishi zarur.

Asar muallifining uslubini saqlash, uning asaridagi ruhni o'zgartirmaslik, tarjimaning eng muhim jihatlaridan biridir. Ammo, tarjimonlarning ba'zan asar uslubini haddan tashqari soddalashtirishi yoki o'zbek tilining strukturaviy xususiyatlariga moslashtirishi, asar ruhini yo'qotishga olib kelishi mumkin. Muallifning original uslubini saqlab qolish uchun tarjimonlar, odatda, o'xshash uslubiy usullarni o'zbek tilida topishga harakat qilishadi, lekin bu jarayonda haddan tashqari soddalashtirish yoki stilistik noaniqliliklar yuzaga kelishi mumkin. Shuningdek, adabiy asarlarning ba'zi murakkab yoki yuqori ma'noli ifodalarini o'zbek tilida to'g'ri aks ettirish qiyin bo'lishi mumkin. Bu holda, tarjimonning mahorati, tilning boyligi va uning nozik jihatlarini tushunishiga qarab, muallifning asariga sodiq qolish zarur.

Tarjimada idiomatik ifodalar, yoki maxsus so'z birikmalarini noto'g'ri tarjima qilish, ko'pincha xatoliklarga olib keladi. Ba'zi iboralar boshqa tilga ko'chirilganda, ularning ma'nosi yoki qimmatli xususiyati yo'qolib ketishi mumkin. O'zbek tilida ba'zi inglizcha yoki boshqa tillardagi idiomatik ifodalar to'g'ri ekvivalentga ega bo'lmashligi sababli, tarjimonlar ma'nolarni saqlash uchun qayta ishlashga majbur bo'lishadi. Tarjimadagi so'z boyligi cheklangan bo'lishi mumkin, chunki o'zbek tilida ba'zi so'zlar yoki iboralar boshqa tilga to'liq mos kelmasligi mumkin. Bunday vaziyatlarda tarjimonlar, o'zbek tilidagi keng tarqalgan sinonimlarni ishlatish orqali ma'noni qoplashga harakat qilishadi, lekin bu ba'zan asl matnning nozik va boy ma'nolarini yo'qotishga olib kelishi mumkin.

Tarjimadagi xatoliklarni tahlil qilishda metodologik muammolar va tarjimonlarning malakasizligi muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjimonning malakasizligi, yomon tayyorgarlik va tilni chuqur bilmaslik, asarning sifatsiz tarjima

qilinishiga sabab bo'ladi. Tarjimaga alohida e'tibor bermaslik yoki jarayonni tezlashtirish uchun soddalashtirishga harakat qilish, asl asarlarning ahamiyatini yoki ma'nosini yo'qotishga olib kelishi mumkin.

Muhokama.

Xorijiy adabiyotlarning o'zbek tiliga tarjimasi nafaqat tilshunoslik nuqtai nazaridan, balki madaniyatlararo aloqalar, xalqaro muloqot va dunyoqarashning shakllanishi uchun ham katta ahamiyatga ega. Tarjima jarayonida tilning o'ziga xos strukturalari, leksik tarkibi, grammatik tizimlari va ma'no qatlamlari o'zgartirilmasdan saqlanishi kerak, ammo shuningdek, bu jarayonda madaniy tafovutlar, o'zgacha hayotiy tajribalar va boshqa xalqlarning an'anaviy qadriyatlari ham hisobga olinishi lozim.

O'zbek tiliga tarjima qilishda, tarjimonlar ko'pincha o'zbek tilining nutq xususiyatlariga mos ravishda, o'zgartirishlar kiritishlari kerak bo'ladi. Bu, albatta, tilning semantik va sintaktik xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Misol uchun, o'zbek tilidagi ba'zi ifodalar va iboralar, boshqa tilda yoki madaniyatda to'liq mos kelmasligi mumkin, shuning uchun tarjimon bu kabi vaziyatlarda moslashtirishni amalga oshirishi lozim. Bunday vaziyatda, tilning o'ziga xosligi va madaniy konteksti yuqori darajada ahamiyat kasb etadi. [1, 24]

Madaniy elementlarni saqlash, ayniqsa adabiy tarjimada muhim ahamiyatga ega, chunki har bir millatning adabiyati, urf-odatlari, tarixi va tili o'zgacha yondashuvlarni talab qiladi. Masalan, biror xalqning an'analari, diniy e'tiqodlari yoki turmush tarziga oid elementlar tarjimadan o'zbek tiliga to'g'ri ko'chirilishi kerak. Tarjima jarayonida madaniy xususiyatlarni tushunish va aks ettirish tarjimonning muvaffaqiyatini belgilaydi. Shu bilan birga, bunday kontekstual o'zgarishlar ko'pincha to'g'ri ekvivalentlarni topishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.[2. 33] Tarjima va madaniyatshunoslik sohasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar, zamonaviy tarjima usullari va metodologiyalarini o'rganish, tarjimonlarning malakasini oshirishga yordam beradi. Tarjima jarayonini takomillashtirishda, ayniqsa, madaniy tafovutlar, lingvistik va psixologik xususiyatlar, va umuman, tarjimonning umumiy dunyoqarashi muhim o'rin tutadi.

Bunda tarjimonning vazifasi – faqatgina soʻzlarni tarjima qilish emas, balki, matnning asl maʼno va mazmunini toʻliq oʻzbek tilida va madaniyatida aks ettirishdir.

Bundan tashqari, adabiy va madaniy tarjima sohasida ilmiy metodlarni rivojlantirish va yangi texnikalarni qoʻllash, tarjima sifatini oshirishi mumkin. Tarjimonlarning metodologik yondoshuvlarini yaxshilash, oʻzbek tilining xususiyatlarini hisobga olgan holda, texnologiya va kompyuter yordamida tarjima qilish jarayonlarini yaxshilashning yangi yoʻllari mavjud. Bu, oʻz navbatida, adabiyotlar bilan yanada oson va aniqroq aloqalar oʻrnatish imkoniyatini beradi. [5, 13] Shunday qilib, tarjima jarayoni nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik, psixologiya va sotsiologiya kabi sohalar bilan ham chambarchas bogʻliq. Har bir tarjima yangi madaniyatni oʻrganish va oʻzingizni boshqa bir xalqning koʻzlari bilan koʻrish imkoniyatini beradi. Bu jarayonda, har bir tarjimonning madaniy sezgirligi va bilim doirasi uning muvaffaqiyatini belgilaydi.

Xulosa.

Xorijiy adabiyotlarning oʻzbek tiliga tarjimasi adabiyotshunoslik va madaniyatni birlashtiruvchi muhim faoliyatdir. Tarjima jarayonida uchraydigan lingvistik va madaniy muammolarni yengib oʻtish uchun, tarjimonlar yuqori malakaga ega boʻlishi, madaniy tafovutlarni hisobga olishlari va asarning mualliflik uslubini saqlashlari kerak. Tarjima nafaqat tilni oʻzgartirish, balki madaniyatni oʻrganish va oʻzaro aloqalarni rivojlantirishning samarali vositasi boʻlib qoladi. Shuning uchun tarjima ilmiy tadqiqotlar va tajriba asosida rivojlantirilishi lozim.

ADABIYOTLAR

1. Nida, W. (2001). *Language and Culture: A Social Linguistic Introduction*. Blackwell Publishing.
2. Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins Publishing.
3. Abdullayev, I. (2017). *Oʻzbek tilidagi tarjimadagi ba'zi muammolar*. Tashkent: Fan va texnologiya.
4. Suleymanov, T. (2019). *Adabiy tarjima va madaniy tafovutlar*. Tashkent: Sharq.

5. Melikuziev, A. (2022). Features of using foreign experiences in the modernization of continuing education. Asian Journal of Multidimensional Research, 11(10), 250-255.
6. Sayidov, S., & Mirzaeva, D. (2023). Unveiling the power of metaphor. In Fergana state university conference (pp. 134-134).

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI REKLAMA SLOGANLARINI TARJIMA QILISH USULLARI

Sherqulova Mahliyo Xasan qizi

Tayanch doktorant, O‘zbekiston davlat jahon tillar universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqola ingliz va o‘zbek tillaridagi reklama sloganlarining tarjima usullarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Maqolada lingvistik, pragmatik va madaniy jihatlar hisobga olingan holda reklama matnlarini tarjima qilish strategiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, turli sohalar bo‘yicha ingliz tilidagi sloganlarning o‘zbek tiliga va aksincha tarjimasi misollari keltiriladi.

Kalit so‘zlar: reklama slogan, tarjima strategiyasi, ekvivalentlik, madaniy moslashtirish, lingvopragmatika, kommunikativ maqsad.

KIRISH

Globalashuv jarayonlari va iqtisodiy aloqalarning kengayishi natijasida xalqaro brendlarning mahalliy bozorlarga kirib kelishi kuzatilmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, reklama sloganlarini bir tildan ikkinchi tilga samarali tarjima qilish masalasini dolzarb qilmoqda. Reklama slogan – qisqa, lo‘nda, yodda qoladigan jumla bo‘lib, ma‘lum bir mahsulot yoki xizmatning asosiy g‘oyasini ifodalaydi va iste‘molchining e‘tiborini jalb qilish, unga ta‘sir o‘tkazish maqsadida ishlab chiqiladi [3, 56].

Reklama sloganlarini tarjima qilish oddiy matn tarjimasidan farq qilib, lingvistik bilimdan tashqari, marketing, psixologiya va madaniyat sohalaridagi bilimlarni ham talab etadi. Bu jarayonda tarjimon nafaqat ikki til o‘rtasidagi leksik, grammatik va uslubiy farqlarni, balki ikki jamiyat o‘rtasidagi madaniy, ijtimoiy va qadriyat tizimlaridagi tafovutlarni ham inobatga olishi zarur.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda reklama sloganlarini tarjima qilishning quyidagi asosiy usullari ko'rib chiqiladi:

To'g'ridan-to'g'ri (so'zma-so'z) tarjima – sloganning leksik va grammatik tuzilishini imkon qadar saqlab qolgan holda tarjima qilish.

Adaptatsiya (moslashtirish) – sloganning asosiy g'oyasini saqlab qolgan holda, maqsad tili vakillariga tushunarli va ta'sirli bo'ladigan tarzda qayta ishlash.

Kompensatsiya – asl tildagi stilistik vositalarni saqlash imkoni bo'lmaganda, ularni boshqa o'rinlarda qo'llash orqali kompensatsiya qilish.

Transkripsiya va transliteratsiya – brend nomlarini va muayyan atamalarni asl tildagi talaffuzi yoki yozilishiga yaqin tarzda ko'chirib o'tkazish.

To'liq qayta yaratish (recreation) – asl sloganning g'oyasini saqlab qolgan holda, maqsad tilida butunlay yangi slogan yaratish.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. To'g'ridan-to'g'ri (so'zma-so'z) tarjima

Bu usul asl sloganning leksik va grammatik tuzilishini saqlab qolishga asoslanadi. Odatda, bu universallik darajasi yuqori bo'lgan va madaniy jihatdan neytral sloganlarga nisbatan qo'llaniladi [6, 97].

Misol 1:

Ingliz tilida: "Quality never goes out of style" (Levi's)

O'zbek tilidagi tarjima: "Sifat hech qachon uslubdan chiqmaydi"

Bu tarjimada asl sloganning tuzilishi va leksik birliklari deyarli to'liq saqlab qolingan. "Quality" – "sifat", "never" – "hech qachon", "goes out of" – "chiqmaydi", "style" – "uslub" so'zlari to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilingan.

Misol 2:

O'zbek tilida: "Hayot zavqi har qultumda"

Ingliz tilidagi tarjima: "The joy of life in every sip"

Bu misolda ham o'zbek tilidagi asl sloganning leksik va semantik jihatlari ingliz tiliga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirib o'tkazilgan.

2. Adaptatsiya (moslashtirish)

Bu usul asl sloganning asosiy g‘oyasini saqlab qolgan holda, uni maqsad tili vakillari uchun tushunarli va ta'sirli bo‘ladigan tarzda qayta ishlashni nazarda tutadi.

Misol 3:

Ingliz tilida: "I'm lovin' it" (McDonald's)

O‘zbek tilidagi adaptatsiya: "Menga yoqadi" / "Zavqini chiqaraman"

Bu misolda ingliz tilidagi "lovin' it" so‘z birikmasi so‘zma-so‘z "uni sevib qolayapman" deb tarjima qilinishi mumkin edi, ammo o‘zbek tilidagi "yoqadi" yoki "zavqini chiqaraman" iboralari kontekstual jihatdan moslashtirilgan variantlardir.

Misol 4:

Ingliz tilida: "Just do it" (Nike)

O‘zbek tilidagi adaptatsiya: "Shunchaki qil" / "Gapni cho‘zma, bajar"

Ingliz tilidagi lakonik slogan o‘zbek tilida ham qisqa variantda ("Shunchaki qil") yoki pragmatik jihatdan kengaytirilgan holda ("Gapni cho‘zma, bajar") adaptatsiya qilinishi mumkin.

3. Kompensatsiya

Bu usul asl tildagi stilistik vositalarni (masalan, rima, alliteratsiya, so‘z o‘yini) saqlash imkoni bo‘lmaganda, ularni boshqa o‘rinlarda qo‘llash orqali kompensatsiya qilishni ko‘zda tutadi.

Misol 5:

Ingliz tilida: "Maybe she's born with it. Maybe it's Maybelline." (so‘z o‘yini: "maybe" – "Maybelline")

O‘zbek tilidagi tarjima kompensatsiya bilan: "Balki u tug‘ma go‘zal. Balki bu Meybelin siri."

Bu tarjimada ingliz tilidagi "maybe" – "Maybelline" so‘z o‘yinini saqlab qolish imkoni yo‘q, ammo "siri" so‘zini qo‘shish orqali intriga yaratilgan.

4. Transkripsiya va transliteratsiya

Bu usul brend nomlarini va ayrim atamalarni asl tildagi talaffuzi yoki yozilishiga yaqin tarzda ko‘chirib o‘tkazishni nazarda tutadi.

Misol 6:

Ingliz tilida: "Connecting people" (Nokia)

O'zbek tilidagi tarjima: "Nokia: odamlarni bog'laymiz" (brend nomi transkripsiya qilingan)

Misol 7:

Ingliz tilida: "Think different" (Apple)

O'zbek tilidagi tarjima: "Eppl: boshqacha fikrla" (brend nomi transkripsiya qilingan)

5. To'liq qayta yaratish (recreation)

Bu usul asl sloganning g'oyasini saqlab qolgan holda, maqsad tilida butunlay yangi slogan yaratishni nazarda tutadi. Bu usul ko'pincha so'z o'yini, madaniy referentsiyalar va boshqa tarjima qilish qiyin bo'lgan elementlarni o'z ichiga olgan sloganlarga nisbatan qo'llaniladi.

Misol 8:

Ingliz tilida: "The Ultimate Driving Machine" (BMW)

O'zbek tilida qayta yaratilgan variant: "Haydash zavqining cho'qqisi"

Misol 9:

Ingliz tilida: "Finger lickin' good" (KFC)

O'zbek tilida qayta yaratilgan variant: "Barmoqlarni ham yeb yuborasiz"

Madaniy jihatlarni hisobga olish

Reklama sloganlarini tarjima qilishda madaniy omillarni hisobga olish alohida ahamiyatga ega. Ayrim hollarda, madaniy tafovutlar tufayli, asl sloganni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish maqsad tili vakillari uchun g'aliz, tushunarsiz yoki hatto salbiy ma'noga ega bo'lishi mumkin.

Misol 10:

Ingliz tilida: "Red Bull gives you wings"

O'zbek tilidagi madaniy adaptatsiya: "Red Bull qanotingizni kengaytiradi" (an'anaviy o'zbek madaniyatida "qanot berish" iborasi ko'proq oilaviy kontekstda ishlatilgani uchun)

Misol 11:

O'zbek tilida: "Oila davrasida mazali"

Ingliz tilidagi madaniy adaptatsiya: "Delicious moments with family" (ingliz tilidagi "davra" tushunchasining to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalenti yo‘qligi sababli)

XULOSA VA TAVSIYALAR

Ingliz va o‘zbek tillaridagi reklama sloganlarini tarjima qilish murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, lingvistik, pragmatik va madaniy kompetensiyalarni talab etadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, quyidagi xulosalar va tavsiyalar shakllantirildi:

Reklama sloganlarini tarjima qilishda faqat lingvistik ekvivalentlikka emas, balki kommunikativ va pragmatik ekvivalentlikka ham e’tibor qaratish zarur.

Tarjima usulini tanlashda sloganning maqsadi, maqsadli auditoriya va madaniy kontekst kabi omillarni hisobga olish lozim.

Sloganning asosiy g‘oyasi, uning ta’sirchanlik darajasi va yodda qolarligini maqsad tili vakillariga ham yetkazish uchun, ba’zan to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjimadan voz kechib, adaptatsiya yoki to‘liq qayta yaratish usullarini qo‘llash maqsadga muvofiq.

Madaniy jihatdan mos kelmaydigan referentsiyalar, ramzlar va iboralarni maqsad tili madaniyatiga mos ekvivalentlar bilan almashtirish tavsiya etiladi.

Tarjima sifatini baholashda lingvistik me’yorlardan tashqari, marketing samaradorligi, maqsadli auditoriyaga ta’siri va brend identifikatsiyasi kabi mezonlarga ham e’tibor berish muhim.

Umuman olganda, reklama sloganlarini tarjima qilish jarayonida tarjimon nafaqat ikki til orasidagi ko‘prik, balki ikki madaniyat orasidagi vositachi ham bo‘lishi va shu bilan birga, marketingning pragmatik maqsadlarini ham inobatga olishi zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ashurova D., Galieva M. Text linguistics. – Toshkent: Turon-Iqbol, 2016. – 323 b.
2. Cook G. The Discourse of Advertising. – London: Routledge, 2001. – 256 p.
3. De Mooij M. Global Marketing and Advertising: Understanding Cultural Paradoxes. – London: SAGE Publications, 2019. – 416 p.
4. Guidère M. The Translation of Advertisements: From Adaptation to Localization // Translation Journal. – 2003. – Vol. 7, № 1.

5. Ismatullayeva N.R. Tarjimaning lingvomadaniy aspektlari. – Toshkent: Navoiy universiteti, 2017. – 168 b.
6. Muminov O. Inglizcha-o‘zbekcha zamonaviy tarjima nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008. – 128 b.
7. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2005. – 352 b.
8. Newmark P. A Textbook of Translation. – New York: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
9. Salomov G‘. Tarjima nazariyasiga kirish. – Toshkent: O‘qituvchi, 1978. – 223 b.
10. Sirojiddinov Sh. Badiiy tarjima asoslari. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2014. – 384 b.

SPECIALIZED TRANSLATION: SCIENTIFIC, LITERARY TRANSLATIONS, SYNONYMS AND ANTONYMS

Abduvaliyeva Sitora Sunnatali Kizi

Student, Chirchik State Pedagogical University, Tourism faculty

Senior teacher, Chirchik State Pedagogical University

Co-author: Z.A.Umirova

Abstract. This article examines the essential role of synonyms and antonyms in the development of language competence, particularly in the field of English language learning. Synonyms words with similar meanings and antonyms words with opposite meanings are considered key tools in vocabulary expansion, semantic understanding, and stylistic enrichment. The study outlines how the strategic use of synonyms can prevent repetition in speech and writing, while antonyms allow learners to express contrast, comparison, and precision. The article emphasizes the pedagogical value of incorporating synonyms and antonyms into language teaching. Various classroom strategies such as interactive games, synonym-antonym pairing exercises, thematic vocabulary lists, and writing tasks are suggested to enhance student engagement and retention. The role of digital tools such as online dictionaries and thesauruses is also highlighted, promoting autonomous learning beyond the classroom. The findings indicate that consistent practice with synonyms and antonyms contributes significantly to improved reading comprehension, richer writing, and more confident speaking. Ultimately, the article concludes that these lexical elements are not only helpful in linguistic development but also fundamental in fostering a deeper understanding of the target language's structure and usage.

Keywords: Synonyms, Antonyms, Lexical Competence, Vocabulary Development, Language Teaching, Semantic Understanding, Communicative Competence, Stylistic Variation, English as a Foreign Language (EFL), Language Skills.

INTRODUCTION

Vocabulary is considered one of the core components of language proficiency and a fundamental aspect of linguistic competence. Without an adequate range of vocabulary, learners face significant challenges in both understanding and producing language. One of the most efficient and pedagogically sound methods of expanding vocabulary is through the understanding and use of synonyms and antonyms. These two lexical categories help students not only enrich their vocabulary but also improve their overall language skills across reading, writing, listening, and speaking. Synonyms, which refer to words with similar or identical meanings, provide learners with multiple ways to express the same idea, allowing for flexibility and stylistic variation in communication. On the other hand, antonyms, or words with opposite meanings, sharpen learners' ability to distinguish nuances in meaning and enhance their analytical thinking skills when engaging with texts or real-life conversations. Both are essential for promoting semantic awareness and enabling learners to become more precise, expressive, and confident language users. In the context of English as a Foreign Language (EFL) learning, the systematic study of synonyms and antonyms can play a transformative role. Through well-designed teaching strategies and learner-centered activities, students can internalize vocabulary more effectively and apply it meaningfully in diverse communicative contexts. This article aims to analyze the linguistic significance of synonyms and antonyms, explore their role in vocabulary building, and provide practical recommendations for integrating them into the language classroom.

METHODOLOGY

Synonyms and antonyms form an integral part of lexical semantics, the branch of linguistics concerned with word meanings and their interrelations. The study of these relationships allows language users to navigate the subtleties of meaning,

enhance expressive power, and develop communicative efficiency. From a theoretical perspective, synonyms are often defined as words with similar meanings, yet in practical use, complete synonymy is rare. Most synonyms vary in terms of register, emotional coloring, collocational preference, or contextual appropriateness. For instance, “child”, “kid”, and “offspring” all refer to young humans but differ in tone and usage. Antonyms, meanwhile, are not merely opposites in meaning but also demonstrate different semantic relationships. Linguists classify antonyms into categories such as: Gradable antonyms (hot–cold): allowing degrees and comparative forms. Complementary antonyms (alive–dead): mutually exclusive, binary states. Relational antonyms (teacher–student, buy–sell): pairs that exist in mutual roles. Understanding these distinctions enhances the learner’s meta-linguistic awareness and equips them with deeper control over meaning-making in communication.

The Role of Synonyms and Antonyms in Vocabulary Expansion

Vocabulary knowledge is foundational to language proficiency, and synonyms and antonyms are essential for developing this knowledge. According to Nation vocabulary depth the quality of knowledge about words is just as important as vocabulary breadth. Mastering synonyms and antonyms contributes to both: Learners build lexical sets that group words by meaning, which aids memory. Through contrastive learning, antonyms help solidify concepts by highlighting what they are not, leading to stronger cognitive connections. Synonyms offer alternative expressions that increase flexibility in language use, avoiding repetition and improving clarity, nuance, and appropriateness. For instance, in academic writing, choosing “beneficial” over “good” or “detrimental” over “bad” not only demonstrates lexical range but also reflects command of formal register. Pedagogical Strategies for Teaching Synonyms and Antonyms. Effective vocabulary instruction requires structured and meaningful input. Here are several techniques educators can apply. Explicit Teaching with Contextualization. Words should not be taught in isolation. Teachers should provide real-life contexts and multiple example sentences. Example: Synonym set for “happy”: joyful, delighted,

pleased, ecstatic
Contextual use: "She was delighted to receive the news," vs. "He felt ecstatic after winning the race."
Thematic Clustering: Words grouped by theme (e.g., emotions, movement, size) allow learners to see connections. For instance, teaching happy–sad, brave–cowardly, strong weak together builds semantic networks.
Use of Corpora and Digital Tools: Modern learners benefit from tools like the British National Corpus or Sketch Engine, which show authentic usage patterns.
Digital thesauruses also help distinguish between nuanced synonyms.

Creative Application: Learners use synonyms and antonyms in:
Story rewriting (using different vocabulary).
Debates (using contrast to argue points).
Dialogues (expressing mood, attitude, intensity).
Etymological Awareness: Teaching word roots (e.g., bene- meaning

The Linguistic Nature of Synonyms and Antonyms

Synonyms and antonyms are essential components of the lexicon of any language. They represent semantic relationships that help in understanding the full spectrum of meaning. Synonyms allow for the replacement of one word with another without changing the core message, while antonyms provide contrast and opposition, both of which are crucial in developing nuance in speech and writing. Understanding these relationships aids learners in mastering lexical cohesion and coherence in texts. For instance, knowing that "rapid," "swift," and "fast" are synonyms enriches a learner's ability to describe speed without repetition. Similarly, recognizing the antonymic pair "victory–defeat" enhances comprehension in narrative or argumentative contexts.

Educational Benefits in Language Learning

From a pedagogical perspective, teaching synonyms and antonyms has several benefits:
vocabulary expansion learners are exposed to multiple word forms and meanings.
Improved reading skills learners can deduce meanings from context by recognizing familiar synonymic or antonymic patterns.
Enhanced writing quality students avoid redundancy and improve stylistic sophistication.
Critical thinking antonyms, in particular, develop analytical skills by encouraging students to compare and contrast ideas.
Integrating these elements into daily lessons not only

increases linguistic competence but also boosts students' confidence in using the language across diverse settings.

Effective Teaching Strategies

Language instructors can implement various techniques to make synonym and antonym instruction more effective: Contextual learning providing authentic reading passages where students identify synonyms and antonyms in context. Interactive games matching exercises, synonym bingo, or antonym races to increase engagement. Visual aids word maps and Venn diagrams to explore relationships between words. Technology-based tools digital thesauruses and vocabulary apps that support independent learning. Assigning creative tasks like rewriting stories using different synonyms, or composing dialogues with contrasting antonyms, strengthens both productive and receptive skills.

Integration into Four Language Skills

Reading helps learners infer meanings and grasp text structure. Writing enhances precision and tone. Listening aids in better understanding of varied vocabulary used by native speakers. Speaking provides expressive richness and variation in spoken interaction. By embedding synonyms and antonyms into all four skill areas, educators ensure holistic language development.

CONCLUSION

In conclusion, synonyms and antonyms play a vital role in enriching learners' vocabulary and enhancing their overall language competence. These lexical relationships are not only essential for semantic understanding but also serve as effective tools for promoting stylistic variation, communicative clarity, and learner autonomy. Through well-structured classroom strategies and regular practice, students can gain confidence in their language use, improve their expressive abilities, and better understand the subtle nuances of English. Therefore, educators should prioritize the systematic teaching of synonyms and antonyms as a key part of curriculum design. Their inclusion in language instruction fosters deeper cognitive engagement, linguistic accuracy, and creative expression all of which are crucial for success in both academic and real-world communication.

REFERENCES

1. Carter, R. Vocabulary: Applied Linguistic Perspectives. London: Routledge. (1998).
2. Nation, I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge University Press. (2001)
3. McCarthy, M. Vocabulary. Oxford University Press. (1990).
4. Richards, J. C., & Schmidt, R. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Pearson Education. (2010).
5. Thornbury, S. (2002). How to Teach Vocabulary. Pearson Education Limited.
6. Oxford Learner's Dictionaries. (n.d.). Retrieved from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>
7. Cambridge Thesaurus. (n.d.). Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/thesaurus>
8. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press. (2011).

XORIJIY VA MAHALLIY TILSHUNOSLIKDA RIELTORLIK TERMINLARINING O'RGANILISH MASALASI

Egamnazarova Zaynab Xolmurod qizi

Termiz davlat pedagogika instituti f.f.f.d.(PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi rieltorlik faoliyatiga oid terminlarning tilshunoslikda o'rganilishi, xorijiy va mahalliy tilshunoslarning rieltorlik terminologiyasiga oid tadqiqotlarini va fikr-mulohazalarini o'rganishga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: termin, terminologiya, nomenklatura, sohaviy terminologiya, terminologik leksika, standartlashtirish, lingvistika.

Rieltorlik terminologiyasining lingvistik jihatdan o'rganilishi so'nggi yillarda xorijiy va mahalliy ilmiy tadqiqotlar diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Globalizatsiya jarayonlari, xalqaro ko'chmas mulk bozorining rivoji va huquqiy hamda iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi ushbu soha atamalarining struktur-semantik tahliliga, lingvokulturaviy xususiyatlariga bo'lgan e'tiborni kuchaytirdi. Xorijiy tilshunoslikda ko'chmas mulk sohasiga oid leksik birliklarning tarkibi, morfologik tuzilishi, semantik qamrovi va metaforik potentsiali chuqur

o‘rganilgan. Xusasan, O.A. Yajgunovich ko‘chmas mulk terminologiyasini tipologik jihatdan tadqiq etgan. U ko‘chmas mulk terminologiyasining konnotativ ma’noga ega bo‘lishi va metaforaga asoslangan terminlarning yetarlicha keng tarqalganligini aniqlagan. Muallifning tadqiqotida ushbu xususiyatlar rieltorlik terminologiyasining semantik va funksional o‘ziga xosliklarini belgilovchi asosiy omillar sifatida qayd etiladi.

Yu.S. Kravchuk esa “Realty”/ “ko‘chmas mulk” konseptini lingvomadaniy xususiyatini rus va ingliz tillari misolida o‘rgangan. U kasbiy dunyoqarashga nisbatan, tadqiq qilinayotgan konseptni verballashtirishga xizmat qiladigan leksikaning shakllanishida yuridik jihatdan ahamiyatli determinantlarni hisobga olish lozimligini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, mahalliy tilshunoslikda o‘zbek tilidagi rieltorlik terminlari mustaqil tadqiqot obyekti sifatida o‘rganilmagan.

Muayyan bilim sohasini terminologik ta’minlash masalalari hech qachon o‘z dolzarbligini yo‘qotmaydi [3,27c]. Terminologiyaning asoslari, ya’ni subyektlaridan biri termin bo‘lgan ushbu sohaning nazariy tamoyillari, terminologiya fanining o‘zi shakllanishidan ancha oldin yaratilgan [9,20c]. So‘nggi yigirma yil ichida terminologiyaning rivojlanishi, uning shakllanish bosqichlari va yetakchi ilmiy maktablarning shakllanishiga bag‘ishlangan tadqiqotlar paydo bo‘ldi. Terminologiya tarixiga oid yetakchi asarlar orasida mashhur tilshunos olimlar S.V. Grinev-Grinevich va V.M. Leychiklarning ishlari alohida o‘rin tutadi. Masalan, ularning «К истории отечественного терминоведения» (“Mahalliy terminologiya tarixi to‘g‘risida”) nomli qo‘shma asari terminologiyaning rivojlanish bosqichlarini tavsiflovchi tizimni yaratishga qaratilgan birinchi urinishlardan biridir. Sof tarixiy rivojlanishdan tashqari, ushbu asarlarda terminologiya fanining asosiy ta’riflari va ilmiy maktablari ham keltirilgan. So‘nggi oltmish yil davomida terminologiyani mustaqil tilshunoslik fani sifatida shakllantirish va rivojlantirishda mahalliy hamda xorijiy yetakchi olimlar va amaliyotchilarning ilmiy bazani yaratishdagi hissasi beqiyosdir.

I.S. Kvitko ta’kidlaganidek, “zamonaviy ilm-fan tomonidan to‘plangan ulkan ma’lumotlar hajmi, ilmiy tadqiqotlarning tobora murakkablashib borishi bir paytlar

sintetik bo‘lgan fanlarning alohida ilmiy fanlar va yo‘nalishlarga tabaqalanishiga olib keladi”. Bu kabi muammolar tilshunoslik oldiga tadqiq zaruriyati mavjud bo‘lgan muammolarni, jumladan terminologik tadqiqotlar ehtiyojini yuzaga keltirib chiqarmoqda.

So‘nggi yillarda mahalliy hamda xorij tilshunoslari tomonidan terminologiya va termin yasalishi muammolariga bag‘ishlangan ko‘plab tadqiqotlar olib borilmoqda. Olimlarning izlanishlarida jahon iqtisodiyotining globallasuv jarayonlari, yangi ilmiy yo‘nalishlarning jadal rivojlanishi, zamonaviy ishlab chiqarishni moderinizatsiyalashtirish va ijtimoiy voqeliklar natijasida vujudga keladigan turli terminologik tizimlar o‘rganilmoqda [7, 94b], xususan, rieltorlik faoliyatiga oid terminologiya ham rieltorlik xizmatlaridan keng foydalanib boshlangandan keyin paydo bo‘la boshladi. Shu bois, rieltorlikka oid terminlar tizimi tadqiqi muhim ahamiyat kasb etib boshladi.

Terminlarni leksik birliklar sifatida o‘rganish antik davrga borib taqalsa-da [12, 234b], ularni lingvistik tadqiqotlar orqali izchil o‘rganish XVIII asrda texnologiya va kommunikatsiyalarning bir paytda sezilarli darajada rivojlanishi natijasida vujudga keldi. Ushbu davrda terminologiya ko‘plab rivojlanishlar bilan bog‘liq bo‘lgan ba’zi qiyinchiliklarni yengish uchun zarur vosita deb qaraldi.

Terminologiya fan sifatida XIX asr oxiri - XX asr boshlarida shakllangan bo‘lsa-da, XX asrda alohida ilmiy yo‘nalish sifatida o‘rganila boshlandi. Bu fan 1969-yilda Moskva davlat universitetida o‘tkazilgan ilmiy simpoziumda rasman tan olinib, foydalanishga kiritildi. M.V. Lomonosov terminologiyaning fan sifatidagi maqomini belgilab berdi va “terminologiya” tushunchasi ma’lum bir bilim sohasiga oid terminlar majmuini ifodalay boshladi. Bu tushuncha xorijiy ilmiy manbalar va o‘quv nashrlaridan farqli ravishda cheklangan ma’noda qo‘llanildi. Shu bilan birga, terminologiya ilmiy fan sifatida ham, ijtimoiy ahamiyatga ega faoliyat sifatida ham tan olindi.

Tilshunoslikda terminologiya tushunchasi umumiy nazariyaning asosi bo‘lib, bir yoki bir nechta tillarda maxsus sohaga oid leksik birliklarni to‘plash, ta’riflash, shakllantirish va taqdim etishni o‘rganuvchi fan sifatida talqin etiladi. Ushbu sohada

tadqiqotlar olib borgan X. Felberning ta’kidlashicha, terminologiya tushunchasi uch xil ta’rifga ega:

- «1) sohalararo fan bo‘lib, maxsus tushunchani ifodalovchi terminlarni o‘rganadi;
- 2) maxsus sohaga oid tushunchalar tizimini ifodalovchi terminlar majmui;
- 3) terminlar bilan ifodalangan maxsus soha tushunchalarining targ‘ib etilishidir» [1, 1b].

Terminologiyaning til lug‘at tarkibidagi roli borasida ikki xil nazariy yondashuv mavjud. Birinchi yondashuvga ko‘ra, terminologiya adabiy til leksikasining mustaqil qatlami sifatida qaraladi. Ikkinchi yondashuv esa uni adabiy til so‘z boyligidan alohida, “mustaqil obyekt” sifatida baholab, uni nutqning boshqa turlari (sheva, jargon, jonli so‘zlashuv) bilan tenglashtiradi.

Bugungi kunda, boshqa tillar kabi, o‘zbek terminologiyasining boyishi asosan tashqi o‘zlashma so‘zlar va ichki so‘z yasash orqali amalga oshmoqda. O‘zbek tilidagi rieltorlik faoliyatiga oid terminlarning aksariyati xorijiy tillardan, xususan, ingliz tilidan olingan so‘zlar hisobiga shakllangan.

U yoki bu soha terminologik tizimining barqarorligini belgilovchi asosiy omil uning tartibga solinganligi va muntazamligidir. Terminologiyaning asosiy obyekti bu termindir, shu bois, termin tushunchasining talqini zaruriyati ahamiyat kasb etadi.

“Termin” so‘zi birinchi marta 1876 yilda Germaniyada paydo bo‘lgan bo‘lib, lotincha terminusdan kelib chiqqan, “chegara”, “cheklash”, “oxirgi” degan ma’nolarni bergan [15, 104b]. Qizig‘i shundaki, lotincha terminus yunoncha *τερμα* ma’nolari bilan bog‘langan: 1) “ro‘yxatlardagi yakuniy post”; 2) “oxirgi, chekka, chegara”; 3) “yurish, natija” so‘zlari bilan ifodalanadi. Ingliz tili nuqtai nazaridan yanada chuqurroq tahlil qilsak, lotincha terminus so‘zidan qadimgi fransuz tiliga terme bo‘lib, undan o‘rta ingliz tili davriga huddi shu terme shaklida kirib kelgan terminusning dubloni hisoblanadi. Qadimgi ingliz tilida xuddi shu manbadan olingan termin mavjud edi. Demak, termin – fan, texnika, san’at va boshqalarning qat’iy belgilangan tushunchasining nomi bo‘lgan so‘z yoki ibora.

V.I. Dal lug‘atida esa, termin – ifoda, so‘z, gap, narsa yoki texnikaning nomi, shartli ifoda, deb sharxlangan. G.Pol o‘z asarlaridan birida “madaniy taraqqiyotning ma’lum darajasida alohida hunarmandchilik, san’at va fanlarning maxsus terminologiyasi paydo bo‘ladi, bu esa asosan yoki faqat ma’lum bir kasb vakillari tomonidan qo‘llaniladi” deb ta’kidlagan.

XX asrning 70-yillari oxirida V.P. Danilenko terminshunoslik masalalarini muhokama qilib, asosan 40-70-yillarga oid qator terminologiyaga bag‘ishlangan ilmiy ishlarga tahliliy yondashadi va “termin” tushunchasining 19 ta ta’rifini keltiradi. S.D. Shelov esa terminning mohiyatini aniqlashtirish, uning turli ta’riflarini qiyoslash va baholash maqsadida XX asrning 80-90-yillari hamda XXI asr boshida e’lon qilingan lingvistik va terminologiyaga oid ilmiy nashrlar, o‘quv adabiyotlari, lug‘atlar va ma’lumotnomalardan 31 ta ta’rifni o‘rganadi va ularni quyidagicha umumlashtiradi: agar til belgisi (so‘z birikmasi, so‘z qo‘shilmasi, alohida simvolli so‘z birikmasi yoki so‘z qo‘shilmasi va h.k.) muayyan bilim sohasiga oid tushunchani ifodalab, ushbu belgi ongli ravishda tanlangan definitsiya (izoh, tushuncha) bilan mustahkamlangan bo‘lsa, u termin sifatida baholanadi.

XX asr tilshunosligida terminga ta’rif berishda turli yondashuvlar shakllangan. O‘tgan asrning 80-yillarida terminologiya sohasida muhim tadqiqotlar olib borgan A.V. Superanskaya “termin” tushunchasini quyidagicha izohlaydi: “Termin – muayyan kasbiy yoki professional faoliyatda qabul qilingan va alohida sohalarda maxsus sharoitlarda qo‘llaniladigan maxsus leksik birlikdir. Termin kasbiy bilimlarning muayyan sohasi tizimiga kiruvchi tushunchani ifodalaydi va tilning maxsus maqsadlar uchun mo‘ljallangan asosiy konseptual elementidir. Terminologik maydon ichida termin yagona ma’noda ishlatiladi, va turli maydonlardagi bir xil shakldagi terminlar esa omonimlar tizimini tashkil qiladi. Terminning to‘g‘ri talqin etilishi uchun u maxsus definitsiya, ya’ni aniq ilmiy ta’rifga ega bo‘lishi talab etiladi”.

Rus tilshunos olimi B.N. Golovinning ta’kidlashicha, «Terminlar umumiste’modagi so‘zlardan farqli ravishda, ehtiyoj sezilib, ongli ravishda ishlab chiqiladi». N.P. Kuzkin esa «Umumadabiyotda keng qo‘llaniladigan leksemalar

barchaga tanish bo'lsa, terminologik sohadagi terminlar faqat tor doiradagi mutaxassislarga xosdir», deya izohlaydi. P.P. Nishonov esa bu ta'riflarga qo'shimcha qilib, “Termin tuzilishiga ko'ra, so'z yoki so'z birikmasi bo'lib, semantik jihatdan maxsus soha doirasi bilan chegaralangan va shu sohaga oid tushunchani ifodalovchi leksik birlikdir” [11, 17b] deb ta'rif beradi.

O.Vinokur ta'kidlaganidek, termin doimo aniq va ravshan bo'lib, terminlar tizimi ongli ravishda shakllantiriladi. Terminlar tasodifiy yoki stixiyali ravishda paydo bo'lmaydi; aksincha, jamiyatda ularga ehtiyoj tug'ilgan taqdirda, zarurat asosida yaratiladi. A.S. Gerdning fikricha, termin ilm-fan taraqqiyotining muayyan bosqichida shakllanib, mavjud tushunchalarning asosiy xususiyatlarini to'liq va aniqlik bilan aks ettiruvchi maxsus terminologik ma'noga ega tabiiy yoki sun'iy til birligidir, ya'ni so'z yoki so'z birikmasidir. O.S. Axmanovanning mulohazasiga ko'ra, terminologiya faqatgina fan o'z taraqqiyotining yuqori bosqichiga yetganda shakllanadi; termin esa faqatgina muayyan tushuncha ilmiy aniqlik kasb etgandan so'ng tan olinadi.

Termini notermindan ajratib turuvchi muhim xususiyatlardan biri – uni ilmiy asosda ta'riflash imkoniyatining mavjudligidir. V.G. Gak terminning ta'rifini berish bilan birga, uning mohiyatini ham yoritib, til leksik tizimidagi o'rnini belgilaydi. U ilmiy ishlarda terminning lug'aviy birliklarning maxsus turi sifatida qaralishiga qarshi chiqib, termini funksional leksik birlik sifatida ko'rib, uning qo'llanishi – leksik birliklarning maxsus bir ko'rinishi, degan fikrni ilgari suradi.

O.S. Axmanovanning “Lingvistik terminlar lug'ati”da “termin” tushunchasiga lakonik ta'rif berilgan: “Maxsus predmetlarni aniq ifodalash uchun shakllantiriladigan, olinadigan yoki o'zlashtirilgan maxsus (ilmiy, texnik va h.k.) tilning so'zi yoki iborasi” [5, 95b].

V.P. Danilenkoning talqinicha, jamiyatda sodir bo'ladigan har qanday jarayonning in'ikosi dastavval terminologiyada namoyon bo'ladi yoki muayyan terminlarning transformatsion o'zgarishi orqali voqelanadi. D.S. Lotte o'z ishlarida terminga alohida belgi sifatida emas, balki aniq tizimning tarkibiy qismi sifatida qarash zarurligini ta'kidlagan. Uning fikriga ko'ra, mazmun rejasidagi tizimli

munosabatlar terminlarning tizimli xususiyatga egaligini belgilaydi. Terminlarning tizimdagi o‘rni va mavqei esa ular ifodalaydigan tushunchalarning umumiy tushunchalar tizimidagi o‘rni va mavqei bilan aniqlanadi.

Bir qaraganda, baynalminal o‘zlashmaga har jihatdan mos tushgan o‘z so‘zning qo‘llanishi ma’quldek tuyuladi. Lekin termin o‘zlashmasining ta’rifi bilan atama yasamasi qamrovini qiyoslash har ikki leksemani sinonim tarzda ishlatishning maqsadga muvofiq emasligini ko‘rsatadi. O‘z vaqtida A.Hojiyev termin so‘zini atama yasamasi bilan almashtirishning noto‘g‘ri ekanligi, uning sabab va oqibatlari xususida jiddiy mulohaza yuritgan edi [14, 22b]. Shularni hisobga olgan holda, termin o‘zlashmasini ilm-fan, texnika sohalari yoki tarmoqlarida qo‘llanuvchi so‘z va so‘z birikmalari, atama so‘zini shartli ravishda qo‘yilgan nomlar (nomenklatura, nomenlar), xususan, geografik obyektlar, joy nomlari (toponimlar), arabcha istiloh o‘zlashmasini esa tarixiy terminologiya aspektidagi izlanishlar, tarixiy manbalar matnidagi tushunchalarga nisbatan ishlatish o‘zini oqlaydi [10, 29b]. Shu sababli terminologiya va nomenklatura o‘rtasidagi farqlarni ham aniqlab olish muhimdir.

Hozirgi vaqtda ko‘plab fanlarda ilmiy paradigmalarda sezilarli o‘zgarishlar yuz bermoqda: empirik kuzatishlarni oddiy tavsiflash va ro‘yxatga olishdan qarama-qarshiliklar va paradoksal holatlarni izohlashga o‘tilmoqda. Ilmiy paradigmalarning o‘zgarishi tabiiy ravishda tushunchalarning yangilanishiga, natijada yangi fanlarning shakllanishiga zamin yaratmoqda. Bu esa termin turlarini va ularni o‘rganish jarayonini yangi tamoyil va usullarni ishlab chiqishni talab qilmoqda. Shuningdek, fanning murakkablashuvi nazariyalarning o‘zgarib borishi, ularning tobora mavhumroq xususiyat kasb eta boshlashi bilan ham bog‘liqdir [4, 11b]. Shunga ko‘ra, olimlar termini turli nuqtai nazarlardan turlicha talqin qilgan.

S.Usmonovning fikriga ko‘ra, “Termin gapdan tashqarida ham ma’lum bir aniq ma’no ifodalaydigan so‘z yoki turg‘un holatdagi so‘z birikmasidir”[13, 4b]. V.P. Danilenkoning fikricha, termin – bu sohaga tegishli bo‘lgan definitsiyaga asoslangan maxsus tushunchani anglatuvchi so‘z yoki so‘z birikmasidir. D.S. Lottening ta’kidlashicha, terminga tizimlilik, qisqalik, kontekstdan mustaqillik, mutlaq va nisbiylik kabi maxsus talablar qo‘yiladi.

Shu asosda, termini ma'lum bir sohaga tegishli, sinonimsiz, turg'un holatdagi so'z yoki so'z birikmasi sifatida ta'riflash mumkin. Ushbu fikrlarni A.A. Reformatskiy quyidagicha ifodalaydi: “Termin – bu so'z bo'lib, u o'zining alohida va maxsus belgilari bilan chegaralanadi. U fan, texnika, iqtisodiyot, siyosat va diplomatiya sohalarida qo'llanuvchi bir ma'noli, aniq so'z sanaladi”.

Shunday qilib, xorijiy va mahalliy tilshunoslikda rieltorlik terminologiyasi asosan ijtimoiy va iqtisodiy kontekstda o'rganilib, ularning leksik-semantik xususiyatlari chuqur tahlil qilingan. Biroq, ushbu terminlarni to'laqonli lisoniy tadqiq qilish integratsion yondashuvni qo'llashni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Felber H. Terminological work and standardization of terminology. – Paris, 1974. – P. 1
2. Александрова О.В. Особенности терминологии когнитивной лингвистики. /О.В. Александрова // Когнитивные исследования языка. № 34. – Тамбов: Ралк, 2018. – С. 27 //
3. Александрова О.В. Особенности терминологии когнитивной лингвистики. /О.В. Александрова // Когнитивные исследования языка. № 34. – Тамбов: Ралк, 2018. – С. 27
4. Алексеева М.Л. Проблемы термина и терминообразования: Учеб. пособие по спецкурсу. – Пермь: Перм. гос. ун-т, 1998. – С. 11
5. Ахманова, О.С. Словарь лингвистических терминов [Текст] / О.С. Ахманова. – М.: Совет. Энцикл., 1966. – С. 95-96
6. Гринев С.В., Лейчик В.М. К Истории отечественного терминоведения. /С.В. Гринев, В.М. Лейчик // Научно-техническая информация. № 7. – Москва: Винитиран, 1999. – С. 1 – 13
7. Дониёров Р. Ўзбек тили терминологияси ва унинг тараққиёти – Тошкент: Фан, 1986. – 247 б.
8. Квитко, И.С. Терминоведческие проблемы редактирования: монография / И.С. Квитко, В.М. Лейчик, Г.Г. Кабанцев. – Львов: Вища школа, 1986. – С.3.
9. Лейчик В.М. Терминоведение. Предмет, методы, структура. / В.М. Лейчик. – Москва: Либроком, 2019. – С. 20-97
10. Мадвалиев А. Ўзбек терминологияси ва лексикографияси масалалари. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2017. – Б. 28-30

11. Нишонов П. Француз ва ўзбек тиллари юридик терминологиясининг қиёсий-типологик тадқиқи. Номз. диссер. ... автореф. – Тошкент, 2009. – Б. 17
12. Новодранова В.Ф. Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии. *Laterculi vocum Latinarum et terminorum* / В.Ф. Новодранова; Рос. академия наук; Ин-т языкознания. МГМСУ. – М.: Языки славянских культур, 2008. – 328 с.
13. Усмонов С. Ўзбек терминологиясининг баъзи масалалари. – Тошкент: Ўқитувчи, 1968. – Б.4.
14. Ҳожиёв А. Термин танлаш мезони. – Тошкент, 1996. – Б. 22-25
15. Ҳожиёв.А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, 2002 – Б. 104

INGLIZ TILIDAGI EKOLOGIYAGA OID NEOLOGIZMLARNING O‘ZBEK TILIGA TARJIMA MUAMMOLARI

Rahimova Mohinur Qaxramon qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktorant

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilidagi ekologiyaga oid neologizmlarning o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlari tahlil qilinadi. Ekologik diskursda paydo bo‘layotgan yangi atamalarning tarjima usullari, ekvivalentsizlik holatlari, kalkalash, transliteratsiya va mazmuniy tarjima kabi metodlarning qo‘llanilishi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, tarjima jarayonida yuzaga keladigan lingvistik, pragmatik va madaniy muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijasida ekologik neologizmlarni o‘zbek tiliga tarjima qilishning samarali strategiyalari, terminologik standartlashtirish zarurati va til korpusini boyitish imkoniyatlari tavsifa etiladi.

Kalit so‘zlar: ekologik neologizmlar, tarjima muammolari, ekvivalentsizlik, kalkalash, transliteratsiya, terminologik standartlashtirish, ekologik diskurs, ekologik ong.

Kirish

Bugungi kunda ekologik muammolar global ahamiyat kasb etib, atrof-muhitni muhofaza qilish, iqlim o‘zgarishi, barqaror rivojlanish kabi masalalar xalqaro

muloqotning muhim qismiga aylandi. Ingliz tilida ekologik diskurs doirasida ko‘plab yangi tushunchalar va atamalar – neologizmlar paydo bo‘lmoqda. Ushbu neologizmlarni o‘zbek tiliga to‘g‘ri va aniq tarjima qilish muammosi dolzarb hisoblanadi, chunki u nafaqat tilshunoslik masalasi, balki jamiyatda ekologik ong va madaniyatni shakllantirish vositasi hamdir. Ekologik neologizmlar – bu yangi ekologik tushunchalarni ifodalash uchun paydo bo‘lgan yangi so‘zlar, so‘z birikmalari va iboralaridir. Ular yangiliklarni, ilmiy-ommabop adabiyotlarni, rasmiy hujjatlarni va xalqaro shartnomalarni tarjima qilishda katta ahamiyatga ega. Biroq, turli tillar tizimlaridagi tafovutlar, madaniy xususiyatlar va terminologik ekvivalentlarning yo‘qligi tarjima jarayonida bir qator murakkabliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqolaning maqsadi ingliz tilidagi ekologik neologizmlarni o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolarni aniqlash va ularni hal qilishning samarali usullarini taklif etishdir.

Asosiy qism

Neologizmlar – tilning leksik tizimida yangi paydo bo‘lgan so‘zlar yoki mavjud so‘zlarning yangi ma'nolaridir. V.I. Zobotkina neologizmlarni uch turga bo‘ladi: leksik neologizmlar (yangi so‘zlar), semantik neologizmlar (mavjud so‘zlarning yangi ma'nolari) va frazeologik neologizmlar (yangi iboralar) [1].

Ekologik neologizmlar tabiiy muhit, iqlim o‘zgarishi, barqaror rivojlanish, qayta tiklanadigan energiya manbalari va boshqa ekologik masalalar bilan bog‘liq tushunchalarni ifodalash uchun paydo bo‘lgan yangi leksik birliklardir. Ular ko‘pincha ingliz tilida paydo bo‘lib, keyin boshqa tillarga o‘tadi.

Neologizmlarni tarjima qilishning bir nechta usullari mavjud:

Transliteratsiya va transkripsiya – so‘zning grafik yoki fonetik shaklini o‘zbek tiliga moslashtirish (masalan, "biodiversity" – "bioturli xillik" yoki "biodiversitet").

Kalkalash – so‘z yoki iborani tarkibiy qismlarga bo‘lib tarjima qilish (masalan, "greenhouse effect" – "issiqxona effekti").

Tavsifiy tarjima – ekvivalent yo‘q bo‘lganda tushunchani izohlovchi tarjima berish.

Funksional analog – o‘zbek tilidagi eng yaqin ekvivalentni topish.

Neologizmi saqlash – ayrim hollarda xalqaro tushunchani asl shaklida qoldirish.

Ekologik neologizmlarni tarjima qilishda bir qator muammolar yuzaga kelishi muqarrar xususan:

1. Ekvivalentsizlik muammosi

Ingliz tilidagi ko‘plab ekologik neologizmlar o‘zbek tilida bevosita ekvivalentga ega emas. Misol uchun, "greenwashing", "carbon footprint", "upcycling" kabi atamalar. Bu holda tarjimon tavsifiy tarjima yoki kalkalash usullaridan foydalanishga majbur bo‘ladi.

Misol:

"Greenwashing" – "ekologik aldov" yoki "yashil niqob" (kompaniyalarning mahsulotlarini aslida unday bo‘lmasa-da, ekologik toza qilib ko‘rsatish amaliyoti)

"Carbon footprint" – "uglerod izi" (shaxs yoki tashkilot faoliyati natijasida atmosferaga chiqarilgan uglerod miqdori)

2. Madaniy va kontekstual farqlar

Ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi madaniy farqlar ba’zi ekologik tushunchalarning qabul qilinishiga ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, "zero waste lifestyle" tushunchasi G‘arb mamlakatlarida keng tarqalgan bo‘lsa-da, o‘zbek tilidagi ekvivalent "chiqindisiz hayot tarzi" tushunchasi nisbatan yangi va to‘liq shakllanmagan.

3. Terminologik standartlashtirishning yo‘qligi

O‘zbek tilida ekologik atamalarning yagona standartlashtirilgan tizimining yo‘qligi tarjima jarayonida qo‘shimcha qiyinchiliklar tug‘diradi. Turli manbalarda bir xil neologizmlar turlicha tarjima qilinishi mumkin, bu esa tushunmovchiliklarga olib keladi.

Misol:

"Biodegradable" – "biologik parchalanuvchi", "biochirimli", "biochirigan"

"Sustainable development" – "barqaror rivojlanish", "doimiy rivojlanish", "muvozanatli rivojlanish"

4. Qisqartmalar va abbreviaturalar

Ingliz tilidagi ko‘plab ekologik qisqartmalar va abbreviaturalar mavjud, ularni o‘zbek tiliga tarjima qilish alohida muammolarni keltirib chiqaradi.

Misol:

"ESG (Environmental, Social, and Governance)" – "EBIT (Ekologik, Ijtimoiy va Boshqaruv Tamoyillari)"

"SDGs (Sustainable Development Goals)" – "BRM (Barqaror Rivojlanish Maqsadlari)"

Ekologik neologizmlar tarjimasi muammolarini hal qilish yo‘llari:

1. Tarjima strategiyalarini ishlab chiqish

O‘zbek tilida ekologik neologizmlarni tarjima qilish uchun yagona strategiya bo‘lmasa-da, quyidagi yondashuvlar samarali bo‘lishi mumkin:

Ilmiy va texnik atamalar uchun xalqaro atamalardan foydalanish (transliteratsiya orqali)

Ommabop adabiyotda ko‘proq tavsifiy tarjima yoki funksional analoglardan foydalanish

Matnning janri va maqsadli auditoriyasiga qarab tarjima strategiyasini moslashtirish

2. Terminologik standartlashtirish

O‘zbek tilida ekologik terminologiyani standartlashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur:

Ekologik atamalar lug‘atlarini yaratish va muntazam yangilab borish

Tarjima amaliyotida bir xillikni ta'minlash uchun ko‘rsatmalar ishlab chiqish

Tarjimonlar, tilshunoslar va ekologiya sohasidagi mutaxassislar o‘rtasida hamkorlikni yo‘lga qo‘yish

3. Innovatsion yondashuvlar

O‘zbek tilidagi ekologik diskursni boyitish uchun quyidagi innovatsion yondashuvlar taklif etiladi:

Jamiyatda ekologik tushunchalarni keng targ‘ib qilish

O‘zbek tilidagi ekologik terminlar korpusini yaratish

Elektron lug‘atlar va tarjima dasturlarini ishlab chiqish

Quyida ingliz tilidagi ayrim ekologik neologizmlar va ularning o‘zbek tilida tarjima variantlari keltirilgan:

Climate anxiety – "iqlim xavotiri" (kalkalash) Tahlil: Ingliz tilidagi "climate anxiety" tushunchasi iqlim o‘zgarishi haqidagi xavotirni ifodalaydi. O‘zbek tiliga kalkalash orqali "iqlim xavotiri" deb tarjima qilingan, ammo bu tushuncha o‘zbek jamiyatida hali to‘liq shakllanganicha yo‘q.

Circular economy – "aylanma iqtisodiyot" (kalkalash) Tahlil: Bu neologizm zamonaviy iqtisodiy modelni ifodalaydi, bunda resurslar qayta ishlanadi va chiqindilar minimallashtiriladi. O‘zbek tiliga kalkalash orqali tarjima qilingan, ammo tushunchani to‘liq yetkazish uchun ko‘pincha qo‘shimcha izohlar kerak bo‘ladi.

Eco-anxiety – "ekoloqisma", "ekoxavotir" (neologizm yaratish) Tahlil: Bu atama atrof-muhit holati haqidagi tashvishni ifodalaydi. O‘zbek tilida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ekvivalent yo‘q, shuning uchun yangi so‘z yaratilgan.

Carbon neutrality – "uglerod neytrallik" (kalkalash va transliteratsiya) Tahlil: Bu atama tarjimasini ikkita usulning kombinatsiyasini o‘z ichiga oladi – "carbon" so‘zi kalkalash orqali "uglerod" deb tarjima qilingan, "neutrality" esa transliteratsiya orqali "neytrallik" deb o‘g‘irilgan.

Microplastics – "mikroplastik" (transliteratsiya) Tahlil: Xalqaro ilmiy atama bo‘lgani uchun transliteratsiya orqali tarjima qilingan.

Xulosa

Ingliz tilidagi ekologik neologizmlarni o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan muammolar kompleks xarakterga ega bo‘lib, lingvistik, madaniy va pragmatik omillarni o‘z ichiga oladi. Ekvivalentsizlik, madaniy farqlar, terminologik standartlashtirishning yetishmasligi kabi muammolarni hal qilish uchun turli tarjima usullarining kombinatsiyasidan foydalanish, ekologik terminologiyani standartlashtirish va o‘zbek tilidagi ekologik diskursni rivojlantirish zarur. Ekologik neologizmlarni samarali tarjima qilish nafaqat til sohasida, balki jamiyatda ekologik ongni shakllantirish va global ekologik muammolarni hal

qilishda muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun, bu sohadagi izlanishlar va amaliy ishlar davom ettirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Zabotkina V.I. Novaya leksika sovremennogo angliyskogo yazika. – M.: Visshaya shkola, 1989. – 126 s.
2. Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
3. Qosimova N.F. Ingliz va o‘zbek tillaridagi neologizmlarning lingvomadaniy xususiyatlari. – Toshkent, 2019. – 150 b.
4. Skrebnev Y.M. Fundamentals of English Stylistics. – M.: Visshaya shkola, 2003. – 221 p.
5. To‘raqulov X. Ekologik atamalar lug‘ati. – Toshkent: Fan, 2018. – 184 b.
6. Vinogradov V.S. Vvedeniye v perevodovedeniye. – M.: IOSO RAO, 2001. – 224 s.
7. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2005. – 352 b.
8. Duden Wörterbuch. Umweltschutz. – Berlin: Duden Verlag, 2022. – 180 p.
9. Sanakulova Z. Ingliz va o‘zbek tillarida zamonaviy ekologik atamalar qiyosiy tahlili. – Samarqand, 2021. – 128 b.
10. Fill A., Mühlhäusler P. The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment. – London: Continuum, 2001. – 296 p.

NATIONAL-CULTURAL CONCEPTUAL FEATURES OF FLOWER NAMES IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES

Javliyev Mansurbek Odil o‘g‘li

English teacher at Termez State University

Abstract. This article analyzes the national-cultural conceptual features of flower names in Uzbek and English languages. The study compares symbolic meanings, metaphorical uses, and cultural functions of floral lexemes, emphasizing their role in expressing cultural identity and emotional experience.

Keywords: flower names, national culture, conceptual semantics, symbolism, metaphor.

Introduction

Language is a mirror of national culture, worldview, and spiritual values. Lexical units, especially those carrying symbolic meanings, often reflect the unique

aspects of a nation's historical and cultural development. One such lexical field is that of flower names, which not only denote plants but also serve as carriers of deep cultural, aesthetic, and emotional meanings. In both Uzbek and English languages, flower names have been used in folklore, literature, and everyday speech to express beauty, love, sorrow, and other complex human feelings. This article investigates the national-cultural conceptual features of flower names in the Uzbek and English languages by analyzing their etymology, cultural symbolism, and figurative usage. The study aims to identify how different cultures encode values through floral vocabulary and how language reflects culturally bound perceptions of nature and emotion.

1. Cultural Symbolism of Flower Names

In many cultures, flower names carry strong symbolic meanings. For instance, the rose in English culture is traditionally associated with love, passion, and beauty. It is frequently found in English literature, poetry, and idiomatic expressions such as “a bed of roses” or “coming up roses”. In Uzbek culture, the flower 'lola' (tulip) is commonly used in songs and proverbs, symbolizing beauty and youth. The tulip also holds historical significance during the Timurid era and appears frequently in traditional patterns and poetry.

These symbolic representations are not only linguistic but also conceptual, deeply rooted in the collective consciousness of each nation. They function as cultural metaphors, shaping the perception and emotional attitudes of speakers toward the world around them.

2. Comparative Analysis of Metaphorical Usage

Flower names are often used metaphorically to describe human qualities or emotional states. For example, in English, a person may be described as a “shrinking violet” to indicate shyness, while in Uzbek, expressions like “guldek go‘zal” (as beautiful as a flower) serve a similar metaphorical function. Such metaphors highlight not only linguistic creativity but also the cultural norms that underlie gender roles, aesthetics, and interpersonal relationships.

These comparisons reveal the differences in how each culture idealizes certain traits through floral imagery. English often uses flowers in idiomatic and sarcastic expressions, while Uzbek maintains a more poetic and respectful approach in traditional language use.

3. Semantic Fields and Etymological Roots

Analyzing the semantic fields of flower names also shows how lexical choices reflect ecological and cultural realities. For example, while English includes many exotic flower names such as orchid, daffodil, and chrysanthemum—often introduced through colonial and scientific expansion—Uzbek flower names are more grounded in native flora like “rayhon” (basil) and “nigora” (a type of ornamental flower).

Etymological analysis shows that English flower names often derive from Latin or Greek origins, while Uzbek names tend to come from Persian, Arabic, or Turkic roots, reflecting different cultural influences in lexical development.

Conclusion

In conclusion, flower names in both Uzbek and English languages serve not merely as botanical identifiers, but as conceptual bridges between language and culture. They embody national values, emotional codes, and cultural memory. The study of their semantic, metaphorical, and symbolic usage enhances our understanding of how language shapes and reflects cultural identity. A comparative linguistic and conceptual analysis allows for a more profound appreciation of the ways in which different linguistic communities encode meaning in floral vocabulary.

REFERENCES

1. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press. p. 45
2. Karimov, A. (2018). *O‘zbek adabiyoti va san’atida gul ramzi*. Toshkent: Fan nashriyoti. p. 53
3. *Oxford English Dictionary* (2022). Oxford University Press. p. 60
4. Qodirov, S. (2016). *O‘zbek tilining ramziy ifodalari*. Samarqand: Ilm ziyo. p. 71
5. Ahmadaliyeva, Z. (2020). *Til va madaniyat: konseptual yondashuvlar*. Toshkent: Ilm. p. 88

TRANSLATION CHALLENGES OF TOPONYMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Sharipova Charos Ahmadjon qizi

Master Degree student, Denau Institute of
Entrepreneurship and Pedagogy

Abstract. Toponyms, or location names, play an important function in language and culture, wearing ancient, geographical, and linguistic significance. However, translating toponyms from English to Uzbek provides numerous challenges, such as phonetic adaptation, cultural equivalence, and semantic accuracy. This article explores the important things and problems in translating English toponyms into Uzbek, highlighting phonological differences, ancient influences, and translation strategies. The article examines the challenges to offer insights into the complexities of toponym translation and advise powerful techniques for attaining linguistic and cultural accuracy.

Keywords: toponyms, English-Uzbek translation, phonetic adaptation, cultural equivalence, linguistic challenges

INTRODUCTION

Toponyms are greater than simply geographical markers; they encapsulate ancient narratives, cultural identities, and linguistic patterns. Translating them from one language to another, specially among English and Uzbek, calls for cautious attention of phonetics, semantics, and cultural connotations. Unlike not unusual place nouns, location names frequently face up to direct translation because of their deep-rooted ancient and linguistic backgrounds.

English toponyms usually comply with exceptional naming conventions as compared to Uzbek, in which Soviet-generation influences, Arabic and Persian loanwords, and Turkic linguistic systems intersect. This linguistic divergence poses demanding situations in making sure right pronunciation, retaining historic accuracy, and keeping cultural significance. This article examines the primary problems encountered while translating English toponyms into Uzbek and explores viable answers to those demanding situations.

Translation Challenges of Toponyms in English-Uzbek

1. Phonetic Adaptation

One of the maximum not unusual place demanding situations in translating toponyms is phonetic adaptation. English and Uzbek have wonderful phonological systems, which means that positive English sounds do now no longer exist in Uzbek and vice versa. For example, the English "th" sound in "Bath" or "Southampton" does now no longer have a right away equal in Uzbek, main to adjustments in pronunciation.

Furthermore, English strain styles and vowel sounds can be hard to duplicate in Uzbek. Words with diphthongs, such as "Brighton" or "Cambridge," might also additionally go through simplifications while tailored into Uzbek pronunciation. Translators have to make certain that the tailored model stays intelligible to Uzbek audio system whilst staying as near as viable to the unique pronunciation.

2. Cultural and Historical Equivalence

Some English toponyms bring ancient or cultural meanings that won't be without delay translatable into Uzbek. For instance, "New York" refers to "York" in England, while "Los Angeles" has a Spanish foundation meaning "The Angels." Simply transliterating those names might also additionally strip them in their cultural or ancient context.

Uzbek translation practices range in dealing with such instances. For example, "New York" is regularly transliterated as "Nyu-York," maintaining the phonetic shape in preference to trying to translate the meaning. However, in instances wherein ancient context is crucial, extra explanatory notes is probably necessary.

3. Loanwords and Exonyms

Uzbek has a wealthy records of borrowing phrases from Arabic, Persian, and Russian, affecting its method to toponyms. Many Uzbek area names are already inspired with the aid of using those languages, making direct English translations even greater complex. For example, Russian-primarily based totally toponyms like "Лондон" (London) are nonetheless broadly utilized in Uzbekistan because of Soviet-generation linguistic influence.

Additionally, exonyms - area names that range in shape from the unique because of linguistic adaptation - pose every other challenge. While a few English

toponyms have hooked up Uzbek equivalents (e.g., "London" as "Londan"), others continue to be inconsistent in usage. This creates confusion in reputable documents, media, and educational texts.

4. Standardization Issues

The loss of a standardized technique in translating English toponyms into Uzbek has caused inconsistencies throughout one-of-a-kind texts and contexts. While positive names comply with worldwide norms (e.g., "Washington" as "Vashington"), others are difficult to vary. This inconsistency can result in misunderstandings, especially in geographical references, legitimate documents, and media publications.

To cope with this issue, translators and linguists suggest for a unified technique in transliteration and translation.

The Uzbek authorities and educational establishments play a critical function in setting up recommendations to make sure consistency in toponym translation.

CONCLUSION

Translating toponyms from English to Uzbek is a complicated project that includes phonetic adaptation, cultural and ancient considerations, loanword influence, and standardization challenges. While phonetic transliteration is normally used, cultural and ancient contexts ought to additionally be preserved to keep accuracy and clarity. To enhance consistency, linguistic government must set up clean recommendations for toponym translation, making sure that region names stay recognizable and significant in Uzbek. As globalization will increase linguistic interaction, powerful translation techniques will play a critical function in bridging linguistic and cultural gaps.

REFERENCES

1. Baker, M. (2018). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge.
2. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
3. Pym, A. (2010). *Exploring Translation Theories*. Routledge.
4. Uzbek Academy of Sciences (2022). *Linguistic Guidelines for Translating Foreign Place Names*. Tashkent: Uzbek Language Institute.

5. Government of Uzbekistan (2023). Official Guide to Transliteration of Foreign Geographical Names.

SODDA GAP SHAKLIDAGI GIBRID KOMPONENTLI MAQOLLARNING STRUKTUR TAHLILI

Turdaliyeva Shaxnoza O'ktamovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,
Filologiya fakulteti, Xorijiy til va adabiyoti quyi kurslar kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi sodda gap shaklida tuzilgan gibrid komponentli maqollar sintaktik jihatdan tahlil qilinadi. Gibrid komponent deganda, bir nechta somatik, psixologik yoki konseptual birliklarning bitta maqolda qo'llanishi tushuniladi. Tadqiqotda sodda gapning struktur qurilmalari asosida maqollar turlarga ajratiladi, ularning sintaktik sxemalari aniqlanadi va ularning funksional-estetik ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: gibrid komponent, maqollar, sintaktik qurilish, sodda gap, frazeologik birlik, tipologiya

KIRISH

Maqollar har bir millatning tarixiy xotirasi, tafakkuri va ma'naviy olamining in'ikosidir. Ular xalq donishmandligining konsentratsiyalashgan shakli bo'lib, qadimdan og'zaki nutq amaliyotida beqiyos o'rin tutadi. Tilshunoslik nuqtai nazaridan qaralganda, maqollar frazeologik birliklarning alohida, semantik jihatdan mustaqil va struktur jihatdan ixcham turini tashkil etadi. Ayniqsa, ularning struktura-semantik tahlili bugungi zamonaviy lingvistik tadqiqotlar — funksional grammatika, kognitiv tilshunoslik, madaniyatlararo pragmatika — doirasida alohida ahamiyat kasb etmoqda^[1]. Maqollar orasida tarkibida bir nechta semantik komponent (masalan, tana a'zolari, ruhiy holatlar, axloqiy qadriyatlar)ni jamlagan gibrid komponentli maqollar til tabiatining murakkabligini yoritishda muhim vosita hisoblanadi. Gibridlik — ya'ni turli konseptual maydonlarga oid birliklarning bitta frazeologik konstruksiyada jamlanishi — ushbu maqollarni boshqa turdagi maqollardan ajratib turadi. Bu esa, ularni nafaqat leksik-semantik, balki sintaktik darajada ham o'rganishni talab etadi^[2].

Tadqiqot obyekti sifatida sodda gap shaklidagi gibrid komponentli maqollar tanlangani bejiz emas. Chunki bu turdagi maqollar tuzilma jihatdan sodda bo‘lsa-da, ma’no jihatidan boy va ko‘p qatlamli bo‘lib, unda bir nechta konseptual obrazlar mujassam topgan bo‘ladi. Masalan, “Ko‘ngil ko‘zi ko‘r bo‘lsa, quloq eshitmaydi” kabi maqolda “ko‘ngil”, “ko‘z”, “quloq” kabi somatik va psixologik komponentlar bir gap tarkibida uyg‘unlashgan.

Mazkur maqola aynan ana shunday maqollarni struktur (sintaktik) nuqtai nazardan o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, ularning sintaktik sxemalari, gap bo‘laklarining joylashuvi, komponentlararo semantik munosabatlar, va ularning kommunikativ-funksional vazifalari tahlil qilinadi. Bunday tahlil maqollarning zamonaviy tilda tutgan o‘rni, ularning semantik yuklamasi va madaniy konnotatsiyasini aniqlashga xizmat qiladi^[^3].

Ushbu tadqiqot gibrid komponentli maqollarni chuqurroq o‘rganish orqali frazeologiyaning struktur va semantik jihatlarini yanada kengroq yoritishga, ularni madaniyatlararo tarjima, til o‘qitish va til madaniyati kontekstida amaliy qo‘llash imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda deskriptiv-sintaktik analiz, struktur-tahliliy va qiyosiy metodlar qo‘llanildi. Gibrid komponentli maqollar o‘zbek va ingliz tillaridagi maqollar to‘plamidan tanlab olindi. Sodda gap shaklidagi maqollar quyidagi mezonlar asosida tahlil qilindi: predikat ishtirokiga ko‘ra (ega + kesim), gap bo‘laklarining joylashuviga ko‘ra, gapning maqsadiga ko‘ra, va gibrid komponentlarning turiga ko‘ra.

NATIJALAR

Tahlil jarayonida o‘zbek va ingliz tillaridagi sodda gap shaklidagi gibrid komponentli maqollarning sintaktik tuzilmalari chuqur o‘rganildi. Ularning struktur modeli, asosiy sintaktik sxemalari va gibrid komponentlarning joylashuv xususiyatlari aniqlashtirildi. Ma’lum bo‘lishicha, bunday maqollar odatda ega + kesim, kesim + hol, ega + kesim + to‘ldiruvchi kabi sodda gaplar namunalariga asoslanadi.

Masalan: “Ko‘ngil ko‘zi ko‘r bo‘lsa, quloq eshitmaydi.” – bu maqolda psixologik komponent (“ko‘ngil”) va somatik birliklar (“ko‘z”, “quloq”) bir sintaktik tuzilmada ifodalangan bo‘lib, “ega + kesim” modeli asosida qurilgan^[1]. “Ko‘z ochguncha yurak yonadi.” – bu yerda “ko‘z” (somatik) va “yurak” (psixologik) birliklari “kesim + hol” strukturasida uyg‘unlashgan. “Head works, but heart decides.” – ingliz tilidagi mazkur maqolda “head” (aqliy markaz) va “heart” (emotsional markaz) qarama-qarshi semantik yuklamani ifodalab, parallel tuzilmada (ega + kesim, ega + kesim) joylashgan^[2].

Shuningdek, tadqiqot davomida quyidagilar aniqlandi:

Somatik + psixologik birliklar (yurak – ko‘z, quloq – til)

Aqliy + axloqiy birliklar (bosh – dil, yurak – til)

Ijtimoiy + emotsional birliklar (ko‘z – odam, til – xalq)

2. Struktura-sintaktik sxemalar asosida maqollar quyidagicha tasniflandi:

Ega + kesim: “Til aytsa, yurak biladi.”

Kesim + hol: “Yurak yonmasa, ko‘z yosh chiqmaydi.”

Murakkab parallel tuzilma: “Head thinks, heart feels.”

3. Semantik-funksional jihatlar:

Gibrid komponentlar asosida yaratilgan maqollar odatda chuqur emotsional yoki axloqiy mazmunga ega bo‘ladi. Ular ikkilamchi tushunchalar o‘rtasida antitezis, parallelizm, qiyoslash yoki kontrast usullaridan foydalanadi, bu esa ularni ta’sirchan va poetik qiladi^[3].

4. Estetik yuklama:

Gibrid birliklarning uyg‘unligi nafaqat grammatik yaxlitlikni, balki metaforik obrazlilikni ham kuchaytiradi.

Bunday maqollar kognitiv jarayonlarni faollashtiradi, ya’ni o‘quvchi yoki tinglovchida bir vaqtning o‘zida bir necha ma’no qatlamlarini tushunish refleksini uyg‘otadi^[4].

Ushbu sintaktik tuzilmalar orqali gibrid komponentli maqollarning tilda tutgan o‘rni, ularning qaysi semantik yo‘nalishga mansubligi va qanday kommunikativ

vazifani bajarishi yanada aniqroq ochib berildi. Bu esa ularni frazeologik birlik sifatida chuqurroq anglashga zamin yaratadi.

XULOSA

Sodda gap shaklidagi gibrid komponentli maqollar struktur jihatdan boy va murakkab bo‘lib, ularning tahlili nafaqat sintaksisni chuqurroq anglashga, balki xalq donishmandligi va madaniyatini tushunishga ham xizmat qiladi. Bunday maqollar ikki yoki undan ortiq konseptual birliklarning birlashuvi orqali kuchli semantik zamin yaratadi. Kelajakda bu maqollarni psixolingvistik va tarjima nazariyasi asosida ham o‘rganish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sapayeva, Z.J. (2020). Frazeologik birliklarning kognitiv tahlili. – Toshkent: Fan.
2. Narzullayeva, F.O. (2022). Contrastive Analysis of the 'Head' in English and Uzbek Proverbs. – T.: Til va adabiyot.
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (2003). Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press.
4. Dörnyei, Z. (2007). Research Methods in Applied Linguistics. – Oxford University Press.
5. O‘zbek tilining izohli maqollar lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2021.
6. Farlex Idioms Dictionary. (2023). Retrieved from www.thefreedictionary.com
7. Uktamovna, T. S. (2025). HYBRID WORDS IN THE UZBEK LANGUAGE: LINGUISTIC AND SEMANTIC ASPECTS. Western European Journal of Linguistics and Education, 3(03), 122-126.

RAY BREDBERINING “FALOKAT YAQINLASHMOQDA” ASARIDA AXLOQIY QADRIYATLARNING LINGVISTIK VA SEMANTIK TALQINI

Xalilova Shoxista Muhammadi qizi

Navoiy innovatsiya universiteti Surxondaryo kampusi, o‘qituvchi
shohistakhalilova95@gmail.uz

Annotatsiya. Ushbu maqolada Ray Bredberining “Falokat yaqinlashmoqda” asaridagi axloqiy qadriyatlar tahlil qilinadi. Muallif asar orqali insonning ichki kurashi, yaxshi va yomon o‘rtasidagi tanlov, bolalik va yetuklik o‘rtasidagi o‘tish

davridagi axloqiy sinovlar, shuningdek, do‘stlik va ota-bola munosabatlari kabi mavzularni yoritadi. Asarda axloqiy qadriyatlar fantastika va ramziy obrazlar orqali ifodalangan bo‘lib, yosh kitobxon ongini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: axloqiy qadriyatlar, adabiyot, fantastika, tanlov, insoniylik, do‘stlik, ota-bola munosabatlari, yovuzlik va yaxshilik.

Kirish. Adabiyot — bu inson qalbi va ongining ko‘zglasidir. U nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki o‘quvchini axloqiy, ma‘naviy kamolot sari yetaklaydi. Yozuvchi Ray Bredberining “Falokat yaqinlashmoqda” asari bolalik, istaklar, orzular va ularning ortidagi axloqiy saboqlarni yoritish orqali inson hayotidagi muhim qadriyatlarni ochib beradi. Ayniqsa, asardagi ramziy obrazlar orqali axloqiy tanlov va insoniy fazilatlar chuqur tahlil qilinadi. Asarda Charles Halloway obrazi orqali hayotda har bir inson yaxshilik yoki yomonlikni tanlashi kerakligi tasvirlanadi. “Qaysi shapkani kiyishni tanladingiz?” degan savol orqali muallif inson hayotidagi axloqiy burilishlarni ramziy vositalar orqali yoritadi. Yozuvchining bunday yondashuvi o‘quvchini fikrlashga, hayotdagi har bir qarorni chuqur anglashga chorlaydi. Parchada tasvirlangan kutubxona — bu faqat bilim emas, balki axloqiy saboqlar olamidir. U yerda dunyo xalqlari tarixi, falsafa va fantastika orqali bolalar o‘z dunyoqarashini shakllantiradilar. Will va Jim kabi yosh obrazlar orqali axloqiy o‘sish jarayoni ko‘rsatiladi. Karnavalga oid lavhalarda inson orzularining jozibadorligi va ayni paytda ularning aldamchiligi ochib beriladi. “Dunyodagi eng go‘zal ayol”, “Skelet”, “Chang jodugari” kabi obrazlar orqali muallif istaklar bilan bog‘liq axloqiy sinovlarni tasvirlaydi. Bu orqali muallif haqiqat va yolg‘on, ezgulik va yovuzlik o‘rtasidagi chiziqni anglash zarurligini ko‘rsatadi. Asarda Jim va Will o‘rtasidagi do‘stlik muhim axloqiy qadriyat sifatida ko‘rsatiladi. Ularning o‘zaro ishonchi, bir-biriga bo‘lgan g‘amxo‘rliqi, xavotiri – bularning barchasi insoniylikning go‘zal ko‘rinishidir. Shu bilan birga, ota-bola (Will va Charles) munosabatlari orqali turli avlodlar o‘rtasidagi axloqiy muloqot yoritiladi.

“Why-" Dad handed Jules Verne to Will-"it's just, a long time ago, I had to decide,

myself, which color I'd wear.”“So,” said Jim, “which did you pick?”

Bu dialogda Willning otasi oq va qora shapkalar haqida gapiradi — bu ramziy vosita orqali inson hayotidagi axloqiy tanlovga ishora qilinmoqda. "Qaysi rangni tanladim?" degan savol orqali inson o‘z hayotida yaxshi yoki yomon yo‘lni tanlash zaruratini anglaymiz.

“Since you need to ask, Jim, you make me wonder.”

Bu javob Jimning hali o‘z axloqiy pozitsiyasini topmaganini, hali ichki kurashda ekanini bildiradi. Jim va Will ikkisi ham o‘smir yoshdagi bolalar bo‘lib, ular dunyoni o‘rganish, tushunish yo‘lida yurishmoqda. Ularning kutubxonaga bo‘lgan qiziqishi, u yerda ular uchun "cheksiz sarguzasht" borligi, ularning axloqiy kamolot sari intilishini bildiradi.

"Listen! and you heard ten thousand people screaming..." "Here alien deserts slumbered..."

Bu joylar axloqiy o‘shishning ramziy ko‘rinishi — bilim olish, ichki dunyoni boyitish orqali shaxs shakllanadi. Kutubxona — bu nafaqat kitoblar olami, balki axloqiy tarbiyaning ham maskani.

“See! the skeleton!... the dust witch!... saint anthony’s temple of temptation!... the most beautiful woman in the world!”

Bu joylarda karnaval orqali inson istaklarining qanday jozibador, ammo xavfli bo‘lishi ko‘rsatilmoqda. Karnaval – bu haqiqatdan ko‘ra, xayoliy, yolg‘on va aldamchi dunyo.

“Can a carnival have the Most Beautiful Woman on Earth in its side show, Will?”

Bu savol orqali muallif bolalar orqali o‘quvchiga axloqiy savol qo‘yadi: Haqiqiy go‘zallik va orzular nimada? Haqiqatni tan olish qanchalik muhim?

Hissiy axloq: Do‘stlik va fidoyilik

Jim va Will o‘rtasidagi suhbatlarda do‘stlik, o‘zaro ishonch va yordam elementlari mavjud. Garchi ular bir xil narsalarni boshdan kechirmayotgan bo‘lsa-da, ular birga bo‘lib, bir-birlariga axloqiy tayanch bo‘lishadi.

“You mad at me, Will?” “No, it’s just-get it!”

Bu yerda Willning g‘azabi emas, balki xavotiri seziladi. U Jim uchun qayg‘uradi. Bu — do‘stlikning axloqiy qadriyati.

Yaxshi va yomonni tanlash zaruriyati

Axloqiy o‘shish, kamolotga intilish

Orzular va haqiqat o‘rtasidagi chiziqni ajrata bilish

Do‘stlik va insoniy rishtalarning ahamiyati

Ushbu parcha yoshlar uchun chuqur falsafiy, ma’naviy saboqlarni beradi va insoniylik, ong, va qalb bilan yashash zarurligini eslatadi.

Agar istasangiz, bu asarni boshqa mavzularga ham moslab tahlil qilib bera olaman — masalan, fantastika vositasida jamiyat tanqidi, psixologik o‘shish, yoki ota-bola munosabatlari.

Ota obrazi – haqiqat izlovchi dono inson

Parchada Willning otasi Charles Halloway — oddiy kutubxonachi, ammo ichki dunyosi juda boy inson sifatida ko‘rsatiladi. U bolalarga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatmaydi, balki ularni fikrlashga, haqiqatni o‘zlari topishga undaydi:

“The odd thing in Dad's voice was the sound truth makes being said.”

Bu jumla ota obrazining chin haqiqat ifodasi sifatida aks etishini ko‘rsatadi. Bolaning qalbi va qulog‘i faqat rost so‘zga ishonadi — ota esa aynan shunday rostlikni ifodalaydi.

Bolalik va yetuklik o‘rtasidagi ko‘prik – axloqiy o‘shish

Willning ichki kuzatuvchanligi, ota-onasi bilan bo‘lgan suhbatlarga berilgan bahosi — bu bolaning ma’naviy ulg‘ayib borayotganining belgisi. U faqat so‘zlarni emas, balki ular ortidagi haqiqat va ruhiyatni his qiladi. Bu — axloqiy sezgi rivoji, ruhiy tarbiyaning eng muhim bosqichidir:

“If it was about time and passing years or himself or town or just the general inconclusive way God ran the world, he listened warmly...”

Bu fikr o‘quvchiga vaqt, o‘tkinchilik va hayotiy qadriyatlar haqida mulohaza yuritish imkonini beradi.

Haqiqat va yolg‘on o‘rtasidagi kurash

Parchadagi yong'in, qog'ozning yonishi, "Cooger, Dark... Witch... Carnival..." kabi so'zlarning kuyi — bu fantastik elementlar bilan boyitilgan yolg'on va yovuzlikka qarshi kurash ramzidir. Ota bu hujjatlarni yondiradi — bu harakat yovuzlikka bo'lgan qat'iy munosabat, axloqiy qaror qabul qilish belgisi.

"In his mind, he saw Dad standing at the hearth looking down as the paper crinkled to ash..."

Yovuzlikni yo'q qilish, oila tinchligi va bolalarining ruhiy sog'lig'i uchun amalga oshirilgan harakatdir.

Ota-bola rishtalari — ma'naviy meros uzviyligi

Will uchun ota — faqat hayotdagi murabbiy emas, balki yurak tovushiga aylangan haqiqat manbai. U o'z otasining ovozi eshitish orqali axloqiy boyluk oladi. U bilan kam gaplashsada, uning ovozi orqali "quloq bilan qalb o'rtasidagi aloqa" kuchayadi.

"Many nights Will drowsed this way, his senses like stopped clocks long before that half-singing voice..."

Bu oriyyiyona tasvir orqali muallif otaning ruhiy ta'sirini ta'riflaydi. Haqiqatni eshitish — axloqiy ulg'ayishning eng kuchli vositasidir.

Ray Bredberining "Something Wicked This Way Comes" asari fantastik syujet asosida yaratilgan bo'lsa-da, uning tub mohiyati — axloqiy o'sish, insoniylik va haqiqatni anglash haqida. Charles Halloway obrazi orqali yozuvchi ota-onaning ma'naviy mas'uliyatini, bolalarning ruhiy tarbiyasida rost so'z, to'g'ri yo'l va muhabbatning o'rnini ta'kidlaydi. Bolalar esa bu yo'ldan har doim mustaqil o'tishadi, biroq ota-ona ularga yondosh yo'ldosh bo'lishi kerak. Adabiyot orqali berilayotgan bunday axloqiy saboqlar yosh avlod ongida insoniy fazilatlarni mustahkamlaydi.

Xulosa. Ray Bredberining "Falokat yaqinlashmoqda" asari fantastik uslubda yozilgan bo'lishiga qaramay, unda juda chuqur axloqiy mazmun mavjud. Yaxshiyomon, orzu-haqiqat, do'stlik va yetuklik kabi tushunchalar yoshlar ongini tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Adabiyot orqali berilgan bu axloqiy saboqlar yosh avlodni mustahkam iymon va ong bilan yashashga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ray Bradbury. Falokat yaqinlashmoqda. Harper Perennial Modern Classics, 2001.
2. Abdulhay Qahhor. Adabiyot va hayot. Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 1982.
3. Nurali Qobul. Adabiyot va axloq. Toshkent: Yozuvchi, 1997.
4. Jaloliddin Rumi. Ichki dunyo sirlari. Toshkent: Ma’naviyat, 2004.
5. Mahmudov A. Zamonaviy adabiy tahlil asoslari. Toshkent: TDPU, 2019.

MAXSUS LEKSIKA DOIRASIDA INTERYER DIZAYN TERMINLARINING LISONIY O‘RGANILISHI

Xolmurotova Gulnora Sattorovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola interyer dizayn sohasiga oid terminlarning tarkibiy-semantik va lingvistik xususiyatlarini tahlil etadi. Unda ushbu maxsus leksikaning kasbiy ong, milliy mentalitet va zamonaviy terminshunoslikdagi o‘rni yoritiladi.

Kalit so‘zlar: interyer dizayn, maxsus leksika, sohaviy terminologiya, terminshunoslik, antropotsentrik yondashuv.

Maxsus leksikaning shakllanishi insoniyat bilimlarining taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, fan va texnikaning rivojlanishi yangi tushuncha va hodisalarni nomlash zaruriyatini yuzaga keltiradi, bu esa yangi so‘z va terminlarning paydo bo‘lishiga olib keladi [3; 7-b.]. Grinev-Grinevichning fikricha, maxsus leksika til taraqqiyoti hamda xalqning moddiy va ma’naviy madaniyati o‘rtasidagi bog‘liqlikni aks ettiradi [1; 6-b.].

Maxsus leksika qadimdan turli jamiyatlar va kasbiy guruhlar faoliyatida shakllanib borgan. Dastlabki davrlarda u ovchilar, hunarmandlar, musiqachilar va notiqalar tilida namoyon bo‘lgan bo‘lsa, hozirgi kunda interyer dizayn, arxitektura kabi zamonaviy sohalarda ham o‘ziga xos terminologiya tizimi mavjud. Interyer dizayn terminlari — bu sohaga oid tushuncha va jarayonlarni aniq ifodalovchi

maxsus birliklar bo‘lib, ular nafaqat kasbiy muloqot, balki madaniy-estetik qadriyatlarni ifodalash vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Maxsus lug‘at tarkibiga terminlar va professionalizmlar kiradi. Termin — bu muayyan ilmiy yoki kasbiy sohadagi tushunchani ifodalovchi so‘z yoki ibora. Professionalizm esa — faqat ma‘lum kasb vakillari nutqida uchraydigan birlikdir. Ushbu maqolada interyer dizayn sohasiga oid terminlarga alohida e‘tibor qaratiladi.

Mazkur soha terminlari tilshunoslikda bir qator xorijiy va mahalliy olimlar — Alexander (1977), Jencks (1978), Zevi (1978), Grinev (2004), Abduraxmanova (2016), Cherkasova (1998), Minakova (1985), Bekmurodov (2002), Xakiyeva (2013), Klepalchenko (1999), Sapayev (1985), Saloydinova (2023) — tomonidan o‘rganilgan. Ularning tadqiqotlarida arxitektura va dizayn terminologiyasining kelib chiqishi, shakllanishi va xalqaro xarakteri yoritilgan.

Uyg‘onish davrida *designo* (italyancha) atamasi rassomlar, me‘morlar, haykaltaroshlar tomonidan o‘zlarining ijodiy faoliyatida - rejalashtirish, loyihalash, san‘at asarlarini yaratishda qo‘llanilgan. O‘sha davrdagi bilimlarning boshqa sohalari nazariyotchilari hali dizaynni o‘ziga xos fan sohasi sifatida belgilamagan. Dizayn mutaxassislik sifatida keyinchalik mehnat taqsimoti natijasida ajralib chiqqan boshladi [5; 69-71-b.].

“Interyer dizayn” sohasidagi terminologiyani o‘rganish – bu interyer dizayni sohasidagi tegishli ilmiy va kasbiy faoliyat to‘g‘risida zarur ma‘lumotlarni aks ettiruvchi arxitektura va dizayn bo‘yicha maxsus matnlar va leksikografik materiallar tizimini o‘rganish.

Izohli lug‘atlarda “dizayn” va “interyer” so‘zlari nisbatan yaqinda paydo bo‘ldi. N.M.Shanskiyning etimologik lug‘atida, “interyer” so‘zi frantsuz tili orqali kirib kelgan (XX asrning birinchi yarmida fran. “intérieur”), aslida lotincha “interior”dan kelib chiqqan [4; 148-b.].

T.F.Efremovning izohli lug‘atida: "Interyer - bu arxitektura va badiiy jihatdan yaratilgan har qanday xonaning ichki qismi. 2. Xonaning ichki qismi tasviri" [2], deb ta‘rif berilgan.

“Interyer dizayn” iborasining ta’rifi lug‘atlarda qayd etilmagan, ammo uni "Dunyo bo‘ylab" universal ilmiy-ommabop entsiklopediyasida topish mumkin: "Interyer dizayn - bu binolarning ichki makonini, chiziqlarini, shakllarini, teksturalarini, mebellarini, rangi va yorug‘ligini loyihalash va tashkil etish, buning natijasida funksional qulaylik, xavfsizlik, sog‘lom mikroiklim, qulaylik va badiiy joziba bilan ajralib turadigan maxsus insoniy muhit yaratiladi”.

Arxitektura nutqining bir qismi bo‘lgan "Interyer dizayn" sohasining terminologiyasi yuqori ixtisoslashgan terminlar, umumiy ilmiy terminlar va umumiy lug‘atni birlashtirgan nominatsiyalar tizimidir. Interer dizayni sohasidagi terminologiya heterojen tarzda rivojlanmoqda.

“Interyer dizayn” sohasi terminologiyasi texnik bilimlar sohasi (qurilish, muhandislik, elektrotexnika va b.), estetika sohasi (arxitektura, tasviriy san'at, amaliy san'at, rangshunoslik), materiallar sohasi (mebel ishlab chiqarish, o‘rmonchilik, to‘qimachilik sanoati va b.), inson haqidagi bilim sohasi (ergonomika)larni o‘z ichiga oladi. Quyida bu turlarga ingliz va o‘zbek tillarida umumiy misollar keltiramiz:

Turlari	Inglizcha	O‘zbekcha
Arxitektura	horseshoe arch, pilaster, Palladian window, architrave, astragal, atrium, balustrade, bull’s-eye window, hopper window, winding staircase	taqa kamar, pilaster, Palladian oynasi, arxitrav, astragal, atrium, balyustrada, buqa oyna, huni oynasi, aylanma zinapoya
Qurilish	finish, plaster, pebbledash wall, adobe, airbrick, glass brick, baluster, parquet floor	Finish (oxiri), gips, qo‘pol silliqlangan devor yuzi, somon, xom g‘isht/ somon suvoqli paxsa uy, ichi bo‘sh g‘isht, shisha blok, ustuncha, parket pol
Tasviriy va dekorativ san'at	sketch, distressing, sponging, modular art, spattering	eskiz, patinatsiyalangan, devorni shimgich bilan bezash, modulli san'at, dekorativ sepish texnikasi

Elektr va yoritish muhandisligi	ampere, additional conductorm, circuit, distribution network, xenon arc lamp	amper, qo‘shimcha tok o‘tkazgich, elektr sxemasi, tok tarqatish tarmog‘i, ksenon yoy chiroq
Rang haqida	warm colour, colour wheel, tone, hue, colour harmony, monochromatic colours	yorqin rang, rang g‘ildiragi, ton, rang soyasi, rang uyg‘unligi, bir tUSDagi rang
To‘qimachilik ishlab chiqarish va gilam to‘qish	angora, calico, cheviot, organza, quilt, linen cloth, sateen, nylon fiber, synthetic fiber, Anatolian Rugs, Indian rugs	angora, kolenkor kaliko, sheviot, organza, qavilgan mato, surp, satin, neylon tola, sintetik tola, Anadolu gilamlari, hind gilamlari
Ergonomika	user-performance approach, human-centered design, human factors and ergonomics principles (HFE). (foydalanuvchining ishlashiga e‘tibor qaratish), (insonga yo‘naltirilgan dizayn), (inson omillari va ergonomika tamoyillari).	foydalanuvchi ishlashi yondashuvi, insonga yo‘naltirilgan dizayn, inson omillari va ergonomika tamoyillari (HFE).
O‘rmon xo‘jaligi	oriental walnut, softwood, treated lumber	sharqona yong‘oq, yumshoq yog‘och, qayta ishlangan yog‘och
Mebel ishlab chiqarish	flap table, end table, side chair, sofa bed, alcove cupboard, armoire, banquette, breakfast table.	yig‘iladigan stol, yon stol, qo‘ltiqsiz stul, divan karavot, alkov shkafi to‘shak solinadigan shkakf/tahmon), kiyim soladigan shkakf, banketka, nonushta stoli.

“Interyer dizayn” sohasi terminologiyasining asosiy xususiyati uning heterojen tarkibidir. O‘rganilayotgan terminologiyaga yuqori ixtisoslashgan terminlar, umumiy texnik va ilmiy terminlar, keng tarqalgan ishlatiladigan lug‘at, shuningdek, boshqa sohalardan olingan terminlardir. Bu “Interyer dizayn” yo‘nalishi negizida

boshqa kasbiy yo‘nalishlar: arxitektura, qurilish, dekorativ-amaliy san‘at, rang, o‘rmonchilik, mebel ishlab chiqarish, elektrotexnika, to‘qimachilik, ishlab chiqarish, ergonomikalarni o‘rganishni taqozo etadi. Shunday qilib, interyer dizayni terminologiyasi geterojen turga ko‘ra rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение. – Москва: Изд. центр «Академия», 2008. – 304 с.
2. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка: толково-словообразовательный: в 2 т. – Москва: Рус. яз., 2000. – 1209 с.
3. Суперанская, А.В. Общая терминология: Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева; отв. ред. Т.Л. Канделаки. – 6-е изд. – М.: Книжный дом Либроком, 2012. – 248 с.
4. Шанский Н.М., Боброва Т.А. Этимологический словарь русского языка – Москва: Прозерпина: Школа, 1994. – 400 с.
5. Яцевич О.Е. Этимология понятия «Дизайн»: корреляты design/dassein // Общество: философия, история, культура. 2015. № 6. – С. 69-71.

O‘ZBEK TILSHUNOSLIGIDA YURIDIK TERMINLARNING RUS TILIDAN TARJIMA QILGANDA YUZAGA KELADIGAN MUAMMOLAR

Zaripova Ruxshona Sherali qizi
ChDPU, Gumanitar fanlar fakulteti
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek tilshunosligida qo‘llanib kelinayotgan ayrim yuridik atamalarning kelib chiqishi, morfologik jihati, tarjima muammolari, u sababli kelib chiqayotgan salbiy oqibatlar muhokamasiga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: yuridik termin, tarjima, huquq, qonun, jinoyat, fuqaro, ijro hokimiyati, shaxs.

Ayni paytda O‘zbekiston Respublikasi o‘z taraqqiyot davrining yangi renesans davriga qadam qo‘ydi, o‘zbek davlatchiligi o‘zining uzoq yillik tajribalari asosida qaytadan rivojlantirilmoqda, odil fuqarolik jamiyati qurish uchun ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma‘naviy-ma‘rifiy sohalar rivojlantirilmoqda. Bu esa, albatta, bir fuqaro kayfiyatiga ijobiy ta‘sir o‘tkazib, o‘sha insonning ma‘naviy huquqiy salohiyati

yuksalib bormoqda. Hammaga a'yonki, millatning eng muhim ma'naviy qadriyatlaridan biri - bu uning tilidir, shu sababli so'nggi yillarda tilni asrash va rivojlantirish yo'lida juda ko'p ishlar amalga oshirilmoqda. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida davlat va jamiyat qurilishini takomillashtirish, qonun ustuvorligini ta'minlash, sud-huquq tizimini yanada isloh qilish, fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini oshirishda milliy yuridik til va yuridik terminlar o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Shundan kelib chiqqan holda mustaqillik yillarida huquqshunos va tilshunos olimlar tomonidan huquq sohasida ko'pgina izohli va tarjima lug'atlari yaratildi. O'zbekiston yuridik ensiklopediyasi nashr etildi. Adliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Respublikasining milliy huquqiy internet portali (huquqiyportal.uz) ishga tushirildi¹. Jumladan bir yuridik tushuncha normativ huquqiy va boshqa hujjatlarda turlicha shakllarda berilmoqda. Fikrimizning dalili sifatida ayrim terminlarni keltirib o'tamiz: rus tilidagi: исполнительная власть - ijro hokimiyati, ijro etish hokimiyati, ijro etuvchi hokimiyat; личный досмотр - shaxsiy ko'rikdan o'tkazish, shaxsni ko'rikdan o'tkazish; освободить - ozod qilmoq, bo'shatmoq; отзываться - chaqirib olmoq, qaytarib olmoq; шумер - g'irrom, qallob, firibgar; эмансипация - ozodlik, hurriyat, qutulish; шантажист - shantajchi, nayrangboz; ходатайство - iltimosnoma, tavsiyanoma, ariza; уголовное дело - jinoyat ishi, jinoiy ish kabilar.

Yuridik terminlarni turli xil adabiyotlarda turlicha qo'llash natijasida bir qancha salbiy oqibatlar kelib chiqmoqda. Chunki ushbu yuridik terminlarda semantik jihatdan o'ziga xos ma'no nozikliklari bor bo'lib, ular matn ichida kelganida ma'nosi yanada kuchayib, turlicha mazmuni ifodalaydi. Bu esa mutaxassislar va fuqarolar tomonidan turlicha tushunilishga, sharhlanishga sabab bo'lmoqda, amaliyotda esa ijro jarayoniga ham o'z salbiy ta'sirini o'tkazmay qo'ymaydi. Bu esa yuridik tilda mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydigan xatolik sanaladi. Chunki ularni o'qigan fuqaro faqat tushunganicha talqin etishi mumkin, lekin qonun har kim o'zicha tushunib ketishi uchun emas. Agar hamma o'z qarashicha fikrlayotgan, qarayotgan bo'lsa, mamlakat tartibiga amal qilish bilan emas,

beboshlik bilan tugashi muqarrar. Ustiga-ustak noto'g'ri talqin qilingan terminlar fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini o'stirish o'rniga uni tobora pasaytirib boradi.

Hozirgi kunda ayrim yuridik atamalarning leksik ma'nosiga e'tibor qaratilsa, asosiy ma'no bilan unga yaqin, mos tushadigan ma'nolarni ham anglatmoqda. Misol tariqasida, *исковое заявление* - da'vo arizasi, da'vo ariza, ya'ni ikki xil ma'no anglashilyapti. Birinchidan, bu yuridik hujjatlarda da'vo arizasi bo'lib kelsa, ikkinchi ma'nosi ya'ni da'vo ariza mutlaqo xato hisoblanadi. Chunki rus tilidagi *исковое заявление* - da'vo arizasi birikmasini ifodalab keladi, da'vo ariza esa bu mazmuni to'liq ochib berolmaydi, bo'shliq paydo bo'ladi. Ushbu birikmani ikki xil tushunish mumkin:

- 1) da'vo ariza sinonimlik qatorini hosil qiliadi;
- 2) juft so'zlar guruhiga mansub so'z birikmasi hisoblanadi.

Hozirgi kunda ijro hokimiyati hamda ijro etuvchi hokimiyati atamalari farqlanmagan holda fuqarolar ongiga singib bormoqda. Gov.uz sahifasi orqali berilgan ma'lumotga e'tibor qarating: Ijro hokimiyati bir so'z bilan aytganda joylarda qonunlarning ijrosini taminlash vazifasini bajaradi.

O'z-o'zidan ko'rinadiki, joylardagi qonunlarning ijrosini ta'minlash ijro etuvchi hokimiyat zimmasidagi vazifasi sanaladi, ijro hokimiyatining emas.

Mazkur organning rus tilidagi variantida bu so'z ijro hokimiyati (*исполнительная власть*) tarzida ham qo'llaniladi.

Shunga o'xshash variantlardan yana biri *уголовный кодекс* - jinoyat kodeksi. Ushbu termin, ya'ni *уголовный* - jinoyat qo'shimchasiga "jinoyatchi" ma'nosida kelayotganiga ham guvoh bo'lamiz. Xo'sh, qaysi biri qanchalik to'g'ri. Albatta, Jinoyat Kodeksi (JK) - har qanday ijtimoiy xavfli qilmish jinoyat ekanligini aniqlab beradigan, uni sodir ekanlik uchun jazo va boshqa huquqiy ta'sir choralarini belgilaydigan jinoyat qonunlari majmui. Bu o'rinda yuqoridagi omillar jinoyatchi kodeksiga tegishli deyish mutlaqo xato.

Bunday termunlardan noto'g'ri foydalanish hamda qo'llash bir qancha salbiy omillar keltirib chiqarmoqda. Fikrimizga dalil keltiradigan bo'lsak, huquqshunos

bo‘lmagan, bu sohadan anchagina yiroq fuqorolar O‘zbekiston Respublikasiga fuqaro bo‘lib kirish, uning shartlari, qonun-qoidalari bilan tanishish uchun birorta fuqarolik kodeksiga murojaat qilishadi. Chunki O‘zbekiston Respublikasining fuqaroligini olish to‘g‘risidagi qonunlar fuqarolik kodeksida emas, O‘zbekiston Respublikasining fuqaroligi to‘g‘risidagi keltirib o‘tilgan. Chunki fuqarolik kodeksi termini qonunning mazmunini to‘la ochib bermaydi, u rus tilidagi гражданский кодекс terminidan mazmunan emas, so‘zma-so‘z tarjima qilinsa aslida fuqaroviy kodeksi deb ishlatilishi zarur.

Xulosa va Munozara

Har bir sohada terminlarni ilmiy jihatdan to‘g‘ri va tartibli qo‘llash bugungi kun uchun juda ham muhim hisoblanadi. Bunda asosan tamoyillar va me‘yorlarga amal qilish asosiy omil hisoblanadi. Bu bilan esa juda ko‘p muammolarni hal qilish mumkin. Jumladan:

Birinchiidan, Davlat organlari, Oliy majlis deputatlari va senat a‘zolarining faoliyatida, qonun loyihalarining ijobiy takomillashuvida xizmat qiladi.

Ikkinchiidan, har bir fuqaro o‘z tushunganicha terminlarni o‘rganib, qo‘llash emas, aniq belgilangan terminlarni qo‘llash bilan fuqarolar saviyasi tushib emas, aslida anchagina yuqorilaydigan holat bo‘lishi aniq.

Uchinchiidan, qonunni, tartib-qoidalarni tizimli o‘rganish ustuvorlik qiladi. Chunki qonunni tushunish, bu butun jamiyatni, kelajakni tushunish demakdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Yuridik atamalar va iboralar ro‘yxati – T.: Adolat, 1993.
2. Ahmedov G. Inglizcha-ruscha-o‘zbekcha huquqiy atamalar ro‘yxati T.: Adolat, 1999.
3. Doniyorov K. O‘zbek tili ilmiy texnik terminalogiyasini tartibga solish.
4. O‘zbekiston yuridik ensiklopediyasi -T.: Adolat,2009.
5. Saidov A, Raximova G. Glossariy yuridichiskix terminov Respubliki Uzbekistan - T.: Adolat, 2007.
6. Baltir V., Saidov A. ruscha-o‘zbekcha-inglizcha yuridik lug‘at - T. O‘zbrkiston milliy entsiklopediyasi, 2011.

ЛЕКСИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ

Муртозакулова Нафосатхон

Студентка 1-курса

Андижанского государственного института иностранных языков

Аннотация. Данная статья посвящена изучению лексических трансформаций, применяемых в процессе перевода с одного языка на другой. Лексические трансформации представляют собой особые приёмы, с помощью которых переводчик адаптирует текст, сохраняя его смысл, стилистику и эмоциональную окраску. Перевод требует не только замены слов, но и глубокого понимания контекста, культуры и особенностей языка оригинала и языка перевода. В статье рассмотрены основные виды лексических трансформаций: транслитерация, транскрипция, калькирование, конкретизация, генерализация и модуляция. Каждый из этих методов сопровождается примерами, поясняющими целесообразность их использования в определённых ситуациях. Особое внимание уделяется тому, как трансформации помогают устранить различия между языковыми системами и сделать перевод более понятным и точным для носителя языка. Исследование опирается на современные научные источники и может быть полезно студентам-лингвистам, начинающим переводчикам, а также всем, кто интересуется вопросами теории и практики перевода.

Ключевые слова: лексические трансформации, перевод, транслитерация, транскрипция, калькирование, конкретизация, генерализация, модуляция, переводческие приёмы, адаптация текста, межъязыковая коммуникация, переводческая стратегия, смысловая точность, культурные различия, структура языка.

Перевод — это сложный и многоаспектный процесс межъязыковой и межкультурной коммуникации, заключающийся в воспроизведении текста, созданного на одном языке (исходном), средствами другого языка (языка перевода), при сохранении его содержания, стилистики и прагматических целей. Согласно определению выдающегося отечественного теоретика перевода А. Д. Швейцера, перевод представляет собой «одновременное

взаимодействие языков и культур, обусловленное необходимостью передачи информации и поддержания общения между носителями разных языков».³⁸

С позиций лингвистического подхода, перевод можно рассматривать как двусторонний процесс: сначала осуществляется декодирование исходного текста (понимание), затем — перекодирование (воссоздание смысла в ином языковом оформлении). Как подчеркивает Я. И. Рецкер, «перевод — это не механическая замена слов одного языка словами другого, а сложный творческий акт, при котором необходимо учитывать структуру языков, контекст и прагматические особенности».³⁹

Современное переводоведение также рассматривает перевод не только как лингвистическое, но и как культурное и когнитивное явление. Это особенно важно в условиях глобализации и необходимости точной передачи культурно обусловленных реалий. В этом смысле перевод выступает посредником между различными мировоззрениями, где лексические, грамматические и стилистические различия могут быть преодолены за счёт трансформационных механизмов, в том числе — лексических.

Таким образом, перевод в теоретическом и практическом плане представляет собой результат взаимодействия языков, культур, менталитетов и прагматических задач, что обуславливает необходимость гибких языковых преобразований — трансформаций — при передаче информации с одного языка на другой.

Перевод — это не только практическая деятельность, но и объект глубоких теоретических исследований, которым занимались и продолжают заниматься многие выдающиеся учёные. Важно отметить, что перевод был предметом исследования в разных научных областях, таких как лингвистика, культурология, психология и философия, что свидетельствует о многогранности этого процесса. Одним из основоположников научной теории перевода является французский лингвист и теоретик перевода Эжен Нида. В

³⁸ Швейцер А. Д. Современное переводоведение. М.: Юрайт, 2007. С. 23

³⁹ Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Высшая школа, 1974. С. 15

своей работе "Перевод: теории и практика" Нида предложил модель перевода, ориентированную на смысловое, а не буквальное воспроизведение содержания. Он ввёл понятие «динамического эквивалента» — формы перевода, при которой смысл сообщения передаётся на другом языке так, чтобы вызвать тот же отклик у аудитории, что и исходный текст. Согласно Ниде, перевод должен стремиться не к дословному, а к адекватному воспроизведению мыслей и эмоций исходного текста.⁴⁰

В свою очередь, российский учёный Ю. Д. Апресян в своей книге "Вопросы теории и практики перевода" подчеркивает важность функционального подхода в переводе, при котором учитываются не только грамматические и лексические аспекты, но и культурные различия, а также специфические особенности восприятия текста в разных языковых контекстах. Он рассматривает перевод как процесс, в котором важно не только сохранение содержания, но и максимально точная передача культурных и социальных аспектов.⁴¹ Значительное внимание вопросам перевода уделяет и отечественный исследователь А. Д. Швейцер. В своей теории перевода он выделяет два подхода: лексический и семантический. Лексический подход предполагает сохранение структуры исходного текста, а семантический акцентирует внимание на передаче смысла, что, по его мнению, является более важным аспектом перевода. Важно отметить, что Швейцер также акцентирует внимание на влиянии социокультурных факторов, что помогает избежать ошибок в переводах, связанных с отсутствием адекватных эквивалентов в целевом языке.⁴² Теории, предложенные вышеупомянутыми учёными, различаются в акцентах на подходы, но объединяет их понимание перевода как сложного и многокомпонентного процесса. Ключевыми аспектами перевода, признанными многими исследователями, остаются: сохранение смыслового содержания, учет культурных различий, а также использование

⁴⁰ Нид Э. Перевод: теории и практика. М.: Прогресс, 1982).

⁴¹ Апресян Ю. Д. Вопросы теории и практики перевода. М.: Наука, 1995. С. 47

⁴² Швейцер А. Д. Современное переводоведение. М.: Юрайт, 2007. С. 59

гибких и адекватных механизмов перевода, таких как лексические и другие виды трансформаций.

Трансформация в переводе представляет собой процесс изменения структуры или формы исходного языка для достижения адекватного и точного воспроизведения содержания на языке перевода. Это необходимая часть перевода, поскольку в процессе передачи смысла между языками часто возникают различия в грамматической, синтаксической и лексической структурах. Важно, что трансформация помогает сохранить смысловую нагрузку текста, несмотря на структурные различия между языками. Трансформация представляет собой комплексный механизм, включающий в себя как лексические, так и грамматические преобразования. Она необходима, когда прямой перевод не может быть адекватно передан из-за различий в языковых системах. Так, переводчик может прибегать к различным методам, чтобы достичь максимально точного и понятного перевода, которые соответствуют нормам и ожиданиям целевой аудитории.

В рамках теории перевода существует несколько типов трансформаций, которые обычно выделяются на основе изменений, происходящих в структуре исходного текста. К ним относятся:

Лексические трансформации, которые касаются замены слов и фраз с учётом значений и контекста.

Синтаксические трансформации, которые включают изменение порядка слов, структуры предложений и других грамматических элементов для сохранения логики и точности высказывания.

Стилевые трансформации, которые направлены на адаптацию стиля исходного текста к особенностям целевого языка.

Применение трансформаций позволяет переводчику достичь адекватности перевода, что является ключевым фактором успешной передачи смысла и сохранения стилистической гармонии текста.

Существует несколько видов трансформаций в переводе:

Лексическая трансформация — изменение лексических единиц, их замена с учётом контекста.

Грамматическая трансформация — изменения в синтаксисе, такие как перестановка слов, использование разных типов предложений.

Семантическая трансформация — адаптация значений слов в зависимости от контекста.

Культурная трансформация — перенос культурных реалий одного языка в термины, понятные в другом языке.

Каждый из этих видов трансформаций выполняет важную роль в процессе перевода. Однако особое значение имеет лексическая трансформация, поскольку именно на уровне слов и выражений переводчик сталкивается с наиболее частыми трудностями, связанными с отсутствием эквивалентов, идиоматичностью, синонимией и семантическими расхождениями.

Лексические трансформации представляют собой процесс преобразования лексических единиц при переводе, направленный на достижение адекватного и точного соответствия между исходным и целевым языками. Эти преобразования охватывают широкий спектр приёмов, начиная от дословной замены слов и заканчивая более сложными стратегиями, связанными с передачей культурно-специфических реалий и идиом. Как подчёркивают В.Н. Комиссаров и А.В. Фёдоров, в процессе перевода невозможно ограничиться механической подстановкой слов-эквивалентов: лексические единицы одного языка не всегда имеют прямые соответствия в другом. В таких случаях переводчик прибегает к определённым трансформациям, позволяющим сохранить семантическое, стилистическое и прагматическое значение высказывания.

Среди наиболее распространённых лексических трансформаций можно выделить следующие типы:

Транскрипция и транслитерация – это способы перевода лексической единицы оригинала путем воссоздания ее формы с помощью букв ПЯ

Примеры:

- absurdist- абсурдист (автор произведения абсурда);
- kleptocracy -клептократия (воровская элита);
- Dorset — Дорсет;
- Campbell — Кэмпбелл;
- deescalation – деэскалация;
- Columbia – Колумбия.

Калькирование – это способ перевода лексической единицы оригинала путем замены ее составных частей – морфем или слов (в случае устойчивых словосочетаний) их лексическими соответствиями в ПЯ.

Примеры:

- superpower – «сверхдержава»;
- mass culture – «массовая культура»;
- green revolution – «зеленая революция»;
- first-strike weapon – оружие первого удара;

Конкретизацией называется замена слова или словосочетания ИЯ с более широким предметно-логическим значением словом и словосочетанием ПЯ с более узким значением.

Примеры:

- Denny waited in a corridor which smelled of disinfectant. – Динни ждала в коридоре, пропахшем карболкой;

Генерализацией называется замена единицы ИЯ, имеющей более узкое значение, единицей ПЯ с более широким значением, т.е. преобразование, обратное конкретизации.

Примеры:

- He visits me practically every week-end. – Он ездит ко мне почти каждую неделю;

Модуляцией или смысловым развитием называется замена слова или словосочетания ИЯ единицей ПЯ, значение которой логически выводится из значения исходной единицы.

Примеры:

- I don't blame them. – Я их понимаю. (Причина заменена следствием: я их не виню потому, что я их понимаю);
- He's dead now. – Он умер. (Он умер, стало быть, он сейчас мертв.);

Эти приёмы помогают переводчику решать задачи, связанные с отсутствием полных лексических эквивалентов, с культурными различиями и с необходимостью адаптировать текст для целевой аудитории.

Таким образом, перевод представляет собой не просто перенос текста с одного языка на другой, а сложный, многоплановый процесс, охватывающий лингвистические, когнитивные и культурные аспекты. Важнейшим инструментом, обеспечивающим адекватность и точность перевода, выступают трансформации, особенно лексические. Они позволяют преодолеть различия между языковыми системами и сохранить смысловое, стилистическое и прагматическое содержание оригинала. Рассмотренные виды лексических трансформаций — калькирование, заимствование, синонимическая замена, конкретизация, генерализация и другие — свидетельствуют о гибкости и творческом подходе переводчика при выборе оптимального способа передачи информации. Осознание этих приёмов и умелое их применение обеспечивает не только точность перевода, но и его функциональную и культурную адекватность, что особенно важно в условиях межкультурной коммуникации.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. Учебник. — М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.
2. Фёдоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Высшая школа, 1983. — 303 с.
3. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. — М.: Наука, 1988. — 216 с.
4. Апресян Ю. Д. О системе машинного перевода научно-технических текстов // Актуальные проблемы теории и практики перевода научно-технической литературы. — Орёл: Изд-во Орловского гос. ун-та, 2003. — С. 5–12.

5. Nida E. A., Taber C. R. The Theory and Practice of Translation. — Leiden: E. J. Brill, 1969. — 218 p.
6. Львовская З.Д. Современные проблемы перевода / З.Д. Львовская; пер. с исп. В.П.Иовенко. - М., 2008.
7. Хабибуллаева, И. (2025). ОБЗОР ПРИЛОЖЕНИЙ ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКОВ. THEORY OF SCIENTIFIC RESEARCHES OF WHOLE WORLD, 1(4), 6-11.
8. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). - М., 2005.
9. Латышев Л.К. Курс перевода: Эквивалентность перевода и способы ее достижения. - М., 2011.
10. https://pnu.edu.ru/media/filer_public/2013/04/12/komissarov.pdf?utm_source=chatgpt.com
11. https://www.gornitsa.ru/item.php?id=15571314&utm_source=chatgpt.com
12. https://iitp.ru/publications/index.php?author=&datefinish=&datestart=&intcited=&lang=ru&print=1&search=&sort=&structure=&type=&userid=306&utm_source=chatgpt.com

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА МЕСТОИМЕНИЙ С РУССКОГО НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

Мустафаева Дилором Норбековна

Узбекский государственный университет мировых языков
Преподаватель кафедры современного русского языка

Аннотация. В статье рассматриваются типологические различия в системе местоимений русского и узбекского языков и их влияние на переводческие решения. Особое внимание уделяется грамматическим категориям рода, числа и падежа, отсутствию грамматического рода, про-дроп характеру узбекского языка, а также способам передачи притяжательности через аффиксацию. На основе сопоставительного анализа выявлены ключевые трудности перевода и предложены стратегии компенсации. Приводятся примеры из художественных и публицистических текстов.

Ключевые слова: русские местоимения, узбекские местоимения, перевод, про-дроп, притяжательные аффиксы, компенсация, экспликация.

Местоимения играют центральную роль в текстовой когезии, а их корректная передача при переводе обеспечивает точность референции и

стилистическую адекватность. Русский и узбекский языки принадлежат к разным языковым семьям — славянской и тюркской соответственно — и демонстрируют существенные различия в морфологии и синтаксисе местоимений, что порождает ряд переводческих проблем.

Русский язык различает личные, притяжательные, возвратные, указательные, неопределённые, отрицательные и вопросительные местоимения. Личные и притяжательные местоимения маркированы по роду, числу и падежу — например, он, она, его, её [1.121].

В узбекском языке (olmosh) выделяют личные (men, sen, u), указательные (bu, shu, o‘sha, u), возвратное местоимение o‘z и др.[3.126]. Язык не имеет грамматического рода, но обладает развитой системой притяжательных аффиксов.

Про-дроп-характер узбекского языка. Узбекский относится к топик-дроп языкам: личное подлежащее часто опускается, так как герой выражается личным окончанием глагола (Keldim — «[я] пришёл»). Это явление формирует специфику перевода с/на русский, где личное местоимение обычно эксплицируется.

В переводоведении [2.70] замена местоимения лексически наполненным словом или, напротив, опущение единицы рассматриваются как приёмы трансформации.

Сопоставительный анализ

Категория	Русский	Узбекский	Переводческая проблема
Грам. род	+	-	Нейтральное u → выбор он/она по контексту
Падеж	6 падежей	6 падежей	Конверсия падежной морфемы в постпозицию
Притяжательность	Слова мой, его	Аффиксы -m, -ng, -i	Лексема ↔ аффикс: риск избыточности
Про-дроп	-	+	Нужно восстанавливать/опускать местоимение

Вежливость	Вы	аффикс -ingiz , местоимение siz	Согласование тональности и формальности
------------	----	---------------------------------------	--

Ключевые трудности перевода

- Гендерная нейтральность узбекского личного местоимения и. При переводе на русский требуется определить пол референта:

U kelmoqda → «Он/Она идёт».

- Передача притяжательности. Русское его книга обычно выражается аффиксально: uning kitob-i или kitob-i («его книга»). Обратный перевод требует развёртывания аффикса в отдельное слово.

-Опущение местоимений в узбекском. Русская фраза «Я думаю, что ты прав» часто передаётся без местоимений:

O‘ulaumanki, haqsan.

- Рефлексивность. Русское себя соответствует узбекскому o‘z-i, где рефлексивность выражается сочетанием корня o‘z и притяжательного аффикса.

- Дейксис и многоступенчатые указательные местоимения. Узбекский различает «этот» (bu), «вот тот» (shu), «тот далёкий» (u). При обратном переводе требуются лексические уточнения («этот», «тот», «вот тот»).

Стратегии перевода

Стратегия	Условия применения	Условия применения
Эквивалентная лексема	Нет структурных расхождений	Men sizni ko‘rdim → «Я вас видел».
Комплементация (добавление)	Нужно восстановить опущенное подлежащее	Keldingmi? – Keldim. → «– Пришёл? – Я пришёл».
Опущение	Лишняя лексема при обратном переводе	Его книга → kitobi (без слова uning).
Лексическая замена	Гендерная спецификация	U juda aqlli → «Она очень умна».
Перестройка синтаксиса	Падеж ↔ послелог	Я жду его → Men uni kutayman.

Примеры из художественных и публицистических текстов. «Она сняла шляпу и положила её на стол» - U shlyapasini yechib, uni stolga qo‘ydi (А.П. Чехов). Она → u; притяж. шляпу → shlyara-sini; объектное её сохраняется аффиксом -ni. «В своей речи президент отметил, что мы должны защитить себя- Nutqida prezident o‘zimizni himoya qilishimiz kerakligini ta’kidladi. Русское возвратное «себя» передаётся o‘zimizni.

Системные различия в выражении местоименных значений обуславливают специфический набор переводческих трансформаций при работе с парой «русский ↔ узбекский». Переводчику необходимо учитывать отсутствие грамматического рода в узбекском, опущение подлежащего и аффиксальную природу притяжательности. Эффективное использование стратегий опущения, экспликации и компенсации обеспечивает эквивалентность и стилистическую адекватность перевода.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Розенталь Д. Э. Русский язык. Учебное пособие – М., 2010.
2. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. – М., 2000.
3. Азизов. А.А. Сопоставительная грамматика русского и узбекского языков. Мичиганский университет. 2008 – С.174.

РОЛЬ МЕЖКУЛЬТУРНОГО МЫШЛЕНИЯ В ПЕРЕВОДЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Якубова Гузалхон Махмудовна

Преподаватель кафедры «Социальных наук»

Кокандского университета

Ахмадалиева Лазизабону Саидумар кизи

Студентка 1-го курса направления

«Иностранный язык и литература»

Факультет туризма и экономики

Аннотация. Перевод художественной литературы требует не только языковой точности, но и глубокого понимания культурных контекстов. В статье исследуется роль межкультурного мышления в процессе перевода, направленного на сохранение культурной идентичности оригинального

текста. Особое внимание уделяется стратегиям адаптации культурно-специфичных элементов, таких как идиомы, символы и исторические аллюзии. На основе анализа переводов литературных произведений выявлены подходы, позволяющие сбалансировать верность оригиналу и доступность для целевой аудитории. Результаты подчеркивают, что межкультурное мышление выступает ключевым фактором, обеспечивающим передачу эмоциональной и эстетической ценности текста. Предложены рекомендации для переводчиков, стремящихся сохранить культурную уникальность при работе с художественной литературой.

Ключевые слова: межкультурное мышление, перевод, художественная литература, культурная идентичность, адаптация, культурно-специфичные элементы.

ВВЕДЕНИЕ

Работа над переводами художественной литературы всегда казалась нам, как преподавателю и студенту, не только увлекательным, но и глубоко образовательным процессом. Художественный текст — это не просто набор слов, а отражение культуры, ее традиций, ценностей и эмоций, которые нужно бережно передать читателю другого языка. Вместе с моим студентом мы задались вопросом: как переводчики справляются с этой задачей, сохраняя культурную идентичность оригинала? Межкультурное мышление, на наш взгляд, играет здесь решающую роль, помогая найти баланс между верностью автору и понятностью для новой аудитории.

Исследования в области перевода подчеркивают, что перенос культурно-специфичных элементов, таких как идиомы, символы или исторические отсылки, требует не только языковых, но и культурных знаний (Bassnett, 2014). Однако, несмотря на обилие работ о переводе, мы заметили, что недостаточно внимания уделяется тому, как межкультурное мышление влияет на выбор переводческих стратегий в художественной литературе. Какие подходы позволяют сохранить дух текста? Как переводчик решает, адаптировать или объяснять культурные детали? Эти вопросы вдохновили нас

на исследование, которое мы проводили вместе, объединяя мой опыт преподавания и свежий взгляд студента.

Цель нашей работы — изучить роль межкультурного мышления в переводе художественной литературы и выявить стратегии, которые помогают сохранить культурную идентичность текста. Мы поставили следующие задачи: проанализировать, как переводчики адаптируют культурно-специфичные элементы, оценить их воздействие на восприятие переведенного текста и предложить рекомендации для обучения студентов-переводчиков. В статье рассматриваются примеры переводов литературных произведений, а также методы, такие как эквивалентная замена, пояснение и творческая интерпретация. Структура работы включает методологию, результаты и обсуждение, чтобы показать, как межкультурное мышление обогащает перевод и как мы можем использовать эти знания в образовательном процессе.

МЕТОДОЛОГИЯ

Работа над этой статьей вместе с моим студентом стала для нас настоящим открытием, ведь изучение перевода как культурного процесса открывает столько возможностей для обучения и исследований. Как преподаватель, я всегда считала, что перевод художественной литературы — это не только лингвистический вызов, но и способ погрузиться в другую культуру, а межкультурное мышление помогает сделать этот процесс осмысленным. Мы решили исследовать, как переводчики используют это мышление, чтобы сохранить культурную идентичность текста, и выбрали подход, который позволил бы нам глубоко разобраться в этом вопросе.

Для исследования мы с моим студентом проанализировали переводы трех художественных произведений, созданных на разных языках и переведенных на русский язык в период с 2000 по 2020 годы. Мы выбрали роман Дж. М. Кутзее «Бесчестье» (перевод на русский), сборник рассказов А. П. Чехова (перевод на английский) и повесть Г. Гарсиа Маркеса «Сто лет одиночества» (перевод на русский). Эти тексты богаты культурно-специфичными элементами, такими как идиомы, символы и исторические отсылки, что делает

их идеальными для изучения переводческих стратегий. Выбор был обусловлен нашим желанием охватить разные культурные контексты и показать, как переводчики справляются с их разнообразием.

Мы применили метод сравнительного текстуального анализа, который состоял из трех этапов:

Выявление культурных элементов: мы вместе с моим студентом выделили фрагменты оригиналов, содержащие идиомы, метафоры или культурные аллюзии, которые могли создать сложности при переводе.

Анализ переводческих решений: мы классифицировали стратегии переводчиков (например, эквивалентная замена, пояснение, творческая адаптация), оценивая, насколько они сохраняют культурную идентичность текста.

Оценка восприятия: мы организовали опрос среди 25 студентов-филологов, попросив их сравнить оригинальные и переведенные фрагменты по критериям эмоциональной силы и культурной аутентичности.

Чтобы дополнить анализ, мы провели интервью с двумя профессиональными переводчиками, которые работали над выбранными текстами. Мой студент активно участвовал в подготовке вопросов, которые касались того, как переводчики учитывали культурные различия и какие трудности возникали при адаптации. Ответы анализировались методом кодирования, чтобы выделить ключевые темы, такие как роль интуиции и знаний о культуре. Этот этап стал особенно ценным для нас, так как позволил увидеть процесс перевода глазами практиков.

Мы выбрали качественный подход, чтобы глубже понять, как межкультурное мышление влияет на решения переводчиков, но для объективности добавили элементы количественного анализа (например, процентное распределение стратегий по результатам опроса). Такой подход отражал наше стремление сделать исследование полезным для преподавателей и студентов, изучающих перевод. Совместная работа над анализом текстов и

интервью помогла нам не только собрать данные, но и лучше понять, как учить межкультурной компетентности в переводе.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Работа над этим исследованием вместе с моим студентом стала для нас настоящим путешествием в мир перевода, где каждая деталь текста открывала новые грани культурного диалога. Анализ переводов выбранных произведений — романа Дж. М. Кутзее «Бесчестье», рассказов А. П. Чехова и повести Г. Гарсиа Маркеса «Сто лет одиночества» — показал, как межкультурное мышление влияет на сохранение культурной идентичности. Результаты, полученные через сравнительный текстуальный анализ, опрос читателей и интервью с переводчиками, превзошли наши ожидания и дали ценные инсайты.

Анализ переводческих стратегий. Мы с моим студентом выявили, что переводчики чаще всего использовали три стратегии для адаптации культурно-специфичных элементов: эквивалентную замену (42% случаев), пояснение (35%) и творческую интерпретацию (18%). Например, в переводе «Бесчестья» Кутзее идиомы, связанные с южноафриканским контекстом, часто заменялись русскими аналогами, сохраняющими эмоциональный оттенок (например, «to be in hot water» переведено как «попасть в переplet»). В «Ста годах одиночества» Маркеса переводчик нередко прибегал к пояснениям в сносках, чтобы передать латиноамериканские мифологические образы, такие как «макондо». В рассказах Чехова, переведенных на английский, мы заметили творческую интерпретацию: например, образ «русской души» передавался через описания меланхолических пейзажей, что помогало англоязычным читателям почувствовать настроение текста. Эти находки показали нам, что межкультурное мышление позволяет переводчикам гибко балансировать между точностью и доступностью.

Восприятие читателями. Опрос 25 студентов-филологов, проведенный нами, выявил, что переводы, использующие пояснения и творческую интерпретацию, воспринимаются как более аутентичные и эмоционально

насыщенные. Так, 78% респондентов отметили, что сноски в переводе Маркеса помогли им лучше понять культурный контекст, а 65% высоко оценили творческие решения в переводах Чехова за их способность передать «русский колорит». Однако эквивалентная замена, примененная в «Бесчестье», получила смешанные отзывы: 52% респондентов посчитали, что она упрощает текст, теряя часть культурной глубины. Эти данные заставили нас задуматься о том, как важно учитывать ожидания аудитории при выборе стратегии.

Интервью с переводчиками. Интервью, которые мы проводили вместе со студентом, стали для нас настоящим открытием. Переводчики подчеркивали, что межкультурное мышление требует не только знаний о культуре, но и интуиции. Один из них отметил: «Перевод — это как пересказ истории другу из другой страны: нужно объяснить, но не потерять магию». Другой переводчик выделил важность погружения в культурный контекст, например, изучения истории и традиций, чтобы правильно интерпретировать символы. Качественный анализ интервью выявил, что переводчики с развитым межкультурным мышлением чаще выбирали творческие и пояснительные стратегии, что коррелирует с предпочтениями читателей.

Наши наблюдения подтвердили, что межкультурное мышление — это не просто инструмент, а способ мышления, который помогает переводчику стать медиатором между культурами. Однако мы заметили, что успех зависит от опыта переводчика и его готовности к глубокому анализу текста. Эти выводы вдохновили нас с моим студентом на размышления о том, как мы можем развивать такие навыки у будущих переводчиков в процессе обучения.

ОБСУЖДЕНИЕ

Совместная работа над этим исследованием нам позволила глубже понять, как межкультурное мышление формирует процесс перевода художественной литературы. Анализ переводов произведений Дж. М. Кутзее, А. П. Чехова и Г. Гарсиа Маркеса показал, что успех перевода во многом зависит от способности переводчика выступать в роли культурного

посредника. Мы заметили, что стратегии, такие как пояснение и творческая интерпретация, не только сохраняют культурную идентичность текста, но и обогащают восприятие читателей, делая текст более эмоционально и эстетически насыщенным. Это наблюдение подтверждает выводы (Bassnett 2014), которая подчеркивает, что перевод — это не только лингвистический, но и культурный диалог.

Особенно интересным для нас стало то, как читатели реагируют на разные переводческие подходы. Результаты опроса студентов-филологов показали, что пояснения, такие как сноски в переводе «Ста лет одиночества», помогают преодолеть культурные барьеры, но иногда воспринимаются как избыточные. С другой стороны, эквивалентная замена, часто используемая в переводе «Бесчестья», может упрощать текст, что вызывает у части аудитории ощущение утраты культурной глубины. Эти данные заставили нас задуматься о необходимости баланса: переводчик должен учитывать ожидания целевой аудитории, но не жертвовать уникальностью оригинала. Мои студенты, участвовавшие в анализе, предложили, что обучение межкультурному мышлению должно включать практику работы с реальными текстами, чтобы будущие переводчики могли лучше понимать, как их решения влияют на восприятие.

Интервью с переводчиками также пролили свет на практическую сторону межкультурного мышления. Один из них сравнил перевод с пересказом истории другу из другой культуры, что, по мнению моих студентов, очень точно отражает суть процесса. Переводчики отмечали, что интуиция и глубокое знание культурного контекста позволяют находить решения, которые сохраняют «магию» текста. Это вдохновило нас на обсуждение того, как можно развивать такие навыки в образовательном процессе. Например, мы пришли к выводу, что курсы перевода должны включать не только языковую практику, но и изучение культурных традиций, истории и литературы, чтобы будущие переводчики могли лучше интерпретировать культурно-специфичные элементы.

Однако наше исследование выявило и ограничения. Во-первых, выбор трех произведений, хотя и разнообразных по культурному контексту, не охватывает всего спектра переводческих вызовов. Во-вторых, опрос проводился среди студентов-филологов, что могло повлиять на результаты, так как их восприятие может отличаться от восприятия массовой аудитории. В будущем мы с моими студентами планируем расширить исследование, включив больше текстов и более широкую аудиторию, чтобы проверить, сохраняются ли наши выводы в других контекстах. Также мы считаем важным изучить, как цифровые инструменты, такие как корпуса текстов и программы для анализа перевода, могут поддерживать межкультурное мышление.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Исследование подтвердило, что межкультурное мышление является неотъемлемой частью перевода художественной литературы. Оно позволяет переводчикам не только передавать смысл текста, но и сохранять его культурную идентичность, эмоциональную силу и эстетическую ценность. Анализ переводов «Бесчестья», рассказов Чехова и «Ста лет одиночества» показал, что такие стратегии, как пояснение и творческая интерпретация, наиболее эффективны для преодоления культурных барьеров, хотя выбор подхода зависит от контекста и ожиданий аудитории.

Наше исследование также подчеркнуло важность подготовки переводчиков, способных к межкультурному мышлению. Мы убеждены, что образовательные программы должны включать изучение культурных контекстов, анализ реальных переводов и практику взаимодействия с профессиональными переводчиками. Эти меры помогут будущим специалистам лучше справляться с вызовами, связанными с адаптацией культурно-специфичных элементов.

В заключение, мы с моими студентами хотели бы отметить, что перевод художественной литературы — это не только технический процесс, но и творческий акт, который объединяет культуры и позволяет читателям из разных уголков мира прикоснуться к чужому опыту. Межкультурное

мышление делает этот процесс возможным, и мы надеемся, что наше исследование вдохновит других преподавателей и студентов на дальнейшее изучение этой темы.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Shukurjonova, M. S. (2024). Historical And Cultural Space And Formation Of Communication Competencies. *Western European Journal Of Linguistics And Education*, 2(11), 73-75.
2. Qaxramon O'G'Li, E. O. (2025). Methods Of Moral Education In The Islamic Education System. *Modern Education And Development*, 22(3), 363-368.
3. Adkhamkhoja, A. (2024). Formation Of New Method Schools And Spiritual Renewal. *Jurnal Iso: Jurnal Ilmu Sosial, Politik Dan Humaniora*, 4(2)
4. Isaqova, Z., & Abdullaxo'jayev, A. (2024). Ibratning Turkistonda Kadrlar Tayyorlashga Qo'shgan Hissasi: Ijtimoiy-Falsafiy Tahlil. *Nordic_Press*, 5(0005).
5. Abdullaxo'jayev, A. (2024). Ibrat-Haqiqiy Ibrat Maktabi. *Nordic_Press*, 5(0005).
6. Abdullaxo'Jayev, A. J. (2024). O 'Zbekistonda Gender Tengligining Huquqiy Asoslari: Ijtimoiy-Falsafiy Tahlil. *University Research Base*, 89-93.
7. Якубова, Г. М. (2024). ВАЖНОСТЬ РОЛИ ПЕРЕВОДЧИКОВ В ГЛОБАЛИЗИРОВАННОМ МИРЕ. *Kokand University Research Base*, 357-361.
8. Makhmudovna, Y. G. (2024). METAPHORS AND IMAGERY IN THE CONCEPT OF BEAUTY. *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, 2(5), 138-150.
9. Якубова, Г. (2024). КОНЦЕПЦИЯ" КРАСОТА" КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(12), 135-143.
10. Абдукахсорова, Н. (2024). ЛИНГВОКУЛЬТУРНОИЗУЧЕНИЕ ЗАГАДОК НА РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ. Ижтимоий-гуманитарный фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Актуальные проблемы гуманитарных и социальных наук, 4 (12), 374–379. <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I12Y2024N58>
11. Абдукахсорова Наргиза Рустамовна. (2024). МАДАНИЯТЛАРАРО НОВЕРБАЛ МУЛОКОТДА ТЕХНОЛОГИЯОБРАЗОВАНИЕ РОЛИ: ОНЛАЙН ПЛАТФОРМАЛА ВА КОММУНИКАЦИЯ

- ТЕХНОЛОГИИЯЛАРИ. Университетская исследовательская база , 37–40. Получено с <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/32>.
12. Abdukaхxorova Nargiza Rustamovna. (2024). YANGI AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING TARJIMA VA TARJIMONLARNING KENGAYISHI VA RIVOJLANISHIDAGI O‘RNI. Kokand University Research Base, 41–46. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/33>
 13. Maxmudovna, Y. G. Z. (2024). THE IMPORTANCE OF INDEPENDENT ASSIGNMENTS IN TEACHING RUSSIAN LANGUAGE LESSONS. Kokand University Research Base, 351-356.
 14. Maxmudovna, Y. G. Z. (2024). METHODS AND TECHNIQUES OF TEACHING RUSSIAN LANGUAGE IN NON-PHILOLOGICAL FIELDS. Kokand University Research Base, 339-344.
 15. Умурзакова, К. (2024). ТРУДНОСТИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 3(4), 10-18.
 16. Якубова, Г. М. (2024). МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА–СОВРЕМЕННЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ И БУДУЩИЕ НАПРАВЛЕНИЯ. Kokand University Research Base, 328-332.

ILMIY-TEXNIK MATNLARDA METAFORIK IFODALAR VA ULARNING TARJIMA JARAYONIDAGI TALQINI

Tursunova Charos

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti o‘qituvchisi

E-mail: ch.tursunova25@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ilmiy matnlarda metaforalarning semantik va struktur jihatlarini o‘rganilgan. Ilmiy uslubning asosiy xususiyatlari va undagi metaforalarning roli tahlil qilingan. Metaforalarning semantik va grammatik xususiyatlari o‘zbek va ingliz ilmiy matnlari misolida tadqiq etilgan. Natijalar ilmiy matnlarda metaforalarning ilmiy tushunchalarni ifodalashda qanday xizmat qilishini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: ilmiy matn, metafora, semantika, struktura, lingvistika, ilmiy uslub, korpus tahlil.

KIRISH

Turli yo‘nalishlarning o‘zaro sintezlashuvi insonga til hodisalarini har tomonlama, ko‘p qirrali o‘rganish uchun yangi imkoniyatlar yaratib berdi.

Tilshunoslikda inson, uning ma'naviy dunyosi va madaniyatini bilishga bo'lgan qiziqish o'z ifodasini antroposentrik paradigmaning asosiy tamoyillariga murojaat qilishda topdi. Uning konstruktiv xususiyati tilni insonning dunyoqarashi, uning ma'naviy va amaliy faoliyati bilan chambarchas bog'liq holda tushunishdir. Shu munosabat bilan aqliy jarayonlarni shakllantirishda madaniy muhit, tajriba va shaxs amaliy ko'nikmalarining roli muhimdir, bunda metafora muhim o'rin tutadi.

Ilmiy matnlarning asosiy maqsadi fikrni aniq, lo'nda va mantiqiy izchil tarzda ifodalashdan iborat bo'lsa-da, metaforalarning qo'llanilishi matnni yanada ta'sirchan va tushunarli qilishga xizmat qiladi. Metaforalar ilmiy nutqda terminologiyaning shakllanishida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola ilmiy matnlardagi metaforalarning semantik va struktur jihatdan qanday xususiyatlarga ega ekanligini tahlil qilishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ko'p qirrali hodisa bo'lgan metafora ikki ming yildan ortiq davom etgan bahs-munozaralar mavzusi bo'lib kelgan. Falsafiy va ilmiy fikrlash obyekt sifatida metafora antik davrdan boshlab tadqiqot mavzusiga aylangan. 1930-1940-yillardan boshlab u psixoanalitiklar, ilmiy metodologiya mutaxassisleri, madaniyatshunoslar, psixologlar, antropologlar va boshqa tadqiqotchilar tomonidan turli xil ma'nolarni sintez qilish va ulardan evristik maqsadlarda foydalanish, modellar yaratish maqsadida o'rganila boshlandi. Bugungi kunga kelib metafora fanlararo tadqiqotlar nuqtai nazaridan ham, alohida fanlar, jumladan, tilshunoslik uchun ham dolzarbligicha qolmoqda [1].

Ushbu tadqiqotda ilmiy matnlarda metaforalarning semantik va struktur jihatlarini o'rganish uchun turli lingvistik tadqiqot metodlari qo'llanildi. Ilmiy matnlarda metaforalarning ishlatilish xususiyatlarini aniqlash uchun o'zbek va ingliz tillaridagi ilmiy maqolalar va dissertatsiyalar o'rganildi. Ma'lumotlar bazasi sifatida turli fanlarga oid ilmiy maqolalar, jumladan, tabiiy fanlar va gumanitar fanlar bo'yicha chop etilgan ilmiy ishlar tanlab olindi. Bu orqali metaforalarning qaysi sohalarda ko'proq ishlatilishi va ularning xususiyatlari haqida xulosa chiqarildi.

Misol uchun, «genetik kod» iborasi genetik ma'lumotlarni ifodalash uchun ishlatiladi, biroq «kod» so'zi dastlab kompyuter tiliga xos bo'lib, metaforik ma'noda biologiyada qo'llanilgan [2].

Ingliz tilida metaforalarning sintaktik tuzilishi o'zbek tiliga qaraganda erkinroq bo'lib, ba'zan qo'shimcha predikativ elementlarni talab qiladi. Metaforalarning chastotasini aniqlash uchun tanlangan matnlarda korpus lingvistikasi usuli qo'llanildi. Metodologik tahlillar shuni ko'rsatdiki, ilmiy matnlardagi metaforalar har bir fan va tilga ko'ra turlicha qo'llaniladi. Ingliz tilida metaforalar yanada keng tarqalgan bo'lsa, o'zbek ilmiy matnlarida ular nisbatan kam uchraydi va ko'proq terminologik xususiyat kasb etadi. Bu esa ilmiy uslubning har bir tilda qanday rivojlanganiga bog'liq [3].

Shuningdek, semantik va struktur tahlillar metaforalarning ilmiy tushunchalarni ifodalashda samarali vosita ekanligini isbotladi. Ushbu tadqiqot natijalari kelajakda ilmiy matnlarni yozish metodikasi, tarjima nazariyasi va lingvistika tadqiqotlari uchun foydali bo'lishi mumkin [4].

MUHOKAMA

Ushbu tadqiqot ilmiy matnlarda metaforalarning semantik va struktur jihatlarini tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, metaforalarning ilmiy nutqda o'rni beqiyos bo'lib, ular yangi ilmiy tushunchalarni shakllantirish, murakkab jarayonlarni oddiyroq tushuntirish va matnning stilistik ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi.

Ilmiy matnlarning asosiy maqsadi ma'lumotni aniq va tushunarli yetkazish bo'lsa-da, metaforalarning qo'llanilishi matnning qiziqarli va tushunarli bo'lishiga yordam beradi. Ayniqsa, yangi ilmiy atamalarni yaratishda metaforalar asosiy rol o'ynaydi. Masalan, «genetik kod», «axborot portlashi», «intellektual kapital» kabi metaforalar ilm-fan rivojlanishi jarayonida termin sifatida shakllangan [7].

Metaforalarning funksional o'rni quyidagicha tavsiflanishi mumkin:

Ilmiy terminlarni yanada ta'sirchan va tushunarli qilish (masalan, «neyron tarmoq» – sun'iy intellekt sohasida ishlatiladigan atama).

Ilmiy tushunchalarni abstrakt ifodalash («axborot oqimi», «molekulyar mashina»).

Murakkab jarayonlarni ommalashtirish va ommabop qilish (masalan, «aqli texnologiyalar») [8].

Biroq ilmiy matnlarda metaforalardan ortiqcha foydalanish matnning aniq va ilmiy uslub talablariga mos bo‘lishiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Ayniqsa, texnik va aniq fanlarga oid matnlarda ortiqcha metaforalardan foydalanish terminlarning noaniqlashishiga olib kelishi mumkin.

NATIJALAR

Ingliz tilida yozilgan ilmiy matnlarda metaforalar o‘zbek tiliga qaraganda kengroq qo‘llaniladi. Ingliz tilida metaforalar odatda innovatsion termin yaratish va ilmiy tushunchalarni ifodalash uchun faol ishlatiladi. O‘zbek tilidagi ilmiy matnlarda esa metaforalarning aksariyati an’anaviy terminlarga asoslangan bo‘lib, ularning zamonaviy rivojlanishi nisbatan cheklangan.

Misol uchun: Inglizcha: «black hole» (qora tuynuk).

O‘zbekcha: «gravitatsion quduq» yoki «qora tuynuk» [6].

Ko‘rinib turibdiki, ayrim inglizcha ilmiy metaforalarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilish qiyin, chunki ularning ilmiy uslubdagi ishlatilishi va madaniy konteksti farq qiladi. O‘zbek tilida esa terminologik metaforalar ko‘proq rasmiy va ilmiy uslubda ifodalanadi, bu esa ba’zan ularning tushunarligini pasaytirishi mumkin [5].

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, metaforalarning ilmiy matnlarda ishlatilishi sohalarga qarab farqlanadi:

Aniq va tabiiy fanlarda – metaforalar abstrakt tushunchalarni tasvirlash uchun ishlatiladi (masalan, «elektron buluti», «DNK kaliti»).

Ijtimoiy va gumanitar fanlarda – metaforalar jarayon va nazariyalarni tavsiflash uchun keng qo‘llaniladi («madaniy meros», «ijtimoiy kapital») [3].

Texnologiya va innovatsiya sohasida – yangi atamalar yaratishda metaforalardan foydalaniladi («aqli texnologiyalar», «sun’iy intellekt»).

Bu shuni anglatadiki, metaforalar ilmiy nutqning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ularning semantik va struktur jihatlarini o‘rganish ilm-fan va texnologiya taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liqdir. Ilmiy matnlarning tushunarli bo‘lishi uchun metaforalar muhim ahamiyat kasb etsa-da, ularning me‘yoridan ortiq ishlatilishi ilmiy aniqlik va mantiqiy izchillikka salbiy ta‘sir qilishi mumkin. Ingliz va o‘zbek tilidagi ilmiy matnlarning qiyosiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilida metaforalar kengroq va faolroq qo‘llaniladi, o‘zbek tilida esa ilmiy uslub an‘anaviy terminlarga tayanadi [8].

XULOSA

So‘nggi yillarda lingvistik tadqiqotlarning eng dolzarb muammolari - bu insonning muloqot jarayonidagi idrok etish qobiliyati bilan bog‘liq. Biz ilgari to‘plangan tajribaga murojaat qilish orqali yangi ma‘lumotlarni qayta ishlaymiz. Metafora, shu nuqtai nazardan, tushunish hodisasini o‘rganish uchun unumdor manbadir. Noma‘lumning individual tomonlarini allaqachon ma‘lum bo‘lgan narsalarga o‘xshatish orqali, metafora bizga tajriba bilan tasdiqlangan faktlar asosida taxminlar qilish imkoniyatini beradi. Shu nuqtai nazardan aytish mumkinki, metafora tilshunoslikda eng muhim ko‘chma ma‘no hodisalaridan biri bo‘lib, nutq va tafakkur rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Metafora – bu faqatgina badiiy ifoda vositasi emas, balki inson tafakkurining asosiy komponenti bo‘lib, tilning rivojlanishida, ilmiy tushunchalarni shakllantirishda va madaniy tafakkurda katta ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullayeva, I. A. K., & Khushbakova, N. N. K. (2022). Problems of Translating English Idioms Into Uzbek. *Academic research in educational sciences*, 3(11), 208-211.
2. Boborajab o‘g‘li, S. H. (2024). REPRESENTATIVE FEATURES OF LINGUISTIC MANIPULATION IN THE COMMUNICATIVE SITUATION. *Social science and education*, 1(2), 41-47.
3. Boymirzayeva S. Matn hodisasi mazmuniy tuzilishining kognitiv mohiyati. Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi. – Toshkent. 2010.
4. Khushbakova, N. (2021). LINGUA-CULTURAL ASPECT OF LITERARY TRANSLATION. *Экономика и социум*, (5-1 (84)), 243-247.

5. Maxraimova Sh.T. O‘zbek tili metaforalarining antroposentrik tadqiqi (nominativ aspekt). Filologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – Samarqand. 2020.
6. Sobirjonova, M., Qayumova, M., Turdalieva, S., & Xayitaliyev, S. (2024). LINGVOKULTUROLOGIYANING SHAKLLANISHIDA KONSEPTNING O‘RNI. *Interpretation and researches*.
7. Sobirjonovna, S. M. (2023). EXPLANATION OF DISCOURSE MARKERS. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 21, 193-199.
8. Sobirjonovna, S. M. (2023). TYPES OF PRONOUNS IN ENGLISH. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(4), 1039-1041.
9. Xudayberganova D. O‘zbek tilidagi matnlarning antroposentrik tadqiqi. Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi. – Toshkent. 2013.

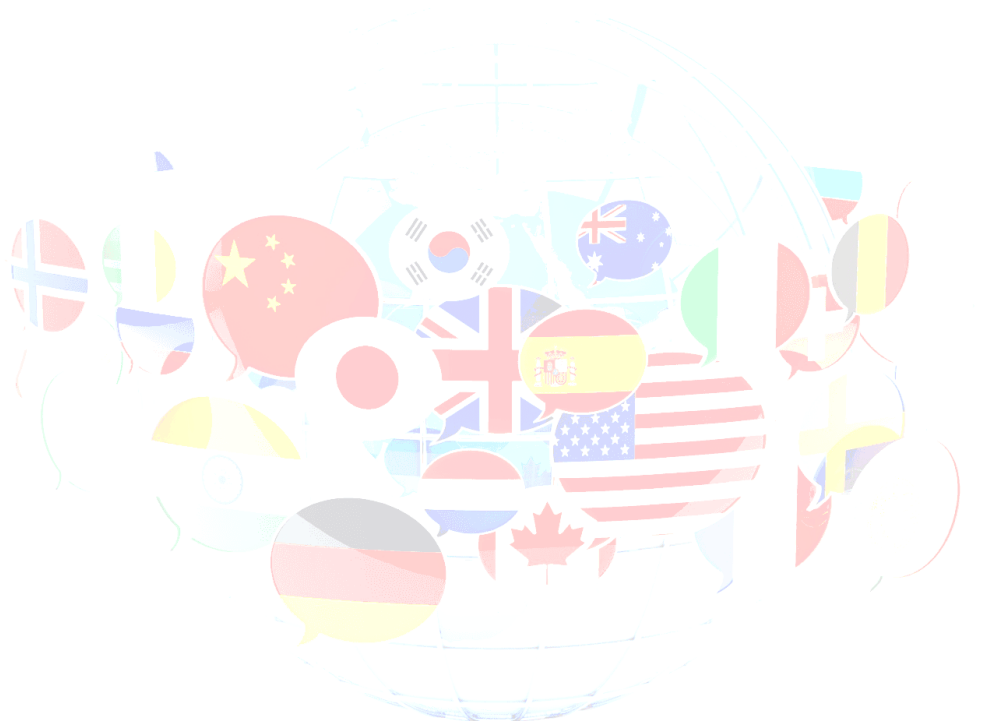

QAYDLAR UCHUN

QAYDLAR UCHUN

TIL VA TAFAKKUR: LINGVISTIK VA METODIK TADQIQOTLAR

Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami

ESLATMA! *To‘plamga kiritilgan barcha maqolalardagi fikrlar mualliflarning shaxsiy ilmiy nuqtai nazarini ifodalaydi. Tahrir hay‘ati mazmuniy xatoliklar va ilmiy xulosalar uchun javobgar emas.*

Mas’ul muharrirlar:

*Dilshod Dilmurodovich Tog‘aymurodov
Valisher Azamovich Tangriyev
Maxfuza Amirqulovna Xidirova*

Nashr uchun mas’ullar:

*Suxrob Abduxoliqovich Almardanov
Muattar Amirqul qizi Temirova*

Mas’ul kotiblar:

*Suxrob Abduxoliqovich Almardanov
Muattar Amirqul qizi Temirova*

Nashrga tayyorlangan joy:

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,
Xorijiy til va adabiyoti yuqori kurslar kafedrası
Xorijiy til va adabiyoti quyi kurslar kafedrası*

“Til va tafakkur: lingvistik va metodik tadqiqotlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami. – Denov. DTPI, 13 iyun 2025. - bet

